DOSTOYEVSKİ ECİNNİLER 1

DOSTOYEVSKİ

ECİNNİLER

CİLT I

ismail yerguz-engin özden

sosyal yayınlar • bilge pazarlama

DÜNYA KLASİKLERİ

FYODOR DOSTOYEVSKİ

ECİNNİLER

BİRİNCİ CİLT

Çevirenler:
İSMAİL YERGUZ - ENGİN ÖZDEN

SOSYAL YAYINLAR • BİLGE PAZARLAMA
Klood Farer Cad. 16/2 Divanyolu/İstanbul - Tlf : 28 33 14
•
Vali Konağı Cad.. 11 Harbiye/İstanbul - Tlf 48 22 04

Canı cehenneme, hiçbir iz yok!
Ne yapacağız şimdi, işte kaybolduk.
Bizi sürükleyip götürüyor şeytan
dönüp dolaştırıp aynı yere getiriyor durmadan.

Kaç kişi bunlar, nereye gidiyorlar dörtnala?
Ne şarkısı söylüyorlar böyle acıyla?
Cüce mi götürüyorlar gömmeye,
Yoksa bir büyücü mü evlendirmeye?

A. PUŞKİN

Ve orada, dağda otlayan büyük bir domuz sürüsü vardı. Cinler, İsa'dan, bu domuzların kafasına girebilmek için izin istediler: o da verdi. O adamdan çıkıp, domuzlara girdiler. Sürü, uçurumun tepesinden göle atıldı ve hepsi boğuldu. Sürüyü otlatanlar, olanı görünce, koşup, haberi şehirde ve köyde yaydılar. Herkes ne olup bittiğini görmek için çıkıp baktı. İsa'nın yanına vardıklarında cinlerin bırakıp çıktığı adamın onun ayakları dibinde, giyinmiş ve aklı başında, oturduğunu gördüler. Ve korktular. Olaya tanık olanlar, cinlerin çarptığı adamın nasıl kurtulduğunu anlattılar.

LUKA İNCİLİ, VII, 32-36.

BİRİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ YERİNE

Çok değerli Stepan Trofimovic Verkovensiy'in yaşamına ilişkin bazı ayrıntılar.

I

Şimdiye kadar önemli hiçbir olayın geçmediği şehrimizin son günlerde tanık olduğu ilginç olayları anlatmağa girişirken biraz gerilere gitmek ve son derece de saygıdeğer, yetenekli bir zat olan Stepan Trofimoviç Verkovenskiy'in yaşamma ilişkin bazı ayrıntılardan söz etmek zorundayım. Bu ayrıntılar anlatmak istediğim öyküye bir giriş olacaktır.

Açık yüreklilikle söylüyorum: Stepan Trofimoviç aramızda sürekli olarak özel bir rol, ünlü bir kişilik rolü oynuyordu ve bu rolü oynamak onda hiçbir zaman vazgeçemiyeceği bir tutku haline gelmişti. Kendisini sahnedeki bir aktörle karşılaştırdığım sanılmasın sakın... Sonsuz bir saygım vardır Stepan Trofimoviç'e. Onunkisi bir alışkanlıktı, daha doğrusu çocukluğundan beri taşıdığı bu eğilim, sonunda bu duruma getirmişti kendisini. Sözgelimi «polis tarafından izlenen biri» ya da «sürgün edilmiş bir yurttaş» durumunda olma kendisine büyük bir zevk veriyordu. Bir tür klasik saygınlık sağlayan bu «izlenme» ve «sürgün» sözcükleri onu bir daha iflâh olmayacak gibi baştan çıkarmıştı: Bu sözcükler onu kendi kendini gördüğü yere kadar yükselterek sonunda gururunu okşayan, çok hoş ve yüksek bir kaide üstüne

yerleştirmişlerdi. 18. yüzyılın bir satirik İngiliz romanı, Gulliver adında birinin, boyları iki parmağı geçmeyen cüceler ülkesinden döndüğü zaman, kendisini dev gibi görmeye çok alışmış olduğunu, Londra sokaklarında dolaşırken kendisini hep cüceler arasında bir dev olarak gördüğünden, elinde olmadan yanından gelip geçenlere, ezilmesinler diye dikkatli olmalarını, kenara çekilmelerini bağırarak ihtar ettiğini anlatır. Bu yüzden kendisine küfür edenler ve alay edenler de olur: hattâ kimileri bu devi kırbaçlarlar. Ama bunlar haklı mıdırlar? İnsanları alışkanlıklarından vazgeçirmek kolay mıdır? Stepan Trofimoviç'i de aşağı yukarı benzer duruma getiren bu alışkanlıklardı. Ne var ki bunlar Stepan Trofimoviç'te deyim yerindeyse daha çocuksu daha masum biçimler alıyordu, çünkü çok temiz kalpli bir insandı.

Öyle sanıyorum ki yaşamının sonuna doğru artık adını kimse anmıyordu, ama eskiden de adını kimse anmıyordu denirse, bu haksızlık olurdu.

Kuşkusuz belli bir dönemde ünlü bir sanatçılar topluluğuna üye olmuştu, kısa bir süre içinde adı Çadayev, Belinski, Granovski ve o tarihte dış ülkelerde yeni yeni etkinliklerde bulunmağa başlamış olan Herzen'le birlikte anıldı. Ne var ki henüz duyulmaya başlamış olan Stepan Trofimoviç'in ünü fırtına olaylar'ın arkasından yitip gitti. Oysa ki, daha sonraları hiç değilse bu durumda «fırtına»dan da, «olay»dan da söz edebilecek bir durumun olmadığını anlamış. Stepan Trofimoviç'in herkesin sandığı gibi şehrimize sürgün olarak gelmiş olmak şöyle dursun, yaşamı boyunca bir kez bile olsun gözaltma alınmadığını son günlerde şaşkınlık içinde ve güvenilir kaynaklardan öğrenmiş bulunuyorum. Düş gücüne bakın! Yüksek çevrelerin kendisinden çekindiğine, en önemsiz hareketine bile dikkat edildiğine ve son yirmi yıl içinde şehrimizi yöneten üç validen her birinin şehre gelirken kendisine ait bir sürü evrakla ve talimatla yola çıktığına tüm yaşamı boyunca içtenlikle inandı. Sayın Stepan Trofimoviç'e endişelerinin boş olduğunu kanıtlamak isteseydik, kuşkusuz çok gücenecekti bize. Bununla birlikte çok zekî ve çok

yetenekli bir insandı, hatta kendisinin bir bilim adamı olduğu bile söylenebilirdi. Bu dalda pek bir şey yapmamıştı hatta hiçbir şey yapmamıştı. Ama Rusya'da bilim adamları arasında sık rastlanır bir durumdur bu.

Avrupa'dan dönüşünde, kendisine üniversitede bir kürsü verdiler. 1850 yıllarına doğru adını duyurmaya başladı. Ama yanılmıyorsam yalnızca araplar üstüne iki ya da üç konferans vermekten başka bir iş yapmadı: daha sonra küçük Hanau şehrinin 1413-1428 yılları arasındaki siyasal ve ekonomik önemiyle, gelişmesini engelleyen özel ve pek belirgin olmayan durumlar üstüne bir tez hazırladı. Bu tez slavcıları derinlemesine yaraladı ve yazar çeşitli yönlerden gelen azgınca saldırılar karşısında kaldı. Daha sonra —kürsüsünü yitirdikten kısa süre sonra— Stepan Trofimoviç (Bir tür intikam ve nasıl bir adamı yitirdiklerini onlara kanıtlamak amacıyla) Dickens'tan çeviriler ve George Sand'ı öven yazılar yayımlayan ilerici bir dergide belli bir dönemde bilmem hangi şövalyelerin ahlâki soyluluklarının nedenleri üstüne bir inceleme yazısı yayımlamaya başladı. Ne olursa olsun yazar, bir vesileyle yüce fikirler geliştiriyordu. Daha sonraları öğrendik ki, bu incelemenin devamı hemen yasaklanmış ve söz konusu ilerici derginin de yayımladığı ilk bölüm nedeniyle başı derde girmiş. Olabilir: bu dönemde her şey olası değil miydi? Ama böyle şeylerin hiç geçmediği ve yazarın kendi tembelliği yüzünden yapıtını bitirmekten vazgeçtiği olasılığı daha akla yakındır. Araplar üstüne derslere gelince, onu da durdurmak zorunda kalıyor çünkü birisi (kuşkusuz gerici düşmanlarından biri) Stepan Trofimoviç'in bir dostuna yazdığı mektubu ele geçiriyor: bunun üstüne kendisinden açıklama isteniyor. Doğru ya da yanlış, bir söylentiye göre de, aynı dönemlere doğru Petersburg'da az daha bütün toplumsal düzeni altüst edecek olan devlete karşı otuz kişilik yasadışı bir örgüt ortaya çıkarılıyor. Adı geçen örgüt aynı zamanda da Fourier'yi çevirmeğe hazırlanıyormuş. Talihsizliğe bakın ki yine aynı dönemde Moskova'da, Stepan Trofimoviç'in altı yıl önce ilk gençlik yılların-

da Berlin'de yazmış olduğu bir şiirin kopyaları iki genç şiir meraklısı ve bir üniversite öğrencisinin üstünde yakalanıyor. Bu şiir şimdi önümde duruyor: Stepan Trofimoviç bunu geçen yıl kendi el yazısıyla yazmış, bir ithafla süslemiş, kırmızı marokenle kaplattırdığı bir cilt içinde hediye etmişti bana. Biraz tuhaf ama gene de şiir diyebiliriz buna hatta yetenekli birinin yazdığı da seziliyor. Bu dönemde (yani 1839-1840 yıllarında) sık sık bu tür şeyler yazılıyordu. Konusunu anlatmak çok güç çünkü gerçekten hiçbir şey anlamadım; *Faust*'un ikinci bölümünü anımsatan bir tür alegori bu. Kadmlar korosuyla başlıyor, arkadan erkekler korosu geliyor daha sonra bilmem hangi güçlerden oluşan bir koro. Henüz yaşamamış ama yaşama isteğiyle kıvranan ruhların ilâhileriyle son buluyor. Tüm şarkılar karmakarışık: daha çok lânetleme söz konusu ve tümünde büyük ölçüde mizah var. Sonra birdenbire sahne değişiyor ve böceklerin bile şarkı söylediği bir «bayram»a tanık oluruz: derken lâtince dualar okuyan bir tosbağa ortaya çıkıyor ve hatta anımsadığıma göre cansız bir madde olduğundan hiç kuşkumuz olmayan bir maden bile şarkı söylemeye başlıyor. Genellikle, hiç durmaksızın şarkı söylüyor ve ağızlarını yalnızca nedenini bilmedikleri ama pek yüksek düzeyde ve soylu bir biçimde giriştikleri tartışmalar için açıyorlar. Sonra sahne yeniden değişiyor: dağbaşında bir genç adam kayalıklar arasında dolaşarak kopardığı bazı otları emmektedir; bir peri kızı ona niçin bu otları emdiğini sorunca, kendisini çok güçlü bulduğunu ancak bu otlardaki suyla avunabileceğini ama asıl isteğinin olabildiğince kısa süre içinde aklını yitirmek olduğunu söylüyor (herhalde gereksiz bir istek).

Arkadan bir yağız at üstünde ve peşinde tüm uluslardan çok sayıda adamla birlikte görülmemiş, duyulmamış güzellikte bir genç adam çıkagelir. Delikanlı arkasındaki kalabalığın özlemini çektiği ölümün temsilcisidir. En son sahnede Babil Kulesi gözükür, atletler yeni umudun ilâhileriyle kuleyi tamamlamaya çalışırlar! tepeye ulaştıkları zaman da tanrı —diyelim Olimpos— gülünç biçime kaçar ve olup bitenin farkına varan insanlık

tahtını ele geçirir ve hemen yeni bir yaşama başlarlar. O dönemde tehlikeli görülen işte bu şiirdir. Artık günümüzde hiç korkulacak bir yanı bulunmadığını söyleyerek geçen yıl Stepan Trofimoviç'e şiirini yayımlamasını önerdim ama bu önerim Stepan Trofimoviç'in son derecede canını sıktı ve önerimi geri çevirdi. Öyle sanıyorum ki kendisini en çok üzen şey özellikle şiirinin hiç de tehlikeli bir yanı olmadığını söylemiş olmamdı; bana iki ay süreyle soğuk davranmış olmasını buna yoruyordum. Halbuki daha sonra öğrendik ki ben şiirin Rusya'da yayımlanmasını önerdiğim sırada, şiir, Avrupa'da devrimci bir dergide, hem de Stepan Trofimoviç'in haberi olmadan yayımlanmıştı. Stepan Trofimoviç önce büyük bir telâşa kapıldı: doğru valiye gitti ve Petersburg'a kendisini temize çıkaracak tumturaklı bir mektup yazdı ama bana iki kez okuduğu bu mektubu Petersburg'ta kime yollayacağını bilemediği için postaya veremedi. Kısacası bir ay rahat, huzur yüzü görmedi; bununla birlikte bu durumun içten içe gururunu okşadığına da son derece eminim. Geceleri kendisine yollanan bu dergiyle uyuyor, gündüzleri dergiyi şiltesinin altına gizliyor ve hizmetçinin bile yatağı düzeltmesine izin vermiyordu. Hem bir yerlerden gelecek bilinmeyen bir telgrafın bekleyişi içindeydi, hem de gururlu görünümünü koruyordu. Hiçbir yerden hiçbir telgraf gelmedi. İşte o zaman barıştı benle; bu onun ne kadar saf, temiz yürekli bir insan olduğunu gösterir.

II

Düşünceleri yüzünden başına hiçbir zaman birşey gelmediğini iddia etmiyorum: ama şimdi kesinlikle inanıyorum ki, gerekli açıklamaları yapmış olsaydı eğer, Araplar üstüne konferanslarını rahatlıkla sürdürebilecekti; ama bir kez gururu incindiğinden, «fırtınalı olaylar» nedeniyle parlak geleceğini artık geri gelmeyecek biçimde bütünüyle yitirdiğine kendini inandırmıştı. Gerçekte bu yitirişin asıl nedeni kendisine iki kez ve çok

ince biçimde yapılan bir öneri olmuştu. Bir tümgeneral karısı ve pek varlıklı bir kadın olan Varvara Petrovna Stavrogin, Stepan Trofimoviçten biricik oğlunun eğitim ve öğretimini (tabii çok elverişli şartlarla) üstlenmesini istemişti. Stepan Trofimoviç bu öneriyi ilk kez aldığında Berlin'de bulunuyordu ve ilk karısını daha yeni yitirmişti. Hemşehrimiz olan, biraz hoppa, genç ve güzel kadını Stepan Trofimoviç ilk gençlik hevesiyle pek ince eleyip sık dokumadan almıştı. Gelirlerinin gereksinimlerini karşılıyamayacak kadar kıt olması yüzünden daha nazik bazı nedenlerin de araya girmesiyle bu kadınla mutlu olamadı. Ayrıldılar ve kadın üç yıl sonra Paris'te öldü. Bu evlilikten Stepan Trofimoviç'e «mutlu ve gölgelenmemiş bir ilk aşkın meyvesi olan» beş yaşında bir çocuk kaldı. Daha sonra Stepan Trofimoviç bu çocuğun içine kapanık biri olduğunu söylemişti. Çocuk hemen Rusya'ya, memleketin ücra köşelerinden birinde oturan halalarının yanına eğitilmek üzere gönderilmişti. Varvara Petrovna'nın önerisi işte bu döneme rastgelmişti. Bu öneriyi geri çeviren Stepan Trofimoviçimiz kısa süre sonra (bir yıllık bir dulluk yaşamından sonra) hiç de gereği yokken ağzı var dili yok Berlin'li bir kızla yeniden evlendi. Aslında Varvara Petrovna'nın önerisini geri çevirmesinin başka nedenleride vardı; o sıralarda çok ünlü olan bir profesörün durumuna öykünmüş, onun gibi olmak istiyordu. Hemen kürsünün başına geçmek için harekete geçti. Uzun zamandır zaten bu görev için hazırlanıyordu. Daha sonra bu işi kıvıramayınca vaktiyle duraksayarak geri çevirmiş olduğu bu işi anımsadı. Bir yılı bile bulmayan birlikteliklerinden sonra ikinci karısının da birdenbire ölmesi, bu arada da Varvara Petrovna'nın yakın, içten ilgisi sorunu temelinden çözdü. Bu dost kucağa atılmakta gecikmedi. Ve bu iki insan yirmi yılı aşkın bir süre birlikte oldular. Burada bir yanlış anlama durumu olmasm! «Dost kucağa atılmakta gecikmedi» sözü yüksek ahlâki bir anlamda ele alınmalı. Bu çok ilgi çekici iki varlık, çok ince bağlarla bir yaşam boyu birlikte kaldılar.

Stepan Trofimoviç'in bu öneriyi kabul etmesinin başka ne-

denleri de vardı. İlk karısı kendisine küçük bir çiftlik bırakmıştı. Ve bu çiftlik bizim şehrin yakınlarında, Stavroginlerin büyük Skovoroçniki malikânesinin yanındaydı. Üstelik Stepan Trofimoviç kendisine ayrılacak olan çalışma odasında, üniversitenin binbir külfetinden arınmış olarak kendisini sürekli biçimde bilime verebilecek ve ulusal yazın'ı derin yapıtlarıyla zenginleştirme olanağı bulacaktı. Bu yapıtlar tasarı halinde kaldı: buna karşılık yaşamının geri kalan bölümünü, yani yirmi yılı aşkın bir süre ozanın

Canlı bir eleştiri gibi

Yurdunun karşısına dikilmiştin
Ey liberal idealist

dediği gibi öz yurdunun karşısına canlı bir eleştiri gibi dikilebildi.

Ozanın söz ettiği kişi isteseydi cansıkıcı olmakla birlikte bu tavrını tüm yaşamı boyunca sürdürebilirdi... Ama Stepan Trofimoviçimiz bu kişilerin yanında bir taklitçiden başka bir şey değildi. Üstelik, sürekli ayakta durmak kendisi için çok yorucu olduğundan sık sık yan gelip yatıyordu. Ne var ki —hakkını vermek gerek— yan gelip yatarak da olsa eleştirel tavrını sürdürmekten geri kalmıyordu: bu da bizim ilimiz için yetip de artıyordu bile. Onu kumar masasının başına oturduğu zaman görmeliydiniz bir. Sanki her haliyle «Ah! Şu kâğıtlar! Evet sizinle kâğıt oynuyorum! Bunu mu hak etmiştim ben? Ama kabahat kimin? Beni kim bu duruma düşürdü? Kim bu kumar masasına sürükledi? Ah kahrolası Rusya!» der gibiydi ve onurlu bir tavırla kozunu oynardı. Aslında kumar Stepan Trofimoviçte bir tutku haline gelmişti ve son günlerde, sürekli kaybettikçe Varvara Petrovna ile aralarında sık sık pek hoş olmayan tartışmalar oluyordu. İleride yeniden bu konuya değineceğim. Şimdilik Stepan Trofimoviç'in duygulu bir insan olduğunu söylemekle yetineceğim: çoğu zaman da melankolikti. Varvara Petrovna ile yirmi yıl süren dostluğu sırasında Stepan Trofimoviç hiç şaşmaz biçimde yılda üç dört kez hüzün ve melankoli nöbetlerine kapı-

lırdı. Biz bu nöbetlere aramızda «ünlü bir kişilik olma hüznü» adını vermiştik (Varvara Petrovna pek severdi bu tâbiri), ya da bunalım derdik. Daha sonra bu «ünlü bir kişilik olma hüznü»nden başka Varvara Petrovna'nın bu bayağı eğilimlerini her zaman önlemeye çalışmasına rağmen bir de «şampanya» nöbetlerine kapılırdı. Aslında onun iyi bir dadıya gereksinimi vardı. Çünkü bazen tuhaf durumlara düşüyordu: «Ünlü bir kişilik olma hüznü» nün en şiddetli anında, bir de bakıyorsunuz en bayağı insanlar gibi gülmekten katılıyordu. Bazen de kendi hakkında tuhaf açıklamalar yapıyordu. Mizâhi konumunu bozmadığı sürece Varvara Petrovna hiç korkmuyordu. Onunkisi üstün güçlerle sessizce hareket eden bir sanat koruyucusunun klâsik tavrıydı. Bu büyük kadın yirmi yıl boyunca biçâre dostunun üstünde uğraşıp durdu, bir hayli de etkili oldu. Biraz da bu kadından söz etmek gerekiyor.

III

Bazı tuhaf dostluklar vardır: ellerinden gelse birbirlerini yiyecek olan iki dost yine de birlikte olmadan edemezler ve tüm yaşamları boyunca birbirlerinden ayrılamazlar. Birbirlerinden ayrılmak gerçekten olanaksızdır onlar için: içlerinden biri herhangi bir kaprisle aralarındaki bu bağı koparacak olsa, bunu yaptığı için yatağa düşer, hatta belki de ölebilirdi. Birçok kez ve hatta çoğu zaman Varvara Petrovnayla başbaşa özel görüşmeler yaptıktan sonra, o gider gitmez Stepan Trofimoviç'in divandan fırlayarak duvarları yumrukladığına yakından tanık olmuşumdur. Hiç abartmıyorum, hatta bir gün yine bu taşkınlıklarından birinde duvarın sıvaları döküldü. Bu ayrıntıları nereden öğrendiğim, gerçekten bunlara tanık olup olmadığım, Stepan Trofimoviç'in bir yandan kalbinin derinliklerinde olup bitenleri anlatırken bir yandan da omuzlarıma kapanıp ağladığının doğru olup olmadığı sorulacaktır belki bana. Hemen hemen her zaman bu hıçkı-

rıkların arkasından bu nankörlüğünün cezasını çekmeye hazır olduğunu söylerdi. Yalnızca Varvara Petrovna'nın «bir melek kadar soylu ve ince» kendininse onun tam tersi olduğunu söyleyebilmek için peşinden adam koşturur ya da bizzat kendisi gelirdi. Bana içini dökmekle de yatışmaz ayrıca Varvara Petrovnaya'da son derece edebi bir ifadeyle şöyle mektuplar yazardı: «Dün yabancı bir adama beni yalnızca gösteriş merakı yüzünden tuttuğunuzu, gerçekte benim bilgimi, yeteneklerimi çekemediğinizi, benden nefret ettiğinizi, yalnızca sizi bırakıp gitmemden, dolayısıyla da sanat koruyucusu ününüzün yıkılmasından çekinerek bu kin ve nefretinizi açıklamadığınızı anlattım, sonuç olarak kendimden nefret ediyorum, kendimi öldürmeye kararlıyım: sizden şimdi her şeyin kaderini belirliyecek olan son bir kelime bekliyorum v.b.» hep aynı türde. Bunu gördükten sonra onun gibi çocuk ruhlu ellilik insanların o sinir buhranları arasında işi nereye vardırabileceklerini düşünün artık. Bir gün son derecede anlamsız bir şeyden çıkan ama çok sert geçen bir tartışmadan sonra yazılan bu mektuplardan birini okuma fırsatı geçti elime. Mektup şaşırttı beni. Postaya vermesini engellemek istedim.

«İmkânsız... bu daha namusluca... görevim... ona her şeyi itiraf etmezsem yaşayamam...» diye yanıtladı. Ve mektubu gönderdi. İşte iki dost burada ayrılıyordu: Varvara Petrovna hiçbir zaman böyle mektuplar yazmazdı. Aslını isterseniz Stepan Trofimoviç yazmaya bayılıyordu. Sinir buhranları geldiği zaman aynı evde oldukları halde ona günde iki kez mektup yazardı. Çok iyi biliyorum ki Varvara Petrovna bu mektupları günde iki kez gelmiş bile olsa büyük bir dikkatle okur daha sonra sıralayıp küçük bir çekmeceye yerleştirir ve kilitlerdi. Dahası bunları ayrıca belleğine de yerleştirirdi. Sonra dostunu bütün gün yanıtsız bıraktıktan sonra ertesi gün sanki aralarında hiçbir şey geçmemiş gibi karşılıyordu onu. Sonunda Stepan Trofimoviç'i öyle eğitti ki, zavallı adam artık bir gün önceki olaydan söz açmaya kalkışmak şöyle dursun, kadının gözlerine bile kaçamak bakış-

lar atabildi. Ama Stepan Trofimoviç çoğu zaman çok çabuk unuttuğu halde Varvara Petrovna hiçbir zaman hiçbir şeyi unutmuyordu. Varvara Petrovna'nın sükûnetinden yüreklenip, konukları da varsa bir de, şampanya içerek neşeleniyor, gülüp söylemeye başlıyordu. Kimbilir böyle zamanlarda Varvara Petrovna ona nasıl zehirli bakışlar fırlatırdı! Ve o hiçbir şeyin farkında değildi. Ama aradan bir hafta, bir ay, hatta altı ay geçtikten sonra mektubundan bazı cümleler, daha sonra da mektubunun tümünü en ince ayrıntılarına kadar hatırlayarak utancından kıpkırmızı kesilir ve dizanteriye yakalanmış gibi olurdu. Hafif kolerayı andıran bu ayılıp bayılmalar, sinir buhranlarının doğal sonucuydu: organizmasının özelliklerinden biri de buydu.

Varvara Petrovna'nın kendisinden zaman zaman nefret ettiği kuşku götürmez bir gerçekti: Ne var ki Stepan Trofimoviç'in gözden kaçırdığı bir şey vardı: Varvara Petrovna sonunda ona kendi çocuğu, kendi yaratığı, kendi parçası gibi bakıyordu. Eti, kemiği olmuştu artık. Onu yanından ayırmaması, koruması, yalnızca «yeteneklerini kıskanmasından» değildi. Hakkında böyle şeyler düşünülmesi ne kadar gücüne gidiyordu kimbilir! O Stepan Trofimoviç'e nefret, kıskançlık ve kinle karışık güçlü bir sevgi besliyordu. Tam 22 yıl dadılığını yapmıştı onun: Bilimsel, yazınsal ve toplumsal ünü en küçük bir tehlikeye düştüğünde uykusuz geceler geçiriyordu. Onu kendisi yaratmıştı ve kendisinin yarattığı bu şeye en önce gene kendisi inanıyordu.

Stepan Trofimoviç kendisi için bir hülyaydı sanki.

Ama doğrusunu söylemek gerekirse karşılığında da çok şey bekliyordu ondan, hattâ kölesi olmasını istiyordu. Aynı zamanda da akıl almaz derecede kin tutan bir kadındı. Bu vesileyle iki olay anlatayım size.

IV

Köylülere özgürlük verileceğine ilişkin ilk söylentilerin yayıldığı ve tüm Rusya'nın birdenbire keyiflendiği, yeniden doğ-

maya hazırlandığı sırada oralara yolu düşen Petersburg'lu bir baron, Varvara Petrovna'yı ziyarete gelmişti. Baron önemli bir görevdeydi ve soylu çevrelerle yarım ilişki içindeydi.

Varvara Petrovna bu tür ziyaretlere pek önem verirdi çünkü kocasının ölümünden sonra soylu çevrelerle olan bağları yavaş yavaş gevşemiş daha sonraları da bütünüyle kopmuştu. Baronun Varvara Petrovna'yı ziyareti bir saat sürdü. Stepan Trofimoviç' ten başka misafir yoktu. Üçü birlikte çay içtiler. Baron kendisinden söz edildiğini daha önce duymuş olduğunu söylemesine ya da öyle görünmesine rağmen Stepan Trofimoviç'le pek az konuştu. Tabii Stepan Trofimoviç'te durumu idare etti. Hal ve hareketleri soyluydu. Soylu bir aileden gelmiyordu ama çok küçük yaştan beri Moskova'da iyi bir ailenin yanında eğitilme fırsatı bulmuştu. Fransızcayı da bir Parisli gibi konuşurdu. Baron böylelikle daha ilk bakışta Varvara Petrovna'nın taşrada da çevresinde ne tür insanların bulunduğunu anlayacaktı. Ama işler umduğu gibi gitmedi. Baron büyük yeni düzenlemelere ilişkin yayılan söylentilerin doğruluğunu onaylayınca, Stepan Trofimoviç kendini tutamayıp birdenbire yaşasın diye bağırdı hatta bir de heyecanını ifade eden bir el hareketi yaptı. Bu bağırış hafif bir sesle olmuştu, zarifti bile: hatta belki heyecan yapmacıktı, el hareketi de çaydan yarım saat önce ezberlenmişti. Anlaşılan burada Stepan Trofimoviç'in bir beceriksizliği söz konusuydu: baron da bu büyük olay karşısında tüm rusların yüreklerinde büyük bir heyecan uyanmasının gerekli ve doğal olduğunu ince bir biçimde söylemekle birlikte, hafifçe gülümsemekten de kendini alamadı. Sonra hemen yola çıktı, giderken de Stepan Trofimoviç'e iki parmağını uzatmayı ihmal etmedi. Salona dönen Varvara Petrovna, önce masanın üstünde bir şeyler arıyormuş gibi yaparak birkaç dakika sessiz durdu: sonra birdenbire Stepan Trofimoviç'e doğru döndü, yüzü solgun, gözleri çakmak çakmaktı, dişlerini sıkarak mırıldandı:

«Sizi hiçbir zaman bağışlamıyacağım.»

Ertesi gün de karşılaştıklarında aralarında hiçbir şey geç-

memiş gibi davrandı ve bir daha da bu olayın sözünü etmedi. Ama aradan 13 yıl geçtikten sonra bunu hatırlatarak başına kaktı. Bu kez de 13 yıl önceki gibi sararıp soldu. «sizi hiçbir zaman bağışlamayacağım» sözünü Varvara Petrovna yaşamı boyunca dostuna yalnızca iki kez söylemişti. Bunu ilk kez baronun ziyaretinden çok önce işitmişti. Olay son derecede ilginçti ve Stepan Trofimoviç'in yaşamı üstünde öyle sanıyorumki çok etkili olmuştu: bu nedenle bu olaydan söz etmek zorundayım.

1855 Mayısında Skovereçniki'ye tümgeneral Stavrogin'in ölüm haberinin geldiği zamandı; Havai ihtiyar Kırım'da harekâtta bulunan bir birliğe tayin olmuş, oraya giderken de yolda mide hastalığından ölmüştü. Varvara Petrovna yastaydı. Ama kocasının arkasından pek öyle yanıp yakılmasına da gerek yoktu, çünkü dört yıldan beri kesinkes ayrılmışlardı. (General çok soylu bir aileden geliyordu ve soylu çevrelerle yakın ilişki içindeydi ama 150 kölelik mülkü, bir de maaşı vardı. Geri kalan tüm mülk, Skovereçniki malikânesi de dahil olmak üzere zengin bir çiftçinin tek kızı olan Varvara Petrovna'nındı). Bununla birlikte bu beklenmedik ölüm onu altüst etti ve dünyayla ilgisini kesti. Stepan Trofimoviç te onu terketmedi tabii.

İlkbahar bütün canlılığıyla sürüyordu. Kuşkirazı ağaçları çiçek açmıştı, geceler ışıl ışıldı. İki dost her akşam bahçede buluşuyor, bir çardağın altında oturup ortalık kararıncaya kadar duygu ve düşünce alışverişinde bulunuyorlardı. Burada gerçekten şiirli anlar yaşıyorlardı. Yaşamındaki beklenmedik değişikliğin etkisiyle, Varvara Petrovna her zamankinden çok konuşuyordu, dostunun kalbini çalmak istiyordu sanki. Bu akşamlar böylece sürüp gitti.

Ama birdenbire Stepan Trofimoviç'in aklına tuhaf bir şey geldi: «Avuntu arayan bu dul kadının sakın bende gözü olmasın? Yastan çıktıktan sonra benden evlenme teklifi mi bekliyor yoksa?» Hayasızca bir düşünce: ama hepimiz biliyoruz ki kültür arttıkça bu tür düşüncelere daha çok meyleder insan.

Bu sorunun üstüne gitti. Düşünmeye başladı: «tükenmez bir servet, doğru ama...» Varvara Petrovna güzellikten hiç nasibini alamamıştı: İri yarı, yüzü at başı gibi uzun, sapsarı, kemikli bir kadındı. Stepan Trofimoviç kuşkular içinde gitgide daha çok duraksıyordu. Hatta bu nedenle iki kez de ağladı. (oldukça kolay ağlardı) Bununla birlikte akşamları çardağın altında yüzü elinde olmadan şımarık, alaycı, aynı zamanda da kibirli bir ifade taşımağa başlamıştı. Bu ifadeler genellikle istem dışıdır ve insanın soyluluğu arttıkça daha çok göze çarpar. Varvara Petrovna'nın kalbinden geçenleri Tanrı bilir ama Stepan Trofimoviç'in kuşkularını doğrulayacak bir şeyler geçmiyor gibiydi. Kaldı ki bu kadın Stavrogin adını şan ve şerefi de olsa Stepan Trofimoviç'in soyadıyla değişmeye razı olmazdı. Herhalde bazı özel durumlarda kadınlarda çok doğal olan ve kendisinin farkında olmadığı bir gereksinimden kaynaklanıyordu bu durum, oyun oynuyordu belki de. Kesin bir şey söylemek zor bu konuda. Kadının derinliklerine inilemedi pek fazla bugüne kadar. Her neyse ben hikâyemi sürdüreyim! Anlaşılan dul kadın dostunun yüzündeki ilginç ifadeyi çok çabuk kavradı; Çok ince aynı zamanda da iyi bir gözlemciydi, Stepan Trofimoviç ise pek saftı. Ama akşam sohbetleri aynı şiirsellik ve ilginçlikle sürüp gidiyordu. Bir akşam yine canlı, güzel bir sohbetten sonra coşkuyla el sıkışarak Stepan Trofimoviç'in oturduğu küçük evin kapısının önünde birbirlerinden ayrıldılar. Stepan Trofimoviç görkemli Skovereçniki malikânesinden her yaz bu küçük eve taşınırdı. Stepan Trofimoviç eve girdikten sonra dalgın dalgın bir puro aldı eline ve açık pencerenin önünde purosunu yakmadan bitkin bir halde öylece durup kaldı. Ayın çevresinde kayıp giden tüy kadar hafif bulutları seyre daldığı bir anda ansızın duyduğu bir gürültüyle titredi ve başını çevirdi. Henüz beş dakika önce terkettiği Varvara Petrovna karşısında duruyordu. Yüzü morarmış, dudakları titriyordu. Belki on saniye, sert, merhametsiz dik dik Stepan Trofimoviç'e baktı, sonra birdenbire mırıldandı:

«Sizi hiçbir zaman bağışlamayacağım.»

Aradan on yıl geçtikten sonra, Stepan Trofimoviç kapıyı sıkıca kapayıp, alçak sesle bu acıklı öyküyü anlattı bana. Ve o anda şaşkınlıktan donup kaldığını yemin ederek ekledi. O kadar ki Varvara Petrovna'nm çekip gidişinin farkında bile olmamış. Daha sonra, Varvara Petrovna, bu olayı hiçbir zaman ima bile etmediği için ve her şey eskisi gibi sürüp gittiğinden Stepan Trofimoviç'in hayal gördüğüne inanacağı geliyordu. Çünkü aynı gece hastalanıp yatağa düşmüş, on beş gün kalkamamış, bu nedenle de çardak sohbetleri sona ermişti. Bunun bir hayal olması olasılığına rağmen, o günden beri tüm yaşamı boyunca bu olayın devamını daha doğrusu çözümünü bekleyip durmuştu. Olayın bu biçimde sona ermiş olmasına inanamıyordu. Şu halde dostuna kimi zaman tuhaf bakması gerekiyordu.

V

Stepan Trofimoviç'in tüm yaşamı boyunca sırtında taşıdığı elbise bile Varvara Petrovna'nın bir buluşuydu. Bu güzel elbise ona çok yakışıyordu: yakaya kadar sık düğmeli, uzun kuyruklu siyah bir redingot: geniş kenarlı, yumuşak tüylü bir şapka (yazın hasır), beyaz patiskadan kalın ve uçları dalgalanan bir kravat ve gümüş saplı bir baston. Koyu kestane rengi uzun saçları omuzlarına kadar iniyordu; son zamanlarda hafif kırlaşmaya başlamıştı bu saçlar. Sakal ve bıyık uzatmazdı. Gençliğinde çok güzel bir erkek olduğu söyleniyordu. Bana sorarsanız yaşlılığında da çok etkili bir görünümü vardı. Kaldı ki elli üç yaşında bir adama da yaşlı denemezdi. Ama o «yurttaşlık züppeliği» yüzünden gençleşmek şöyle dursun, yaşıyla övünüyor gibiydi. Elbiseleri içinde uzun, zayıf bedeni, omuzlarına kadar düşen saçlarıyla bir patriğe ya da daha çok ozan Kukolnik'in 1830 yıllarında basılmış yapıtlarına konan taşbasma portresine benziyordu. Bu görünüm özellikle yazın, bahçede leylâkların altında, bir yanında açık bırakılmış bir kitap, iki eliyle bastonuna dayanarak,

şairane düşlere dalmış, güneşin batışını seyrederken daha bir göze çarpardı. Doğrusunu söylemek gerekirse son günlerde (ama yalnızca son günlerde) okumayı ihmal ediyordu. Oysa, Varvara Petrovna'nın bol miktarda getirttiği dergi ve gazeteleri düzenli olarak okurdu: Rus edebiyatının başarılı yapıtlarıyla da ilgilenir, ama kendi saygın ve özel durumunu da her zaman korurdu. Bir ara memleketin dış ve iç siyasetiyle ilgili sorunları incelemeye yöneldi ama kısa süre sonra bıktı ve vazgeçti. Kimi zaman bahçeye, Tocqueville'in bir kitabıyla gelirken aynı zamanda da cebinde gizlice Paul de Kock'un bir kitabını taşıdığını söylemeden geçemeyeceğim. Bütün bunlar önemsiz şeyler aslında.

Bu arada ozan Kukolnik'in portresinden de söz edeyim:

Bu taşbasmayı Varvara Petrovna ilk kez daha çocukken Moskova'da soylu kızlar enstitüsünde fark etmişti. Portreyi görür görmez aşık oldu. Zaten buradaki kız öğrencilerin rastladıkları herhangi birine hemen aşık olmaları özellikle de yazı ve resim hocalarına tutulmaları bir gelenekti. İlginç olan küçük bir kızın hayranlığı değil de Varvara Petrovna'nın elli yaşında bu tabloyu en değerli eşyaları arasında saklamasıydı. Stepan Trofimoviç'e ozanın resmindeki gibi bir elbiseyi uygun görmesi de yalnızca bu nedenleydi belki. Ama bu da önemsiz şeyler arasında sayılıyor tabii.

Varvara Petrovna'nın yanında geçirdiği ilk yıllarda, daha doğrusu bu yılların ilk bölümünde Stepan Trofimoviç hep uzun soluklu bir yapıt vermeyi düşünüyordu ve her gün ciddi ciddi bu işe koyulmaya hazırlanıyordu. Ama zaman akıp gidiyordu ve o bir türlü başlamak için ne yapması gerektiğini bilemiyordu. Sık sık şu sözleri duyardık ağzından: «yapıtıma başlamaya hazırım, bütün malzeme toplanmış, ama olmuyor, çalışamıyorum.» Bunları söyledikten sonra da bitkin bir durumda başını eğerdi. Hiç kuşkusuz, bu durum Stepan Trofimoviç'i bizim gözümüzde bir bilim kurbanı olarak daha da yüceltiyordu. Ama o başka bir şeyin özlemini çekiyordu. Ağzından sık sık «beni unuttular, kimsenin bana ihtiyacı yok» gibi sözler kaçırdığı oluyordu.

Bu derin melankoli özellikle 1860 yılına doğru Stepan Trofimoviç'i bütünüyle etkisine aldı. İşte o zaman Varvara Petrovna işin ciddiyetini kavradı. Üstelik dostumuz unutulmuş, lüzumsuz bir adam olduğu düşüncesine dayanamazdı. Hem avutmak hem de ününü yenilemek amacıyla onu Moskova'ya götürdü. Varvara Petrovna'nın buradaki bilim ve edebiyat çevreleriyle sıkı ilişkileri vardı. Ne var ki Moskova da onu doyurmadı.

Devir bir başka devirdi. Her yerde, Skovereçniki'de bile duyulan tuhaf bir koku vardı havada. Eski dirlik düzenlikten çok farklı bir şeydi bu. Değişik söylentiler dolaşıyordu. Olaylar az çok belliydi ama olaylarla birlikte birçok düşünce de çıkmıştı ortaya. Kafaları bulandıran da buydu: bu yeni düşünceleri tam olarak anlamak olanaksızdı. Varvara Petrovna kadın doğası gereği bu işte mutlaka bir sır olduğuna inanıyordu. Kendi kendine gazeteleri, dergileri, yabancı ülkelerde çıkan ve Rusyaya sokulması yasaklanmış yayınları, hatta o günlerde dağıtılmaya başlanan devrimci bildirileri okumaya koyuldu. Sonunda başı döndü. Dostlarına ve tanıdıklarına mektuplar yazdı ama çok az cevap geldi, cevaplarda gitgide anlaşılmaz oldu. Stepan Trofimoviç, «bütün bu düşünceleri» aydınlatmaya çağrıldı. Bu açıklamalar da doyurmadı onu. Stepan Trofimoviç çağın olaylarına pek yüksekten ve hor görerek bakıyordu. O unutulduğunu ve artık kimsenin kendisine ihtiyacı kalmadığını söylüyor da başka bir şey demiyordu. Sonunda onu da hatırladılar: ilk önce yabancı ülkelerdeki yayınlarda kendisinden çilekeş bir sürgün olarak söz edildi, hemen arkasından Petesburg'un ünlü sanatçıları arasında adı geçti. Nedendir bilinmez Radişçev'le bile karşılaştırıldı. Daha sonra birisi onun öldüğünü söyleyerek kendisi için bir yazı yazacağını vaadetti. Stepan Trofimoviç yeniden canlandı ve kibirli bir tavır aldı. Çağdaşlarına yüksekten bakmayı bıraktı, dönemin hareketlerine katılarak gücünü deneme sevdasına kapıldı. Varvara Petrovna yeniden her şeye inanmaya başladı ve sağa sola koşmaya başladı. Hiç vakit geçirmeden hemen Petersburg'a gitmeye karar verdiler. Her şeyi yerinde görüp inceliyecek ve

bütün varlıklarıyla harekete katılacaklardı. Hatta Varvara Petrovna bu arada kendi parasıyla bir dergi çıkarmaya ve bundan böyle tüm yaşamını kendisine adamaya hazır olduğunu bildirdi. İşin buraya kadar geldiğini gören Stepan Trofimoviç ona daha bir yüksekten bakmaya başladı ve yolculuk boyunca koruyucu bir tavır aldı. Bu da Varvara Petrovna'nın gözünden kaçmadı. Aslında gitmek için bir başka önemli neden daha vardı: Soylu çevrelerle ilişkileri yeniden kurmayı düşünüyordu. Olanaklar ölçüsünde bu dünyaya varlığını hatırlatmak ya da hiç değilse şansını denemesi gerekiyordu. Ama yolculuğa bahane olarak Varvara Petrovna'nın Petersburg lisesinin son sınıfında okuyan biricik oğlunu görmek arzusunu gösterdiler.

VI

Hemen hemen bütün kışı Petersburg'ta geçirdiler. Büyük perhizin başına raslayan günlerde, tüm tasarıları bir sabun köpüğü gibi eriyip gitti. Düşleri yok oldu ve genel kargaşa durulmak şöyle dursun, dayanılmaz bir hal aldı. Varvara Petrovna soylu çevrelerle kurmak istediği ilişkileri kuramadı, soğuk karşılandı hatta bazıları hiç yüz vermediler. Buna çok içerleyen Varvara Petrovna «yeni düşünceler»e atıldı ve evinde geceler düzenledi. Edebiyatçıları çağırdı. Birçoğu gelmeye başladı. Daha sonraları çağrılı olmadan da gelmeye başladılar. Birbirlerinin peşine takılıp geliyorlardı. Hiç böyle yazarlar görmemişti ömründe. İnanılmaz derecede kibirli insanlardı. Ama açık konuşuyorlardı ve böylece de görevlerini yapmış oluyorlardı sanki. Kimileri körkütük sarhoş geliyordu ve bu hallerinde daha yeni keşfedilmiş bir güzellik görüyorlardı. Bu tuhaf kibirliliklerinin tam olarak nedeni bilinmiyordu ve bütün yüzlerde sanki biraz önce çok önemli bir sırrı ortaya çıkarmış gibi bir ifade vardı. Sürekli tartışıyorlardı ve bundan gurur duyuyorlardı. Bu adamların tümünün yazdıklarını anlamak oldukça güçtür ama gelenler

arasında eleştirmenler, romancılar, drama turglar ve toplumsal aksaklıkları kurcalayan mizah yazarları vardı. Stepan Trofimoviç tüm hareki yöneten küçük guruba kadar ulaştı. Bu edebiyatlarla önderleri arasında epey bir mesafe vardı yine de çok içtenlikle karşıladılar kendisini. Tabii içlerinden hiçbiri tanımıyordu onu. Hakkında bildikleri tek şey onun «davanın canlı timsali» olduğuydu. Onlara öyle bir ustalıkla yaklaştı ki, efsanevi tutumlarına karşın kendilerini bir iki kez Varvara Petrovna'nın evine götürmeyi başardı. Bunlar ciddi ve ince insanlardı; ama vakitleri çok kıymetliydi. Ötekilerin kendilerinden açıkça çekindikleri belliydi. O sırada Petersburg'ta bulunan bazı eski ünlü edebiyatçılar da Varvara Petrovna'nın düzenlediği toplantılara geldiler. Varvara Petrovna kendileriyle uzun süredir iyi ilişkiler kurmuştu. Bu gerçek ünlüler sessizce oturuyorlar ya da bu yeni topluluğa girmeyi deneyerek kendisine sıkılmadan yaltaklanıyorlardı. Varvara Petrovna hayretle gözlemledi bunu. Stepan Trofimoviç'in şansı yaver gitti önceleri. Herkes onun çevresinde toplandı ve edebiyat gecelerinde kendisini ön plana çıkarmaya başladılar. Bir akşam ilk kez bir parça okumak üzere kürsüye çıktığı zaman beş dakika boyunca dinmeyen çılgınca alkışlarla karşılandı. On yıl sonra bu olayı gözyaşlarıyla anımsadı. Ama bu, minnettarlığından değil bir tür sanatçı duyarlığından geliyordu. Bana (ama yalnızca bana ve gizlice) «size yemin ederim, hatta istediğiniz bahse girerim ki bu insanların içinde benim hakkımda birşey bilen tek kişi yoktur diyordu. Önemli bir itiraf; kürsüdeyken bile ve bütün coşkusuna rağmen gerçeği görebilmesi, gerçekten keskin bir zekâsı olduğunu gösteriyor. Bununla birlikte 9 yıl sonra bile bu anı kendisi için bir hakaret saydığına göre pek de keskin değildi zekâsı. İki ya da üç toplu karşı çıkma bildirisini (neye karşı olduğunu bile bilmiyordu) imzalamasını istediler, o da imzaladı. Bu arada Varvara Petrovna'da «haksızlığa» karşı çıkan bir bildirgeyi imzaladı. Bu «yeni insanlar»ın çoğu Varvara Petrovna'nın ziyaretine gelmekle birlikte, nedendir bilinmez kendisine gizlemeye bile lüzum görmedikleri bir alay ve küçümsemeyle bakıyorlardı.

Stepan Trofimoviç daha sonraları kederli günlerinde bana Varvara Petrovna'nın kendini bu dönemden sonra kıskanmaya başladığını söyledi. Bu insanlarla bağdaşmasının olanaksız olduğunu biliyordu tabii, onları dizginliyemediği bir merakla ve kadınlara özgü marazi bir sabırsızlıkla kabul ediyordu; özellikle de sürekli olarak olağanüstü bir şeyin beklentisi içindeydi. Bu kabullerde konuşmalara kolayca katılabileceği halde bundan kaçıyor ve pek az konuşuyordu; dinlemekle yetiniyordu. Konuşmalar sansürün ve alfabedeki gereksiz bir harfin kaldırılması, Rus alfabesinin, lâtin alfabesiyle değiştirilmesi, birinin sürgün edilmesi, bir skandal, Rusya'yı özgür bir federasyona dönüştürmenin yararları, Kara ve deniz güçlerinin kaldırılması, Polonya'nın Dinyeper'e kadar yeniden ihyası, toprak reformu, ve devrimci bildiriler, miras hakkının, ailenin çocukların ve din adamlarının kaldırılması, kadın hakları, hiçbir zaman hiç kimsenin bağışlamıyacağı Bay Krayevski ve onun evi konusundaydı. Bu yeniler arasında birçok düzenbazla birlikte bazı tuhaflıklarına rağmen dürüst ve sempatik insanlar da vardı. Bu dürüst insanların namussuz ve cahillerden daha anlaşılmaz oldukları da açıktı; ne var ki kimin kimi yönettiği belli değildi. Varvara Petrovna dergi çıkarma düşüncesini ortaya attığı zaman evine bir sürü insan doluştu, arkasından da hemen kapitalist ve sömürücü olarak nitelendi. Bu suçlamalar uluorta ve yerli yersiz yapılıyordu. Stavrogin'in dostu ve silah arkadaşı, kendine göre pek önemli, hepimizin tanıdığı İvan İvanoviç Drozdov adlı yaşlı bir general vardı. Bu general son derece inatçı, çok çabuk öfkelenen, obur ve dinsizlikten çok korkan biriydi. Bir akşam Varvara Petrovna'nın evinde tanınmış bir gençle tartışmaya girdi. Tanınmış genç daha işin başında «böyle konuştuğunuza göre siz bir generalsiniz» dedi. Bununla da «general»den daha aşağılayıcı bir söz bulamadığını belirtmek istemişti. İvan İvanoviç küplere bindi ve: Evet ben bir generalim hem de tümgeneral ve çarıma hizmet ediyorum: Sen bir çocuktan başka birşey değilsin ve dinsizin birisin dedi. Korkunç bir rezalet koptu tabii. Ertesi gün, basın olayın üstüne gitti ve hemen

o anda generali evinden kovmayan Varvara Petrovna'nın bu «çirkin hareketi» aleyhine bir kampanya başlatıldı. Resimli dergilerden birinde Varvara Petrovna, general ve Stepan Trofimoviç'i gerici bir üçlü biçiminde yanşıtan bir karikatür yayımlandı. Bu karikatürün altında çok tanınmış bir ozanın birkaç dizesi de yer almaktaydı. Şunu teslim etmeliyim ki generalliğe kadar yükselmiş çok kimse komik biçimde «ben çarıma hizmet ettim» sözünü ederler çoğunlukla. Sanki o çar biz basit insanların çarı değildir ve o çar yalnız onlara aittir.

Bütün bu fiyaskolardan sonra Stepan Trofimoviç'in Petersburg'ta daha fazla kalması olanaksızdı. Öteki başarısızlıkların arkasından güzel sanatlar konusunda nutuklar vermeye kalktı. Son konferansında dinleyicilerin yurtseverlik duygularını etkilemeyi, «sürgün edilmiş» biri olma durumundan da yararlanarak kalpleri fethetmeyi düşündü. Tartışmasız biçimde «yurt» kavramının gereksiz ve gülünç birşey olduğunu ortaya attı, dinin zararlı bir şey olduğunu söyledi çizmelerin Puşkinden çok daha aşağı olduğunu kesin bir dille belirtti. Dinleyiciler kendisini dayanılmaz ıslıklarla karşıladılar. Stepan Trofimoviç hemen orada kürsünün üstünde gözyaşlarına boğuldu ve Varvara Petrovna tarafından yarı ölü bir durumda eve getirildi. Kendini kaybetmişti ve «on m'a traite comme un uieux bonnet de cotan» diye mırıldanıyordu. Varvara Petrovna bütün gece kendisiyle ilgilendi, taflan damlası verdi, bir yandan da «...siz henüz yararlı olabilirsiniz... size gereksinim duyulacak zaman gelecektir... değerinizi başka yerlerde anlayacaklardır...» diye durmadan tekrarladı durdu.

Ertesi gün erkenden Varvara Petrovna'ya beş edebiyatçı geldi; üçünü tanımıyordu; hiç görmemişti bile. Sert bir tavırla dergi tasarısını incelediklerini ve bu konudaki düşüncelerini söylemeye geldiklerini bildirdiler. Varvara Petrovna ise bu konuda kimseyi görevlendirmiş değildi. Sözkonusu edebiyatçıların kararına göre, dergi çıkmaya başladıktan sonra, bütün sermayesiyle birlikte kendilerine devredilecekti. Kendisi de artık bunamış ve «defteri dü-

rülmüş» olan Stepan Trofimoviç'i de yanma alarak Skovereçniki'ye dönecekti. Nezaketen, mülkiyet hakkını tanımayı ve her yıl net kârın altıda birini kendisine göndermeyi de kabul ediyorlardı bu arada. İşin en acı yanı bu beş kişiden en az dördü hiçbir kişisel çıkar kaygısı gütmediklerini ve yalnızca «dava» uğruna çalıştıkları tavrını takınıyorlardı.

Sonraları Stepan Trofimoviç bunu «oradan deli gibi kaçtık, anlayamıyordum, düşünemiyordum ve trenin tekerleklerinden çıkan seslerin ritmine uyarak anlamsız, garip sesler çıkarıyordum. Ancak Moskova'da aklım başıma geldi» diye anlattı. Gerçekten bu şehirde daha fazla ne bekliyebilirdim artık! Bazen coşarak şöyle diyordu; Dostlarım!.. her zaman saygıyla andığımız yüksek bir ideali bir takım cahillerin kaptığını, sokağa düşürüp, kendileri gibi budalaların önüne serdiklerini görünce, insanın ruhunu nasıl bir hüzün ve öfkenin kapladığını tasavvur edemezsiniz. Bir de bakmışsınız o ideal artık bit pazarındadır, tanınmaz bir durumdadır, çamur içindedir, kırılmış dökülmüştür, ölçüleri bozulmuş, armonisi yok olmuştur. Aptal çocukların elindeki bir oyuncaktan farksızdır. Hayır bizim zamanımızda böyle değildi bu ve bizim amacımız bu değildi. Hayır hayır bizim amacımız bambaşkaydı. Hiçbir şey anlamıyorum... Bizim zamanımız gene gelecektir ve bugün sallanan herşey dengesini bulacaktır. Yoksa neye varır sonu?

VII

Petersburg'dan döner dönmez, Varvara Petrovna dostunu «dinlenmesi için» Avrupa'ya gönderdi. Bir süre ayrı kalmaları gerekliydi zaten. Varvara Petrovna bunun farkındaydı. Stepan Trofimoviç keyifli bir şekilde yola çıktı. «orada yeniden dünyaya geleceğim, orada yeniden çalışmaya başlıyacağım» diye bağırıyordu. Ama daha ilk mektuplarından yine eski şarkıyı mırıldandığı anlaşılıyordu. «Kalbim paramparça, hiçbir şeyi unutamı-

yorum. Burada, Berlin'de bana herşey geçmişi, o ilk mutlu ve mutsuz günlerimi hatırlatıyor. Nerede o? Onlar şimdi nerede? Hiçbir zaman lâyik olmadığım iki meleğim neredesiniz? Oğlum, sevgili oğlum nerede? Ben neredeyim? Bir zamanlar çelik gibi güçlü, kaya gibi yerinden oynatılmaz olan ben ne oldum? Andreyev adlı, sakallı, bir soytarı ortadoks beni bugün iki parça edebiliyor v.b.» diye yazıyordu Varvara Petrovna'ya. Stepan Trofimoviç oğlunu yalnızca iki kez görebilmişti. Birincisi doğduğu zaman, ikincisi de Petersburg'ta üniversiteye girmeye hazırlandığı sırada. Daha önce söylediğim gibi çocuk, Skovereçniki'ye yedi yüz verst uzaklıkta olan o... kentinde halalarının yanında büyümüştü. (Giderlerini Varvara Petrovna karşılamıştı.) Andreyev'e gelince bu, bizim şehirde tüccarlık yapan kendine özgü, arkeolojiye meraklı, rus antikaları toplayan ve sık sık Stepan Trofimoviç'le arkeoloji ve siyaset üstüne tartışmalar yapan biriydi. Ak sakallı, kocaman gümüş çerçeveli gözlüklü, bu saygıdeğer adam, kendisine arazisinde ağaç kesme hakkını sattığı için Stepan Trofimoviç'e 400 ruble borçluydu. Varvara Petrovna dostunu Berlin'e gönderirken bol para vermişti ama, Stepan Trofimoviç özellikle bu 400 ruble alacak üstünde duruyordu. Herhalde bazı gizli gereksinimleri için harcıyacaktı. Anvreyev borcunu ödemek için kendisinden bir aylık bir süre istediği zaman, Stepan Trofimoviç az kalsın ağlayacaktı. Aslında Stepan Trofimoviç'in zor durumda olduğunu görerek ilk taksitleri altı ay önce ödeyen adamın bu süreyi istemeye hakkı vardı.

Varvara Petrovna bu ilk mektubu büyük bir merakla okudu. «İkiniz neredesiniz» sözlerinin altını kurşun kalemle çizdi, tarihini yazdı ve çekmeceye kilitledi. Stepan Trofimoviç ölen iki karısını hatırlatıyordu tabii mektubunda. İkinci mektubun havası ise bambaşkaydı; «günde 12 saat çalışıyorum (II saat yeter oysa diye mırıldandı Varvara Petrovna mektubu okurken), kütüphanelerden çıkmıyorum, kitapları karıştırıyor, notlar alıyorum, heryana koşuyorum. Profesörlerle tanıştım. Değerli Dundasov ailesiyle dostluğumu tazeledim. Nadejda Nikolayevna bugün bile

ne kadar güzel... Selâmları var size. Genç kocası ve üç yeğeni Berlin'de geceleri gençlerle birlikte gün doğuncaya kadar sohbet ediyoruz. Bir tür Atina geceleri bunlar ama yalnızca zerafet ve incelik açısından. Herşey çok soylu bir biçimde oluyor. Müzik, İspanyol havaları, insanlığın yenilenmesi düşleri: sonsuz güzellikten, Sixtine Madonnasından, ışık ve karanlıktan sözediyoruz; ama güneşte de lekeler yok mu? Ah dostum, soylu ve sâdık dostum... kalbim heryerde sizinledir hatta Petersburg'ta sık sık yüreğimiz titriyerek sözettiğimiz *Makar ve danalarının ülkesinde bile.* Şimdi bunları gülümseyerek hatırlıyorum. Hududu geçtikten sonra, kendimi tehlikeden uzak hissettim; yıllardan sonra ilk kez duyduğum yeni, tuhaf bir duygu v.b... Varvara Petrovna, bu mektubu da ötekilerin yanma kilitlerken saçma bütün bunlar dedi. Eğer bu «Atina geceleri» gün doğuncaya kadar sürüyorsa günde 12 saatini kitaplar arasında geçiremez. Sarhoş muydu bütün bunları yazarken? ya bana selâm gönderen Dundassov kim oluyor? neyse eğlensin bakalım.

«Makar ve danalarının ülkesi» tümcesi «Makarın danalarını sürmediği yer» (Sibirya) rus atasözünün serbest çevirisiydi. Stepan Trofimoviç sık sık Rus atasözü ve özdeyişlerini komik bir biçimde fransızcaya çevirmekten hoşlanırdı. Hiç kuşkusuz bunları en iyi ve doğru biçimde çevirebilirdi ama bunları değiştirip bozmayı bir ustalık ve zekâ belirtisi sayıyordu.

Stepan Trofimoviç uzun süre gezip dolaşmadı; Dört ay sonra canına tak etti ve Skovereçniki'ye zor attı kendini. Son mektupları tam bir iç dökme ve ızdırap edebiyatıydı. Kimi insanlar kapılandıkları yere fino köpekleri gibi bağlıdırlar. Bir türlü kopmazlar. İki dostun yeniden buluşmaları çok acıklı oldu. Ama iki gün sonra, ilişkileri eski durumunu aldı, hatta daha sıkıcı olmaya başladı. 15 gün sonra da Stepan Trofimoviç bana büyük bir sırrını açıkladı; kendimle ilgili korkunç birşey öğrendim dostum; ben bir asalaktan başka bir şey değilim

VII

Bundan sonra hemen hiçbir şeyin bulandırmadığı bir dinginlik dönemi başladı. Stepan Trofimoviç'in düzenli aralıklarla göğsüme yaslanıp boşalttığı sinir buhranları ve gözyaşları hiçbir zaman mutluluğumuza gölge düşürmedi. Stepan Trofimoviç'in bu dönemde nasıl olup ta göbek koyvermediğine şaşarım. Yalnız burnu biraz kızardı, tavırları da yumuşaklık kazandı. Bir süre sonra sınırlı bir dost çevresiyle kuşatılmış buldu kendini. Her ne kadar Varvara Petrovna sürekli olarak bu çevrenin dışında kaldıysa da, biz ona koruyucumuz gözüyle bakıyorduk. Petersburg'da aldığı dersten sonra, artık temelli olarak ilimize yerleşmişti. Kışın şehirdeki evinde oturuyor, yazın Skovereçniki'ye gidiyordu. Son 7 yıl içinde yani şimdiki vali gelinceye kadar ildeki saygınlık ve etkinliği doruk noktasına çıktı. Bundan önceki valimiz, tatlı unutulmaz İvan Osipoviçimiz, Varvara Petrovna'nın yakın akrabasıydı ve Varvara Petrovna kendisine önemli yardımlarda bulunmuştu. Valinin karısı da Varvara Petrovna'nın gözünden düşmemek için özen gösteriyordu. İl sosyetesinin bu kadına gösterdiği saygı ise pek aşırı boyutlara varmıştı. Tabii Stepan Trofimoviç te bu durumdan yararlanıyordu. Kulübe üyeydi. Kumarda ağırbaşlı bir biçimde, vakarını koruyarak kaybetmesini biliyordu. Çoğunluğun kendisini bir bilim adamı saymasına rağmen, o herkesin saygınlığını kazanmıştı. Varvara Petrovna sonraları başka bir evde oturmasına izin verdiği zaman, daha bir özgürlük içinde hissetti kendini. Haftada iki kez orada toplanıyorduk ve toplantılarımız özellikle Andreyev'den satın alman şampanyayı kısmadığı zaman pek neşeli geçiyordu. Varvara Petrovna hesabı yılda iki kez olmak üzere düzenli olarak ödüyordu. Bu ödeme günlerinde Stepan Trofimoviç hemen her zaman hafif kolera nöbetleri geçiriyordu. Bu küçük grubun en eski üyesi yaşını başını almış, liberal ve dinsiz geçinen bir memurdu. Liputin iki kez evlenmişti; genç ve güzel olan ikinci karısı hatırı sayılır bir drahoma getirmişti. Üstelik üç te kız babasıydı.

Ailede herkes allah korkusuyla tir tir titrerdi ve pek sessiz, sakin bir yaşam sürdürürlerdi. Aşırı derecede pintiydi. Biriktirdiği parayla küçük bir ev satın almış, ayrıca da bir köşeye birkaç kuruş koymuştu. Tedirgin ve huzursuz bir adamdı. Kentte hiç saygınlığı yoktu. Küçük bir memur olduğundan soylu çevrelere pek yanaşamıyordu. Üstelik adı dedikoducuya çıkmıştı. Bir defa bir subay tarafından, bir defa da saygın bir aile babası olan bir toprak sahibi bu yüzden kendisini adamakıllı dövmüşlerdi. Ama biz onu keskin zekâsı, merakı, alaylı neşesi nedeniyle çok severdik. Varvara Petrovna sevmezdi kendisini. Bununla birlikte o çoğu zaman Varvara Petrovna'nın gözüne girmenin bir yolunu bulurdu.

Varvara Petrovna son bir yıldır grubumuza katılmış olan Şatov'u da sevmezdi. Şatov olaylara karıştığından üniversiteden atılan eski bir öğrenciydi. Çocukluğunda Stepan Trofimoviç'ten ders almıştı. Babası, Varvara Petrovna'nın şimdi ölmüş olan eski oda hizmetçilerinden Pavel Fiyodorovdu. Varvara Petrovna vaktiyle çok ilgilenmişti kendisiyle ama şimdi kibir ve nankörlüğü nedeniyle sevmiyordu onu: Üniversiteden atıldıktan sonra gelip kendisini görmediği için bir türlü bağışlıyamıyordu Şatov'u. Kendisine yazdığı bir mektubu da yanıtsız bırakarak, çok elverişsiz koşullarla bir tüccarın yanına öğretmen olarak girmeyi yeğlemişti. Sonra adamın ailesiyle birlikte dış ülkelere gitmişti. Aslında öğretmenden çok çocuk bakıcısı durumunda idi. Tüccar, yolculuğun hemen arafesinde ucuza kapattığı bir de dadı bulmuştu. Neşeli, canlı bir rus kızıydı bu, iki ay sonra da aşırı serbest düşünceli bulduğu için kızı kapı dışarı etti. Şatov kızın peşini bırakmadı ve iki ay sonra Cenevre'de evlendiler. Ancak üç hafta birlikte olabildiler sonra da tam bir özgürlük için de, aralarında hiçbir bağ bırakmadan ayrıldılar; ama kuşkusuz yoksulluklarının bu ayrılışta bir payı vardı. Şatov bir sene daha Avrupa'da gezip tozdu; nasıl geçindiğini Allah bilir... Söylendiğine göre ayakkabı boyacılığı ve rıhtımlarda hammallık yapmış. Bir yıl önce doğduğu şehre, evine döndü. Yanında yatıp kalktığı ha-

lası bir ay içinde öldü. Daşa adlı bir kızkardeşi vardı ama araları pek iyi değildi onunla. Daşa da Varvara Petrovna'nın yanında yetişmişti ve gözdesiydi onun. Aynı zamanda herkesin saygısını kazanmıştı. Şatov toplantılarda sürekli olarak somurtur ve hiç konuşmazdı. Bununla birlikte inançlarına dokunulduğu zaman son derece de sinirlenir ve ağzına geleni söylerdi. «Şatov'la tartışmaya girmeden önce onu bağlamak gerekir» derdi bazan kendisini pek seven Stepan Trofimoviç. Avrupa'da bulunduğu sırada Şatov eski toplumcu düşüncelerini bütünüyle yadsımış bir anda karşıt düşüncelere dalmıştı. Birdenbire kendini bir düşünceye kaptırdıktan sonra gözü başka bir şey görmeyen Rus idealistlerinden birisiydi. Hiçbir zaman kopamazlar bu düşünceden, tutkuyla bağlanırlar ve ondan sonraki tüm yaşamları kendilerini ezen bir taşın altındaki koma yaşamıdır. Şatov'un dış görünümü de inançlarına bütünüyle uygundu. Kısa boylu, çarpık, geniş omuzlu, sarışın ve diken sakallı, kalın dudaklı, gür beyaz kaşlı, buruşuk alınlıydı. Adeta utancından hep yere bakardı. Kafasında her zaman dimdik duran bir saç demeti vardı.

Şatov yirmi yedi yirmi sekiz yaşlarındaydı. Bir gün Varvara Petrovna kendisini inceden inceye inceledikten sonra «karısının bu adamı bırakıp gitmesi hiç şaşırtmıyor» beni dedi. Çok yoksul olmasına rağmen iyi giyinmeye gayret ediyordu. Varvara Petrovna'nın yardımlarını geri çeviriyor, onun, bunun yanında çalışarak, iyi kötü geçinip gidiyordu. Bir defasında bir dükkânda çalışırken mallarla beraber vapurla bir yere gidecekti ama tam hareket edeceği gün rahatsızlandı ve gidemedi. Şatov'un hiç umursamadan katlandığı bu sefaleti anlamak çok güçtü. İyileştikten sonra Varvara Petrovna adını gizleyerek yüz ruble gönderdi kendisine. Ama Şatov paranın kimden geldiğini anladı, biraz düşündükten sonra kabul etti ve Varvara Petrovna'ya teşekküre gitti. Kadın kendisini sıcak karşıladı. Ama bir kez daha düş kırıklığına uğradı; inatçı bir suskunluk, gözleri yerde ve dudaklarında aptalca bir sırıtmayla beş dakika kaldı evde. Varvara Petrovna'nın lâfının en güzel yerinde, birdenbire kalktı, beceriksiz bir

şekilde utanarak ve kızararak kendisini selâmladı, geçerkende çok değerli, oyma bir sehpayı devirip kırdıktan sonra yarı ölü bir durumda evden çıktı. Daha sonra Liputin, eski sahibesi bir despotun gönderdiği parayı geri çevireceğine, ayağına kadar gidip kendisine teşekkür ettiği için Şatov'a demediğini bırakmadı.

Şatov şehrin bir ucunda, tek başına oturuyordu ve bizden birisi de olsa hiç kimsenin ziyaretine gelmesini istemiyordu. Ama Stepan Trofimoviç'in her toplantısında bulunuyordu ve ondan ödünç dergi ve gazete alıyordu. Aramızda bir de tüm hal ve davranışlarında Şatov'un zıddı gibi görünen ama Şatov'a benzeyen Virginskiy adlı genç bir memur vardı. Ailesine düşkün bir insandı. Otuz yaşlarında, yumuşak huylu, acınılacak bir görünümü vardı. Kendi kendisini yetiştirmiş olmasına rağmen çok kültürlüydü. Evliydi, yoksuldu. Baldızıyla halasına da o bakıyordu. Bu üç kadın kendilerinde pek iğreti duran en ileri düşünceleri benimsemişlerdi. Stepan Trofimoviç'in bir gün sözünü ettiği «sokağa düşmüş düşünceler» den kastı buydu. Bütün düşüncelerini kitaplardan alıyorlardı ve başkentin ilerici çevrelerinden kendilerine ulaşan en küçük bir sesle, tümünü pencereden atmaya hazırdılar. Yeter ki öğütlensin böyle birşey. Madam Virginskiy ebelik yapıyordu; Genç kızlığında uzun süre Petersburg'ta oturmuştu. Virginskiy eşine ender rastlanan temiz kalpli insanlardandı; Pırıl pırıl gözleriyle «hiçbir zaman, hayır hiçbir zaman bu güzel umutlardan vazgeçmiyeceğim» diyordu. Bu «güzel umutlar»dan söz ederken alçak sesle, keyifli bir biçimde bir sır söylerdi sanki. Oldukça uzun boylu, çok ince ve dar omuzluydu; saçları seyrek ve kızıldı. Bazı düşüncelerini alaya alan Stepan Trofimoviç'i anlayışla karşılardı ama bazen çok sert karşı çıkışlar yapar ve rakibini sustururdu. Hepimize bir baba gibi davranan Stepan Trofimoviç ona karşıda çok tatlı dilliydi.

Siz ve sizin gibiler, tümünüz «olmamış insanlarsınız» derdi. Şakayla Virginskiy'e gerçi sizde Seminaristlerde gördüğüm kıt zekâlılık yok ama gene de «ham»sınız. Şatov'a gelince, o «olgun olmayı» çok isterdi.

— Ya ben? diye sorardı Liputin.

— Siz tam ortadansınız. Şu hiçbir şeye bulaşmak istemeyen ortadakilerden.

Ve Liputin bu sözlere gücenirdi.

Virginskiy hakkında ortalıklarda ne yazık ki gerçek olan bir dedikodu dolaşıyordu; söylediklerine göre evlenmelerinden yaklaşık bir yıl sonra, karısı birdenbire kendisini bırakarak, Lebiyadkin'e gideceğini bildirmiş. Kısa bir süredir şehrimize yerleşen Lebiyadkin çok karanlık bir insandı ve kendisine emekli bir yüzbaşı süsü vermeye çalışıyordu. Bıyıklarını kıvırmak, içmek, saçma sapan öyküler anlatmaktan başka bir iş yaptığı yoktu; Bu adam başkalarının aşma ortak olmaktan son derece hoşnut olarak Virginskiy'lere yerleşti. Onlarda yedi içti, sonunda ev sahibine tepeden bakmaya başladı. İddia ettiklerine göre bu işten vazgeçtiğini bildiren karısına, Virginskiy «Dostum, şimdiye kadar seni yalnızca seviyordum, şimdi sayıyorum seni» demiş. Ama eski Romalılara yakışır bu sözü gerçekten söyleyip söylemediği bilinmiyor; öyle anlaşılıyor ki tam tersi olmuş. Virginskiy gözyaşlarına boğulmuştu. Bu olaydan on beş gün sonra bütün «aile» bazı dostlarıyla birlikte şehir çevresinde bir ormana çay içmeye gittiler; Virginskiy çılgın bir neşe içindeydi, dans etti, sonra birdenbire o sırada cancan yapmakta olan Dev Lebiyadkin'in üstüne atıldı, iki eliyle saçlarından kavradı, belini büktü ve bağırtılar, ağlamalar, inlemeler arasında sarsmaya başladı. Şaşıran dev Lebiyadkin, kendini korumaya bile yeltenmedi ve bir kelime bile etmeden işin sonunu bekledi; ama daha sonra hakarete uğramış onurlu bir adamın bütün şiddetiyle protesto etti.

O gece, Virginskiy karısının ayaklarına kapanarak özür dileyip durdu, ama gönlünü alamadı. Karısı Lebiyadkin'i affetmeye bir türlü yanaşmıyordu. Üstelikte bir kadının önünde diz çöktüğünden inanç fukarası ve budala bir insan olarak nitelendirildi. Bir süre sonra yüzbaşı ortadan kayboldu ve ancak son günlerde şehrimizde görünmeye başladı; bu kez kızkardeşi

de yanındaydı ve yeni amaçlar peşindeydi. Bunlardan ileride söz edeceğim. Zavallı Virginskiy'in bizimle birlikte olmaktan amacı avuntu aramasıydı. Bunda şaşılacak bir şey yoktu. Aile sorunlarından hiç söz etmedi. Yalnız bir kez, Stepan Trofimoviç'in evinden birlikte dönerken durumundan hoşnut olmadığını imâ eder gibi oldu ama arkasından hemen ellerine sarılarak önemli bir şey değil, özel bir durum bu. Davayı etkilemez, hiç etkilemez.

Toplantılarımıza bazen rastlantısal olarak gelen konuklar da oluyordu: örneğin genç bir yahudi Liyamşin, yüzbaşı Kortuzov, kendini eğitmek isteyen bir ihtiyar. Liputin bir gün sürgüne mahkûm edilmiş Slautzevski adlı bir katolik papaz getirdi; ilke olarak kabul edildi, ama sonra vaz geçtik aramıza almaktan.

Şehirde bir süre, topluluğumuzun bir safahat ve dinsizlik ocağı olduğu söylentileri sürdü. Bu düşünceler hemşehrilerimiz tarafından da onaylanıyordu. Oysa gerçekte aramızda olup bitenler rus tarzında, bütünüyle masum, hoş liberal gevezeliklerden başka bir şey değildi. «soylu ve yüksek liberalizm» yani hiçbir belirli amacı olmayan liberallerin ancak Rusya'da bulunmaları olasıdır. Bütün akıllı insanlar gibi Stepan Trofimoviç'in de dinleyicilere gereksinimi vardı; üstelik o düşünceler yayarak üstün bir görevi tamamlamak duygusu içindeydi. Nihayet iyi bir dostla şampanya içerken, Rusya üstüne, rus anlayışı üstüne, Tanrı üstüne, Rus Tanrısı üstüne konuşmak, herkesçe bilinen rezaletleri yüzüncü kez yinelemek hoş bir şeydi. Çoğu zaman sert, ahlâksal yargılarda bulunduğumuz şehir dedikodularına da aldırmazlık etmiyorduk. Büyük insanlık sorunlarına da geliyordu sıra; Avrupa'nın ve insanlığın geleceği üstüne tartışıyorduk ve Fransa'nın monarşinin hemen arkasından ikinci sınıf devletler arasına düşeceğini ileri sürüyorduk; bunun aynı zamanda çok kolayca ve çok kısa süre içinde olacağına inanıyorduk. Papaya birleşik İtalya'da yalnızca basit bir metropoliten rolü vermiştik, bin yıllık bu sorunun bu sanayi çağında hiçbir önemi olmadığına inanıyorduk. Ama «Soylu ve yüksek rus liberalizmi»nin tavrı

her zaman böyle olmamış mıydı? Stepan Trofimoviç kimi zaman sanat üstüne konuşmalar yapardı, oldukça da güzel konuşurdu ama biraz soyuta kaçardı. Bazen de tümü kültürümüzün gelişmesinde önemli rol oynamış olan eski arkadaşlarından saygı, sevecenlik ama biraz da kıskançlıkla söz ederdi. Canımız sıkılınca usta piyanist Liyamşin (küçük posta memuru) piyanonun başına geçer ve domuz homurtuları, fırtına, doğuran bir kadının iniltileri ve yeni doğan bir çocuğun ağlamalarını taklid ederdi. Zaten o yalnızca bu iş için davet edilirdi. İçkiyi fazla kaçırdık mı (pek seyrek olurdu) keyfimiz doruk noktasına varırdı hatta bir akşam koro halinde Liyamşin eşliğinde *Marseillaise*'i bile söyledik. Ama becerip beceremediğimizi bilmiyorum. 19 Şubat'ı coşkuyla karşıladık. Daha çok önceden bu günün onuruna kadehler kaldırılmaya başlanmıştı. Ama bu eski bir hikâyeydi. O sıralarda ne Şatov, ne de Virginskiy vardı ve Stepan Trofimoviç'te henüz Varvara Petrovna ile aynı evde oturuyordu. Büyük gün yaklaşırken Stepan Trofimoviç, büyük olasılıkla eski bir liberal senyör tarafından bestelenen tanınmış bir şiirin pek düzgün olmayan dizelerini mırıldanmaya başladı;

Mujikler ilerliyor ellerinde baltalar
Korkunç şeyler olacak.

ya da buna benzer bir şey. Bütünüyle anımsıyamıyorum. Dostunun bu şarkıyı söylediğini duyan Varvara Petrovna «saçma, saçma bütün bunlar» diye bağırdı ve sinirli bir şekilde çekip gitti. Olaya tanık olan Liputin Stepan Trofimoviç'e alaylı alaylı şöyle dedi;

«Eski köleleri, neşeli anlarında efendilerine bazı tatsızlıklar yaparsa yazık olur doğrusu.» Sonra da işaret parmağıyla boynunun çevresinde bir çizgi çizdi.

Stepan Trofimoviç ona uysalca şu yanıtı verdi;

Aziz dostum inanınız ki bunun (Liputin'in yaptığı hareketi yaptı) ne efendilere ne de bize bir yararı vardır. Olup biteni anlamamızı engelleyen kesinlikle kafalarımızdır ama, onlar olmadan da işler daha iyi yürüyecektir diyemeyiz.

Şunu da söyliyeyim ki aramızdaki birçok kimse manigestonun ilan edileceği gün, özellikle Liputin'in söz ettiği türden olağanüstü şeylerin olacağını tahmin ediyordu. Bu insanlar da siyasetten anlayan ve halkı tanıyan kimseler olduklarını söylüyorlardı! Stepan Trofimoviç'te bu kaygıları paylaşıyordu galiba; büyük günün hemen hemen arafesinde, birdenbire Varvara Petrovna'nın kendisini Avrupaya göndermesini istedi. Kısacası büyük bir huzursuzluk içindeydi. Ama büyük gün geldi geçti ve bir süre sonra Stepan Trofimoviç yeniden kibirli gülümsemelerini göstermeye başladı. Rus insanı, özellikle de rus köylüsünün karakteriyle ilgili bazı parlak düşünceler ileri sürdü ve şöyle tamamladı düşüncelerini: «Bizler aceleci insanlar olduğumuz için, mujikler hakkında çok çabuk karar verdik. Onları birdenbire ön plâna çıkardık ve edebiyatçılarımızın büyük bir bölümü yeni bulunan bir define gibi bunların üstüne atlayarak yıllarca bu konuyla uğraştı. Bitli başları defne dallarıyla süsledik. Oysa Rus köylüsü bin yılda bize yalnızca bir *Kamarinskaya* verdi. Çok önemli bir rus ozanı Büyük Raşeli ilk kez sahnede görünce kendinden geçerek «Raşel'i bir mujikle değişmem» diye bağırmış. Ben daha ileri gidiyorum ve bu Raşel'i bütün Rus mujiklerine değişmem diyorum. Olayları oldukları gibi görmek ve bizim adi yerli reçinamızı bouquet de l'impériatrice'le karıştırmamak gerekir.»

Liputin bunları hemen kabul etti ama o zaman bir dava uğruna bu komediyi oynamak ve mujikleri övmek gerektiği düşüncesini öne sürdü, hatta soylu çevre kadınlarının *Anton Goremika*'yı okurken sel gibi gözyaşı akıttıklarını ve bazılarının Rusya'daki vekilharçlarına Paris'ten mektuplar yazıp köylülerine olabildiğince insanca davranılmasını isteyecek kadar ileri gittiklerini ekledi. Bununla birlikte kısa süre sonra Skovereçniki'den 15 verst ötede, bizim ilde, sanki mahsus yapılıyormuş gibi bazı cansıkıcı olayların başgösterdiği öğrenildi ve oraya hemen bir müfreze gönderildi. Bu kez Stepan Trofimoviç öyle bir heyecanlandı ki bizi bile korkuttu. Kulüpte söz konusu yere daha

fazla kuvvet gönderilmesi ve hemen telgraf çekilerek komşu ilden takviye istenmelidir diye bağırıp çağırdı. Acele valiye koşarak kendisinin bu işle hiçbir ilgisi olmadığını ve geçmişi göz önüne alınarak bu meseleye bulaştırılmamasını özellikle rica etti. Hatta bu isteğinin hemen Petersburg'da ilgili kimselere yazılı olarak bildirilmesi önerisinde bulundu. Neyse ki olay uzun sürmedi ve kısa sürede duruldu. Ama Stepan Trofimoviç çok şaşırttı beni.

Yaklaşık üç yıl kadar sonra, «ulus» ve «kamuoyu»ndan söz açıldı. Bunlar Stepan Trofimoviç'i çok güldürüyordu.

Dostlarım diyordu bugün gazetelerin söylediği gibi ulusumuz eğer gerçekten doğmuşsa bile henüz daha bazı alman okullarının sıralarındadır. Almanca bir kitabı okumaktadır, gerektiğinde kendisini dizlerinin üstüne oturtan bir alman öğretmenin önünde bitmez tükenmez almanca dersini kekeleyip durmaktadır. Alman öğretmeni onaylıyorum. Ama hiçbir şey olmuş değil, yeni bir şey yok, ve her şey eskisi gibi yani Tanrı'nın inayetiyle sürüp gidiyor. Bana sorarsanız, Rusya için, *Pour notre Sainte* Russle için yeter de artar bile. Üstelik slavcılık ve uluslar üstüne bütün nutuklar çok eskidi artık. Sonuç olarak bizim «ulus» düşüncesi hiçbir zaman işsiz güçsüz beylerin uydurduğu bir şeyden öteye gitmemiştir. Üstelik de Moskovalı beylerin uydurması. Kuşkusuz Prens İgor döneminden söz etmiyorum. Kısacası bütün bunlar bizim aylaklığımızdan kaynaklanıyor; bizde iyi olan, çekici olan her şey bu ince, kültürlü ve kaprisli soyluların aylaklığından gelir! Yıllardır bunu yinelemekten bıkmadım. Kendi emeğimizle yaşamayı bilmiyoruz. Şimdi onların etrafında bu kadar patırdı kopardıkları, güya doğmakta olan bu «kamuoyu» gökten mi indi? Bunun için her şeyden önce çalışmak, kendi kendimizi eğitmek, uygulama ve deneylerden geçmek gerektiğini niçin bir türlü anlamak istemiyorlar? Hiçbir zaman havadan bir şey elde edilmez. Çalışmaya koyulalım önce ancak o zaman kendimize özgü bir düşüncemiz olur. Ama hiçbir zaman çalışmayacağımıza göre şimdiye kadar bizim yerimize çalışmış

olan, iki yüzyıldan beri hocalarımız olan her zaman o Avrupa, o almanlar bizim adımıza düşüneceklerdir. Üstelik Rusya öyle bir çıkmaz içindeki Almanlar olmadan ve çok çalışmadan bu çıkmazdan kurtulamayız. İşte yirmi yıldır alarm veriyorum ve herkesi çalışmaya çağırıyorum. Tüm yaşantımı bu çağrıya adadım ve —deli gibi— başardığını da sanıyordum. Artık inancım kalmadı ama sonuna kadar, mezara kadar sürdüreceğim bu çabamı. Kendi ölüm duamın saati gelinceye kadar bu ipi çekmeyi sürdüreceğim.

Ne yazık ki bu sözlere amin demekten başka bir şey yapmıyorduk. Hocamızı büyük coşkuyla alkışlıyorduk! Evet beyler bugünde sık sık bu eski zekice, sevimli ve liberal eski rus gevezelikleri duyulmuyor mu? Hocamız Tanrıya inanıyordu.

«Burada niçin beni dinsizlikle suçladıklarını gerçekten anlamıyorum» derdi kimi zaman. Tanrıya inanıyorum mais disinguons; kendi bilincine bende varan bir varlık olarak inanıyorum Tanrıya. Hizmetçim Nastasya'nın inancı, şu ya da bu soylunun rastlantısal inancıyla veya bizim Sevimli Şatovumuzun inancıyla benimkisi bir tutulamaz. Şatov'u bir yana bırakalım. Şatov, Moskavalı bir slavcı gibi zorla inanıyor. Hıristiyanlığa gelince, bu dine karşı içten bir saygı duyuyorum ama hıristiyan değilim. Ben daha çok Goethe ya da eski yunanlılar gibi bir paganım. George Sand'ın eşsiz romanlarından birinde çok güzel belirttiği gibi Hıristiyanlığın kadım anlamamış olması bir kusur değil midir? Dualara, oruca v.b. gelince, insanlar kendilerini ilgilendirmeyen işlere niçin bulaşıyorlar anlamıyorum. Muhbirlerimiz boşuna uğraşıyorlar, bir cizvit olmaya hiç niyetim yok. 1847'de Belinski, bir yabancı ülkedeyken, Gogol'ün «bilmem hangi tanrıya» inanmasını acı bir şekilde eleştirdiği ünlü mektubunu yazmıştı. *Entre nous soit dit,* Gogol'ün (o zamanki Gogol) bu tümceyi, sonra da tüm mektubu okuduktan sonra yüzünün aldığı acayip ifadeden daha gülünç bir şeyi hayal edemiyorum... Ama şaka bir yana ve mademki her şeye rağmen sorunun temelinde hemfikiriz, diyorum ki: İşte insanlar! Bunlar halklarını sev-

meyi biliyorlar, onlar için acı çekmesini biliyorlar, her şeylerini onlara adamışlar; ama aynı zamanda da gerektiği zaman bazı konularda, onlara karşı çıkmayı ve pohpohlanmamayı da biliyorlardı. Belinski kurtuluşun gerçekten oruçta ve tapınaklarda yakılan mumlarda olamayacağını biliyordu.

Burada söze Şatov girdi:

«Bu adamlar hiçbir zaman, hiçbir zaman halkı sevmediler. Halk için hiçbir zaman acı çekmediler. Halk için hiçbir şeylerini feda etmediler ama onların hayalleriyle alay ettiler» diye homurdandı gözleri yerde ve sandalyesinde sallanarak.

— Halkı sevmiyorlar mıydı? Onlar mı? diye haykırdı Stepan Trofimoviç. Ah, Rusya'yı öyle seviyorlardı ki onlar.

— Şatov, kıvılcım saçan gözleriyle ne Rusya'yı ve ne de halkı diye bağırdı. İnsanın tanımadığı bir şeyi sevmesi olanaksızdır ve onlar Rus halkıyla ilgili hiçbir şey bilmiyorlardı. Hepiniz ve onlarla birlikte siz de, daha görmeden, tanımadan halkın safına geçtiniz. Özellikle de Belinski. Bu onun Gogol'e yazdığı mektuptan da belli oluyor. Belinski Krilov'un *Meraklı* adlı öyküsündeki gibi gariplikler müzesindeki fili görmeyerek bütün dikkatini Fransadan gelen sosyalist böcekler üstünde topladı ve bir adım ileri bile gidemedi. Oysa içinizde belki de en akıllısı oydu. Yalnız halkı tanımamakla kalmadınız üstelik bir de hor gördünüz çünkü sizin için önemli olan yalnızca Fransız halkıydı hatta yalnızca Parislilerdi ve Rus halkının onlara benzememesinden utanç duyuyordunuz. İşte gerçek budur. Oysa halkı olmayanın Tanrısı da yoktur. Şunu biliniz ki, halkını tanımak istemeyenler ve halkla bağlarını koparanlar inançlarını da yitirirler ve dinsiz ya da duygusuz insanlar olurlar. Söylediklerim doğrudur. Bunu kanıtlamak işten bile değildir. İşte bu nedenle sizler, bizler tümümüz alçak birer dinsiz ya da zavallı duygusuzlardan başka bir şey değiliz. Siz de Stepan Trofimoviç, sizi bir istisna olarak görmüyorum ve hattâ şunu bilesiniz ki hedefim özellikle sizsiniz.» Çoğu zaman bu tür nutuklar attıktan sonra (ve bunu sık sık yapardı) Şatov, artık her şeyin bitmiş olduğunu ve Stepan

Trofimoviç'le dostluk bağlarının artık bütünüyle koptuğuna inanarak şapkasını kapar ve kapıya doğru koşardı. Ama Stepan Trofimoviç onu tam zamanında durdurmayı başarırdı. «Hadi Şatov bütün bu güzel düşünce alışverişinden sonra barışalım artık der ve safça elini uzatırdı.» Beceriksiz, sakar ve utangaç Şatov duygu gösterilerinden hoşlanmazdı. Kaba saba bir görünümü vardı ama temiz kalpli bir insandı, buna inanıyorum. Çoğu zaman duygularını denetim altına alamazdı ama bundan da en çok kendisi acı çekerdi. Stepan Trofimoviç'in dostça sözlerine karşılık olarak anlamsız bir şeyler homurdanır, ayının dans etmesi gibi bazı hareketler yapar, sonra birdenbire, acemice gülümser, şapkasını yerine koyar ve gözlerini yere dikerek yeniden iskemlesine otururdu. O zaman hemen kendisine şarap verilirdi ve Stepan Trofimoviç'te o andaki duruma göre, örneğin önceki kuşağın önemli insanlarından birinin onuruna kadehini kaldırırdı.

İKİNCİ BÖLÜM

PRENS HARRY - EVLENME ÖNERİSİ

I

Varvara Petrovna'nın dünyada en az Stepan Trofimoviç kadar bağlı olduğu başka biri daha vardı. Biricik oğlu Nikolay Vsevolodoviç Stavrogin. Stepan Trofimoviç Skovereçniki'ye çocuğun eğitimini üstlenmek için çağrılmıştı. Çocuk o zamanlar sekiz yaşlarındaydı, babası general Stavrogin kendisini tek başına himaye altına almış olan Varvara Petrovna'dan ayrılmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse Stepan Trofimoviç öğrencisinin sevgisini kazanmayı başardı. Bu başarısının bütün sırrı kendisinin de bir çocuktan farksız olmasında yatıyordu. O dönemlerde kendisini tanımıyordum daha. Oysa kendisinin mutlaka gerçek bir dosta gereksinimi vardı.

Nikolay Stavrogin biraz büyüyünce onu kendisine dost edinmekten çekinmedi. Kısa sürede aralarında en küçük bir fark olmadığı ortaya çıktı. 10-11 yaşlarındaki dostunu, çektiği acıları anlatmak ya da bunun ne kadar patavatsızca bir şey olduğunu aklına bile getirmeden aile sırlarını açmak için gece yarıları yataktan kaldırırdı. Birbirlerinin boynuna sarılıp karşılıklı ağlarlardı. Çocuk annesinin kendisini çok sevdiğini biliyordu. Ama kendisinin onun için aynı duyguları taşıdığı söylenemezdi. Annesi pek az konuşurdu onunla ve oldukça serbest yetiştirmeye çalışmasına rağmen her yerde kendisini rahatsız eden bakışlarıyla karşılaşıyordu. Varvara Petrovna çocuğun eğitim ve öğretimiyle il-

gili her şeyi Stepan Trofimoviç'e bırakmıştı, çünkü o dönemlerde kesin bir güveni vardı kendisine karşı.

Sonunda öğretmenin bu çocuğun sinirlerini tahrip ettiğine hiç kuşku yok. Çocuk on altı yaşında liseye gönderildi. Soluk yüzlü çelimsiz, garip bir suskunluk içinde, sürekli hayal kuran (sonraları eşsiz bir fizik güç kazandı) bir çocuktu. Öyle sanıyorum ki dostlar geceleri birbirlerinin kollarına atılıp ağlıyorlardı ve bunun nedeni yalnızca evde geçen olaylar değildi. Stepan Trofimoviç dostunun bazı gizli yerlerine dokunmasını bilmiş ve onda seçkin bir ruhun bir kez tattıktan sonra bir daha hiçbir zaman sıradan zevklerle bir tutamayacağı kutsal hüznün henüz belirsiz önsezisini uyandırmıştı. (bu hüzne mümkün olabilen en eksiksiz doyum olarak bakan bir sürü amatör de vardır). Her halükârda biraz geçte olsa çocuğu hocasından ayırmak iyi oldu. Lise öğreniminin ilk iki yılında, delikanlı tatillerini geçirmeye eve geldi. Varvara Petrovna ve Stepan Trofimoviç Petersburg'ta bulunduğu sırada annesinin düzenlediği edebiyat gecelerinde bulundu. Bu toplantılarda yalnızca dinliyor ve gözlemlerde bulunuyordu. Az konuşuyordu, uysal ve çekingendi. Stepan Trofimoviç'e karşı güvenli ve sevgi dolu tavrını sürdürüyordu. Bununla birlikte biraz da ihtiyatlı davranıyordu: onunla yüksek düzeyde konuşmalar yapmaktan ve eski günleri yâdetmekten kaçınıyordu. Öğrenimini bitirdikten sonra annesinin isteğiyle askerlik mesleğini seçti ve kısa sürede şanlı bir süvari alayına girdi. Üniformalarını giyip annesini bir kez bile ziyaret etmedi, aklına estikçe, ara sıra mektup yazıyordu. Varvara Petrovna köleliğin kaldırılmasından bu yana eline geçen para yarı yarıya azalmış olmasına rağmen oğluna gene de bol bol harçlık gönderiyordu. Tutumlu davranması sayesinde gerçekten hatırı sayılır bir kapital biriktirmişti. Oğlunun Petersburg soylu çevrelerindeki başarılarını ilgiyle izliyordu. Kendisinin başaramadıklarını, bu zengin ve umut dolu genç subay başarıyordu. Kendisinin hayal bile edemediği bazı ilişkileri oğlu kurmuştu ve her gittiği yerde saygı ve sevgiyle karşılanıyordu. Ama kısa süre sonra Varvara

Petrovna'nın kulağına acayip söylentiler gelmeye başladı! genç adam bazı çılgınlıklar yapmaya başlamıştı. Kumar ve içkiyle ilgili değildi bunlar: Söylendiğine göre bunlar şiddet eylemleri ve bazı yabanice şeylerdi; atıyla bile bile adam çiğnemek, ilişkide olduğu bir kadına herkesin içinde hakaret etmek. Bu son olay ayrıca çok alçakça ve rezilce bir şeydi. Kendisinin önüne gelenle kavga etmek için bahane arayan, yalnızca zevk duymak için insanları aşağılayan biri olduğu söyleniyordu. Bu haberler Varvara Petrovna'yı endişe ve sıkıntıya düşürdü. Stepan Trofimoviç bunların üstün yaradılışlı bir doğanın coşkulu atılımları olduğunu, denizin bir gün durulacağını ve Shakespeare'in anlattığı gibi Falstaff, Poins ve bayan Quickly ile birlikte kendini yaşamın tüm aşırılıklarına bırakan prens Harry'nin gençliğini anımsatarak onu yatıştırdı. Varvara Petrovna son zamanlarda sık sık yaptığı gibi «saçma, bütün bunlar» diye bağırmadı dostuna ve ciddiye aldı sözlerini, daha ayrıntılı açıklamalar istedi hatta Shakespeare'in ünlü yapıtını büyük bir dikkatle bizzat açıp okudu. Ama Shakespeare onu yatıştırmadı. Stepan Trofimoviç'in bulduğu benzerliği kendisi göremedi. Bilgi edinmek için Petersburg'a yazdığı mektuplara sabırsızlıkla yanıt bekledi. Yanıtlar gecikmedi; Prens Harry'nin üst üste haksız olduğu iki düelloya giriştiği öğrenildi; Rakiplerinden birini öldürmüş, ötekini de ağır yaralamıştı. Bu olaydan sonra genç Stavrogin Divanı Harbe verildi. Rütbeleri geri alındı ve er olarak bir piyade alayına gönderildi. Bu da ancak hâkimlerin hoşgörüsü sayesinde olabildi.

1863'te yine kendisinden söz ettirmeyi başardı. Bir nişan kazandı ve assubay oldu. Çok kısa bir süre sonra da yeniden eski rütbesini geri aldı. Varvara Petrovna bu işler olup biterken Petersburg'a oğlu için bazı kimselere yalvarıp yakardığı yüzlerce mektup yazdı. Bu özel durumda bazı utanç verici girişimlerde bulunmayı bile düşündü. Ama genç adam eski rütbesine kavuşur kavuşmaz istifasını verdi. Bununla birlikte Skovereçniki'ye dönmedi ve annesiyle yazışmasını tamamen kesti. Sonunda dolaylı yollardan Petersburg'da olduğu ama evvelce düşüp kalktığı çev-

relerde artık görülmediği öğrenildi. Gizleniyordu herhalde. Kısa bir süre sonra Petersburg'da ayaktakımı arasında baldırıçıplaklar, sefil küçük memurlar, ondan bundan para dilenen sarhoş emekli askerlerle birlikte yaşadığı öğrenildi. Bu insanların düşkün ailelerinin içine girip çıkıyor, izbe, karanlık köşelerde yatıp kalkıyor, üstüne başına da hiç bakmıyordu. Görünüşe bakılırsa bu hayattan memnundu. Annesinden para istediği yoktu. Babasından kalan ve kendisine az da olsa bir gelir sağlayan küçük bir mülkü vardı. Saksonya asıllı bir almana kiralamıştı bu mülkü söylentiye göre. Sonunda Varvara Petrovna yalvara yakara yanına getirmeyi başardı oğlunu ve Prens Harry şehrimizde boyunu gösterdi. İşte kendisini ilk kez o zaman görebildim. Daha önce rastlamamıştım çünkü.

İtiraf edeyim ki daha görür görmez etkilendiğim 25 yaşlarında çok yakışıklı bir gençti. Üstü başı yırtık pırtık, pasaklı, içki kokan, perişan birisini göreceğimi umuyordum. Oysa o zamana kadar hiç eşine rastlamadığım zarif bir insanla karşılaştım. Çok güzel giyinmiş, tutum ve davranışı seçkin insanların çevresinde yaşadığını belli ediyordu. Şaşıran yalnız ben değildim. Bütün şehir hayretler içindeydi çünkü herkes M. Stavrogin'in en ince ayrıntılarına kadar nasıl bir yaşam sürdürdüğünü biliyordu. İşin şaşılacak yanı, bu bilgilerin en az yarısının doğru olmasıydı. Bütün kadınlar delice tutuldular yeni konuğumuza ve ikiye bölündüler; Bir bölümü hayrandı kendisine, bir bölümü ise nefret ediyordu ondan ama hepsi de delice tutkundular. Bazıları ruhunda mutlaka gizli bir sır bulunduğuna inanarak, bazıları da bir katile benzettikleri için âşıktılar ona. Daha sonra iyi bir eğitim gördüğü ve oldukça derin bilgilere sahip olduğu anlaşıldı. Kuşkusuz bizi şaşırtmak için pek fazla bilgi sahibi olmasına gerek yoktu; ama o dönemlerde zihinleri kurcalayan en önemli sorunları biliyordu ve bunlardan büyük bir sağduyuyla söz ediyordu. Şaşılacak şey hemen daha ilk günden herkes onu pek akıllı buldu. Çok konuşmuyordu. Özentisiz bir zerafeti vardı. Şaşılacak derecede alçakgönüllüydü ama aynı zamanda her birimizden

daha cesur ve kendine güvenen bir hali vardı. Dandilerimiz kıskandılar onu çünkü tamamiyle silinip yok oluyorlardı yanında, yüzü de dikkatimi çekti; simsiyah saçları vardı; gözleri açık renk ve duruydu; teni ince ve pembe beyazdı. Dişleri inci, dudakları mercan gibiydi. Kısacası çok güzel bir adamdı ama itici bir yanı da vardı. Yüzü bir maskeye benziyordu sanki. Olağanüstü bir fizik güce sahip olduğu söyleniyordu. Boyu ortadan uzundu. Varvara Petrovna kendisini gururla ama biraz da kaygıyla seyrediyordu. Altı aya yakın aramızda kaldı. Aylak, kendi halinde, tasalıydı. İstediği zaman insan içine çıktı ve taşra yaşayışının kurallarını titizlikle izledi. Babasının uzaktan akrabası olan vali kendisiyle yakından ilgilendi. Ama birkaç ay geçtikten sonra vahşi hayvan pençelerini gösterdi.

Yeri gelmişken şunu söyleyeyim ki valimiz aziz İvan Osipoviç biraz yaşlı kadınlara benziyordu, ama soylu bir aileden geliyordu ve soylu çevrelerle ilişki içindeydi. İşini bu kadar ihmal etmesine rağmen yıllardır aynı görevde kalabilmesinin sırrını da burada aramak gerekir. Cömert ve konukseverdi. Böyle zor dönemlerde valilik görevini yürütmek için değil, eski güzel günlerde bir saray teşrifatçısı olmak için yaradılmıştı. Herkes ili onun değil, Varvara Petrovna'nın yönettiğini düşünüyordu. Pis ve haksızca yapılmış bir şakaydı bu. Üstelik bu konu üzerinde az zekâ gösterilerinde de bulunulmamıştı. Aksine Varvara Petrovna son yıllarda kamu işleriyle ilgilenmekten elini eteğini çekmiş (toplumun kendisine gösterdiği büyük saygıya rağmen) ve titizce kendi çizdiği sınırlar içinde kalmıştı. Yüce amaçlardan vazgeçerek mülkünün yönetimini eline almış ve iki üç yıl içinde gelirini kölelerin azadından önceki gelirine yaklaştırmıştı. Eski özlemlerini (Petersburg yolculuğu, dergi tasarısı v.b.) bir yana bırakarak para biriktirmeye ve gittikçe cimrileşmeye başladı. Stepan Trofimoviç'i de uzaklaştırdı ve başka bir ev kiralamasına izin verdi (uzun zamandır çeşitli bahanelerle bu izni koparmaya çalışıyordu zaten). Gitgide Stepan Trofimoviç ona renksiz bir kadın ya da hoş bir şekilde «renksiz dost» muamelesi etmeye

başladı. Tabii bu tür şakaları en saygılı biçimde ve en uygun fırsatı kollayarak yapıyordu. Biz çevresindekiler şimdi anlıyorduk ki (hepimizden çok Stepan Trofimoviç) Varvara Petrovna bütün umutlarını ve özlemlerini Nikolay Vsevolodoviç'te yoğunlaştırmıştı. Ona olan tutkusu Petersburg sosyetesindeki başarılarıyla başlamış ve genç adamın rütbesi geri alındığı zaman daha da artmıştı. Bununla birlikte Varvara Petrovna oğlundan açıkça çekiniyordu ve karşısında hemen hemen bir köle gibiydi. Kendisinin de bir türlü çözemediği, tanımlanamayan, esrarlı bir duyguydu ondan çekinmesi. Çoğu zaman Nikolay'a bu soruların yanıtını inceler gibi kaçamak ama delice bakışlar atardı. Ve işte ansızın yırtıcı hayvan dişlerini gösterdi.

II

Birdenbire durup dururken prensimiz bazı kimselere inanılmaz saygısızlıklar yaptı. Bu saygısızlık şimdiye kadar gerçekten görülmemiş, duyulmamış cinstendi. Sıradan kışkırtmalara hiç benzemiyordu bunlar. Hiçbir neden yokken, şeytanın bile anlayamayacağı türden haylazlıklar ve yaramazlıklar yapıyordu. Kulübümüzün kıdemlilerinden yaşlı ve hatırı sayılır bir zat olan Piyotr Pavloviç Goganov ikide bir her vesileyle öfkeli bir şekilde «Hayır, burnumun ucundan tutturup sürükletmeyeceğim kendimi» demeyi alışkanlık haline getirmişti. Bir gün kulüpte şehrin ileri gelenlerinin bulunduğu bir gurupta bir tartışmadan sonra yine bilinen bu sözünü tekrarlamıştı ki biraz ötede duran ve tartışmaya katılmayan Nikolay Vsevolodoviç hızla Piyotr Pavloviç'e yaklaştı, iki parmağıyla burnunun ucundan yakaladı ve salonda peşinden iki-üç metre kadar sürükledi. Genç adamın Goganov'a karşı hiçbir öfkesi olamazdı. Bunun kuşkusuz affedilmez, çocukça bir muziplikten başka bir şey olmadığına inanacağı geliyordu insanın. Ama sonradan görenlerin anlattıklarına göre Nikolay Vsevolodoviç'in bu operasyon sırasında «sanki ak-

lını yitirmiş gibi» dalgın bir hali varmış. Ama bu ayrıntı çok sonra hatırlandı ve üstünde düşünülmeye değer bulundu. O anda herkes yalnızca Nikolay Vsovolodoviç'in hareketine dikkat etmişti. Yaptığı işin bilincindeydi ve o hareketi yaptıktan sonra üzülmek bir yana «en küçük bir pişmanlık duymadan» neşeli ve sinsi şekilde gülüyordu. Herkes çevresini sardı ve bağırıp çağırmaya başladı. Nikolay Vsevolodoviç hiç sesini çıkarmadan sağa sola dönüp duruyor ve sanki bağıran bu adamları inceliyordu. Sonunda birden daldı yine, (daha sonra böyle anlatılıyordu en azından) kaşlarını çattı ve sert adımlarla Piyotr Pavloviç'e doğru yöneldi ve çok sıkıntılı bir şekilde:

«Beni mutlaka bağışlayacaksınız... Böyle bir şey yapmak isteğini nereden duydum, gerçekten bilemiyorum, münasebetsizlik...» diye kekeledi. Bu hoşgörücü tavır yeni bir hakaretti. Yeniden gürültüler başladı. Nikolay Vsevolodoviç omuzlarını kaldırdı ve çıkıp gitti.

İlk bakışta önceden düşünülmüş, hesaplanmış gibi gözüken bu hareket bütün toplumumuza yapılmak istenen bir hakaret niteliğindeydi. Herkes bunu bu şekilde almıştı. İlk iş olarak oybirliğiyle Stavrogin'in adını kulüp üyeleri listesinden silme kararı alındı. Arkasından bütün kulüp üyeleri adına valiye şikâyette bulunulacaktı. Kendisinden (işin mahkemeye gidip sonuçlanmasını beklemeden) idarî yetkilerini kullanarak bu tehlikeli zorbayı yola getirmesini ve namuslu insanların huzurunu sağlamasını rica edeceklerdi. Aynı zamanda buna sahte bir saflıkla şunu eklediler: «belki M. Stavrogin'i bile cezalandıracak bir yasa bulunabilir.» Bu sözler özellikle Varvara Petrovna'nın vali üzerindeki nüfuzunu ima ederek valiyi iğnelemeye yönelikti. Bu sözü büyük bir zevkle yaydılar. Aksiliğe bakın ki vali şehirde yoktu. Kocası öldükten sonra ilginç bir durumda kalmış olan dul bir kadının çocuğunun vaftiz töreninde bulunmak üzere şehir dışına çıkmıştı.

Yakında dönecek olan valiyi beklerken saygıdeğer kurban Piyotr Pavloviç'e övgüler yağdırıldı. Bütün şehir kendisini gör-

meye geldi, elini sıkıyorlar, sarılıp öpüyorlardı. Hatta aralarında para toplayıp kendisine bir ziyafet çekmeyi bile düşündüler ancak bunu istemeyen Pavloviç'in ısrarları karşısında vazgeçtiler. Belki de sonunda olup bitenin zavallının burnundan tutulup çekilmesinden başka bir şey olmadığını anlayıp, bu duruma düşmüş bir adamı böylesine göklere çıkartmanın bir anlamı olamayacağını anlayıp vazgeçtiler. Bununla birlikte nasıl olmuştu bu iş? Böyle bir şey nasıl olabiliyordu? En ilginci de şehirde hiç kimsenin bu olayı delilik olarak yorumlamamasıydı. Herkes Nikolay Vsevolodoviç'ten bu tür hareketlerin her zaman beklenebileceği düşüncesindeydi. Bana gelince, bir süre sonra meydana gelen bir başka olayın işin içyüzünü açıklamış olmasına rağmen, bugün bile olayı nasıl açıklayabileceğimi bilemiyorum. Şunu da ekleyeyim ki dört yıl sonra kulüpte geçen bu olayla ilgili olarak dikkatli bir şekilde ağzını aradığım Nikolay Vsevolodoviç kaşlarını çatarak bana: «Evet o zamanlar kendimi pek iyi hissetmiyordum,» dedi ama biz günümüze dönelim.

Dikkatimi çeken bir başka şey de bu asi ve zorba adama karşı duyulan ortak kindi. Eyleminin tüm topluma karşı, önceden düşünülüp, planlanmış ve soğukkanlı bir şekilde gerçekleştirilmiş olduğunu ısrarla ileri sürüyorlardı. Gerçekten bu adam ne yazık ki hiç kimsenin sevgisini kazanamamıştı. Aksine herkes karşıydı ona. Neydi bütün bunların sebebi? Bu olaya kadar hiç kimseyle tartışmamıştı. Aramızdan hiçbiri kendisinden en küçük bir hakaret görmemişti. Her zaman, kendisine konuşma yetisi kazandırılmış moda dergilerindeki resimlerde görülen bir centilmen kadar inceydi. Öyle sanıyorum ki kibirini çekemiyorlardı. Önceleri kendisine hayran olan kadınlarımız bile şimdi erkeklerden daha çok aleyhine dönmüşlerdi.

Varvara Petrovna altüst olmuştu. Bir süre sonra Stepan Trofimoviç'e bütün bunları önceden sezmiş olduğunu altı ay süreyle oğlunun bu tür bir harekette bulunmasını beklediğini itiraf etmişti. Bir annenin ağzından üzerinde durulması gereken bir itiraf.

İşte başlıyor diye titremişti kadın. Olayın ertesi günü oğluyla ölçülü ve kararlı bir biçimde konuşmak istedi ama bu kesin kararlılığına rağmen kadıncağız titriyordu. Bütün gece uyumadı, sabah erkenden Stepan Trofimoviç'e akıl danışmaya gitti. Orada ağladı, oysa o güne kadar özellikle başkalarının yanında hiç ağlamamıştı. Nikolay'ın kendisine hiç değilse bir kelime söylemesini, kendisiyle konuşma lütfunda bulunmasını istiyordu. Ama annesine karşı her zaman çok saygılı ve kibar olan Nikolay önce ciddi bir şekilde dinledi kendisini sonra birdenbire ayağa fırladı, elini öptü, hiçbir şey söylemeden çıkıp gitti. Aynı günün akşamı sanki mahsus yapıyormuş gibi yeni bir rezalet çıkardı. Bu seferki biraz daha hafif olmakla birlikte tüm çevrenin nefretini kazandı.

Ve bu kez dostumuz Liputin'in başı derde girdi. Liputin, annesiyle görüşmesinden hemen sonra karısının doğum yıldönümü nedeniyle verdiği akşam toplantısına Nikolay Stavrogin'in de onur vermesini rica etmek için evlerine gelmişti. Varvara Petrovna oğlunun uygunsuz kimselerle düşüp kalkmasını uzun süredir dehşetle izliyordu ama ağzını açıp bir kelime söylemeye cesaret edemiyordu. Zaten çevredeki en bayağı, en düşük kimselerle ilişki içindeydi ve gitgide daha basit kimselere inmekte ısrar ediyordu. Ne yapalım ki bu onun kendi beğenisiydi.

Nikolay Stavrogin daha önceleri kendisiyle birkaç kez görüşmüş olmasına rağmen, Liputin'in evine hiç gitmemişti. Nikolay Vsevolodoviç, Liputin'in kendisini kulüpteki son olay nedeniyle çağırdığını sezdi. Liberal geçinen Liputin bu olaydan çok keyiflenmişti. Kulüp üyelerine karşı böyle davranılması gerektiği görüşündeydi ve genç adamın bunu hakkiyle yerine getirdiğini söylüyordu. Nikolay Vsevolodoviç gülmekten kırıldı ve davete geleceğini söyledi.

Liputinlerde pek seçkin kimseler yoktu ama neşeli bir kalabalık vardı. Liputin yılda sadece iki davet verirdi, ama tam anlamıyla, her şeyin eksiksiz biçimde düzenlendiği davetler olurdu bunlar. En hatırı sayılır davetli olan Stepan Trofimoviç rahatsız

olduğu için gelememişti. Çay ikram ediliyordu, mezeler çok çeşitliydi. İçki deseniz su gibi akıp gidiyordu. Üç masa kumar oynayanlara ayrılmıştı. Gençler yemek saatine kadar piyano eşliğinde dans etmeyi tercih etmişlerdi. Nikolay Vsevolodoviç ufak tefek, güzel bir genç kadın olan ev sahibesi bayan Liputin'i dansa kaldırdı... kadın kendisine karşı çok ürkekti, iki dönüş yaptılar. Sonra oturdular ve Nikolay Vsevolodoviç anlattığı güzel hikâyelerle genç kadını keyiflendirdi. Bu sırada güldüğü zaman çok güzelleştiğini fark eden Stepan Trofimoviç, genç kadını belinden kavrayıp, herkesin içinde dudaklarından uzun uzun öptü. Neye uğradığını anlayamayan kadın düşüp bayıldı. Nikolay Vsevolodoviç şapkasını aldı, hayretler içinde, aklı başından gitmiş olan kadının kocasına doğru gitti, adamı bir süre inceledi ve aceleyle «kızmayın» diye kekeledi. Sonra çıkıp gitti. Liputin hemen arkasından fırlayarak kendisini sofada yakaladı, kürkünü giydirdi, ve sonra onu merdivenin en alt basamağına kadar selâmlayarak indirdi.

Ama ertesi gün, nispeten daha masumca olan bu hareketin arkasından bazı hoş olaylar sürdü. Bunlar Liputin'e belli bir saygınlık kazandırdı, o da bundan yararlanmasını bildi.

Ertesi gün, saat ona doğru, kırmızı yüzlü, becerikli, otuz yaşlarında bir kız olan Liputin'in hizmetçisi Agafya madam Stavrogin'in evine geldi. Efendisi tarafından görevli olarak geldiğini ve Nikolay Vsevolodoloviç'le özel olarak görüşmesi gerektiğini söyledi. Genç adamın başı ağrıyordu ama kendisini kabul etti. Varvara Petrovna'da tesadüfen orada bulunuyordu.

— Sergey Vasiliyeviç (Liputin'in öteki adı) size selamlarını gönderdi, sağlığınızın ne durumda olduğunu, dün geceki olaydan sonra geceyi nasıl geçirdiğinizi öğrenmemi emretti dedi çok rahat bir şekilde.

Nikolay Vsevolodoviç gülümsedi:

Efendine selam ve teşekkürlerimi söyle. Ayrıca tarafımdan şunu da söyle: kendisi şehrimizin en zeki adamı.

— Buna karşılık efendim size şunları da söylememi emret-

ti: bunu sizin söylemenize hiç gerek yokmuş ve aynı şey sizin içinde söylenebilirmiş diye patavatsızca cevapladı hizmetçi.

— Allah allah... benim sana söyleyeceklerimi önçeden nasıl bilebiliyormuş?

— Nasıl bilebildiği hakkında bir fikrim yok. Yalnız ben buraya gelirken şapkasını bile almaya vakit bulamadan aceleyle arkamdan yetişip Agafya diye bağırdı: «eğer sana kentin en zeki adamı olduğumu söylerse, bunu bildiğimizi ve kendisinin de en az benim kadar zeki olduğunu söylemeyi unutma.»

III

Valiyle görüşme sonunda gerçekleşti. Sevgili İvan Osipoviç'imiz döner dönmez, kendisine kulüp üyelerinin yakınmaları bildirildi. Bir şey yapılması gerektiği açıktı, fakat nazik İvan Osipoviç zor durumdaydı. Bu konuksever yaşlı adam da genç yakınından biraz çekiniyor gibiydi. Her şeye rağmen onu, kulüpten ve hakaret ettiği kişiden özür dilemeye zorlamaya, fakat ayrıca bunu en uygun biçimde ve gerekirse yazılı olarak yapmasını sağlamaya karar verdi. Sonra da ondan, nazik bir şekilde, şehri terketmesini, aklını başına toplaması için yolculuğa çıkmasını, örneğin İtalya'ya ya da dışarda başka bir yere gitmesini isteyecekti. Nikolay Vsevolodoviç'i bu defa kabul ettiği salonda (daha önce, valinin yakını olan genç adam evin her yanında istediği gibi dolaşabilmekteydi) iyi yetişmiş genç bir memur, valinin güvenilir bir yakını olan Alyoşa Telyatnikov köşedeki bir masa üstünde gelen mektupları açmakla meşguldü. Yan odada, kapıya yakın pencerenin dibinde oturmuş olan iri, sağlam yapılı ziyaretçi, valinin eski dostu olan bir albay, tabii salonda olup bitene en küçük bir ilgi göstermeden *Ses* gazetesini okuyordu. Hatta kapıya sırtı dönüktü. İvan Osipoviç alçak sesle, sözü dolaştırarak konuşmaya başladı, biraz heyecanlı görünüyordu. Nikola'nın yüzü dostça olmayan, insanın yakınından beklemeyeceği

bir ifade taşıyordu. Yüzü soluktu, oturmuş yere bakıyor ve sanki keskin bir acıya karşı direniyormuş gibi kaşlarını çatarak dinliyordu.

«İyi ve soylu bir yüreğiniz var sizin, Nikola, dedi söz arasında saygıdeğer yaşlı adam. Bilgili bir kişisiniz ve en yüksek çevrelere girip çıkmışlığınız var; zaten burada da hep örnek davranışlarınız oldu, hepimizin çok sevdiği annenizi de mutlu eden davranışlar... Ve şimdi her şey, garip, herkes açısından talihsiz bir görünüş alıyor. Sizinle ailenizin bir dostu, sizi içtenlikle seven ve sözlerinin sizi kırması düşünülemeyecek bir yakınınız olarak konuşuyorum. Söyleyin bana, sizi böylesine kurallara aykırı, yabanice davranışlara iten nedir? Bize çıldırmış olduğunuzu düşündürtecek bu hareketler ne anlama geliyor?

Nikolay sıkıntılı ve sabırsız bir havayla dinliyordu. Birden gözlerinde kurnazca, alaycı bir ifade belirdi.

«Bana bunu yaptıran şeyi size söyleyebilirim» dedi karamsarlıkla ve çevresine bir göz attıktan sonra İvan Osipoviç'e doğru eğildi.

İyi eğitim görmüş Alyoşa Telyatnikov pencereye doğru birkaç adım daha uzaklaştı; Albay gazetesinin arkasında öksürdü. Zavallı vali güvenle kulağını uzattı hemen, çok merak etmişti. İşte o anda hiç inanılmayacak, fakat aslında beklenmesi gereken bir şey oldu. Yaşlı adam birden, Nikola'nın kendisine ilginç bir sır fısıldamak yerine, kulağının üst parçasını dişleri arasına aldığını ve koparırcasına ısırdığını hissetti. Bütün gövdesi titredi, nefesi kesilmişti.

«Nikola, bu ne biçim şaka» diye boğuk bir sesle inledi.

Alyoşa ile Albay henüz ne olup bittiğini fark etmemişlerdi. Bulundukları yerden Nikolay'ın ne yaptığını görmeleri olanaksızdı, iki adamın fısıldaştıklarını sanıyorlardı. Ancak yaşlı adamın yüzündeki umutsuz ifade onları kaygılandırmıştı. Gözlerini dört açarak, önceden kararlaştırıldığı gibi valinin yardımına koşmak ya da biraz daha beklemek gerekip gerekmediğini bile-

meden birbirlerine baktılar. Nikolay onların kararsızlıklarını fark etmiş olmalıki dişlerini iyice bastırdı.

«Nikolay, Nikolay, diye yeniden inledi kurbanı, yeterince şaka ettin, bırak artık.»

Birkaç saniye daha geçse talihsiz adam herhalde korkudan ölmüş olurdu. Neyse ki canavar onu bağışladı ve kulağını bıraktı. Korkuyla karışık şaşkınlığın etkisi bir dakika sürdü, sonra yaşlı adam baygınlık geçirir gibi oldu. Fakat yarım saat içinde Nikola tutuklanmış ve şimdilik muhafız birliğine götürülüp, kapısında nöbetçi dikili özel bir hücreye kapatılmıştı. Bu oldukça sert bir önlemdi, ancak nazik valimiz böyle bir sorumluluğu Varvara Petrovna karşısmda bile savunabilecek kadar kızmıştı. Bayan Stavrogin, hiddetlenip, İvan Osipoviç'ten durumu açıklamasını istemek üzere koşup geldiğinde, vali onunla görüşmeyi reddedince herkes şaşırdı. Bu hanım arabasından bile inmeye fırsat bulamadan evine dönmek zorunda kalırken olup bitene hiçbir anlam veremiyordu.

Sonunda her şey aydınlığa kavuştu. Sabahın ikisinde, o ana kadar dikkati çekecek kadar sakin olan, hatta bir ara da uyuyan tutuklu birden olay çıkardı. Kapıyı şiddetle yumrukladı, insanüstü bir kuvvetle kapıdaki pencerenin parmaklığını kopardı ve camını kırarak ellerinden kötü şekilde yaralandı. Nöbetçi subayı adamlarıyla koşup, bu kaçık herifi yakalayıp bağlatmak üzere hücreyi açtırdığında Stavrogin'in şiddetli bir nöbet geçirdiği anlaşıldı. Hasta hemen annesinin evine gönderildi. Şimdi her şey açıklanıyordu. Şehrin üç doktoru da Stavrogin'in nöbetten üç gün önce normal bir durumda olamayacağı konusunda birleştiler. Bilinci yerinde görünebilir ve kurnazlıkla hareket etmiş olabilirdi. Fakat olayların kanıtladığı gibi o anda ne aklına, ne de iradesine egemendi. Böylece doğruyu herkesten önce Liputin tahmin etmiş oluyordu. Bu yeni durum duyarlı ve ince bir adam olan İvan Osipoviç'i çok zor durumda bırakmıştı. İşin ilginç yanı, Nikolay Vsevolodoviç'in, tamamen aklı başındayken bile her türlü çılgınlığı yapabileceğine onun da inanmış olmasıydı. Kulüp

üyeleri de utanmışlardı; apaçık gözler önünde olanı fark etmemiş, bu beklenmedik davranışların tek mantıklı açıklaması üzerinde durmamış olmalarına şaşıyorlardı. Tabii aralarında bu hastalık haberine inanmayanlar da oldu, ama inatlarını çok sürdürmediler.

Nikolay iki aydan fazla yatakta kaldı. Petersburg'dan ünlü bir hekim hastayı muayeneye geldi. Bütün şehir Varvara Petrovna'ya, geçmiş olsun ziyaretine gitti, o da hepsini bağışladı. Baharda Nikola tamamen iyileşip, annesinin dilediği gibi İtalya'ya gitmeyi kabul ettikten sonra, annesi ondan birkaç veda ziyareti yapmasını ve bu fırsatla onurunu kırdığı kişilerden özür dilemesini de istedi. Genç adam buna gönülden razı oldu. Kulüpte, Piotr Pavloviç Gaganov ile çok nazik bir görüşme yaptığı ve bu görüşmenin Gaganov'u tamamen tatmin etmiş olduğu duyuldu. Nikolay ziyaretleri sırasında çok ciddi hatta canı sıkkın bir tavır takındı. Gittiği her yerde kendisine candan yakınlık gösterildiği söyleniyordu. Yine de nedendir bilinmez insanlar bir parça rahatsız oluyorlar, şehirden gitmesinden memnun görünüyorlardı. İvan Osipoviç ondan ayrılırken birkaç damla gözyaşı bile döktü, ama onunla sarılıp kucaklaşınayı göze alamadı. Doğrusunu söylemek gerekirse aramızdan bazıları, her şeye rağmen, bu «alçağın» hepimizle alay etmiş olduğu ve hastalığının bu işle pek ilgisi olmadığı kanısını korumaktaydı.

Stavrogin Liputin'i de ziyaret etti.

«Söyleyin bana, dedi, sizin akıllı biri olduğunuzu söyleyeceğimi nasıl tahmin ettiniz de Agafya'yı hazır bir cevapla gönderdiniz?»

«Çok kolay, diyerek güldü Liputin. Ben de sizi akıllı biri olarak görüyorum, cevabınızın ne olacağını böylece tahmin edebildim.»

«Yine de ilginç bir raslantı bu. Fakat izin verin, Agafya'yı gönderdiğinizde beni bir deli değil, aklı başında biri olarak görüyordunuz demek?»

«Evet, çok zeki ve çok aklı başında biri olarak. Aklınızdan

bir zorunuz olduğuna inanır gibi yapıyordum yalnızca. Zaten kendiniz de ne düşündüğümü hemen tahmin edip, Agafya aracılığıyla zekâmı onayladınız.»

— Korkarım, bu noktada yanılıyorsunuz; gerçekten... rahatsızdım ben, diye kekeledi Nikolay Vsevolodoviç kaşlarını çatarak. Hıh! dedi, aklım başımdayken bile insanlara öyle saldırabileceğimi mi düşünüyorsunuz yoksa?»

Liputin şaşırmıştı, ne diyeceğini bilemedi. Nikolay Vsevolodoviç biraz sarardı, ya da Liputin'e öyle geldi.

«Şöyle veya böyle, düşünce tarzınız çok eğlendirici, diye devam etti Stavrogin. Agafya'ya gelince, onu, bana hakaret etmek için gönderdiğinizin pekâlâ farkındayım.

— Sizi düelloya çağırmamı beklemiyordunuz sanırım!

— Yok canım, düelloyla aranızın pek iyi olmadığını işittim.

— Neden Fransızları örnek alalım?, dedi Liputin yine bozularak.

— Ulusal geleneklerin korunmasından yanasınız galiba?

Liputin koltuğuna iyice gömüldü.

«Aman, ne görüyorum? diye çığlık attı Nikolay Vsevodoloviç, Considérant'ın, masanın üstüne göze çarpacak şekilde konmuş bir kitabını fark ederek. Fourier'ci misiniz yoksa? Neden olmasın, şaşmamam gerekir buna. Ama aslı Fransızca değil mi bunun? diye güldü, parmaklarını kitabın üstünde tıkırdatarak.

— Hayır, Fransızcadan bir aktarma değil bu, diye bağırdı Liputin, kızgın bir şekilde koltuğundan fırlayarak. Yalnız Fransızcadan değil, bütün insanlığın paylaştığı, evrensel dilden bir çeviri bu! Evrensel sosyal cumhuriyetin ve evrensel uyumun dilinden bir çeviri! Fransızcadan basit bir aktarma değil!

— Sahi mi, dedi genç adam gülerek, ama böyle bir dil yok ki.

Bazen önemsiz bir ayrıntı gelir dikkatimizi çeker ve uzun süre aklımıza takılı kalır. Daha Stavrogin hakkında söyleyeccek

çok şeyim var, ama şimdilik ilgi çekici bir tek noktayı belirtmek istiyorum. Onun şehrimizde geçirdiği günlerde edindiği izlenimler arasında belleğine en iyi yerleşen görüntü bu taşra memuru, bu küçük, nerdeyse iğrenç yaratık, evinde kaba, cimri, kıskanç bir koca, yemek artıklarını ve mum parçalarını kilit altında tutan bir tefeci, aynı zamanda gelecekteki bilmem hangi «toplumsal uyumun» gözü dönmüş bir yandaşı olan, gelecekteki falansterlerin hayali görünümleri karşısında kendinden geçip giden, bu falansterlerin çok yakında Rusya'da, bizim eyaletimizde kurulacağına/gerçekleşeceğine, kendi varoluşuna ne kadar inanıyorsa o kadar inanan bu adamdı. Ve bütün bunlar, bu adamın şurdan burdan kısarak uydurma bir ev aldığı, birkaç yüz ruble drahoması bulunan bir kadınla ikinci evliliğini yaptığı ve yüz verst çaplı bir çember içinde şu «evrensel sosyal cumhuriyetin» gelecekteki üyesine azıcık da olsa benzeyen, kendisi de dahil, bir tek kişinin bulunmadığı o şehirde oluyordu.

Bu beklenmedik Fourier'ciyi hatırladıkça, «Bu adamların nerden çıktığını ancak Tanrı bilir,» diye düşünürdü Nikolay Vsevolodoviç.

IV

Prensimizin gezisi üç yıldan fazla sürdü, şehirde hemen hemen unutulmuş gibiydi. Ancak Stepan Trofimoviç'ten bütün Avrupa'yı dolaştığını, hatta Mısır ve Kudüs'e bile gittiğini, bir bilim adamı grubuna katılarak İzlanda'ya kadar uzandığını öğrenmiştik. Bir kış boyunca bir Alman Üniversitesinin derslerini izlediği de söyleniyordu. Annesine pek az, altı ayda bir, hatta daha da seyrek mektup yazıyordu; fakat Varvara Petrovna bu duruma pek üzülmüyor gibiydi. Oğluyla arasındaki ilişkinin bu biçimi almasını yakınmadan kabul etmişti. Fakat bu üç yıl boyunca oğlunun hep hasretini çekmiş ve dönüşünü düşlemişti. Kaygısını ve beklentilerini kimseyle paylaşmadı, hatta Stepan

Trofimoviç'ten biraz uzaklaştı. Herhalde bazı planları vardı; görünüşe bakılırsa eskiye göre daha da cimrileşmişti, Stepan Trofimoviç'in kumar kayıplarına giderek daha çok sinirleniyordu.

O yılın nisan ayında, Paris'ten, çocukluk arkadaşı ve bir generalin dul karısı olan Praskovya Ivanovna Drozdov'dan gelen bir mektup aldı. Sekiz yıla yakın bir zamandır kendisinden hiç haber almamış olan Varvara Petrovna'ya, Nikolay Vsevolodoviç'in evlerine sık sık gelip gittiğini, tek kızı olan Liza'yla büyük bir dostluğu olduğunu, hatta bu yaz onlarla birlikte İsviçre'ye, Vernet-Montreux'ye gelmeyi düşündüğünü, bununla birlikte o sırada Paris'te bulunan Kont K. (Petersburg'da çok önemli bir kişi) ailesinin de kendisine sanki öz oğullarıymış gibi davrandığını yazıyordu. Mektup kısaydı ve olayların anlatılması dışında bir değinme içermese de amacı açıktı. Varvara Petrovna fazla düşünmedi; çabucak karar verdi, vasisi bulunduğu (Şatov'un kızkardeşi) Daşa'yı da yanına alarak nisan ortasında Paris'e gitti, oradan da İsviçre'ye geçti. Temmuz ayında yalnız döndü, Daşa'yı Drozdovlara bırakmıştı. Varvara Petrovna'nın dediğine göre Drozdovlar da ağustos sonunda şehrimize gelmeyi umuyorlardı.

Drozdovların vilayetimizde toprakları vardı. Fakat General İvan İvanoviç'in görevi (General Drozdov Varvara Petrovna'nın eski bir dostu ve kocasının silah arkadaşıydı) bugüne kadar görkemli mülklerini görmelerini engellemişti. Geçen yıl, Generalin ölümünden sonra, kederli karısı yanına kızını da alarak ve biraz da yaz sonunda Vernet-Montreux'de üzüm kürü yapmak niyetiyle Avrupa'ya gitmişti. Rusya'ya dönünce artık bizim vilayete yerleşmek niyetindeydi. Praskovya İvanova'nın şehirde de bugüne kadar boş duran ve pancurları hep kapalı kalmış büyük bir evi vardı. Drozdovlar zengindi. Praskovya İvanovna, okul arkadaşı Varvara Petrovna gibi eski devrin devlet müteahhitlerinden birinin kızıydı ve kocasına drahoma olarak büyük bir servet getirmişti. İlk kocası, emekli süvari yüzbaşısı Tuşinde

oldukça zengin ve becerikli bir adamdı. Ölümünde, o zaman yalnızca yedi yaşında olan tek kızı Liza'ya oldukça önemli bir servet bıraktı. Şimdi yirmi iki yaşında olan Liza'nın, ikinci evliliğinden çocuğu bulunmayan annesinin ölümünde ona miras kalacak büyük servet bir yana bırakılsa bile, kendine ait en az 200.000 rublesi vardı. Varvara Petrovna yaptığı yolculuktan pek memnun görünüyordu. Ona bakılırsa, Praskovya İvanovna ile memnunluk verici bir anlaşmaya varmışlardı. Döner dönmez Stepan Trofimoviç'e her şeyi anlattı, onunla uzun zamandır bu kadar açık ve ayrıntılı konuşmamıştı.

«Yaşasın,» diye bağırdı Stepan Trofimoviç parmaklarını şaklatarak.

Çoşkuyla kendinden geçmişti, dostundan ayrı kaldığı bütün bu süreyi büyük bir can sıkıntısı içinde geçirmişti. Varvara Petrovna Avrupa'ya giderken ona doğru dürüst veda bile etmemiş ve herhalde gevezelik etmesinden çekinerek bu «Yaşlı dedikoducuya» planları hakkında tek kelime çıtlatmamıştı. O sırada, kumarda çok miktarda para kaybettiğini aniden öğrenince Stepan Trofimoviç'e çok kızmıştı. Fakat daha İsviçre'deyken, uzun bir süredir pek sert davranmakta olduğu dostu için dönüşünde bir şeyler yapması gerektiğini düşünmüştü. Bu ani ve esrarlı ayrılık Stepan Trofimoviç'in duyarlı yüreği için büyük bir darbe olmuştu. Bu yetmiyormuş gibi başında başka dertler de vardı. Üstünde çok önceden bulaştığı ve Varvara Petrovna'nın yardımı olmaksızın çözemeyeceği bir mali yükümlülük bulunuyordu. Üstüne üstlük, nazik ve iyi yürekli valimiz İvan Osipoviç'in görevi bu yılın mayıs ayında son bulmuş ve görevden ayrılışında bazı tatsızlıklar olmuştu. Varvara Petrovna'nın yokluğunda yeni valimiz Andrey Antonoviç von Lembke de gelip yerleşmişti. Bu değişiklik anında bizim taşra sosyetesinin Varvara Petrovna'ya ve ona bağlı olarak da Stepan Trofimoviç'e karşı tavrının değişmesine yol açtı. En azından, bunun tatsız ama dikkate değer belirtilerini daha şimdiden görebilmekteydi, ve Varvara Petrovna orada olmadığı için bayağı çekinmeye başlamıştı.

Yeni valiye kendisinin çok tehlikeli biri olduğunun iletilmiş olmasından kaygı duyuyordu. Öte yandan, güvenilir kaynaklardan bizim sosyete hanımlarının Varvara Petrovna'yla artık görüşmemeye niyetlendiklerini öğrenmişti. Kente ancak sonbaharda geleceği bilinen valinin karısının çok kibirli olduğu duyulsa da, bizim «zavallı Varvara Petrovna»dan çok farklı, hiç olmazsa gerçek bir soylu olduğu söyleniyordu. Nasıldır bilinmez, kentimizde yaşayan hemen herkes yeni valinin karısıyla Varvara Petrovna'nın bir defasında bir davette karşılaştıklarını ve düşman olarak ayrıldıklarını biliyordu. Öyle ki, onlara göre, Bayan von Lembke'nin adının geçmesi bile Varvara Petrovna'yı rahatsız etmeye yetmekteydi. Varvara Petrovna'nın zafer kazanmış edası, bu hanımların davranışlarını ve sosyetedeki çalkantıyı duyduğunda gösterdiği küçükgörücü umursamazlık Stepan Trofimoviç'in cesaretini canlandırmış ve neşesini yerine getirmişti. Dostunun hoşuna gitmek için yeni valimizin gelişini alaycı bir havayla anlatmaya başladı.

«Herhalde bilirsiniz, *excellente amie,*» dedi yapmacıklı bir konuşmayla sözcükler üzerinde durarak, «genel anlamında alırsak, bir Rus yöneticisi ne demektir. Tabii yeni bir Rus yöneticisinin, taptaze. yeni atanmış birinin... ne olduğunu da... *Ces interminables mots russes!...* Fakat yönetme sarhoşluğunun ne demek olduğunu, nasıl bir şey olduğunu bildiğinizden kuşkuluyum.

— Yönetme şarhosluğu mu? Hiç fikrim yok.

— Tamam işte... *Vous savez chez nous... En un mot,* en önemsiz birini bir istasyon gişesine bilet satmak üzere oturtun, bu boş adam anında kendini Jupiter sanıp, *pour vous montrer son pouvoir,* size yukardan bakma hakkına sahip sayacaktır kendini. «Bekle biraz, diyecektir içinden, gücümü göreceksin.» Bir tür yönetme sarhoşluğudur bu. *En un mot,* geçenlerde okuduğuma göre, dış ülkelerdeki kiliselerimizden birinin bakıcısı —*mais c'est très curieux*— tanınmış bir İngiliz ailesini, *des dames charmantes,* tam perhiz duasının başlamasından önce —vous

savez ces chants et le livre de Job— kiliseden kovmuş, evet kovmuş. Tek gerekçesi de şu: «yabancılar Rus kiliselerinde başıboş dolaşıp düzeni bozuyorlarmış, çok istiyorlarsa dua saatleri dışında, belirlenen zamanlarda gelsinlermiş.» Hanımlardan biri bayılmış. Bu bakıcı da yönetme sarhoşluğu krizi geçirmiş anlaşılan *et il a montré son pouvoir.*

— Kısa kesin mümkünse, Stepan Trofimoviç.

— Bay von Lembke ilimizi geziyor şimdi. *En un mot,* Bu Andrey Antonoviç ortodoks mezhebinden Alman asıllı bir Rus, kırk yaşlarında ve —kabul etmeliyim— oldukça yakışıklı bir...

— Yakışıklı olduğunu nerden çıkarıyorsunuz? Gözleri koyun gözüne benziyor.

— Evet öyle. Ama bizim hanımların fikrine boyun eğiyorum...

— Başka bir konuya geçelim, Stepan Trofimoviç. Ne zamandan beri kırmızı kravat takıyorsunuz?

— İlk... İlk defa bugün taktım...

— Ya yürüyüşler. Doktorun öğütlediği gibi her gün altı verst yürüyor musunuz?

— Hayır... pek yürüyemiyorum...

— Biliyordum! Daha İsviçre'deyken bundan emindim, diye haykırdı sinirli bir şekilde. Bundan böyle altı değil, on verst yürüyeceksiniz öyleyse! Kendinizi iyice bıraktınız, iyice. Yalnız yaşlanmamış, bitmiş tükenmişsiniz siz. Az önce görünüşünüz çok etkiledi beni, kırmızı kravatınıza rağmen... *Quelle idée rouge!* Şu von Lembke hakkında anlattıklarınıza devam edin söyleyecek bir şeyiniz varsa gerçekten, ama bitirin lütfen. Yorgunum.

— *En un mot,* söylemek istediğim onun da şu kırk yaşlarında işe başlayan, rasgele bir hayat sürerken, beklenmedik biriyle evlenerek ya da bir o kadar umutsuz bir yoldan ansızın önemli bir kişi durumuna geçenlerden biri olduğu. Şimdi kentte değil... Ama benim gençliği yoldan çıkardığımı ve tanrıtanımazlığı yaydığımı fısıldamışlar bile kulağına... O da hemen soruşturmuş.

— Doğru mu bu?

— Tabii, gerekli önlemleri aldım bile. Kendisine sizin 'ili yönettiğiniz' söylendiğinde, vous savez 'bundan sonra böyle bir şey olmayacak' diyebilmiş.

— Gerçekten demiş mi bunu?

— Evet, 'bundan sonra böyle bir şey olmayacak' demiş *avec cette morgue*... Karısı Julia Mihailovna'yı ağustos sonunda görebileceğiz; doğru Petersburg'dan geliyormuş.

— Yok canım, dışardan. Karşılaştık orada.

— *Vraiment?*

— Paris'te ve İsviçre'de. Drozdovların yakını oluyor.

— Ne ilginç rastlantı. Hırslı biri olduğu ve önemli kişilerle tanıştığı söyleniyor.

— Saçma! Sıradan ilişkiler hepsi. Kırk beşine kadar evde kalmış beş parasız bir kızdı. Sonra şu von Lembke'yi yakaladı, şimdi bütün amacı onu önemli biri yapmak tabii. İkisi de entrikacı.

— İki yaş büyükmüş kocasından.

— Beş yaş. Annesi Moskova'da benim kapımda etek eskitti: Nikolay Vsevolodoviç hayattayken verdiğimiz balolara çağrılmak için can atardı. Bütün geceyi, alnında bir türkuaz kelebek, bir köşede kavalyesiz geçirirdi. Acırdım sonunda ve sabahın ikisine doğru onu dansa kaldıracak birini gönderirdim. Daha o zaman yirmi beş yaşındaydı, ama küçük bir kızmış gibi kısa etek giydirirlerdi. Sonunda onları çağırmaktan utanmaya başladım.

— Görür gibiyim o alnındaki kelebeği.

— Diyorum size, gider gitmez bir dalaverenin içine düştüm. Bayan Drozdov'un mektubunu siz de okudunuz, bundan daha açık ne olabilir? Ama bir de ne göreyim? O Drozdov budalası —eskiden budalaydı, hâlâ da budala— bana ne diye oraya gittiğimi soran gözlerle bakıyor. Nasıl şaşırdığımı tahmin edebilirsiniz. Von Lembke'nin iki yüzlü karısı da orada, yanında da şu akrabası, rahmetli Drozdov'un yeğeni. Her şey gün gibi ortada! Tabii hemen duruma el koydum, Praskovya benden yana geçti yine. Ne dersiniz bu entrikalara?

— Her şeye rağmen üstesinden geldiniz ya onların. Bismarck'la yarışırsınız siz!

— Bismarck'ı filan bir yana bırakın. Nerde iki yüzlülük ve budalalık varsa fark ederim. İki yüzlülük Lembke, budalalık da Praskovya. Bu kadar gevşek bir kadın daha tanıdığımı sanmıyorum. Bacakları şişmiş bir de, üstüne üstlük iyi biri. İyi huylu bir budaladan daha aptal ne olabilir?

— Kötü huylu bir budala, *ma bonne amie,* hem kötü, hem budala biri daha da aptal olurdu, diye karşılık verdi ağırbaşlılıkla Stepan Trofimoviç.

— Haklısınız galiba. Liza'yı hatırlıyorsunuz, değil mi?

— *Charmente enfant!*

— Fakat artık bir çocuk değil, kocaman bir kadın, hem de karakter sahibi bir kadın. Duygulu ve soylu bir insan. En çok hoşuma giden yanı da şu budala, safdil annesine direnebilmesi. O yeğen yüzünden mesele çıkacaktı nerdeyse.

— İyi ama, Lizaveta Nikolayevna ile bir akrabalığı yok ki onun. Bu kızla ilgili niyetleri mi var yoksa?

— Genç bir subay. Pek az konuşan, doğrusu epey alçakgönüllü biri. Kimseye haksızlık etmek istemem. Kendisi de bu dolaplara karşı herhalde, herhangi bir niyeti olduğunu da sanmıyorum. Her şeyi çeviren şu Lembke denen kadın. Genç adam Nikolay'a büyük saygı duyuyor. Anlıyorsunuz ya her şey Liza'ya bağlı. Onları bıraktığımda Nikolay'la araları çok iyiydi, o da kısacası bana kasımda burada olacağına içtenlikle söz verdi. Yani Lembke yalnız başına dolap çeviriyor, Praskovya ise dünyanın farkında değil. Bir ara bana kuşkularının yersiz olduğunu söylemez mi! Yüzüne karşı budalanın biri olduğunu söyledim. Aynı şeyi mahşer günü de söylemeye hazırım. Eğer Nikolay benden şimdilik bu konunun üzerinde durmamamı istemiş olmasa, bu kadının iki yüzlülüğünü ortaya çıkarmadan yola çıkmazdım. Nikolay aracılığıyla Kont K.'ya yanaşmaya çalışıyordu. Anayla oğulun arasını açmak istiyordu. Fakat Liza bizden yana,

Praskovya ile de sonunda anlaşabildik. Karmazinov ile akraba olduğunu biliyor musunuz?

— Nasıl? Von Lembke'nin akrabası mı oluyor Karmazinov?

— Tabii, ama uzaktan.

— Yazar Karmazinov'un yani?

— Evet, yazarın. Neden şaşırdınız bu kadar? Tabii o kendini büyük biri sayıyor. Kendini beğenmişin biri! Von Lembke onunla birlikte gelecek buraya. Şimdi çevresinde korkunç bir yaygara koparıyor oralarda. Burada edebiyat toplantıları türünden bir şeyler düzenlemeye niyetliymiş. Karmazinov bir aylığına geliyor, geriye kalan topraklarmı satacak. İsviçre'deyken az kalsın karşılaşıyorduk. Onu görmeye meraklı değilim, emin olun. Bununla birlikte beni hatırlama inceliğini gösterir umarım. Eskiden mektuplaşırdık, evimize de gelip giderdi. Biraz daha iyi giyinmenizi isterdim Stepan Trofimoviç, gün geçtikçe kendinizi daha çok koyveriyorsunuz. Ah, beni ne kadar üzüyorsunuz. Ne okuyorsunuz şu sıralar?

— Ben mi? Şey...

— Anlıyorum. Hep aynı şey: dostlar, içki, kulüp, kumar ve şu tanrıtanımazlık ünü. Böyle tanınmanız hoşuma gitmiyor, Stepan Trofimoviç. Sizi bir dinsiz olarak tanımalarını istemiyorum, özellikle şu sıralar. Gerçi önceden de hoşlanmıyordum bundan, gevezelikten başka bir şey değil. Artık söylemem gerekiyor.

— *Mais, ma chère...*

— Dinleyin, Stepan Trofimoviç. Bilgi bakımından sizin yanınızda cahilin biri sayılırım kuşkusuz. Fakat yolda gelirken sizin hakkınızda epey düşündüm ve bir karara vardım.

— Nasıl bir karar bu?

— Dünyadaki en akıllı insanların bizler olmadığı, bizden daha akıllıların bulunduğu sonucuna vardım.

— Zekice ve yerinde bir karar. Bizden daha akıllı insanlar varsa, dünyayı bizden daha iyi görenler de var demektir. Bu ise

bizim de yanılabileceğimiz anlamına gelir, değil mi? *Mais, ma bonne amie,* hadi yanıldığımı kabul edelim, yine de insani, evrensel ve yüce bir hak olan vicdan özgürlüğüne sahip değil miyim? Eğer canım öyle istiyorsa, gözü dönmüş bir dindar, bir sofu olmayı reddetme hakkım var. Tabii böylece bir sürü insanın kıyamete kadar sürecek kinini göze alıyorum. *Et puis, comme on trouve toujours plus de moines que de raisons,* ve ben de tamamen aynı kanıda olduğuma göre...

— Ne dediniz, ne dediniz?

— Dedim ki, on trouve toujours plus de moines que de raison, ve ben de...

— Size ait bir söz olamaz bu, bir yerden aldınız kuşkusuz.

— Pascal söylemiş.

— Anlamıştım... sizin olmadığını anlamıştım. Neden bir kere bile böyle kısa, özlü konuşmuyorsunuz, neden hep lafı uzatıp duruyorsunuz? Bu demin yönetme coşkusu üzerine söylediklerinizden bin kere daha iyi.

— Ma foi, chère... neden mi? Çünkü ben Pascal değilim, bu bir. İkincisi de şu, biz Ruslar kendi dilimizde bir şey söylemeyi bilmeyiz. En azından, şimdiye kadar bir şey söyleyememişiz.

— Söylediğiniz pek doğru olmayabilir. Hiç olmazsa, böyle sözleri not etmeli ve gerektiğinde kullanmak üzere aklınızda tutmalısınız. Stepan Trofimoviç, dönüş yolunda sizinle ciddi, çok ciddi bir şekilde konuşmaya karar verdim.

— Chère, chère amie!

— Şu Lembke'ler, şu Karmazinov'lar şimdi... Tanrım, kendinizi ne kadar koyverdiniz! Ne kadar üzüyorsunuz beni! Bütün o insanların size saygı duymasını isterdim. Çünkü hiçbiri sizin küçük parmağınız olamaz. Ama şu halinize tavrınıza bakın! Ne görecekler? Ne göstereceğim onlara? Başkalarına soylu bir örnek olmak, geleneği korumak yerine, çevrenize bir sürü serseri toplamışsınız, olur olmaz her türlü alışkanlığı edinmişsiniz. Kendinizi koyverdiniz, şarapsız, oyunsuz yapamıyorsunuz. Paul

de Kock dışında bir şey okumuyor, bir şey yazmıyor, vaktinizi gevezelikle geçiriyorsunuz. Alçağın biri olan, şu hiç ayrılmadığınız Liputin'le nasıl dost olabiliyorsunuz?

— Neden ayrılamayayım? diye çekinerek karşı çıktı Stepan Trofimoviç.

Varvara Petrovna ciddi, sert bir sesle konuşmasını sürdürdü:

— Nerde şimdi?

— Onun size sonsuz bir saygısı vardır, annesinden kalan bir miras için S-k şehrinde şu anda.

— Tek işi miras yemek galiba. Ya Şatov? Eskisi gibi mi yine?

— *Irascible, mais bon.*

— Şu Şatov'unuza dayanınam mümkün değil. Hain ve kendinden başka kimseyi düşünmeyen biri.

— Darya Pavlovna nasıl?

— Daşa'dan mı söz ediyorsunuz? Nerden geldi aklınıza? Varvara Petrovna bunu söylerken tuhaf tuhaf baktı. İyi, onu Drozdov'lara bıraktım. İsviçre'de oğlunuz hakkında bazı şeyler duydum. İyi değil, kötü şeyler.

— *Oh, c'est une histoire bien bête! Je vous attendais, ma bonne amie, pour vous raconter...*

— Yeter, Stepan Trofimoviç, beni rahat bırakın artık. Bitkinim. Konuşmak için yeterince zamanımız olacak, özellikle hoş olmayan şeylerden konuşmak için. Gülerken tükürük saçıyorsunuz, bunadınız galiba. Gülüşünüz de bir tuhaf. Tanrım, ne kadar çok kötü alışkanlık edindiniz! Karmazinov hiçbir zaman ziyaretinize gelmez! Burada, bundan ne anlamlar çıkarırlar artık. Ne mal olduğunuzu gösterdiniz. Şimdi yeter artık, yoruldum. Bu insana acıyın artık.

Stepan Trofimoviç «bu insana acıdı,» bozuk bir şekilde çekildi gitti.

V

Gerçekten de dostumuzun, özellikle şu son aylarda edindiği kötü alışkanlıkların sayısı az buz değildi. Gözle görülür bir şekilde çökmüştü, kılığına boşverdiği de doğruydu. Daha çok içiyor, gözleri çabucak sulanıveriyor ve kolayca sinirleniyordu. Sanat değeri olan şeylere karşı aşırı duyarlı olmuştu. Yüz ifadesi kısa bir süre içinde değişebiliyordu. En ciddi, en ağırbaşlı ifade yerini anında gülünç, hatta aptal bir ifadeye bırakabiliyordu. Yalnızlığa hiç dayanamıyor, hep birilerinin onu oyalamasını istiyordu. Şehirde dolaşan öykülerin, rezalet kırıntılarının kendisine anlatılmasını istiyor ve her gün yenilerini arıyordu. Bir süre kimse gelmezse, odasında hüzünlü bir şekilde gidip geliyor, pencereye gidip dışarı bakıyor, düşünceli düşünceli dudaklarını yiyor, derin derin iç çekiyor ve sonunda nerdeyse ağlayacak gibi oluyordu. Hep beklenmedik bir şeyler olmasından çekiniyor, umulmadık ve kaçınılmaz şeylerden korkuyordu. Endişeli bir insan olmuş, rüyalarına çok önem vermeye başlamıştı.

Bütün o günü ve akşamı pek kederli geçmişti, sonunda beni çağırttı. Çok heyecanlıydı, uzun uzun konuştu, bana her şeyi, bütün ayrıntısıyla anlattı, fakat her şeyi birbirine karıştırdı. Varvara Petrovna, çoktan beri, onun benden bir şey saklamadığını bilirdi. Sonunda onun özel bir şeyden, kendisinin açıkca anlamadığı bir şeyden endişelendiğini düşünmekten kendimi alamadım. Daha önce, ne zaman bir araya gelsek ve bana sıkıntılarını açsa, bir süre sonra ortaya bir şişe votka getirilir, hava biraz neşelenirdi. Bu defa, ortaya içki çıkmadı, bir şişe getirtmek isteğini devamlı olarak bastırdığı belli oluyordu.

«Neden bana bu kadar kızgın?» diye her dakika bir çocuk gibi yakınıyordu. «*Toul les hommes de génie et de progrès en Russie étaient, sont et seront toujours des...* ayyaş ve kumarbaz, içkide yüzer hepsi. Ben ne öyle kumarbaz, ne de öyle ayyaşım. Bir şey yazmadığım için beni kınıyor. Düşünceye bakın! Neden yatıyormuşum? Benim bir örnek olmam, herkesin önünde

kınanılması gereken bir örnek olarak gösterilmem gerektiğini söylüyor. *Mais entre nous soit dit,* kınanılacak bir örnek olmaya yazgılı biri yatmaktan başka ne yapabilir, anlamıyor mu bunu?

Sonunda, o akşam onu o kadar kaygılandıran asıl konunun ne olduğunu anladım. Birçok kere aynaya giderek, önünde uzun süre kaldı. En sonunda bana doğru dönerek, umutsuzluk içinde şunları söyledi:

— *Mon cher,* çöküyorum.

Gerçekten şimdiye kadar, o güne kadar, Varvara Petrovna'nın «yeni bakış açılarına», «yeni fikirlerine» rağmen bir tek şeyden emin olmuştu. Onun kadın yüreğinde, yalnız bir sürgün, ünlü bir bilim adamı olarak değil, yakışıklı bir erkek olarak da bir yere sahip olduğuna inanmıştı. Bu gurur okşayıcı, rahatlatıcı inanç yirmi yıl boyunca onda yer etmişti ve muhtemelen bütün inançları içinde vazgeçilmesi en zor olan da buydu. O akşam, yakın geleceğin ona hazırladığı büyük deneyin sezgisi mi uyanmıştı acaba içinde?

VI

Şimdi, anlattıklarımın asıl başlangıcını oluşturan az çok gülünç olaya geliyorum.

Ağustosun sonunda, Drozdovlar şehrimize gelebildiler. Akrabaları olan, yeni valimizin çoktan beri beklenen eşinin gelişinden az önceye rastlayan bu olay sosyetemizi pek etkiledi. Fakat ben bütün bu ilginç olaylardan daha sonra söz edeceğim. Şimdilik yalnızca, Praskovya İvanovna'nın kendisini sabırsızlıkla bekleyen Varvara Petrovna'ya garip ve sıkıcı bir haber getirdiğini belirteyim. Nikolay onlardan temmuz ayında ayrılmış ve Ren Irmağı üzerinde Kont K. ve ailesiyle karşılaşınca onlarla birlikte Petersburg'a gitmişti. (Kont K. nın hepsi de evlenecek yaşta olan üç kızı olduğunu hatırlatalım.)

«Liza'dan bir şey öğrenemedim, diye bağladı Praskovya İva-

novna, ne kadar gururlu ve inatçı olduğunu bilirsiniz. Fakat onunla Nikolay Vsevolodoviç arasında bir şeyler geçtiğini gözlerimle gördüm. Ne olduğunu tam bilmiyorum, fakat siz, azizim, bunu Darya Pavlovna'dan öğrenebilirsiniz. Bana sorarsanız, Liza gücenmiş görünüyor. Gözdenizi size geri getirmiş olmaktan ve ellerinize teslim etmekten son derece memnunum: bu yükten kurtuluyorum.»

Bu iğneli sözler aşırı bir öfkeyle söylenmişti. Şu «gevşek» kadının bunları çok önceden tasarladığı ve yapacakları etkinin tadına çok önceden hazırlandığı belliydi. Fakat Varvara Petrovna duygusal sözlerden ve bilmecelerden etkilenecek kadın değildi. Sert bir tavırla kesin ve eksiksiz açıklamalar istedi. Praskovya İvanovna sesinin tonunu hemen alçalttı, hatta giderek dostluk gösterilerine başvurarak gözyaşları içinde teslim oldu. Bu sinirli fakat duygulu kadın, aynen Stepan Trofimoviç gibi, her zaman içten dostluklar peşindeydi ve kızı Liza'dan başlıca şikayeti de «annesi ile dost olmaya yanaşmamasıydı.»

Ancak, onun bütün açıklamaları ve içdökmelerinden kesinlikle çıkarılabilen tek sonuç Liza ile Nikolay arasında gerçekten bir şeyler geçmiş olmasıydı. Praskovya İvanovna bu anlaşmazlığın niteliği üzerine belirli bir fikre sahip değildi. Daşa ile ilgili suçlamalarını sonunda tamamen geri almakla kalmayıp, bunları «sinirli» bir anında söylediği için, Varvara Petrovna'dan bunlara önem vermemesini ısrarla istedi. Kısacası, her şey son derece bulanık, hatta karanlıktı. Onun anlatışına bakılırsa, anlaşmazlık Liza'nın «alaycı ve inatçı» karakterinden kaynaklanıyordu. Öte yandan Nikolay Vsevolodoviç, aşkının bütün şiddetine rağmen, son derece gururlu olduğu için, onun bu alaycı sözlerine katlanmamış ve alaycı bir tavır almıştı. «bir süre sonra da» diye devam etti Bayan Drozdov, «genç bir adamla tanıştık, sizin 'profesör'ün yeğeni sanırım, en azından onun soyadını taşıyor.»

— Yeğeni değil, oğlu, diye düzeltti Varvara Petrovna.

Praskovya İvanovna Stepan Trofimoviç'in soyadını hiçbir

zaman aklına yerleştirememişti, bu yüzden ona hep 'profesör' derdi.

— Oğlu öyleyse, benim için farketmez. Herkese benzeyen, sıradan bir genç, hareketli ve umursamaz, fakat hiçbir özelliği yok. Bu konuda suçlu olan Liza sanırım. Nikolay Vsevolodoviç'i kıskandırmak için onunla dost oldu. Bu yüzden onu çok suçlamıyorum. Genç bir kız için doğal, hatta çekici bir şey bu. Yalnız, Nikolay Vsevolodoviç, kıskanacağı yerde, tersine bu gençle arkadaş oldu. Sanki hiçbir şey farketmiyor ya da umursamıyor gibiydi. Bu durum Liza'yı kızdırdı. Genç adam bir süre sonra şehirden ayrıldı (bir yere gitmek için acele ediyor gibiydi), Liza da her fırsatta Nikolay Vsevolodoviç'le tartışma çıkarmaya başladı. Onun bazen Daşa'yla sohbet ettiğini gördükçe çılgına dönüyordu, hayat çekilmez olmuştu canım. Doktorlar sinirlenmemi yasaklamışlardı oysa. O kadar sözünü ettikleri göl de diş ağrılarımla, romatizmamı azdırmaktan başka bir şeye yaramadı. Zaten bir yerde okuduğuma göre Cenevre gölünün özelliklerinden biri de buymuş, diş ağrılarına zemin hazırlıyormuş. Tam bu sırada Nikolay Vsevolodoviç kontasten bir mektup aldı, hemen hazırlığını yapıp, aynı gün bizi terk etti. Doğrusunu söylemek gerekirse dost ayrıldılar, hatta Liza onu geçirirken son derece neşeliydi, her dakika gülüyordu. Ancak bunların hepsi yapmacıkmış. Nikolay gittikten sonra dalgınlaştı, onun sözünü bile etmedi. Bana da ettirmedi. Sevgili Varvara Petrovna, size de, Liza'ya ondan söz etmemenizi öğütlerim. Her şeyi bozabilirsiniz. Eğer siz söz etmezseniz, bu konuyu ilk açan o olacaktır. Bu yoldan daha çok şey öğrenebilirsiniz. Bana kalırsa barışacaklardır, yeter ki Nikolay Vsevolodoviç sözünü tutup çabucak dönsün.

— Hemen yazacağım ona. Eğer her şey anlattığın gibiyse, önemsiz, küçük bir anlaşmazlık bu, saçmalık. Daşa'yı çok iyi tanırım. Saçmalık hepsi!

— Daşa için söylediklerim için özür dilerim, yanıldım. Aralarında geçenler hep sıradan konuşmalardı, hep yüksek sesle

konuşurlardı zaten. Fakat olup bitenler beni şaşkına çevirmişti o zaman. Ayrıca, Liza'nın ona, eskiden olduğu gibi, dostça davrandığını da görüyordum.»

Varvara Petrovna aynı gün Nikolay Vsevolodoviç'e bir mektup yazarak, ondan öngördüğü tarihten, hiç olmazsa, bir ay önce dönmesini rica etti. Fakat bu olayda hâlâ açıklayamadığı bir şey vardı. Bütün gece bunu düşünüp durdu. Praskovya İvanovna'nın düşüncesi ona çok basit ve duygusal görünüyordu. «O, bütün hayatında, hatta yatılı okuldayken bile duygusallığa yatkın olmuştur, diye düşündü. Nikolay genç bir kızın alaylı sözlerinden ürküp, kaçacak biri değildir. Eğer gerçekten araları açıldıysa bunun başka bir nedeni olmalı. Şöyle veya böyle, o genç subay onlarla birlikte geldi, akrabalarıdır diye de evlerine yerleşti. Sonra Daşa konusunda Praskovya çabuk geri çekildi. Bazı şeyleri kendine sakladığı, bana söylemek istemediği şeyler bulunduğu kuşku götürmez...»

Ertesi sabah, Varvara Petrovna kafasını karıştıran sorunlardan hiç olmazsa birini çözmeye karar vermişti ve planı beklenmedik olduğu kadar, oldukça da ilginçti. Böyle bir çözüm tasarlarken gerçekte yüreğinde yatan neydi? Bunu söylemek zor, ayrıca bu çözümün içerdiği çelişkileri ortaya çıkarmak bana düşmez. Bir anlatıcı olarak ben, olayları oldukları gibi aktarmakla yetiniyorum. İnanılmaz görünüyorlarsa, suç benim değil. Şu var ki, Varvara Petrovna'nın Daşa'yla ilgili kuşkularının o sabah tamamen dağılmış olduğunu bir kere daha belirtmeliyim. Gerçeği söylemek gerekirse ondan hiçbir zaman kuşkulanmamıştı, kendisinden son derece emindi. Üstelik Nikolay'ın ona... Daşa'ya aşık olabileceğine olanak vermiyordu. Sabah kahvaltıda Daşa çayları koyarken, Varvara Petrovna onu uzun uzun, dikkatle inceledi, ve son bir gün içinde belki yirminci defa kendi kendine bütün bunların saçmalık olduğunu tekrarladı.

Bununla birlikte, Daşa'nın biraz yorgun göründüğü ve eskiye göre daha sessiz, daha durgun olduğu da gözünden kaçmadı. Kahvaltıdan sonra, eski alışkanlıklarına uyarak iş işle-

meye koyuldular. Varvara Petrovna, Darya'dan gezi izlenimlerini, gittiği ülkelerin doğal görünümlerini, insanlarını, şehirlerini, âdetlerini, sanat ve ticaretlerini, ne gördüyse, her şeyi, anlatmasını istedi. Drozdov'lar veya Drozdov'larla geçirdiği günler hakkında bir tek soru sormadı. Küçük iş masasının başında ona yardım eden Daşa, inişsiz çıkışsız fakat biraz zayıf bir sesle yarım saat kadar bunlardan söz ettikten sonra Varvara aniden atıldı.

«Darya, bana söylemek istediğin özel bir şey yok mu?»

— Hayır, dedi genç kız bir an düşündükten sonra Varvara Petrovna'ya bakarak.

— Kafanda, kalbinde ya da vicdanında yatan bir şey?

— Hiç bir şey yok, dedi Daşa sakin ama donuk bir kararlılıkla.

— Hiçbir şey olmadığını biliyordum. Daşa, şunu bil ki, sana hep güveneceğim. Şimdi otur ve beni dinle. Şu karşıdaki sandalyeye otur, seni doğru dürüst görmeliyim. Tamam. Dinle şimdi, evlenmek istiyor musun?

Daşa, bu sözlere, pek şaşırmış görünmeyen, ama uzun ve soru soran bir bakışla karşılık verdi.

«Bekle, bir şey söyleme. Bir kere, aranızda büyük bir yaş farkı var, çok büyük. Ama sen bunun hiç önemi olmadığını herkesten daha iyi bilirsin. Akıllı bir kızsın, hayatında hiçbir hata olmamalı. Zaten, hâlâ yakışıklı bir erkek... Stepan Trofimoviç'ten söz ediyorum, her zaman değer vermiş olduğun Stepan Trofimoviç'ten. Ne dersin?»

Daşa yine soru soran gözlerle bakıyordu, bu kez yalnız şaşırmamış, biraz da kızarmıştı.

«Bekle, bir şey söyleme. Acele etme. Paran var gerçi, vasiyetimde sana da bir pay ayırdım, ama ben öldükten sonra, paran bile olsa, ne yaparsın? Aldatırlar seni, paranı elinden alırlar, ortada kalırsın. Fakat onunla evlenirsen tanınmış birinin karısı olursun. Bir de onun gözüyle bakalım: Geçimini sağladım ama, ben ölürsem ne olur hali? Oysa sana güvenebilirim. Bekle,

daha bitirmedim. Düşüncesiz, kararsız, bencil ve duygusuz biri, bayağı alışkanlıkları var. Fakat kabullenmek için ondan beterleri olduğunu bilmek bile yeter. Seni başımdan savıp bir alçağa teslim edeceğimi düşünmezsin herhalde? Özellikle ben istediğim için değerini bilmelisin onun, diye sinirli bir sesle kestirip attı birden. İşittin mi, niye öyle bakıyorsun bana?»

Daşa hâlâ dinliyor ve sesini çıkarmıyordu.

«Dur daha, konuşma. Yaşlı bir kadın gibidir, ama bu daha iyi senin için. Acınacak biri, kabul ediyorum. Sevgisine lâyık olduğu bir tek kadın bile yoktur. Fakat çaresizliği yüzünden sevilmeye lâyıktır, sen de onu korunması gereken biri olduğu için seveceksin. Beni anlıyorsun, değil mi?»

Daşa başıyla onayladı.

«Emindim bundan, senden başka şey bekleyemezdim. O seni sevecek, çünkü sevmek zorunda, sevmek zorunda olacak, sana tapmak zorunda! diye tiz bir sesle haykırdı Varvara Petrovna. Hatta bu onun için bir görev olmasaydı bile, sana mutlaka aşık olurdu. Onu iyi tanırım. Üstelik, ben burdayım. Hiç tasalanma, hep yanında olacağım. Senden yakınacak, seni çekiştirecek, ilk rastladığı kişiye içini dökecek, durmadan sızlanacaktır. Sana öteki odadan mektup gönderecek, hatta günde iki mektup gönderecektir. Ama sensiz yaşayamayacak, önemli olan da bu. Dilediğin her şeyi yaptır ona, yaptıramazsan aptalsın demektir. Kendini asacağını söyleyecek, seni tehdit edecektir, inanma. Laf hepsi! Sakın inanma, ama yine de gözünü dört aç, bilinmez, bakarsın gerçekten asar kendini. Böyle insanlardan her şey beklenir. Güçlü olduklarından değil, zayıf oldukları için asarlar kendilerini. Bu yüzden onu fazla zorlamamalısın. Evliliğin ilk kuralıdır bu. Onun bir şair olduğunu da unutma. Dinle Daşa, kendini feda etmekten daha büyük mutluluk yoktur. Ayrıca beni memnun etmiş olacaksın, asıl olan da bu. Ağzımdan kaçırdığımı sanma, ne söylediğimi biliyorum. Ben bencilim, sen de olmalısın. Seni zorlamıyorum, her şey senin elinde, senin istediğin gibi olacak. Ne duruyorsun öyle, bir şey söyle!»

— Benim için hava hoş, Varvara Petrovna, mutlaka evlenmem gerekiyorsa evlenirim, dedi Daşa kararlı bir sesle.

— Mutlaka gerekiyorsa mı? İma ettiğin nedir senin?

Varvara Petrovna bunu sert bir sesle ve ona dik dik bakarak sormuştu.

Daşa iğnesini gergefe batırırken sesini çıkarmıyordu.

— Zekisin ama budalaca bir söz ettin. Seni mutlaka evlendirmek istediğim doğru. Gerekli olduğundan değil, ama azınettim bir kere. Stepan Trofimoviç'ten başkasıyla da olamaz bu evlilik. O olmasa, seni başka biriyle evlendirmek aklımdan geçmezdi, yirmi yaşına geldiğin halde... Evet, ne diyorsun?

— Arzu ettiğinizi yaparım, Varvara Petrovna.

— Kabul ediyorsun demek. Dur, konuşma. Neden acele ediyorsun böyle? Daha sözümü bitirmedim. Vasiyetime göre sana on beş bin ruble kalacak. Ama bu parayı sana hemen, evlenir evlenmez vereceğim. Sekiz binini ona vereceksin; hayır, tabii ki ona değil bana vereceksin. Sekiz bin ruble borcu var, onu ödeyeceğim, ama bu borcun senin paranla ödendiğini bilmeli. Elinde kalacak olan yedi bin rubleyi iyi koru, ona bir kuruş bile verme. Borçlarını ödeme sakın. Bunu bir kere yaparsan sonu gelmez. Masraflarınız için benden yılda bin iki yüz ruble, hatta beklenmedik harcamaları da dikkate alırsak bin beş yüz ruble alacaksmız. Ayrıca, şimdi ona yaptığım gibi, ev ve mutfak masraflarınızı da ben üstleneceğim. Yalnız hizmetçinin parasını kendiniz verirsiniz. Tahsisatınızı yıllık olarak senin eline vereceğim. Fakat sen de ona karşı anlayışlı ol. Ara sıra biraz para ver. Arkadaşlarının haftada bir defa gelmesine izin ver. Daha sık gelirlerse kapı dışarı et. Zaten ben başınızda olacağım. Ben ölürsem, tahsisat onun ölümüne kadar verilecek. Anlıyor musun? *Onun* ölümüne kadar çünkü tahsisat senin değil onun. Sana gelince, elindeki yedi bin ruble dışında —aptal değilsen bu parayı iyi korursun— vasiyetimde sekiz bin ruble daha bırakacağım. Bunun dışında benden kırk para bekleme. Bunu iyi bil. Kabul ediyor musun? Hâlâ cevap vermiyor musun?

— Cevabımı az önce söylemiştim, Varvara Petrovna.

— Unutma ki karar senin. İstediğin gibi hareket edebilirsin.

— İzin verin öyleyse Varvara Petrovna, Stepan Trofimoviç size bu konuda bir şey söyledi mi?

— Hayır, bir şey söylemediği gibi haberi de yok... ama yakında söyler!»

Varvara Petrovna birden kalktı ve siyah şalını omuzlarına attı. Daşa yine kızardı ve onu soru soran gözlerle izledi. Varvara Petrovna, yüzü öfkeden kıpkırmızı kesilmiş olarak aniden döndü ve bir şahin gibi kızın üzerine atıldı.

«Aptalın birisin sen, diye haykırdı. Aptal ve nankör! Nedir kafandaki? Seni zor durumda bırakacağımı mı sanıyorsun? Kendisiyle evlenmen için diz çökerek yalvaracak, sevinçten ölecek. Her şeyi ayarlayacağım. Kimsenin seni kırmasına izin vermeyeceğimi bilmelisin. Yoksa seninle sekiz bin rublen için mi evleneceğini, seni ona satmaya koştuğumu mu sanıyorsun? Aptalsın sen, aptal! Hepiniz aptal ve nankörsünüz! Şemsiyemi ver benim.»

Varvara Petrovna, ıslak kaldırımlar ve kalaslar üzerinden, yaya olarak Stepan Trofimoviç'in evine gitti.

VII

Varvara Petrovna'nın, kimsenin Daşa'yı incitmesine izin vermeyeceği muhakkaktı; özellikle şu sırada onun iyiliği için çalıştığını düşünüyordu. Bu yüzden, şalını omuzlarına attığı sırada genç kızın kendisine yönelttiği kaygı ve kuşku dolu bakışı yakalayınca, soylu ve saf bir öfkeyle yüreği sarsılmıştı. Ona karşı çocukluğundan bu yana içten bir sevgi duyardı. Praskovya İvanovna'nın Daşa'dan söz ederken «gözdeniz» demesinin nedeni buydu. Varvara Petrovna bir kere «Daşa'nın huylarının ağabeyininkilere (yani İvan Şatov'a) hiç benzemediğine» karar

vermişti. Daşa sakin ve yumuşak huylu, her zaman fedakârlık yapabilen, sadık ve son derece alçakgönüllü, akıllı ve her şeyden önce değerbilir bir kızdı. Bugüne kadar Daşa beklentilerini boş çıkarmamıştı. Henüz on iki yaşındayken onun için «hayatında hiçbir hata olmayacak» demişti. Kendisine çekici gelen her hülyaya, hoşuna giden her tasarıya, her düşünceye inat ve tutkuyla sarıldığı için de Daşa'yı kendi kızı gibi yetiştirmeye o anda karar verdi. Onun için bir kenara bir miktar para koydu ve bir dadı tuttu. Daşa on altısına geldiğinde Miss Criggs'in işine birden bilinmeyen bir nedenle son verildi. Daha sonra liseden öğretmenler Daşa'ya ders vermeye geldiler. Bunların arasmda ona Fransızca öğreten gerçek bir Fransız da bulunuyordu. Bu Fransızın da işine aniden son verildi, hatta kovuldu bile denebilir. Şehrimizde bir yabancı olan, iyi aileden gelme dul bir kadın ona piyano dersleri verdi. Fakat Daşa'nın asıl öğretmeni Stepan Trofimoviç oldu. Gerçekte onu ilk keşfeden de oydu. Varvara Petrovna bu küçük kıza henüz ilgi göstermezken Stepan Trofimoviç onu eğitmeye başlamıştı bile. Tekrarlıyorum: Çocuklar ona özel bir yakınlık gösteriyorlardı. Lizaveta Nikolayevna Tuşin sekiz yaşından on bir yaşına kadar onunla çalıştı (Tabii Stepan Trofimoviç bunun için para almadı, Drozdov'lardan ücret almayı dünyada kabul etmezdi). Fakat Stepan Trofimoviç bu sevimli çocuğu çok seviyor ve ona evrenin oluşumu, yeryüzü ve insanlığın tarihi üzerine masalımsı bilgiler veriyordu. İlkel insanlar ve toplumlar üzerine anlattıkları Binbir Gece Masallarından daha ilginçti. Liza bu öykülere bayılıyordu, fakat evde yalnız kaldığında Stepan Trofimoviç'i gülünç bir şekilde taklit ediyordu. O da bir gün küçük kızı suç üstü yakalayıverdi. Çok utanan Liza ağlayarak kendini onun kollarına attı. Yaşlı adam da duygulanarak ağlamaya başlamıştı. Fakat bir süre sonra Liza ailesiyle birlikte gidince, geriye yalnız Daşa kaldı. Yetiştirilmesi lise öğretmenlerinin eline bırakılınca ona ders vermez oldu ve bir süre sonra da onunla hiç ilgilenmedi. Yıllar sonra bir gün, Daşa on yedi yaşındayken, Varvara Petrovna'nın

evinde yemekte onun güzelliği karşısında şaşkına döndü. Onunla konuşmaya başladı, cevaplarından çok memnun kalınca, genç kıza Rus edebiyatı tarihi üzerine bir dizi geniş kapsamlı ders vermeyi önerdi. Varvara Petrovna bu güzel fikir için kendisine teşekkür etti, Daşa ise sevinçten uçuyordu. Stepan Trofimoviç derslerini büyük bir özenle hazırladı. En eski çağları konu alan ilk ders çok ilginçti. Varvara Petrovna da hazır bulunuyordu. Ancak Stepan Trofimoviç dersini bitirirken öğrencisine gelecek derste *İgor Destanı*'nı inceleyeceğini söyleyince, Varvara Petrovna birden ayağa kalktı ve bu dersin son olduğunu bildirdi. Stepan Trofimoviç yüzünü ekşitti, ama sesini çıkarmadı. Daşa ise kıpkırmızı oldu. Bu konu da böylece kapanmış oldu. Bu olay Varvara Petrovna'nın bu son girişiminden tam üç yıl önce olmuştu.

Zavallı Stepan Trofimoviç odasında yalnız başına, olup biteceklerden habersiz oturuyordu. Karanlık düşüncelere dalmış olarak, herhangi bir arkadaşının gelip gelmediğini gözleyerek, uzun bir süredir pencereden bakmaktaydı. Fakat gelen giden yoktu. Dışarda ince bir yağmur yağıyordu. Soğuk kendini iyice duyurmaya başlamıştı. Sobanın yakılması gerekiyordu. Stepan Trofimoviç içini çekti. Birden gözlerinin önünde korkunç bir görüntü belirdi: Varvara Petrovna böyle bir havada, böyle uygunsuz bir saatte onu görmeye geliyordu, hem de yaya! Çok şaşırdı, hatta üstüne ceketini giymeyi unuttu ve onu olduğu gibi, her zamanki pembe, kapitone yeleğiyle karşıladı.

«*Ma bonne amie!*» diye haykırdı zayıf bir sesle onu karşılarken.

— Yalnız olmanıza sevindim; dostlarınıza dayanamıyorum. Ne kadar çok sigara içiyorsunuz! Tanrım, şu içerinin havasızlığına bakın! Çayınızı bitirmemişsiniz henüz, oysa saat on ikiye geliyor! Düzensizlik sizi mutlu ediyor. Pislik size zevk veriyor. Yerdeki bu kâğıt parçaları ne? Nastasya, Nastasya! Nastasya ne yapıyor? Pencereleri aç, kapıları, vasistasları, hepsini! Biz

bu arada salona geçeriz. İş için geldim. Şurasını süpür lütfen, hayatında bir kerecik olsun, süpür!

— Beyefendi durmadan kirletiyor, diye cırladı Nastasya, usanmış ve şikayet dolu bir sesle.

— Sen de durmadan süpür! Gerekirse günde on beş kere süpür. Ne korkunç yer burası, diye ekledi salona girerken. Kapıyı iyice kapayın, eminim bizi dinler şimdi. Duvar kâğıdını değiştirmelisiniz. Döşemeciyi gönderdim size, örneklerle, neden seçmediniz birini? Oturun ve dinleyin. Oturun lütfen! Nereye gidiyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz öyle?

— Bir dakika, diye seslendi Stepan Trofimoviç yan odadan. Geldim işte.

— Oo, dedi, elbisenizi değiştirmişsiniz, alaycı bir bakışla onu süzerek (yeleğin üstüne bir redingot geçirmişti). Bu giyim görüşmemizin konusuna uygun gerçekten. Oturun lütfen!»

Sonra her şeyi bir defada, kesin ve ikna edici bir dille anlattı. Bu arada onun ihtiyaç duyduğu sekiz bin rubleye de değindi. Uzun uzun drahomadan da söz etti. Stepan Trofimoviç ona gözlerini kırpıştırarak bakıyor ve titriyordu. Söylediklerini işitiyor, ama ne demek istediğini tam anlamıyordu. Konuşmak istedi, fakat sesi çıkmadı. Bildiği tek şey, her şeyin onun istediği gibi olacağıydı. Tartışmak ve karşı çıkmak yararsızdı, evlenmesi kesinleşmişti.

Mais, ma bonne amie, üçüncü bir evlilik, hem de bu yaşta ve böyle bir çocukla, diyebildi sonunda. *Mais c'est une enfant!*

— Yirmi yaşında bir çocuk, Tanrıya şükür! Gözlerinizi öyle devirmeyin, sahnede değilsiniz. Zeki ve bilgili bir insansınız, ama hayattan haberiniz yok. Peşinizde koşacak bir dadı da gerekli size. Ben ölünce haliniz ne olacak? Dadınız o olacak, mükemmel bir dadı. Alçakgönüllü, kararlı, akıllı bir kız. Üstelik ben de burdayım, hemen ölecek değilim. Aile hayatını seven, iyilik meleği bir kız. Bu güzel fikir İsviçre'de aklıma geldi. Anlıyor musunuz, bir iyilik meleği o diyorum size, diye öfkeyle haykırdı birden. Eviniz pislik içinde. Ama o düzeni ve temizliği sokacak

buraya. Eviniz ayna gibi olacak. Böyle bir hazineyle evlenmeniz için size yalvaracağımı, kazanacaklarınızı bir bir sayıp önünüzde diz çökeceğimi mi sanıyorsunuz? Asıl sizin diz çöküp yalvarmanız gerekir. Kendini beğenmiş, yüreksiz adam!

— Ama yaşlı bir adamım ben...

— Elli üç yaşın ne önemi var? Elli yaş, hayatın sonu değil ortasıdır. Yakışıklı bir erkeksiniz, bunu kendiniz de biliyorsunuz. Size ne kadar değer verdiğini de biliyorsunuz. Ben ölürsem, o ne olacak? Ama sizinle evlenirse, ne onun endişesi kalır, ne de benim. Toplumda bir yeriniz, bir isminiz, seven bir kalbiniz var. Yıllık gelirinizi de almaya devam edeceksiniz, bu benim görevim. Onun kurtarıcısı olacaksınız belki de, onu kurtaracaksınız. Şöyle veya böyle, onun için bir şeref bu. Ona yaşamayı öğreteceksiniz; dünyaya daha geniş bakmasını sağlayacak, düşüncelerine yön vereceksiniz. Düşünceleri yönlendirilmediği için hayatları çıkmaza giren ne kadar çok insan var! Bundan sonra eserinizi bitirecek ve adınızdan tekrar söz ettireceksiniz.

— Gerçekten, diye mırıldandı Varvara Petrovna'nın ustaca övgüsüyle gururu okşanmış olarak, gerçekten de *İspanya Tarihinden Hikâyeler*'imi yazmaya koyulacaktım.

— İyi işte, ne güzel raslantı.

— Ya o? Ona söylediniz mi?

— Onun için dertlenmeyin. Sonra o kadar meraklı da olmayın. Tabii ki bunu ona sizin sormanız gerek, hatta bu şerefi size vermesi için yalvarmalısınız. Anladınız mı? Ama üzülmeyin, ben de sizin yanınızda olacağım. Zaten onu seviyorsunuz nasıl olsa.»

Stepan Trofimoviç'in başı dönmeye başlamıştı: Duvarlar başına yıkılıyor gibiydi. Aklına, engel olamadığı, korkunç bir fikir geliyordu.

«*Excellente amie*, dedi birden titreyen bir sesle, beni bir başkasına, bir başka kadına vereceğinizi hiç aklıma getirmezdim!»

— Kız mısınız siz, genç bir kız mısınız, Stepan Trofimoviç? Kızları evlendirirler; siz kendiniz evleniyorsunuz, diye uyardı Varvara Petrovna zehirli bir dille.

— *Oui, j'ai pris un mot pour un autre. Mais... c'est égal,* dedi şaşkın bakışlarla.

— Farketmediğini görüyorum, diye cevapladı küçümsüyerek. Tanrım, bayıldı! Nastasya, Nastasya! Su getir!»

Ama suya gerek kalmadı. Kendiliğinden ayrıldı. Varvara Petrovna şemsiyesini aldı.

«Şimdi sizinle konuşmanın yararı yok sanırım.

— *Oui, oui, je suis incapable.*

— Ama yarına kadar umarım dinlenmiş olursunuz ve bir karara varırsınız. Evde oturun. Eğer bir şey olursa bana haber verin, gece bile olsa. Bana mektup yazmayın, okumam. Ancak yarın aynı saatte yine yalnız olarak, kesin cevabınızı almaya geleceğim. Umrım doyurucu bir cevap olur. Bizden başka kimse bulunmasın, ortalık temiz ve düzenli olsun. Nastasya, Nastasya!»

Tabi, ertesi gün Stepan Trofimoviç boyun eğdi, zaten boyun eğmemesi olanaksızdı. Çünkü ortada özel bir durum vardı... hepimizin Stepan Trofimoviç'in mâlikanesi olarak bildiğimiz topraklar aslında onun değildi. (Eski söylenişiyle elli can'a sahip olan bu mülk Skovereçniki'ye komşuydu.) Burası ilk karısınındı, bu yüzden de şimdi oğulları Piyotr Stepanoviç Verkovenskiy'e ait bulunuyordu. Stepan Trofimoviç mülkü çocuğun vasisi olarak yönetiyordu. Oğlu rüştünü ispat ettikten sonra da bu görevi ondan aldığı bir vekâletle sürdürüyordu. Böyle bir düzenleme genç adamın yararınaydı. Böylece köylülere özgürlük verilmesinden bu yana yalnızca beş yüz ruble (belki de daha az) gelir getiren bir toprak karşılığında babasından her yıl bin ruble alıyordu. Benzeri bir sözleşmenin nasıl yapıldığını ancak tanrı bilir. Zaten bu bin ruble de Varvara Petrovna tarafından gönderiliyor, Stepan Trofimoviç buna bir kuruş bile katmıyordu. Tam tersine bu mülkten aldığı bütün parayı kendi cebine atıyordu.

Bu yetmiyormuş gibi arazinin tek değerli yanı olan üstündeki ağaçları da Varvara Petrovna'nın haberi olmadan, kesilmek üzere bir iş adamına satmıştı. Bunun karşılığında Sekiz bin ruble alabilecekken eline topu topu beş bin ruble geçmişti. Arasıra kulüpte büyük miktarlarda para kaybediyor, Varvara Petrovna'dan yardım istemeye ise çekiniyordu. Varvara Petrovna sonunda durumu öğrendiğinde çılgına döndü. Şimdi de Piyotr Stepanoviç arazisini değeri neyse o fiyata satmak üzere geleceğini haber veriyor ve babasından bir alıcı bulmasını istiyordu. Soylu ve çıkar gütmeyen doğası gereği Stepan Trofimoviç bu *chère enfant* karşısında büyük bir sıkıntı duyuyordu. (Onu en son dokuz yıl önce Petersburg'ta öğrenciyken görmüştü). Eskiden arazinin tamamı on üç ya da on dört bin ruble değerindeydi, fakat artık buraya beş bin rubleden fazla verecek biri çıkmazdı. Kuşkusuz Stepan Trofimoviç vekâletten aldığı yetkiyle ağaçları satma hakkına sahipti; ayrıca oğlunun bunca yıldır düzenli bir şekilde aldığı bin ruble de dikkate alınırsa son hesaplaşmada temize çıkacağı apaçık ortadaydı. Fakat Stepan Trofimoviç ilkelerine düşkün saygıdeğer bir kişiydi. Aklına olağanüstü güzellikte bir fikir geldi. Sevgili oğlu geldiğinde, araziden elde edilebilecek en yüksek tutar olan on beş bin rubleyi önüne koyarak yıllık ödemelerin sözünü bile etmeyecekti. Tersine sevgili oğlunu gözleri yaşlar içinde sımsıkı kucaklayacak ve bütün bu para hesaplarına son verecekti. Bu güzel görüntüyü biraz dolambaçlı bir yoldan Varvara Petrovna'ya da anlatmaya başlamıştı. Böylece bir hareketin uzun dostluklarına, kendilerini birleştiren «fikre» özel bir anlam kazandıracağına da değinmişti. Aynı hareket eski kuşaktan «babaları» çıkar gözetmeyen yüceliğine ışık tutacak ve genel olarak şimdiki sosyalizm düşkünü gençliğin hafifliği karşısında eski kuşağın üstünlüğünü gösterecekti. Daha birçok şey söylemesine rağmen Varvara Petrovna'dan bir tepki gelmedi. Yalnız sonunda topraklarını edebileceği en yüksek fiyata yani altı ya da yedi bin rubleye (dört bin rubleye de alınabilecekken) satın alabileceğini kuru bir dille açıkladı. Satılan kerestesyle birlikte giden sekiz bin ruble-

nin ise sözünü bile etmedi. Bu olay Varvara Petrovna'nın onu evlendirmeyi tasarlamasından bir ay önce olmuştu. Stepan Trofimoviç sarsılmıştı. Eskiden olsa sevgili oğlunun gelmeyeceği umulabilirdi. (Umut sözcüğünü de ancak bir yabancı kullanabilirdi; Stepan Trofimoviç ise böyle bir umudun düşüncesini bile bir baba olarak reddederdi) O güne kadar kulağımıza Petruşa hakkında hep tuhaf söylentiler ulaşmıştı. Altı yıl önce üniversiteyi bitirdikten sonra Petersburg'ta bir süre işsiz güçsüz dolaşmıştı. Sonra aniden devrimci bir bildirinin dağıtılmasına adının karıştığını ve hakkında soruşturma açıldığı haberini aldık. Daha sonra da dışarı gittiğini İsviçre'nin Cenevre kentine yerleştiğini öğrenmiş, bundan da kaçtığı sonucunu çıkarmıştık.

Bu duruma canı pek sıkılan Stepan Trofimoviç, «Bu iş beni çok şaşırtıyor, demişti. Petruşa, *c'est une si pauvre tête,* İyi yürekli, duygulu biridir o. Petersburg'ta bir ona, bir de öteki gençlere baktığımda ne kadar mutlu olmuştum, ama *c'est un pauvre sire tout de même.* Bütün bunlar olgunlaşmamışlıktan, duygusallıktan ileri geliyor. Onları büyüleyen, sosyalizmin gerçekçiliği değil, duygusal, idealist yönü. Şiirsel, dini yanları, bütün bildikleri de kulaktan dolma. Beni düşürdüğü duruma bakın. Burdaki düşmanlarım yetmiyormuş gibi, bir de oradakiler çıktı. Bütün hataları babasma yüklenecek... Tanrım, Petruşa önderliğe hevesleniyor, ne günlere kaldık!»

Ama çok geçmeden, Petruşa İsviçre'deki kesin adresini bildirdi, eskisi parasının gönderilmesini istiyordu. Bu da bir siyasi mülteci olmadığmı gösteriyordu. Şimdi de dört yıl sonra yurduna döneceğini, kısa bir süre sonra şehrine geleceğini bildiriyordu. Üstelik, sanki onunla ilgileneo biri var gibiydi. Önemli bir iş için gitmiş olduğu Güney Rusya'dan yazıyordu. Bütün bunlar iyiydi de, Stepan Trofimoviç'in derdi oğluna ödemek istediği yedi ya da sekiz bin rublenin nereden sağlanabileceğiydi. Ya oğlu bunu bir mesele yaparsa? Stepan Trofimoviç, Petruşa'nın çıkarlarını sonuna kadar savunacağını seziyordu. Bir gün, «dikkat ettim, diye fısıldadı. Neden bu kudurmuş sosyalistler, bu ko-

münistler bu kadar mal düşkünü oluyorlar? Ne kadar sosyalist geçiniyorlarsa, o kadar aç gözlüler. Bütün bunların kaynağı hep duygusallık mı?» Bu gözlemin haklı olup olmadığını bilmiyorum; bütün bildiğim Petruşa'nın ağaçların satışından haberli olduğu. Stepan Trofimoviç de biliyordu bunu. Petruşa'nın babasına yazmış olduğu mektupları da okumuştum. Yazsa yazsa yılda en fazla bir mektup yazardı. Ancak, gelişini haber verdikten sonra üst üste iki mektup gönderdi, ikisi de her zaman olduğu gibi kısa ve kuruydu, yalnızca araziyle ilgili isteklerini içeriyordu. Babayla oğul Petersburg'daki beraberliklerinden bu yana senli benli olduklarından, Petruşa'nın mektupları, eski mülk sahiplerinin, mülklerini yönetmekle görevlendirdikleri kölelerine yazdıkları mektupları andırıyordu. Şimdi, Stepan Trofimoviç'in bütün dertlerini giderecek olan sekiz bin ruble, Varvara Petrovna'nın önerisiyle birlikte gökten inmiş gibiydi. Üstelik bunun için tek şart ileri sürülüyordu. Stepan Trofimoviç'e boyun eğmekten başka yol kalmıyordu.

Varvara Petrovna gider gitmez, kapısını herkese kapatmış, bana da kendisini görmem için haber yollamıştı. Önce biraz ağladı, sonra uzun, güzel sözler etti. Ara sıra konu dışına çıktı. Bazen kelime oyunları yapıyor, bundan da çok memnun görünüyordu. Sonra midesi ağrımaya başladı, kısacası her şey gerektiği gibi oldu. Sonunda yirmi yıl önce ölmüş olan Alman karısının resmini çekmeceden çıkardı, yakınarak onunla konuşmaya koyuldu: «Beni bağışlayacak mısın?» İyice kendinden geçmişti. Avutmak için kendimizi biraz içki içtik, az sonra derin bir uykuya dalmakta gecikmedi. Ertesi sabah kravatına süslü bir düğüm attı, aynanın önünde uzun süre oyalanarak özenle giyindi. Mendiline biraz koku sürdü, fakat pencereden Varvara Petrovna'nın geldiğini görünce, kokulu mendili yastığın altına gizleyip, yeni birini çıkardı.

«Çok iyi, dedi Varvara Petrovna, olumlu cevabını öğrenince. Bir kere kararlılığınızı gösteriyorsunuz. Sonra da mantığınızın sesine kulak veriyorsunuz. Aceleye gerek yok, diye ekledi sonra,

beyaz kravatına bakarak. Şimdilik kimseye bir şey söylemeyin, ben de söylemem. Doğumgününüzde onu da alıp gelirim size. Akşam bir çay verirsiniz; ama lütfen, ne şarap, ne meze olsun, en iyisi bu işi bana bırakın. Arkadaşlarınızı da çağırın, kimlerin geleceğini birlikte kararlaştırırız. Gerekirse, bir gün önce Daşa'yla görüşürsünüz. O akşam remi bir açıklama yapmadan, yalnızca evliliğe değiniriz. On beş gün sonra da olabildiği kadar sade bir düğün yaparız... Düğünden sonra isterseniz bir yere, örneğin Moskova'ya gidebilirsiniz. Belki ben de sizle gelirim... Şimdi önemli olan kimseye bir şey çıtlatmamak.»

Stepan Trofimoviç şaşırmıştı; bu işin böyle yürümeyeceğini, nişanlısıyla karşılıklı konuşması gerektiğini söylemeye çalıştı. Fakat Varvara Petrovna, birden öfkelenip sözünü kesti:

«Konuşmanıza ne gerek var? Belki de bu tasarı gerçekleşmez...

— Nasıl yani? diye kekeledi şaşkın nişanlı.

— Bakalım, görürüz... Zaten her şey dediğim gibi olacak, kaygılanmayın. Daşa'yı bana bırakın. Bu işe karışmanıza gerek yok. Gerekli olan her şey söylenecek ve yapılacak: bu benim işim. Size ne bütün bunlardan? Ne yapabilirsiniz ki? Bana ne gelin, ne de yazın. Sanki bir şeyden haberiniz yokmuş gibi davranın. Ben de sesimi çıkarmayacağım.»

Varvara Petrovna böylece herhangi bir açıklama yapmadan, canı biraz sıkılmış olarak ayrıldı. Stepan Trofimoviç'in önerisini hemen kabul etmesi onu biraz şaşırtmış gibiydi. Ne yazık ki, Stepan Trofimoviç olup bitenden hiçbir şey anlamıyordu, sorunun bazı yönlerini hiç kavrayamamıştı. Tersine, biraz yüksekten atan ve umursamaz bir hava takındığını farkettim.

«Aman ne hoş, diye haykırdı, önümde durup, kollarını yana açarak. Duydunuz mu? Sonunda reddetmeme sebep olacak. Ben de sabrımı tüketip, hayır diyebilirim. «Siz evinizde oturun, bu benim işim!» Neden mutlaka evlenmek zorundayım? Onun aklına öyle esti diye mi? Ben ciddi bir adamım, çılgın bir kadının kaprislerine boyun eğmeyebilirim. Oğluma, kendime karşı gö-

revlerim var. Kendimi feda ediyorum, bunu anlamıyor mu? Belki hayattan tat almadığım, yeni bir şey beklemediğim için kabul ettim. Ama sonunda beni kızdıracak, vazgeçeceğim. *Et enfin le ridicule*... Kulüpte ne derler sonra? Ya Liputin ne der? «Belki de bu tasarı gerçekleşmez.» Ne dersiniz buna? Bu kadarı da fazla! Ne desem bilmem ki? *Je suis un forçat, un Badingeut,* köşeye kıstırılmış biriyim ben!..»

Bu yakınmaların arkasında hiçbir şeyi umursamayan bir kendini beğenmişlik seziliyordu. O akşam bir şişe daha içtik.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAŞKASININ GÜNAHLARI

I

Aradan sekiz gün geçti ve işler daha bir yoğunlaştı. Bu uğursuz sekiz gün içinde çok zor anlar yaşadım. En yakın sırdaşı olduğumdan, hemen hemen bütün vaktimi mahzun nişanlının yanında geçirmek zorunda kaldım. Başbaşa geçirdiğimiz bütün hafta boyunca hiç kimseyi görmememize rağmen, çok utangaç olması nedeniyle pek sıkıldı. Benden de utanıyordu. O kadar ki itiraflarını dinledikçe kızıyordu bana. Çok kuruntulu olduğundan, bütün şehrin kendisinin içinde bulunduğu durumun farkında olduğunu sanıyor ve yalnız kulüp üyelerine değil, en yakın arkadaşlarına bile gözükmek istemiyordu. Günlük yürüyüşlerini bile ancak ortalık karardıktan sonra, geceleri yapabiliyordu.

Bir hafta olmuştu, nişanlı olup olmadığını bilmiyordu daha. Ne yaptıysa, durumunu aydınlığa kavuşturamadı. Nişanlısını bir türlü görememişti, üstelik onu hâlâ nişanlısı olarak görüp göremeyeceğini de bilmiyordu. Varvara Petrovna'nın sözlerini ciddiye almalı mıydı?

Nedendir bilinmez kendisiyle görüşmeyi sürekli reddediyordu. İlk yazdığı mektuplardan (bir sürü mektup yazdı) birine verdiği cevapta çok meşgul olduğunu öne sürerek bir süre, ne mektup yazabileceğini, ne de ziyaretine gelebileceğini söyleyerek kendisini bağışlamasını rica etmişti. Açıklayacak çok önemli şeyleri olduğunu ancak bunun için biraz nefes alması gerektiğini

ve uygun bir zaman beklediğini de ekliyordu. Onu kabul edeceği günü de daha sonra bildireceğini söylüyordu. Mektuplara gelince, bundan sonra hiç açmadan geri çevireceğini, çünkü artık bütün bunları çocukça bulduğunu söylemeyi unutmamıştı. Bu mektubu okudum, kendisi göstermişti bana.

Bununla birlikte bütün bu bayağılıklar ve bulanık durum, kendisini sürekli olarak korkunç bir şekilde ezen asıl sıkıntının yanında bir hiç kalıyordu. Gitgide zayıflıyor ve bütün cesaretini kaybediyordu. Bu nedenle de utanç duyuyordu. Ne pahasına olursa olsun bana açılmak istemiyor, yalanlar uydurup, küçük bir çocuk gibi kurnazlıklar yapmayı yeğliyordu. Ama bütün bunlara rağmen beni görmediği zamanlar peşimden adam koşturup duruyordu. Bensiz iki saat bile geçiremiyordu. Hava gibi, su gibi bir şey olmuştum onun için.

Böyle davranması beni biraz üzüyordu. Büyük sırrını ben çoktan çözmüştüm. İnancıma göre o zamanlar, dostumun bu büyük sırrını, başlıca sıkıntısını açıklamasının kendisine onur kazandıracağını sanmıyordum. Ve o zamanlar daha çok genç olduğumdan, duygularındaki bayağılık, bazı kuşkularındaki çirkinlik tiksindiriyordu beni. İtiraf edeyim ki onu suçlamanın aşırı boyutlara varmasında, bu sırdaşlık rolünden artık usanmış olmanın verdiği sıkıntı da etken oluyordu. Bana her şeyi itiraf etmesi için onu zorlama kabalığını da gösteriyordum. Bununla birlikte bazı şeylerin söylenmesinin çok güç olduğunu da bilmez değildim. O da sırrını açığa çıkarmış olduğumu ve kendisine kızdığımı biliyordu ve sırrını bildiğimden, kendisine de kızdığımdan, o da bana kızıyordu. Kızgın olmakta belki haksızdım, ama iki kişinin sürekli birlikte olmaları gerçek dostluk için zararlıdır. Durumunun bazı yanlarını az çok kavrıyordu ve gizli tutması gerektiğine inandığı nokta sözkonusu olmadığı zaman pek açık sözlü oluyordu.

Bazen Varvara Petrovna'dan söz ederken «ah ne kadar değişti» diyordu. «Eskiden karşılıklı konuşmalar yaptığımız zaman bambaşkaydı.»

O zamanlar konuşmasını biliyordu. Anlayabiliyor musun? Düşünceleri, kendine özgü düşünceleri olduğuna inanabiliyor musunuz? Şimdi her şey değişti, bunların modası geçmiş gevezeliklerden başka bir şey olmadığını söylüyor. Yadsıyor geçmişi. Şimdi bir dükkân çırağı, bir vekilharç adeta. Taşlaşmış bir ruh ve devamlı sinirli.

— Peki şimdi bütün arzularını karşıladığın halde gene niye sinirli?

Sinsice yüzüme baktı;

Cher Ami, eğer arzularını geri çevirseydim çileden çıkardı, şimdiki halini aratırdı. Bunları söyledikten sonra, kendisini daha iyi hissetti ve akşam bir şişe daha boşalttık. Ama bu sakinliği kısa sürdü ve ertesi gün daha somurtkan ve bitkin bir hal aldı.

Beni en çok rahatsız eden şey Bayan Drozdov ve kızını ziyaret etmesi gerektiği halde buna bir türlü yanaşmamasıydı. Duyduğumuza göre Stepan Trofimoviç'le görüşmek istiyorlarmış. Sürekli olarak kendisini sorup duruyorlarmış. Bu onu daha bir heyecanlandırıyordu. Her zaman büyük bir coşkuyla Lizaveta Nikolayevna'dan söz ediyordu. Bu da benim çok tuhafıma gidiyordu. Bir zamanlar çok sevdiği çocuğu görüyordu onda herhalde. Ama öte yandan da nedendir bilinmez, onun yanında dertlerine çare bulacağını, hatta bu kızın kafasındaki bütün soruları çözmeye yardım edeceğini söylüyordu. Lizaveta Nikoleyavna'nın kişiliğinde olağanüstü bir varlık bulacağını umut ediyordu. Ama buna rağmen her gün niyet ettiği halde bir türlü kendisini görmeye gidemiyordu. Oysa ben kendisiyle tanışmak için can atıyordum ve bana bunu sağlayabilecek tek kişi Stepan Trofimoviç'ti. Kızı sık sık at gezintileri yaparken görüyordum. Yan biniyordu ata (Olağanüstü güzellikte bir hayvandı). Yanında akrabası olduğu söylenen ve general Drozdov'un yeğeni olan yakışıklı bir subay bulunuyordu. Bu rastlaşmalar beni olağanüstü biçimde etkiliyordu. Ama bu sinirlenme uzun sürmedi. Rüyamın ne kadar gerçekleşemeyecek bir şey olduğunu anladım. Kısa sür-

müş olmasına rağmen derinlemesine sarstı beni. Şimdi, ısrarla evine kapanan zavallı dostuma karşı ne kadar kızgın olduğumu anlamak çok kolaydır herhalde.

Küçük grubumuzun bütün üyeleri daha ilk günden Stepan Trofimoviç'in bir süre kimseyi kabul edemeyeceği ve rahatsız edilmemesi gerektiği konusunda uyarıldılar. Uyarılarıma rağmen bu haberi vermek için resmi bir tavır almakta ısrar etti. İsteği üzerine bütün dostları tek tek dolaştım ve Varvara Petrovna'nın bizim ihtiyara (Stepan Trofimoviç'e aramızda böyle derdik) bir sürü görevler yüklediğini söyledim. Geçmiş yıllara ait mektupları sıraya koyacaktı ve bu durumda kendisine yardım edecek olan benden başka herkese kapalıydı kapısı. Liputin'e vakit bulup bir türlü uğrayamadım. Ziyaretimi sürekli erteliyordum çünkü gerçekten korkuyordum kendisiyle görüşmeye. Biliyordum ki söyleyeceklerimin bir kelimesine bile inanmayacaktı ve kendisinden bir şeyler saklandığını sanacaktı. Daha ben kapıdan çıkar çıkmaz bütün şehri dolaşacak ve ona buna bir sürü şey soracaktı. Ben bunları düşünüp dururken sokakta rastlaştık kendisiyle. Benim haber verdiğim dostlardan durumu öğrendiğini söyledi. Tuhaf şey, hiçbir şey merak etmemesi ve Stepan Trofimoviç hakkında hiçbir şey öğrenmek istememesi bir yana, kendisine haber vermekte geciktiğim için özür dilemeye hazırlandığım sırada sözümü kesti ve lafı çevirdi. Gerçekten bana anlatacak çok şeyi vardı. Kendisini dinleyecek birini bulduğu için son derece de sevinçli gözüküyordu. Şehirdeki dedikodulardan başlayıp, valinin karısının gelişine ve yeni projelerine kadar her şeyi anlattı. Sonra kulüpte karşı tavır alan bir gurup oluştuğunu, her yanda yeni düşüncelerden söz edildiğini, bunların bazı kimselere ters geldiğini ve buna benzer bir sürü şey anlatıp durdu. On beş dakika kadar anlattı, sözünü kesemedim. Nefret ediyordum ondan, ama itiraf edeyim ki dinletmesini de biliyordu, özellikle de kafasını kızdıran bir konudan söz açtığı zaman. Bana sorarsanız bu adam doğuştan ispiyondu. Her zaman en yeni haberlerden ve şehir dedikodularından haberdardı, özellikle skandal yaratan

olaylardan. O kadar ki birçoğu kendisini ilgilendirmediği halde bu kadar şeyi nasıl olup da aklında tuttuğuna herkes şaşardı.

Bana öyle geliyor ki karakterinin en belirgin özelliği kıskançlıktı. Aynı akşam Liputin'le rastlaşmamızı ve konuşmalarımızı Stepan Trofimoviç'e anlattım. Pek telâşlandı ve beni şaşkınlıklar içinde bırakarak, «Liputin biliyor mu, bilmiyor mu?» diye bir soru sordu. Hiç kimsenin Liputin'e Varvara Petrovna'nın projesinden söz etmiş olamayacağını ve kendisinin bundan haberi olmasının olanaksız olduğunu anlatmaya çalıştım. Ama Stepan Trofimoviç lâf anlamıyordu...

Beni inandıramazsınız, bizim durumumuzu en ince noktalarına kadar bilmesi bir yana, sizin de, benim de bilmediğim ve hiçbir zaman bilemeyeceğimiz, belki de iş işten geçtikten sonra öğrenebileceğimiz birçok şeyi bildiğine eminim dedi.

Bu sözlerin çok şey ifade ettiğini bilmeme rağmen bir kelime bile söylemedim. Bundan sonraki beş gün içinde Liputin'in adını hiç anmadı. Stepan Trofimoviç'in, ipin ucunu kaçırdığı ve kuşkularını açığa vurduğu için, büyük bir üzüntü içinde olduğunu açıkça görüyordum.

II

Sabahleyin saat on bire doğru (Stepan Trofimoviç'in Varvara Petrovna'nın önerisini kabul etmesinden yedi sekiz gün sonraydı) her zamanki gibi aceleyle mutsuz dostuma koşarken, bir küçük olay geldi başıma. Liputin'in «büyük yazar» dediği Karmazinov'a rastladım. Karmazinov'u çocukluğumdan beri okurdum. Bizden önceki kuşak, hatta şimdiki kuşak onun roman ve hikâyelerini çok okurdu. Bana gelince onu okumak en büyük zevklerimden biriydi. Çocukluğumun ve gençliğimin neşesiydi. Daha sonra bu coşkum biraz hafifledi. Yayımlamaya başladığı tezli romanlar, içten ve şiirli önceki yapıtları kadar zevk vermiyordu bana. Son kitapları hiçbir şey söylemiyordu bana.

Genel olarak —bu tür ince bir sorun üstüne düşüncelerimi söyleme cesaretini gösterecek olsanı— yaşamları boyunca dahi geçinen bu ikinci sınıf yazarlar, yalnızca öldükten sonra okuyucularının kafasında hiçbir iz bırakmadan yitip gitmekle kalmazlar, hayattayken de, yeni bir kuşak yetişip, bunların pabuçlarını dama atınca, bir yana çekilirler ve unutulurlar. Ve bu bizde şaşılacak kadar çabuk olur. Sanki tiyatroda bir dekor değiştirilir. Ama yeni ve özgün kelimeler söyleyen Puşkin'ler, Gogol'ler, Molière'ler, Voltaire'ler söz konusu olunca iş değişir. Zaten bu ikinci sınıf yazarlar gözde oldukları dönemin sonuna doğru acınacak biçimde düşkünleşirler, kendilerinin bile farketmediği, kenar köşede geçen bir hayat sürdürürler. Derin fikirleri olduğu söylenen ve toplumu güçlü biçimde etiklediğine inanılan bir yazarın bu kadar çabuk unutulup gitmesine kimse üzülmez. Ama sevimli ihtiyarlar bunu farketmezler ve kızar dururlar. Gururları, özellikle meslek yaşamlarının sonlarına doğru şaşılacak boyutlara ulaşır genellikle. Kendilerini ilâhi varlıklar sanırlar en azından. Karmazinov'un yüksek düzeydeki kişiler ve aristokrat dünyayla ilişkileri, ruhunun kuruluşuna yeğlediği söylenirdi. Sizi gördüğü zaman kollarını açarak karşıladığı, övgülere boğduğu, temiz kalpliliğiyle sizi büyülediği ve bunları özellikle de size gereksinimi olduğu zaman, kendisine iyi tanıtılmış biriyseniz yaptığı anlatılırdı. Ama bir prens, bir kontes, ya da çekindiği biri olursa, sizi anında hor görerek, unutur, bir sineği, bir tozu üzerinden silkeler gibi atardı üstünden. Kendisine göre, böyle davranmak incelik ve kibarlığın en üst derecesiymiş. Güçlü karakteri ve görüp geçirmişliğine rağmen, son derece de gururluymuş, edebiyatla ilgili olmayan çevrelerde bile yazar olduğunu farkettirmeden yapamazmış. Kazara biri kendisine ilgisiz davransa, ona çok kızar, böyle bir davranışı kesinlikle unutamaz ve sürekli intikam almak için fırsat kollarmış.

Bir yıl önce, bir makalesini okumuştum dergilerden birinde. Hem şairlik, hem psikologluk sevdasında olduğu, iddialı, aynı zamanda da basit bir yazıydı. İngiltere kıyılarında batan bir

vapuru betimliyordu. Kazaya uğrayanların kurtarılması ve cesetlerin çıkarılmasıyla ilgili çalışmalara bizzat katılmıştı. Ama oldukça uzun, gereksiz yere uzatılmış sözlerle dolu olan bu makale, sırf yazarın kendini methetmesi için yazılmıştı. Sanki her satırında, «iyi bakın bana» diyordu. «Azgın denizden, kayalardan, parçalanmış gemiden size ne? Oynak kalemimle şahane bir tablo çizmedim mi size? Kollarında ölmüş çocuğunu tutan bu boğulmuş kadına bakacak ne var? Siz onu bırakın da bu tabloya dayanamayarak başını çeviren bana bakın. İşte çeviriyorum sırtımı, dehşet kapladı içimi, geri dönüp bakacak kadar güçlü değilim» der gibiydi. Makaleyle ilgili düşüncelerimi Stepan Trofimoviç'e söylediğim zaman, kendisinin de benimle aynı fikirde olduğunu öğrendim.

Karmazinov'un yakın zamanda şehrimize geleceği yayıldığı zaman kendisini görmek ve bir an önce tanışmak için can attım. Bunu bana Stepan Trofimoviç'in sağlayabileceğini çok iyi biliyordum, çünkü vaktiyle arkadaşlıkları olmuştu. Ve işte birdenbire bir dörtyol ağzında Karamazimov'la karşı karşıyayım. Anında tanıdım kendisini. Üç gün önce valinin karısıyla bir arabada giderken göstermişlerdi bana onu.

Ufak tefek, kasıntı (Üstelik yaşı ellibeşten fazla değildi) bir görünümü vardı. Bebeksi yüzünü yüksek kenarlı şapkasından taşan ve pembe küçük kulaklarına kadar inen dalgalı, grisaçları çevreliyordu. Çok itinalı biçimde traş edilmiş bu yüze güzel denemezdi. İnce ve uzun dudakları kurnazlığının belirtisiydi. Etli bir burnu, canlı ve zekice bakan gözleri vardı. Elbiseleri eskiydi. Bu mevsimde İsviçre ya da Kuzey İtalya'da giyilebilecek bir pelerin vardı sırtında. Ama kol düğmeleri, kolalı yakaları, siyah bir kordelaya bağlı gözlüğü v.b. bütün öteki aksesuarları zevk sahibi insanlardaki gibiydi. Yazın da yanlarında sedef düğmeleri olan açık renk fotin giydiğine eminim. Kendisine rastladığım zaman bir sokağın köşesinde, durmuş, dikkatli bir şekilde çevresini inceliyordu. Kendisini incelediğimi farke-

derek yapmacıklı ve ince bir sesle: «Affedersiniz öküzler sokağına giden en kısa yol hangisidir» diye sordu.

— Öküzler sokağı mı? Tam şurada, çok yakın diye haykırdım şaşkınlıkla. Bu sokaktan sola dosdoğru gidin, soldan ikinci sokağa sapın.

— Çok teşekkür ederim.

Lânet olsun bu dakikaya... Gerçekten utanmıştım ve hayranlıkla kendisini seyrediyordum. Bunu hemen farketti, onu tanıdığımı, kim olduğunu bildiğimi, kitaplarını okuduğumu, kendisine çocukluğumdan beri büyük saygı beslediğimi, karşısında ezilip büzüldüğümü, ve hayranlıkla baktığımı anladı. Gülümsedi, selamladı ve biraz önce tarif ettiğim yola doğru seyirtti. Nedendir bilmem ben de kendisini izlemeye başladım. On adım kadar birlikte yürüdük. Yeniden durdu. «En yakın araba durağını gösterebilir misiniz» bana diye ince bir sesle sordu.

Ne sevimsiz ses.

«Araba durağı mı? En yakını... kilisenin yanında, orada meydanda her zaman bulunur araba. Ve az daha koşup araba aramaya gidecektim. Öyle sanıyorum ki o da bekliyordu bunu. Allahtan hemen kendime hakim oldum ve yerimden kımıldamadım. Ama hareketimi farketmişti ve iğrenç bir şekilde gülümseyerek bakmaya devam ediyordu bana. İşte o zaman unutamayacağım bir şey oldu.

Sol elinde tutmakta olduğu bir çanta yere düştü. Bu, çantadan çok bir kutu, daha doğrusu eskiden kadınların taşıdığı el çantası gibi bir şeydi. Ne olduğunu tam olarak söyleyemeyeceğim ama yere düşen bu eşyayı almak istedim.

Almadığıma son derece de eminim ama yapmak istediğim bu hareketti. Bunda yanılmıyordum ve bunu gizlemem olanaksızdı. Kıpkırmızı kesildim. Kurnaz adam böyle bir fırsattan ne kadar yararlanılabilirse o kadar yararlandı ve benim eğilip yerden çantayı almayacağımı anlayınca, «rahatsız olmayın, kendim alırım» dedi. Benden önce davranmış gibi yaparak düşürdüğü eşyayı yerden aldı, bir kez daha selâmladı ve beni ortada

bırakarak çekip gitti. Sonuç olarak ben almış gibi oldum yine yere düşen eşyayı.

Beş dakika kadar kendimi artık iflâh olmaz biçimde onuru zedelenmiş hissettim. Ama Stepan Trofimoviç'in evine doğru yaklaşırken gülmekten kırılıyordum. Bu rastlaşma birdenbire bana öyle tuhaf geldi ki, hemen anlatarak dostumu biraz eğlendirmeyi ve olup biten her şeyi taklitler de yaparak anlatmayı düşündüm.

III

Ama bu kez büyük şaşkınlıklar içinde çok değişmiş buldum kendisini. Beni görür görmez büyük bir açlıkla üstüme atılarak beni dinlemeye başladı. Ama şaşkın bir hali vardı ve söylediklerimi açık seçik anlayamıyordu. Karmazinov adı ağzımdan çıkar çıkmaz tepesi attı.

«Bana ondan sözetmeyin... adını anmayın...» diye bağırdı çok sert bir şekilde. «Alın bakın okuyun şunu...» Çekmecelerden birini açtı ve masanın üstüne üç kağıt parçası attı. Kağıtların üzerinde Varvara Petrovna'nın kurşun kalemle çiziktirdiği el yazıları vardı.

Birincisi evvelki gün, ikincisi dün, üçüncüsü de ben gelmeden bir saat önce getirilmişti. Üçü de Karmazinov'dan sözediyordu. Son derece de önemsiz şeylerdi. Karmazinov'un kendisine yapacağı ziyareti unutmasından korkan Varvara Petrovna'nın gereksiz endişeleri söz konusuydu. İşte birinci mektup (bundan başka biri üç, biri dört gün önce gelmiş iki mektup daha olmalıydı):

«Bugün ziyaretinize gelmek lütfunda bulunursa benden hiç sözetmeyin rica ederim. Benimle ilgili en küçük bir şeyden bile sözetmeyin. Benim varlığımı hatırlatmayın ona.

«V. S.»

Dünkü mektup:

«Bu sabah sizi ziyaret etmek isterse eğer, kendisini kabul etmemekle çok soylu bir davranış göstermiş olursunuz. Benim düşüncem budur. Sizinkini bilmiyorum.

«V. S.»

Son mektup:

«Eminim ki evinizde, bir araba dolusu toz var ve sigara dumanı evinizi nefes alınmaz duruma getirmiş.

Maria ve Foma'yı gönderiyorum size. Yarım saat içinde toparlanır her taraf. Onları fazla sıkmayın ve işlerini bitirinceye kadar mutfaktan çıkmayın. İki Buhara halısı ve iki Çin vazosu gönderiyorum. Bunları uzun süredir hediye etmek istiyordum size. Teniers'mi de (bir süre için) size gönderiyorum. Vazoları pencerenin önüne koyabilirsiniz. Teniers'yi Goethe'nin portresinin sağ yanına asın. Orada daha bir göze çarpar, sonra sabahları iyi ışık alır orası. Eğer gelirse büyük bir incelik gösterin kendisine, ama yalnızca çok önemsiz şeylerden, bazı bilimsel konulardan sözedin, sanki kendisinden daha dün ayrılmış gibi bir tavır alın. Benden hiç sözetmeyin. Belki bu akşam böyle bir uğrarım size.

«V. S.»

«P. S. Bugün gelmezse hiç gelmeyecek demektir.»

Mektuplar çok şaşırttı beni: bu kadar boş şeyler yüzünden böyle bir durumda olmasını anlamıyordum.

Kafamı kaldırıp soru sormak için yüzüne bakacağım sırada benim mektubu okumakla geçirdiğim zamandan yararlanarak, her zaman taktığı beyaz kravatını çıkarıp yerine kırmızı bir kravat taktığını hayretle gördüm. Şapkasını ve bastonunu masanın üstüne koymuştu. Elleri titriyordu ve yüzü solgundu. «Endişeleri beni hiç ilgilendirmiyor» diye bağırdı şaşkın bakışlarıma cevap olarak.

«*Je m'en fiche* Karmazinov'la ilgilenecek kadar küçülüyor,

bayağılaşıyor, ama benim mektuplarıma cevap vermiyor. İşte açmadan geri gönderdiği bir mektup. İşte masada, şu kitabın altında *L'homme qui rit*'nin altında. Ni-Ko-len-ko'nun durumuna üzülmesinden bana ne.

Je m'en fiche et je proclame ma liberté. Au diable le Karmazinov... au diable la Lembke.

Vazoları sofada bir yere gizledim. Teniers'yi de komedine tıktım ve hemen beni kabul etmesini emrettim. Duyuyor musunuz: Emrettim. Onun yaptığı gibi bir kâğıt parçasına alelacele iki kelime çiziktirdim ve zarfı kapatmadan Nastasya'yla yolladım. Şimdi bekliyorum, Darya Pavlovna'nın, düşüncelerini Tanrının huzurunda ya da en azından sizin tanıklığınızla, kendisinin açıklamasını istiyorum.

Vous me seconderez, n'est -ce pas, comme ami et témoin?

Yüzümün kızarmasını istemiyorum. Yalan istemiyorum. Gizli kapaklı şeyler istemiyorum. Bu işte yalan dolan istemiyorum. Her şeyin olduğu gibi, açık yüreklilik ve soylu bir biçimde söylenmesini istiyorum. Her şeyin. İşte o zaman belki bütün gençlik benim soyluluğumu anlayacaktır. Sonra birden bire sanki kendisini alçak bir adam olarak gören yalnızca benmişim gibi, ben alçağın biri miyim diye sordu. Biraz su içmesi için ısrar ettim. Hiç böyle görmemiştim kendisini. Hem konuşuyor hem de odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolanıp duruyordu. Birdenbire tepeden bakan bir tavırla önümde dikildi. Tepeden tırnağa şöyle bir süzerek, «sanıyor musunuz ki» dedi, «Stepan Verkovenski, onuru ve yüksek özgürlük ilkesi söz konusu olduğu zaman heybesi, dilenci heybesini sırtına vurup da bir daha geri dönmemek üzere çekip gidecek kadar gücü yoktur? Stepan Verkovenski'nin zorbalığa yüce ruhuyla karşı koyuşu ilk kez olmuyor, bu zorbalık bir kaçığın zorbalığı yani yeryüzündeki en aşağılayıcı ve en vahşi zorbalık bile olsa. Ama öyle sanıyorum ki bayım siz gülüp geçiyorsunuz bu sözlerime. Son günlerimi şu ya da bu tüccarın çocuklarına hocalık ederek ya da bir duvarın dibinde açlıktan ölerek geçirecek kadar gücüm olmadığını

mı sanıyorsunuz? Cevap verin, çabuk cevap verin. Söylediklerime inanıyor musunuz... inanmıyor musunuz?»

Sessizce durdum. Hatta olumsuz bir cevap vererek gücendirmekten çekiniyormuş gibi yaptım, bir yandan da olumlu cevap veremeyeceğimi belirttim. Bu sinirli tutumunda beni gücendiren bir şey vardı. Hayır özellikle beni değil... Bunu daha sonra açıklayacağım.

Sarardı:

«Benimle birlikte olmak sizi yormuş olabilir G-V (Bu benim soyadımdı) ve kimbilir belki de bir daha gelmeyeceksiniz bana» dedi. Sesi daha sonraki büyük bir patlamanın habercisi sayılabilecek gibi, buz gibi soğuktu. Çok korkmuştum, birdenbire kalktım. Ama aynı anda Stepan Trofimoviç'e hiçbir şey söylemeden, üstü kurşun kalemle çiziktirilmiş bir kâğıt parçası uzatan Nastasya girdi içeri. Stepan Trofimoviç kâğıda bir göz attı ve masanın üstünden bana fırlattı. Varvara Petrovna'nın el yazısıyla «Evde kalmız» yazılıydı kâğıtta.

Stepan Trofimoviç hiçbir şey söylemeden bastonunu ve şapkasını alarak acele acele odadan çıktı. Arkasından gittim. Koridorda birdenbire konuşmalar ve ayak sesleri duyuldu. Yıldırım çarpmış gibi kaldı olduğu yerde. «Liputin bu, mahvoldum» diye mırıldandı, kolumdan tutarak. Aynı anda Liputin içeri girdi.

IV

Liputin'in gelişi onu niçin mahvedecekti bilemiyorum. Sinirleri bozulduğu için söylemişti bu sözleri, onun için de pek önem vermedim. Bununla birlikte dehşet içindeydi ve kendisini daha yakından izlemeye karar verdim.

Liputin'in içeri girdiği zamanki tavrına bakıldığında bütün yasaklara rağmen, eve girme hakkını elde etmiş olduğu anlaşılıyordu. Yanında, büyük bir olasılıkla şehrimize yeni gelmiş

olan, tanımadığım bir adam vardı. Şaşkınlığından olduğu yerde dona kalan Stepan Trofimoviç'in hayret dolu bakışlarına karşı Liputin «Size bir misafir getiriyorum, önemli bir misafir. Yalnızlığına son vermek hakkını görüyorum kendimde. M. Kirilov seçkin bir mühendistir. Saygıdeğer oğlunuz Piyotr Stepanoviç'i de iyi tanıyor. Çok iyi tanıyor oğlunuzu ve bir haber getiriyor size kendisinden» dedi.

Misafir kuru bir sesle, «haberi siz uyduruyorsunuz» dedi. Haber falan yok ama Verkovenski'yi gerçekten tanıyorum. On gün önce birlikteydik kendisiyle.

Stepan Trofimoviç kendisine elini uzattı ve oturması için bir yer gösterdi. Sonra bir bana, bir Liputin'e baktı. Kendine gelir gibi oldu ve o da telaşla oturdu. Şapkasıyla bastonunun hâlâ elinde olduğunu unutmuştu.

«Çıkıyordunuz galiba... oysa rahatsız olduğunuz söylenmişti bana.»

— «Evet pek keyfim yok, şöyle biraz dolaşayım dedim...»

Durdu, sonra bastonunu ve şapkasmı divanın üstüne fırlattı ve kızardı.

Bu sırada ben misafiri inceliyordum. Yirmi yedi yaşlarında, iyi giyinmiş, esmer, ince uzun bir adamdı. Soluk yüzlüydü, siyah gözleriyle donuk donuk bakıyordu. Dalgın ve düşünceli bir hali vardı. Sert ve kesik kesik konuşuyordu. Kelimeleri yerli yerinde kullanma ve gramer kaygısı yoktu. Uzun bir cümle kurmak zorunda kaldığı zaman şaşırıp bocalıyordu. Liputin, Stepan Trofimoviç'in korku içinde olduğunu fark etmişti ve bundan büyük bir keyif duyuyordu. Karşılıklı oturan ev sahibiyle misafir arasında ikisine de aynı uzaklıkta odanın tam ortasına çektiği hasır bir iskemleye oturdu. Ötekiler divandaydılar. Keskin bakışlarla dört bir yanı inceliyordu.

«Petruşa'yı görmeyeli çok oldu... Avrupa'da mı görüştünüz kendisiyle? diye sordu Stepan Trofimoviç.

— Hem burada, hem Avrupa'da.

— Aleksey Niliç dört yıllık bir ayrılıktan sonra yeni dön-

dü Avrupa'dan, diye söze girdi Liputin. Uzmanlaşmak için gitti. Demiryolu köprüsü inşaatında görev almak umuduyla geldi. Şimdi bir cevap bekliyor ilgililerden. Drozdov'larla, özellikle de Lisaveta Nikolayevna ile Piyotr Stepanoviç aracılığıyla tanıştı.

Mühendis, sıkıntılı, sabırsız şekilde oturmuş dinliyordu. Bir şeyden memnun değilmiş gibi bir hali vardı.

«Nikolay Vsevolodoviç'i de tanıyor.»

— Sahi mi dedi Stepan Trofimoviç.

— Evet onu da tanıyorum.

— Uzun zamandan beri, çok uzun zamandan beri görmedim Petruşa'yı. Şimdi babası olduğumu söylemeye çekiniyorum... *C'est le mot*

Bıraktığınızda nasıldı kendisi?

Şöyle böyle... «Yakında o da gelecek» dedi Kirilov lafı uzatmamak isteyen bir tavırla.

Kızmıştı.

«Ya, geliyor demek yakında... Nihayet, görüyorsunuz ya. Petruşa'yı görmeyeli çok uzun zaman oldu» diye yineledi Stepan Trofimoviç. Bu sözlerden bir türlü kurtulamıyordu... «Bekliyorum zavallı oğlumu. Suçlu duyuyorum kendimi ona karşı. Söylemek istediğim şu ki, onu Petersburg'ta bıraktığım zaman, benim için bir hiçti sanki. *Quelque chose dans ce genre.* Sinirli, duygulu ve çekingen bir çocuktu. Yatmadan önce, ikonun önünde secde ederek, dua ederdi ve ölmekten korkarak yastığına istavroz çizerdi. *Je m'en souviens.* Hiçbir güzellik, incelik duygusu, hiçbir büyük düşünceden küçük bir tohum yoktu kafasında... *C'était comme un petit idiot.* Ama sapıtıyorum galiba. Afedersiniz. Şey... Çok kötü bir anda...»

— Gerçekten yastığına haç işareti yapar mıydı? Ciddi mi söylüyorsunuz bunu? diye sordu mühendis meraklı bir şekilde.

— Evet.

— Öğrenmek istedim yalnızca. Devam edin.

Stepan Trofimoviç gözleriyle soru sordu Liputin'e.

«Ziyaretinizden dolayı size teşekkür ederim ama şu sıralarda pek iyi olmadığımı söyleyeyim. Adresinizi verebilir misiniz bana.»

— Epifani Sokağı. Filipov'larm evi.

— Ooo Şatov'da orada oturuyor, dedim kendimi tutamayarak.

— Tamam aynı evde diye bağırdı Liputin. Şatov çatı katında, Kirilov aşağıda yüzbaşı Lebiyadkin'in yanında. Şatov ve karısıyla da tanışıyorlar. Avrupa'da çok yakın dostlukları olmuş.

— *Comment*... Bu zavallı dostun talihsiz evliliği hakkında bildiğiniz bir şeyler var demek. Tanıyor musunuz bu kadını? diye sordu Stepan Trofimoviç elinde olmadan. Tanıdıklarım içinde bu adamı görmüş olan ilk insan sizsiniz ve eğer, ben yalnız...

Kıpkırmızı kesilen mühendis, «Bu ne münasebetsizlik diye atıldı. Her şeyi abartıyorsunuz böyle Liputin... Şatov'un karısını hiç tanımıyorum. Yalnızca bir kez uzaktan gördüm kendisini. Yakından değil. Şatov'u tanıyorum. Niye atıyorsunuz hep?»

Birden ayaklandı. Şapkasını kaptı, sonra yerine koydu tekrar ve eski yerine oturarak, birdenbire kıvılcım saçmaya başlayan siyah gözlerini Stepan Trofimoviç'e dikti. Bu korkunç sinirini anlamak olanaksızdı.

«Özür dilerim, dedi Stepan Trofimoviç anlamlı bir şekilde. Çok ince bir sorun söz konusu belki de.»

— Hayır hiç ilgisi yok ama yüz kızartıcı. «Ne münasebetsizlik» diye size bağırmadım. Liputin'e bağırdım. Niye abartıyor her şeyi? Siz alındıysanız, özür dilerim. Şatov'u tanıyorum ama karısını hiç mi hiç tanımam.

— Anladım, anladım. Üstünde çok durmamın nedeni, dostumuzu, bu çabuk öfkelenen dostumuzu çok sevmemden. Her zaman yakından ilgilenirim kendisiyle. Bana sorarsanız bu adam belki henüz pek olgunlaşmamış ama yine de doğru düşüncele-

rinden birdenbire vazgeçti. *Notre Sainte Russie* hakkında öyle aykırı düşünceleri var ki, ben bunu, aile yaşamındaki bazı buhranların, mutsuz evliliğin, uzun süredir organizmasında —başka türlü açıklamak olanaksız— yaptığı değişikliğe bağlıyorum. Rusya'yı avucunun içi gibi tanıyan ve bütün yaşamını Rus halkına adayan biri olarak ben sizi temin ederim ki Rus halkını tanımıyor, üstelik de...

— «Ben de Rus halkını tanımıyorum... zamanım yok incelemeye.» diye araya girdi mühendis divanın üstünde sallanarak. Sözünü unutan Stepan Trofimoviç birdenbire durdu.

«İnceliyor, inceliyor, ben biliyorum incelediğini» diye söze karıştı Liputin. Hatta Rusya'da gitgide artan intiharların nedenleri ve özellikle de bu intiharların çoğalması ya da azalması üstüne ilginç bir makale hazırlıyor. Şaşırtıcı sonuçlar elde etti.»

Kirilov'un tepesi attı.

«Hakkınız yok dedi kızgın bir şekilde. Makale falan yok. Bu tür saçmalıklarla işim yok benim. Size düşüncelerimi içtenlikle söyledim. Makale falan yayımlamıyorum. Hakkınız yok buna...»

Liputin pek keyifliydi.

«Özür dilerim, edebi çalışmanızı bir makale olarak yayımlamakla yanıldım belki de. Kendisi gözlemlerini derlemekle yetiniyor ve sorunun temeline inmiyor, ahlâki yanma yani. Hatta bütünüyle yadsıyor ahlâkı ve yeni düşüncelerin kesin zaferi için her şeyin yok olmasından yana olan yeni ilkeleri savunuyor. Avrupa'da bir sağduyu saltanatı kurabilmek için yüz milyonu aşkın insanın başı gerekiyor. Son barış kongresinde çok daha fazlasını istemişlerdi. Bu anlarda Aleksey Niliç herkesten ileri gitti.»

Mühendis küçümseyici bir gülümsemeyle dinliyordu. Bir süre sessizliği bozmadık hiçbirimiz.

Sonunda Kirilov gururlu bir tavırla, «saçma bütün bunlar Liputin,» dedi. «Ben size bazı şeyler anlatmışsam ve siz bu düşüncelere sarılmışsanız, bu sizin bileceğiniz bir şey. Ama böyle

konuşmaya hakkınız yok... Çünkü ben hiç kimseye hiçbir zaman bir şey söylemem. Söyleyenleri de küçümserim. İnsanın bazı inançları varsa, bunu en iyi bilen yine kendisidir. Yaptığınız budalaca bir şey... Benim için çözümlenmiş olan sorunlar üstünde tartışmam. Tartışmaktan nefret ederim. Hiçbir zaman tartışmam.»

— Çok iyi ediyorsunuz belkide, demekten kendini alamadı Stepan Trofimoviç.

— Hepinizden özür diliyorum ama burada hiç kimseye dargın değilim, dedi mühendis heyecanlı bir şekilde. Dört yıldır çok az kimseyle görüştüm, çok az konuştum. Hiç kimseyi ilgilendirmeyen düşüncelerim yüzünden hiç kimseyle karşılaşmak istemedim... evet tam dört yıl. Liputin anladı bunu ve alay etti benimle. Alıngan değilim ama patavatsızca konuşması canımı sıkıyor.

Birden hepimize sert bir şekilde bakarak sözlerini bağladı:

— «Eğer düşüncelerimi size açıklamıyorsam, bu beni ihbar etmenizden korktuğum için değildir, hiç ilgisi yok: Rica ederim bu tür saçma sapan şeyler gelmesin aklınıza.» İçimizden hiçbiri cevap vermedi kendisine, karşılıklı bakışmalarla yetindik. Liputin de unuttu gülmeyi.

Stepan Trofimoviç, divanın üstünde ayağa kalkarak kararlı bir şekilde, «Baylar çok üzgünüm ama iyi hissetmiyorum kendimi, özür dilerim,» dedi. Kirilov, «bu demektir ki gitmek zorundayız, diyerek şapkasını kaptı ve iyi ki söylediniz çok unutkanımdır çünkü,» diye ekledi. Kalktı, Stepan Trofimoviç'e yaklaştı ve açık yüreklilikle elini uzattı. «Hasta olduğunuza üzüldüm, ben de geldim...»

Stepan Trofimoviç onun elini içten ve hiç acele etmeden sıkarken, «size memleketimizde, mümkün olan en büyük başarıyı dilerim,» dedi. Evet, uzun süre yabancı ülkelerde bulunup insanlardan uzak ve Rusya'yı düşünmeden yaşamak şimdi bizi, gerçek Rusları yadırgamanıza neden oluyor: Aynı duyguyu bizim size karşı duymamız da çok doğal. *Mais cela passera.* Beni ra-

hatsız eden bir tek şey var: bizim köprümüzü inşa etmek istiyorsunuz ve aynı zamanda topyekun bir yıkımdan yana olduğunuzu söylüyorsunuz. Köprü inşaatını size vermeyecekler.

— «Nasıl? Ne diyorsunuz?.. Hay aksi şeytan,» diye bağırdı Kirilov, şaşkın neşeli ve içten bir kahkaha attı. Kendisine çok yakıştığını sandığım çocuksu bir ifade aldı yüzü. Liputin, Stepan Trofimoviç'in bu şakasından pek keyiflenmiş, ellerini oğuşturuyordu. Bana gelince, Stepan Trofimoviç'in, Liputin'den niçin bu kadar korktuğunu ve kendisini gördüğü zaman niçin «mahvoldum» diye bağırdığını sormaktan kendimi alamıyorum.

V

Kapının eşiğinde duruyorduk. Bu, ev sahibiyle konukların birbirlerinden ayrılmadan önce sevinç içinde karşılıklı en tatlı şeyleri söyledikleri andı.

Liputin tam çıkarken, birdenbire aldırmaz bir tavırla, «Yüzbaşı Lebiyadkin'le, kızkardeşi yüzünden tartıştığı için somurtkan bugün,» dedi. Yüzbaşı Lebiyadkin, bu güzel, deli kızı sabah akşam kamçılıyor, Aleksey Niliç bu işkenceleri görmemek için bitişik eve taşınmayı bile düşündü. Hadi eyvallah.

— Kızkardeşi mi? Deli mi? Kırbaç mı? diye hayretler içinde sordu Stepan Trofimoviç kırbaçlanan kendisiymiş gibi. Hangi kızkardeş, hangi Lebiyadkin?

Yeniden dehşete kapıldı.

— Lebiyadkin, emekli yüzbaşı, eskiden kendisini üsteğmen diye tanıtırdı.

— Bana ne rütbesinden... Hangi kızkardeşi? Tanrım Lebiyadkin mi dediniz? Burada eskiden bir Lebiyadkin vardı.

— Tamam, işte o Lebiyadkin. Virginskiy'lerdeki, hatırladınız mı?

— Ama o sahte evrak işine bulaşmamış mıydı?

— Evet ama, geri döndü, aşağı yukarı üç haftadır burada ve çok değişik koşullarla.

— Ama alçağın biri o.

— Sanki şehrimizde hiç alçak olmamıştı, dedi Liputin gülümseyerek. Sinsice bakışlarla da yokluyor gibiydi Stepan Trofimoviç'i.

— Tanrım, söylemek istediğim bu değil... Söylediklerinize bütünüyle katılıyorum. Sizinle aynı düşüncedeyim. Ama sonra, sonra? Ne demek istiyordunuz? Lebiyadkin'den söz ederken bir amacınız olduğu kesin çünkü.

— Ah... Hiç önemi yok bütün bunların. Yüzbaşı sahte para yüzünden değil, yalnızca bir yerlerde gizlendiği söylenen kızkardeşini bulmak için yitmişti diye düşünmek daha doğru olur. Şimdi onu bulup, buraya getirdi. İşte bütün hikâye. Neden bu kadar korkmuş bir haliniz var Stepan Trofimoviç? Üstelik ben sarhoş gevezeliklerini anlatıyorum. İçmediği zaman dilini tutar. Askerliğin kendisine verdiği belli bir havaya rağmen pek öfkeli ve zevksiz bir adam bu. Kızkardeşi ise deli, üstelik de topal. Herhalde biri aldatmış kendisini ve Bay Lebiyadkin yıllardır bu adamdan, ailenin onuruna yapılan bu hakerete karşılık olarak bir bedel alıyormuş. Kısaca gevezeliklerinden çıkardığım sonuç bu. Ama bana sorarsanız, bunlar sarhoş gevezeliklerinden başka bir şey değil. Övünüyor yalnızca. Bu gibi işler bu kadar pahalıya mal olmaz. Ama parası olduğu kesin. Bir buçuk ay önce yalınayak geziyordu, şimdi elinde yüz rublelik banknotlarla dolaşıyor. Kızkadeşi hergün kriz geçiriyor, çığlıklar atıyor, o da onu kırbaçlıyor. Kadınlara saygıyı öğretmek gerekir, diyor. Şatov'un bunlara nasıl katlandığını ve aynı evde oturmaya devam ettiğini gerçekten anlayamıyorum. Aleksey Niliç üç gün dayanamadı ve başka bir eve taşındı. Onları Petersburg'dan tanıyor.

— Doğru mu bütün bunlar? diye sordu Stepan Trofimoviç, mühendise.

— Çok konuşuyorsunuz Liputin, dedi Kirilov kızgın bir şekilde.

— Her esrar, hep gizli kapaklı işler. Nedir bu çevremizde dönüp duran esrar ve gizli kapaklı işler, diye bağırdı Stepan Trofimoviç kendini tutamayarak.

Mühendis kaşlarını çattı, kızardı, omuzlarını kaldırdı ve kapıya doğru seyirtti.

«Hatta Aleksey Niliç elinden kırbacı zorla alıp pencereden attı, bu nedenle de sert bir tartışma geçti aralarında, diye devam etti Liputin.

— Niçin anlatıyorsunuz bütün bunları Liputin? Niçin? dedi Kirilov yana dönerek.

— Alçakgönüllülük yüzünden ruhunun yüceliklerini saklamak niye? Sizinkinden söz ediyorum. Benimkinden değil.

— Ne kadar saçma ne kadar gereksiz. Lebiyadkin boş ve budala bir insan, bir şey olmaz ondan... Hatta zararlı... Bu boş gevezeliklere ne gerek var? Gidiyorum.

— Ah ne yazık, diye bağırdı Liputin safça gülerek. Ben başka bir hikâye anlatıp güldürmek istiyordum sizi Stepan Trofimoviç. Hatta bunun için gelmiştim diyebilirim: Duymuşsunuzdur kuşkusuz... gelecek sefer inşallah... Aleksey Niliç'in çok acelesi var. Allahaısmarladık. Bu küçük hikâye Varvara Petrovna ile ilgili. Evvelsi gün çok güldürdü beni. Peşimden adam koşturup durmuş beni buldurmak için. Ölürsünüz gülmekten... Allahaısmarladık.

Ama Stepan Trofimoviç bırakmak istemedi kendisini. Omuzlarından yakalayıp çekti, odaya aldı ve bir sandalyeye oturttu. Liputin bile korktu biraz.

Pekâlâ, işte diye başladı Stepan Trofimoviç ihtiyatlı bir bakış fırlatarak. Bir gün beni çağırttı ve gizli olarak Nikolay Vsevolodoviç'in deli olup olmadığını sordu. Tuhaf değil mi?

— Delisiniz siz, diye mırıldandı Stepan Trofimoviç ve birden patladı: Liputin çok iyi biliyorsunuz ki buraya yalnızca bu iğrenç hikâyeleri, hatta belki de daha iğrençlerini anlatmak için geldiniz. «Hemen Stepan Trofimoviç'in kuşkularını hatırladım: «Liputin bizim sırrımızı yalnızca bizden daha iyi bilmekle

kalmıyor, bizim hiçbir zaman bilemeyeceğimiz şeylerin de farkında.» «Allahaşkına Stepan Trofimoviç,» diye mırıldandı Liputin panik içinde, «ne diyorsunuz.»

— Yeter, her şeyi söyleyin. Rica ederim Bay Kirilov, siz de odaya girin ve bu konuşmada bulunun. Rica ediyorum. Oturunuz. Haydi Liputin girizgâha falan da gerek yok.

— Sizi bu derece etkileyeceğini bilseydim, hiç başlamazdım... Daha önce de Varvara Petrovna'nın biraz değindiğini sanıyordum.

— Hiç de sanmıyordunuz. Haydi başlayın diyorum.

— Siz de oturun. Rica ediyorum. Böyle sinirli sinirli tepemde dolaşıp durursanız, dilim dolaşır, anlatamam.

Stepan Trofimoviç yatıştı ve bir koltuğa oturdu. Mühendis sıkıntılı bir halde yere bakıyordu. Liputin büyük bir keyifle ikisini de inceliyordu.

«Nereden başlasam bilmemki... Öyle şaşkın bir durumdayım ki.»

VI

«Evvelki gün Varvara Petrovna'nın hizmetçilerinden biri geldi ve: «yarın öğlende eve uğramanızı istiyorlar,» dedi. Hayal edebiliyor musunuz böyle bir şeyi? İşi gücü bıraktım ve tam öğle vakti kapıyı çaldım. Salona alındım. Bir dakika sonra geldi. Yer gösterdi ve karşıma oturdu. Bana her zaman nasıl davrandığını çok iyi bilirsiniz. Alışkanlığı üzere doğrudan doğruya soruna girdi. Hatırlıyor musunuz dedi, dört yıl önce Nikolay Vsevolodoviç hastayken işin aslı anlaşılıncaya kadar herkesi hayretler içinde bırakan bazı garip hareketler yapmıştı. Bunlardan biri de sizinle ilgiliydi. İyileştikten sonra isteğim üzerine sizi ziyarete gelmişti. Öte yandan bu olaydan önce kendisiyle birçok kez görüşmüş olduğunuzu da biliyorum. Açıkça bütün içtenliğinizle söyleyin, o zaman (bunu söylerken heyecanlandı biraz)

ne düşünmüştünüz Nikolay Vsevolodoviç hakkında. Genel olarak ne düşünüyordunuz kendisi hakkında ve şimdi ne düşünüyorsunuz? Bunları söyledikten sonra o kadar heyecanlandı ki tam bir dakika hiçbir şey söylemedi ve kıpkırmızı kesildi. Ben bile endişelendim. Sonra yeniden dokunaklı diyemeyeceğim (çünkü bu kelime ona pek uygun değil) ama anlamlı bir dille yeniden söze girdi.

«Beni çok iyi anlamanızı, aramızda herhangi bir anlaşmazlık olmamasını istiyorum. Sizi aramamın nedeni, anlayışlı, zeki ve olayları doğru kavrama yeteneğine sahip biri olmanızdan geliyor. Aynı zamanda da size seslenenin bir anne olduğunun farkındasınız (iltifatları görüyorsunuz değil mi?.) Nikolay Vsevolodoviç'in başından birçok olay geçti. Çok iyi ve çok kötü günleri oldu. Bütün bunlar kafasını etkilemiş olabilir. Delilikten söz etmiyorum tabii. Böyle birşey olamaz, (bunu söylerken pck güçlü, pek gururluydu.) Ama düşüncelerinde bazı tuhaflıklar olabilir, olayları bambaşka bir açıdan görme eğilimi gibi bir şey. (Bunlar Varvara Petrovna'nın aynen kendi sözleridir. Şaştım kaldım Stepan Trofimoviç. Düşüncelerini ne kadar eksiksiz anlatıyor... Çok akıllı bir kadın). Ben de kendisinde sürekli bir tedirginlik ve bazı tuhaf eğilimler sezdim. Ama ben annesiyim, siz bir yabancısınız, bu nedenle size yalvarıyorum (evet aynen böyle söyledi: «size yalvarıyorum») bana bütün gerçeği, hiçbir şey gizlemeden söyleyin ve bununla birlikte, bütün bunları size gizli olarak söylediğimi unutmayacağınıza söz verirseniz, ilk fırsatta size olan minnet borcumu ödeyeceğimden emin olabilirsiniz.

— Evet ne dersiniz bunlara?

— «O kadar şaşırdım ki, inanamıyorum size,» diye kekeledi Stepan Trofimoviç.

Liputin, Stepan Trofimoviç'in sözlerini duymazlıktan gelerek devam etti:

«Hayır, şuna dikkatinizi çekmek istiyorum: benim gibi birisine böyle bir soru soruyor, sonra da bu sırrı kimseye söylememem için yalvaracak kadar küçülüyor. Üzüntü ve kaygılarının

derecesini düşünün bir. Bu ne demektir? Nikolay Vsevolodoviç hakkında beklemediği haberler almış olmasın?»

— Bilmem ki... Ne haberi... Birkaç gündür görmüyorum zaten Varvara Petrovna'yı ama... dikkatinizi çekerim Liputin, bunlar size bir sır olarak emanet edilmiş ve sizin bunları, burada herkesin önünde anlatmanız... diye kekeledi. Stepan Trofimoviç. Bu anda düşüncelerini açıkça ifade edemiyordu...

— Bütünüyle gizli... Ama allah çarpsın ki... Burada söylediklerimin ne önemi var? Şurada biz bizeyiz. Aleksey Niliç yabancı değil ki.

— Aynı fikirde değilim. Kuşkusuz burada bu sırrı saklayacak üç kişiyiz ama dördüncüden emin değilim. Sizden kuşkulanıyorum. Hiç güvenemiyorum size.

— Neler söylüyorsunuz? Değil mi ki bana sonsuz bir minnet borcu vaad edildi, bu sırrı herkesten çok benim saklamam gerekir. Bu vesileyle çok ilginç bir olaydan söz etmek istiyordum, psikolojik açıdan çok ilginç. Dün akşam Varvara Petrovna'yla yaptığım konuşmanın etkisiyle (Bende uyandırdığı izlenimi kolayca tahmin edebilirsiniz) Aleksey Niliç'i şöyle bir yokladım: «Nikolay Vsevolodoviç'le Avrupa'da ve Petersburg'da birlikte oldunuz dedim: Zeka ve yetenekleri hakkında neler düşünüyorsunuz? Aleksey Niliç alışkanlığı üzere kısaca cevap verdi; İnce bir zekası ve sağlam bir mantığı vardır. Peki bazı tuhaf düşünceler, saplantılar, kısaca bir tür delilik sezdiğiniz olmadı mı hiç?» Kısaca Varvara Petrovna'nın bana sorduklarını, ben de ona sordum. Aleksey Niliç bir süre düşündü, kaşlarını çattı ve «evet, bazen tuhaflıkları olurdu» dedi. Dikkatinizi çekerim, bazı şeyler Aleksey Niliç'e bile tuhaf gözüküyorsa eğer, bu tuhaflıkların derecesini düşünün bir.

— «Doğru mu diye sordu Stepan Trofimoviç, Kirilov'a.»

Aleksey Niliç kafasını kaldırarak, «bundan söz etmek istemezdim, diye yanıtladı birdenbire, gözleri parlıyordu. Böyle bir şeye hakkınız yok Liputin, bu olaydan söz edemezsiniz. Bütün düşüncelerimi söyledim. Onu Petersburg'ta tanıdım ama çok ol-

du. Şimdi yeniden buluştuksa da çok az şey biliyorum Nikolay Vsevolodoviç hakkında. Beni rahat bırakmanızı rica ediyorum. Bütün bunlar dedikodu.»

Liputin haksız yere suçlanmış bir masum gibi göğe açtı ellerini. «Ben, dedikoducu? Niçin bir casus değil? Soruna şöyle bir dokunup kaçtıktan sonra başkalarını eleştirmek çok kolay Aleksey Niliç? Belki inanmayacaksınız Stepan Trofimoviç, yüzbaşı Lebiyadkin ne kadar budala olduğunu bilseniz... söylemeye bile cesaret edemiyorum... ama ünlü rus atasözünü biliyorsunuz, zekasına saygı duymakla birlikte, kendisinin oyun oynadığını söylüyor: «bu adam beni şaşırtıyor, tehlikeli bir yılan bu (aynen kendi sözleri)» diyor. Kendisine (hep evvelki gün ve ondan sonra Aleksey Niliç'le yaptığım konuşmanın etkisiyle) ne dersiniz, çok tehlikeli yılanınız deli değil mi? diye sordum. Görseydiniz bir, sanki yüzüne bir kırbaç şaklatmıştım, yerinden sıçradı:

«Evet, evet diye cevap verdi... ama bu etkileyemez.» Neyi etkileyemez? Sözlerini tamamlayamadı. Sonra bir melankoliye daldı gitti. Sonunda sarhoşluğu geçti. Filipov'un meyhanesindeydik. Yarım saat sonra masaya bir yumruk indirdi: «evet deli belki de, ama bu etkileyemez...» Yarıda kesti yine. Tabii, ben burada size konuşmamızın özünü yansıtıyorum: ama her şey son derece açık. Kime isterseniz sorun, herkes aynı şeyi söyleyecektir. Akıllarına hiç böyle bir düşünce gelmemiş olanlar dahil. «Evet delidir, çok akıllıdır, ama deli de olabilir.»

Stepan Trofimoviç derin bir düşünceye daldı:

— Peki Lebiyadkin nereden biliyor?

— Bunu bana casus diyen Aleksey Niliç'e sorun.

Ben casusum, ama hiçbir şey bilmiyorum, oysa Aleksey Niliç her şeyi biliyor ve susuyor.

— Hiçbir şey bilmiyorum ya da pek az şey biliyorum, dedi mühendis her zamanki sinirli haliyle. Lebiyadkin'i konuşturmak için sarhoş ediyorsunuz. Ve beni de buraya konuşturmak için getirdiniz. Öyleyse siz casussunuz.

— Daha içki ısmarlamadım ona, üstelik kendisi de, bütün

bildikleri de para harcamaya değmez. Sizin için ne kadar değerlidir bilmiyorum ama beni hiç ilgilendirmiyor bildikleri. Tersine on ki gün önce benden on beş kapik dilenen kendisi. Paraları sokağa atan. bana şampanya içiren kendisi. Ama iyi fikir verdiniz bana, gerçeği öğrenmek için gerekirse ona içki ısmarlayacağım. O zaman belki de bütün sırlarınızı öğreneceğim, dedi Liputin birden öfkeli öfkeli.

Stepan Trofimoviç çileden çıkmış durumda tartışan bu iki kişiyi seyrediyordu. İkisi de birbirini ele veriyordu. Hiçbir şeyi gizlemeye gerek görmüyorlardı. Liputin'in bu Kirilov'u buraya bir üçüncü kişiyle konuşmaya sürüklemek ve böylece onun ağzından laf almak için getirdiğini düşündüm. Bu onun pek benimsediği bir yöntemdi.

«Aleksey Niliç, Nikolay Vsevolodoviç'i çok iyi tanıyor ama gizliyor bunu, diye sürdürdü konuşmasını Liputin sinirli bir şekilde. Yüzbaşı Lebiyadkin'e gelince, Nikolay Vsevolodoviç'in, deyim yerindeyse, karanlık bir yaşam sürdürdüğü, burayı onurlandırmayı henüz aklından geçirmediği dönemlere dayanıyor tanışıklıkları. Kabul etmemiz gerekir ki prensimizin çevresinde acaip insanlar dolaşıp duruyordu bu dönemlerde. Aleksey Niliç'le bu dönemde ilişki kurduğunu sanıyorum.»

— Dikkat edin Liputin, Nikolay Vsevolodoviç'in kısa süre içinde buraya geleceğini haber vereyim size. Şunu da iyi biliniz ki onurunu korumasını bilen birisidir.

— Bana ne bundan? Çok ince zekalı ve geniş kültürlü birisi olduğunu her yerde ilk kez ben söyledim. Hatta Varvara Petrovna'yı bile inandırdım buna. «Ama karakteri üstüne bir şey söyleyemem» dedim. Lebiyadkinde aynı fikirde benimle. «Çok çektim bu adamın huysuzluğundan,» dedi. Eh, Stepan Trofimoviç, ağzımdan bu kadar laf aldıktan sonra bana dedikoducu, casus demek çok kolay. Varvara Petrovna en can alıcı noktaya parmak basmasını bildi: «Sizinle konuşuyorum, çünkü siz ilgilendiniz bu sorunla.» İlgilenmiş olduğuma inanıyorum: Madem ki ekselansları bana hakaret etti ve ben de bu hakareti herkesin

önünde yemek zorunda kaldım, başka bahaneler aramak boşuna. Bana öyle geliyor ki, ben bu sorunlarla, dedikodu zevkini doyurmak için değil, çok ciddi nedenlerle ilgileniyorum. Bugün elinizi sıkıyor, ertesi gün, hiçbir neden yokken sırf cam çektiği için bir sürü insanın içinde sizi tokatlayarak, konukseverliğinize teşekkür ediyor. Ve bütün bunları sıkıntıdan yapıyor. Üstelik bu adamlar için önemli olan kadınlardır. Bınlar, kanatlarını sallayarak, birinden ötekine atlayan kelebekler, horozlar. Eski Cupidan'lar gibi tıpkı. Müzmin bir bekâr olarak, sizin için ekselanslarının savunmasını yapmak ve bana dedikoducu demek çok kolay. Eğer genç ve güzel bir kadınla evlenseydiniz —ki büyük bir olasılıkla böyle bir şey başınıza gelebilir, çünkü yakışıklı bir adamsınız— o zaman herhalde kapınızı prensimize sımsıkı kapayacaktınız ve kendi evinizin çevresini engellerle donatacaktınız. Açıkça söylüyorum: Lebiyadkin'in hergün kırbaç yiyen kızkardeşi deli ve topal olmasaydı, Prensimizin tutkularının kurbanı olduğuna inanacaktım. Lebiyadkin'in kendi tabiriyle «aile namusumuz» dediği herhalde bu. Ekselanslarının ince zevki bu varsayıma ters düşüyor, ama onu durduracak olan bu değildir. Bütün meyveler iyidir onun için, yeter ki yararlansın istediği gibi. Dedikodu yaptığımı söylüyorsunuz, oysa bütün şehir yalnızca bundan söz ediyor ve ben dinlemekle yetinip genel düşünceye katılıyorum. Yasaklanmış bir şey mi ki bu.

— Bütün şehir bunu mu konuşuyor? Neyi konuşuyor?

— Daha doğrusu, Yüzbaşı Lebiyadkin sarhoş olduğu zaman her önüne çıkana anlatıyor bunu. Bu da o demektir. Niye suçluyum ben? Ben bunu dostlar arasındayken söylüyorum. Çünkü her şeye rağmen dostlar arasında sanıyorum kendimi burada, dedi Liputin sinsice bakarak.

İşte olay şu: Ekselansları İsviçre'den onurlu bir genç kızla, daha doğrusu benim de kendisiyle tanışma fırsatı bulduğum bir öksüzle yüzbaşı Lebiyadkin'e üç yüz ruble göndermiş. Bir süre sonra Lebiyadkin yine onurlu ve güvenilir (adını vermeyeceğim) bir beyden üç yüz değil bin ruble gönderildiğini öğrenir

ve her yanda genç kızın yedi yüz rublesini çaldığını söylemeye başlar. Hatta Polise başvuracak olur. Genç kızı bununla tehdit eder ve bütün şehir çalkalanır. «Mühendis birdenbire yerinden kalkarak,» ayıp bu sizin yaptığınız, diye bağırdı.

— Ama sözünü ettiğim onurlu ve güvenilir insan sizsiniz. Gönderilen paranın üç yüz ruble değil, bin ruble olduğunu Nikolay Vsevolodoviç adına Lebiyadkin'e bildiren sizsiniz. Yüzbaşı kendi söyledi sarhoşken.

— Talihsiz bir anlaşmazlık. Bir yanlışlık var. İşte nedeni... Bütün bunların hiçbir önemi yok ve siz ayıp ediyorsunuz.

— Bunun gerçekten hiçbir önemi olmadığına inanmak isterim ve bu gürültüler beni üzüyor, çünkü bu çok onurlu genç kız bir yandan yedi yüz ruble meselesi, öte yandan da Nikolay Vsevolodoviç'le yakın ilişkilerinin açığa çıkması nedeniyle güç durumda kalmış. Kuşkusuz ekselansları bir genç kızın adının lekelenmesinden, bir zamanlar bizim başımıza geldiği gibi, evli bir kadının onuruyla oynanmasından pek rahatsız olmayacaktır. Eğer elinin altında yürekli biri varsa, başkasının günahlarını, o adamın onurlu adıyla kapatmanın yollarını arayacaktır. Benim başıma gelen de buydu. Kendimden söz ediyorum... «Stepan Trofimoviç sapsarı bir durumda, koltuğundan doğrularak, dikkat edin Liputin» dedi.

Mühendis son derece heyecanlanmıştı: İnanmayınız ona, inanmayınız. Birisi yanılmış, Lebiyadkin sarhoşun biri, diye bağırdı. Her şey aydınlanacak ama ben yapamıyorum. Ayıp şeyler, yeter artık. Odadan çıktı, gitti. «Ne yapıyorsunuz? Bekleyin, sizinle geliyorum» diye bağırdı Liputin şaşkın bir durumda ve Aleksey Niliç'in peşinden koştu.

VII

Stepan Trofimoviç bir ara düşündü sonra bana baktı ama herhalde görmedi beni. Sonra şapkasını ve bastonunu alarak

usulca odadan çıktı. Biraz önceki gibi, ben de peşinden gittim. Tam dışarı çıkacağı anda beni fark etti ve: Ha... evet tanık olabilirsiniz... Benimle geliyorsunuz değil mi?

— Nasıl Stepan Trofimoviç, oraya mı gidiyorsunuz? Olabilecekleri düşündünüz mü? O zaman şaşkın ve acınası bir gülümsemeyle durarak mırıldandı. Bu gülümsemede utanç ve umutsuzluk da vardı, ama tuhaf bir hayranlık da sezilmiyor değildi:

«Başkalarının günahını örtbas etmek için evlenecek halim yok.»

Bu sözleri bekliyordum. Bir hafta boyunca sürdürdüğü el, yüz hareketleri ve çeşitli imalardan sonra gizli düşüncesini açıklıyordu nihayet. Kendime hakim olamadım ve «Stepan Verkovenskiy, dedim, bu kadar aydınlık bir zekânız, bu kadar temiz bir yüreğiniz olduğu halde, böyle bayağı ve aşağılık düşünceler nasıl gelebiliyor size. Hem de daha Liputin ziyaretinize gelmeden önce.»

Hiçbir şey söylemeden yüzüme baktı ve yoluna devam etti. Ama bırakmak istemiyordum onu. Varvara Petrovna'nın önünde kendisiyle birlikte olmak istiyordum. Kadınlara özgü zaafıyla Liputin'in sözlerinden etkilenmiş olsa onu bağışlayabilirdim ama bunu Liputin'den çok önce düşünmüş olduğu açıktı. Liputin yalnızca onun kuşkularını onaylamış ve yangına körükle gitmişti. Stepan Trofimoviç, daha işin başında, Varvara Petrovna'nın despotluklarını, sevgili Nikola'sının günahlarının şerefli bir evlilikle örtbas edilmesi isteği gibi yorumlayarak, genç kızın namusundan kuşkulanmakta duraksamamıştı. Bu kuşkusu yüzünden cezalandırılmasını çok istiyordum. Yüz adım kadar gittikten sonra, «Ah, büyük Allahım, bana kim teselli verecek,» diye bağırdı ve durdu birdenbire.

Yakalayıp çevirdim ve «eve dönelim, size her şeyi açıklayacağım,» dedim.

— O, Stepan Trofimoviç siz misiniz sahiden? dedi birden genç, neşeli ve taze bir ses.

Hemen yanımızda duran atlı genç kızı fark edememiştik. Sadık kavalyesiyle birlikte Lizaveta Nikolayevna'ydı bu.

«Gelin gelin, çabuk gelin,» diye çağırdı bizi keyifli bir şekilde. On iki yıldan beri görmediğim halde tanıdım kendisini, ama o «gerçekten tanımıyor musunuz beni,» diye sordu.

Stepan Trofimoviç genç kızın kendisine uzattığı eli saygıyla öptü. Hayran hayran baktı. Bir tek kelime söyleyecek gücü yoktu. «Evet, beni tanıdı ve mutlu. Mavriki Nikolayeviç bakın, beni görmekten pek keyifli. On beş gündür buradayız ve bizi görmeye gelmiyorsunuz. Nasıl oluyor bu? Teyzem hasta olduğunuzu ve sizi rahatsız etmememiz gerektiğini söyledi. Ama yalan söylediğini biliyordum. Küplere bindim arkanızdan atıp tuttum, ama ilk kez sizin aramanız gerekirdi mutlaka. Bu nedenle birisini gönderip hatırınızı sordurmayı bile düşünemedim. Tanrım hiç değişmemiş, diye haykırdı eğerinden sarkıp Stepan Trofimoviç'i dikkatle inceleyerek. Ne kadar komik. Ama yine de yanaklarında ve gözlerinin çevresinde kırışıklıklar var. Saçları da kırlaşmış... Ama gözleri hep aynı. Ya ben değişmiş miyim? Söyleyin değişmiş miyim? Niye susuyorsunuz?»

Bu anda 11 yaşındayken Petersburg'a götürüldüğünde sel gibi gözyaşı akıtarak Stepan Trofimoviç'i sayıkladığını hatırladım.

«Siz... Ben...» diye kekeledi neşeli bir sesle. Bu anda, «Kim bana teselli verecek» diye bağırdı. Ve işte sesinizi işitiyorum. Bunu bir mucize gibi görüyorum *et je commence â croire...*

— *En dieu? En dieu qui est la - haut et qui est si grand et si bon?* Görüyorsunuz ya verdiğiniz bütün dersler ezberimde. Görseydiniz bir, Mavriki Nikolayeviç, nasıl inanç aşılıyordu *bana, en Dieu qui est si grand et si bon!* Kolomb ve Amerika' nm keşfini ve tayfaların «kara... kara» diye bağırdıklarını anlatmıştınız hatırlıyor musunuz? Hizmetçim Alyona Fralovna o gece, uykusunda hep «kara... kara...» diye bağırdığımı söylemişti. Ya Hamlet'in hikâyesini nasıl anlattığınızı hatırlıyor musunuz? Avrupa'dan Amerika'ya göç edenlerin yolculuklarını da anlat-

mıştınız. Bütün bunlar gerçek değildi sonradan öğrendim. Ama bir görseydiniz Mavriki Nikolayeviç, ne güzel uyduruyordu. Gerçekten daha değerliydi bu. Ne bakıyorsunuz öyle Mavriki Nikolayeviç? O dünyanın en iyi insanıdır ve mutlaka onu da beni sevdiğiniz kadar sevmeniz gerekir. *Il fait tout ce que je veux.* Ama sokak ortasında «kim bana teselli verecek?» diye bağırdığınıza göre yine mutsuzsunuz Stepan Trofimoviç... Mutsuzsunuz değil mi?.

— Şimdi mutluyum.

— Size acı çektiren teyzemdir. Her zaman haksız her zaman huysuz ve her zaman çok sevilen teyzem. Hatırlıyor musunuz bahçede nasıl kollarıma atılmıştınız ve sizi nasıl teselli etmiştim. Mavriki Nikolayeviç'ten utanmaym. O sizin hakkınızda her şeyi biliyor uzun zamandan beri. Başınızı omuzuna koyar ve istediğiniz gibi ağlayabilirsiniz. Hiç kımıldamadan duracaktır. Şapkanızı kaldırın biraz, hatta çıkarın, başınızı yaklaştırın, parmaklarınızın ucuna basarak yükselin, geçen sefer ayrılırken olduğu gibi sizi alnınızdan öpeceğim. Pencereden bizi seyreden şu küçük hanıma bakın. Evet yaklaşın biraz daha. Tanrım ne kadar beyazlamış.»

Ve eğerinden sarkarak alnından öptü.

«Ve şimdi evinize dönün. Nerede oturduğunuzu biliyorum. Hemen size geleceğim. Madem ki inat ediyorsunuz, ilk kez ben sizi ziyaret edeceğim ve sonra siz bütün gün bizde olacaksınız. Hadi beni karşılamaya hazırlanın.»

Kavalyesiyle birlikte dörtnala uzaklaştı. Biz de eve döndük. Stepan Trofimoviç divana oturdu ve ağlamaya başladı.

«*Dieu, Dieu...* diye bağırıyordu. *Enfin une minute de bonheur...*» On dakika kadar sonra geldi söz verdiği gibi. Mavriki Nikolayeviç gene yanındaydı.

«*Vous et le bonheur, vous arrivez en même temps,*» dedi Stepan Trofimoviç karşılamak üzere kalkarken.

— Bu buket sizin. Madam Chevalier'den aldım. Bayram ve doğum günleri için her zaman çiçek vardır onda. Mavriki

Nikolayeviç, tanışın lütfen. Çiçek yerine pasta getirmeyi düşündüm ama Mavriki Nikolayeviç Rusya'da böyle bir gelenek olmadığını söyledi. Mavriki Nikolayeviç otuz üç yaşlarmda bir topçu yüzbaşısıydı. Uzun boylu ve yakışıklıydı. Kusursuz bir görünümü vardı. Yüzü ilk bakışta ciddi, hatta sertti. Bununla birlikte tanıştıktan sonra çok iyi ve ince bir insan olduğu hemen anlaşılıyordu. Az konuşuyordu. Kendi kendisine yeten birisine benziyordu ve başkalarının dostluğuna pek gereksinimi yok gibiydi. Daha sonra zeki bir adam olmadığı söylendi. Ama hiç de doğru değildi bu. Bazı kadınların ve genç kızların karşı çıkmalarına rağmen bütün şehrin sözünü ettiği Lizaveta Nikolayevna'nın güzelliğini betimlemeye çalışmayacağım. Bazıları kendini beğenmişliğini öne sürerek hoşlanmıyorlardı kendisinden. Drozdov'lar daha hemen hemen hiç kimseyi ziyaret etmemişlerdi. Bu yalnızca Praskovya İvanovna'nın rahatsızlığından doğan bir gecikmeydi ama, şehirde pek hoş karşılanmıyordu. Hoşlanmadıkları bir başka yanı da valinin karısıyla akraba oluşuydu. Birlikte yaptıkları at gezintileri de dikkati çekiyordu. O güne kadar ata binen kadın görülmemişti burada. Geleneklere göre yapılması gereken ziyaretleri yerine getirmemiş olan Lizaveta Nikolayevna'nın böyle at gezintilerine çıkmasının halkın tepkisine yol açması çok doğaldı. Bunun sağlık nedeniyle doktorlar tarafından salık verildiği de biliniyordu. Ama bundan da sağlığıyla ilgili pek hoş olmayan şeyler söylemek için yararlanıyorlardı. Aslında hiç de iyi değildi ve daha bakar bakmaz kendisinde sürekli bir tedirginlik olduğu göze çarpıyordu. Zavallı kadın çok acı çekiyordu ve her şey sonradan anlaşıldı. Şimdi geçmişi anarken bir zamanlar bana olduğundan daha güzel göründüğünü söyleyeceğim. Belki de hiç güzel değildi. Uzun boylu, kıvrak ince olmasına rağmen, yüz hatlarının düzensizliğiyle dikkati çekiyordu. Gözleri Kalmuklarınki gibi yukarı kalkıktı. Uzun elmacık kemikleri solgun yüzünü gölgelendiriyordu. Ama bu yüzde büyüleyici ve etkileyici bir şey de vardı. Kapkara gözlerinden acayip bir güç fışkırıyordu. Her zaman galip gelme alışkanlığında olan

bir kadın görünümündeydi. Kibirli, hatta çoğu zaman küstahtı. İyi olabilir miydi, bilmiyorum ama iyi olmayı çok istediğini ve bunun için de elinden gelen her şey yapmaya hazır olduğunu biliyordum. Soylu düşüncelere ve yüce duygulara yönelmek istediğine hiç kuşku yoktu, ama bunu kendi dengesini bulmadan elde etmek istiyordu ve sürekli bir tedirginlik ve huzursuzluk içindeydi. Belki ne istediğini bir türlü bilmediğinden kendisine karşı çok sert davranıyordu.

Divanın üstüne oturdu ve odaya bir göz gezdirdi.

«Böyle anlarda niçin hüzünlü oluyorum hep? Madem ki bir bilim adamısınız açıklayın bana. Sizi yeniden gördüğüm zaman mutlu olacağımı sanıyordum, ama hiç de mutlu değilmişim gibime geliyor. Oysa seviyorum sizi. Tanrım duvara resmimi asmış. Verin onu bana. Hatırlıyorum. Nasılmışım o zamanlar.»

Liza'nın on iki yaşındayken yapılmış olan bu suluboya portresini Drozdovlar Petersburg'dan göndermişlerdi Stepan Trofimoviç'e. O zamandan beri asılıdır odasının duvarında. «Ben çocukken bu kadar güzel miydim gerçekten? Bu yüz benim mi gerçekten. Kalktı ve elinde resimle aynaya baktı. Sonra resmi Stepan Trofimoviç'e uzatarak, alın bunu çabuk diye bağırdı. Şimdi asmayın, sonra asarsınız, görmek istemiyorum.» Yeniden divana oturdu. «Bir yaşam sona eriyor, sonra bir başkası başlıyor, o da bitiyor ve bir üçüncüsü başlıyor. Ve bu böyle sürüp gidiyor. Bütün «son»lar makasla kesilmiş gibi sanki. Ne harcîâlem şeyler anlatıyorum görüyor musunuz? Ama ne kadar da gerçek değil mi?» Gülümseyerek bana baktı. Daha önce de birçok kez kaçamak bakışlar atmıştı, ama Stepan Trofimoviç heyecandan beni ona takdim etmeyi unutmuştu.

«Benim resmimi niçin süngülerin altına astınız? Niçin bu kadar çok kılıç ve süngü var sizde?» Neden bilmem, gerçekten de Stepan Trofimoviç duvara çaprazlamasına iki yatağan ve gerçek bir çerkes kılıcı asmıştı. Bu soruyu sorarken bana öyle bir baktı ki, az daha cevap verecektim ama tuttum kendimi. Nihayet Stepan Trofimoviç durumun farkına vardı ve beni tak-

dim etti. «Biliyorum, biliyorum, dedi genç kız. Memnun oldum. Annem de sık sık sizden söz edildiğini duymuş. Mavriki Nikolayeviç'le tanışın. Eşsiz bir insandır. Sizin hakkınızda garip bir şey duydu. Stepan Trofimoviç'in en yakın sırdaşıymışsınız doğru mu?»

Kızardım.

«Affedersiniz, özür dilerim. Bunu demek istememiştim. Şey, garip değil (kıpkırmızı kesildi, kekelemeye başladı). Ama mükemmel bir insan olmanızdan niye utanılsın? Haydi Mavriki Nikolayeviç, gidelim artık. Yarım saat içinde bizde olmalısınız Stepan Trofimoviç. Tanrım, birbirimize söyleyecek ne kadar çok şeyimiz var. Şimdi ben olacağım sırdaşınız ve bana her şeyi anlatacaksınız. Her şeyi, anlıyor musunuz.»

Stepan Trofimoviç geri çekildi hafifçe.

«Ah... Mavriki Nikolayeviç her şeyi biliyor, çekinmeyin ondan.»

— Neyi biliyor?

— Neyiniz var, diye haykırdı şaşkın bir şekilde. Bunu bir sır haline getirdikleri doğru demek ki. İnanmak istemiyordum. Daşa'yı da gizliyorlar. Teyzem biraz önce beni Daşa'yla görüştürmek istemedi, başı ağrıyor bahanesiyle.

— Ama, ama nereden biliyorsunuz?

Tanrım, herkes gibi. O kadar zor değil bu.

— Ama herkes?

— Ne demek. Annem hizmetçim Alyona Frolovna'dan öğrenmiş. Ona da Nastasya söylemiş. Nastasya'ya da siz söylediniz tabii değil mi? Sizin anlattığınızı söylüyor. «Stepan Trofimoviç kıpkırmızı kesildi» ben, bir gün ona, diye kekeledi. Ama yalnızca ima ettim. Son derece de sinirlerim bozuktu ve rahatsızdım ve sonra... Genç kız gülmeye başladı.

«O zaman sırdaşınız yanınızda değildi, ama Nastasya oradaydı. Tabii bu da yeterliydi. Nastasya şehirdeki bütün dedikoducuları tanıyor. Ama ne önemi var bunun. Bilseler ne olur, Hatta bilmeleri daha da iyi. Geç kalmayın. Erken oturuyoruz ye-

meğe. Ha, unutuyordum az daha, diye de ekledi yeniden oturarak. Bu Şatov nasıl bir adam?.

— Şatov mu? Darya Pavlovna'nın kardeşi.

— Onu biliyorum canım. Çatlatırsınız insanı siz, diye kesti sözünü. Nasıl biri olduğunu soruyorum ben.

— Hayalci birisi. Dünyanın en iyi ve en çabuk öfkelenen insanı.

— Biraz garip bir adam olduğunu duydum. Üç dil bildiğini, bu arada ingilizce de bildiğini ve edebiyatla ilgilendiğini söylediler. Bu durumda ona verecek çok işim var. Bir yardımcı gerek bana. Ne kadar çabuk olursa o kadar iyi olur. Kabul eder mi sizce? Bana tavsiye ettiler kendisini.

— Hiç kuşkunuz olmasın. *Et vous ferez un bienfait.*

— İyilik etmekle bir ilgisi yok. Bana bir yardımcı lâzım.

— Şatov'u iyi tanıyorum, dedim. İsterseniz hemen bugün gider kendisini görürüm.

— Kendisine, yarın öğlende beni görmesini söyleyin. Çok iyi. Teşekkür ederim. Mavriki Nikolayeviç hazır mısınız? Çıktılar. Ben de hemen Şatov'a koştum tabii. Stepan Trofimoviç beni merdivende yakaladı ve *Mon ami,* saat on ile on bir arası mutlaka bana uğrayın. O zaman dönmüş olurum. Çok haksızlıklar yaptım size. Herkese, evet herkese.

VIII

Şatov evde yoktu. İki saat sonra bir daha uğradım. Yine yoktu. Saat sekize doğru bulamadığım takdirde bir not bırakırım düşüncesiyle yine uğradım. Bu kez de yoktu evde. Kapısı kilitliydi. Şatov'un hizmetçisi yoktu. Yalnız yaşardı. Yüzbaşı Lebiyadkin'in kapısını çalıp, ondan öğreneyim bari nerede olduğunu diye düşündüm. Ama aşağı katta da bütün kapılar kilitliydi. Kilitli kapıların ardından ne bir ışık süzülüyor, ne de bir ses işitiliyordu. Kimseler yoktu evde anlaşılan. Liputin'in anlattıkla-

rını hatırlayarak meraklandım birden. Sonunda ertesi sabah erkenden gelmeye karar verdim. Zaten bıraktığım notun bir yararı olacağına da pek inanmıyordum. İnatçı ve utangaç olan Şatov'un gözünden kaçardı bu kâğıt büyük olasılıkla. Talihsizliğime lânet edip tam sokak kapısından çıkıyordum ki karşımda birdenbire Bay Kirilov'u buldum. Evine dönmekteydi. Önce o tanıdı beni. Sorularına karşılık olarak, kendisine gelişimin nedenini anlattım ve Şatov'a bir not bırakmak istediğimi söyledim.

«Gelin benimle birlikte hepsini hallederiz,» dedi.

Liputin'in, Kirilov bu sabah avludaki ahşap bir eve taşındı dediğini hatırladım. Tek bir kişi için pek büyük olan bu evde ev işlerini yapan yaşlı, sağır bir kadınla birlikte oturuyordu. Ev sahibi başka bir yerde yaptırdığı yeni bir eve taşınmıştı ve orada bir lokanta işletiyordu. Akrabası olan bu yaşlı kadına da eski evini emanet etmişti. Odalar, duvar kâğıtlarının kirli olmasına karşılık, oldukça temizdi. Girdiğimiz odanın eşyaları karmakarışıktı ve bit pazarından satın alınmış gibiydi: iki oyun masası, kızılağaçtan yapılmış bir komodin, beyaz ağaçtan büyük bir masa, sandalyeler ve arkalığı hasırdan örülmüş, ağır deri yastıklardan bir kanape vardı. Bir köşede biz gelmeden biraz önce yaşlı kadının önünde kandil yakmış olduğu bir ikon çarptı gözüne. Duvarlarda yılların soldurduğu iki yağlıboya resim asılıydı. Biri 1. Nikola'nın çarlığının ilk dönemlerine rastlayan bir portresiydi, ötekisi de bilmem hangi piskoposa aitti.

Kirilov bir mum yaktı ve bir köşede daha içi boşaltılmamış bir halde duran bavullardan bir zarf, bir damga mumu çubuğu, bir de küçük kristal bir mühür çıkardı. «Mektubunuzu bu zarfa koyup, mühürleyin ve üstüne adresi yazın.»

Bunlara gerek olmadığını söyledim, ama ısrar etti. İşimi bitirdikten sonra kasketimi aldım. «Bir çay içersiniz sanıyordum, dedi. Çay almıştım, ister misiniz?» Geri çevirmedim. Yaşlı kadın biraz sonra çayı getirdi. Yani kaynar suyla dolu bir büyük ibrikle koyu çay haşlanmış bir çaydanlık, kaba fayanstan iki büyük

çay fincanı, çukur bir tabak içine doldurulmuş dilim dilim beyaz ekmek.

«Geceleri çay içmeyi çok severim, dedi. Gün ağarıncaya kadar hem dolaşır, hem çay içerim. Yabancı memleketlerde geceleri çay içmek iyi olmuyor.»

— Gün ağarırken mi yatarsınız?

— Her zaman, uzun süredir. Az yerim. Çaydan başka bir şey içmem. Liputin kurnaz ama sabırsız bir insan.

Hayretle konuşmak istediğini gördüm. Fırsattan yararlanmak istedim. «Bu sabah hiç hoş olmayan anlaşmazlıklar oldu» dedim.

Kaşlarını çattı.

«Bir sürü saçmalık. Boş şeyler. Hepsi boş. Çünkü Lebiyadkin sarhoşun biri. Liputin'e hiçbir şey söylemedim. Bütün bunların hiçbir önemi olmadığını anlattım ona. Ama o neler uydurdu. Liputin'in hayali çok geniş, önemsiz şeyleri çok büyüttü. Dün kendisini güvenilir biri sanmıştım.

— Bugün de ben, dedim gülerek.

— Ama bu sabahtan beri her şeyin farkındasınız zaten. Liputin ya zayıf, ya sabırsız... Ya tehlikeli, ya da kıskanç. «Bu son kelime dikkatimi çekti.» O kadar çok kusur buldunuz ki kendisinde, birinden birine uymaması şaşırtıcı olacak.

— Ya da aynı anda hepsinin.

— Evet bu da doğru belki. Liputin bir kargaşa. Biraz önce sizin bir eser yazmakta olduğunuzu söylerken de yalan söylüyordu değil mi.

— «Niçin yalan olsun?» diye yanıtladı yeniden surat asıp, gözlerini yere dikerek.

Özür diledim ve ağzından lâf almayı düşünmediğimi söyledim kendisine.

Kızardı.

«Doğru söylüyor. Yazıyorum ama önemli değil bu.»

Bir dakika ikimiz de sustuk. Birdenbire o her zamanki ço-

cuksu gülüşüyle sırıttı. «Kelle isteme masalını kitaplarda okumuş. Önce kendisi söz etti bundan. Zaten yanlış anlamış.»

Ben yalnız insanlar niçin kendilerini öldürmeye cesaret edemiyorlar, onu araştırıyorum. Hepsi bu. Bunun da hiçbir önemi yok.

— Cesaret edemiyorlar mı? Ne diyorsunuz? Kendini öldüren az mı?

— Çok az.

—Az mı diyorsunuz?.

Cevap vermedi. Kalktı ve düşünceli bir şekilde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

«Peki size göre insanların kendilerini öldürmelerini engelleyen nedir?» diye sordum.

Konuşmamızın konusunu hatırlamaya çalışır gibi dalgın dalgın baktı bana.

Daha pek iyi bilmiyorum. İki ön yargı bağlıyor bizi.

İki şey. Yalnızca iki. Biri önemsiz, biri çok önemli.

Ama önemsiz olanı da önemli.

— Önemsiz olanı hangisi?

— Acı.

— Acı mı. Böyle bir durumda bu kadar önemli mi bu?

— Evet çok önemli. İki kategori var. Büyük bir acı yüzünden, ya da kızgınlıkla kendilerini öldürenler, deliler ya da bir hiç yüzünden kendilerini öldürenler. Bunlar birdenbire öldürürler kendilerini... Bunlar acıyı pek az düşünürler ve bir dakikada her şey biter. Ama düşünenler. Bunlar acıyı çok düşünürler.

— Düşünerek kendilerini öldürenler var mıdır?

— Çok. Hele önyargılar olmasa, daha da artardı. Çok sayıda. Herkes.

— Herkes mi? Gerçekten?

—Cevap vermedi.

«Peki acı çekmeden kendini öldürmenin bir yolu yok mudur?»

— Tasavvur edin, dedi önümde durarak. Büyükçe bir ev

kadar bir taş düşünün. Yolun üstünde havada asılı duruyor ve siz altındasınız. Kafanıza düşerse canınız acımaz mı?

— Bir ev kadar büyük bir taş mı? Korkardım tabii.

— Korkunuzu sormuyorum. Acı duyar mıydınız.

— Bir dağ kadar büyük bir taş. Bir milyon ton ağırlığında öyle mi? Tabii ki hiçbir şey duymazdım.

— Ama bu durumda taşın altında uzun süre kalırsanız, acı çekmekten çok korkardınız. En büyük bilgin de, en büyük doktor da herkes çok korkardı acı çekmekten.

— Ya ikinci neden, en büyüğü?

— Öteki dünya.

— Yani ceza?

— Bu pek önemli değil. Öteki dünya. Yalnızca öteki dünya.

— Ama öteki dünyaya inanmayanlar, dinsizler yok mu?

Cevap vermedi.

«Siz belki kendinize göre hüküm veriyorsunuz.»

— Herkes ancak kendisine göre hüküm verebilir, dedi kızararak. İnsan yaşam ve ölümü bir tuttuğu zaman tam bir özgürlüğe kavuşur ancak. İşte bütün amaç.

— Amaç mı? Ama o zaman kimse yaşamak istemezdi belki de.

— Hiç kimse, diye kesin bir cevap verdi.

— İnsan yaşamı sever çünkü ölümden korkar, dedim. Ben böyle anlıyorum. Doğa da böyle istiyor.

— Bu bir alçaklık ve bütün yalan da burada, diye bağırdı gözleri parlayarak. Yaşam acıdır. Yaşam korkudur ve insan mutsuzdur. Bugün her şey acı ve korkudur. Bugün insan yaşamı seviyor çünkü acı ve korkuyu seviyor. Böyle gelmiş böyle gidiyor. Yaşam kendisini acı ve korku olarak gösteriyor. Yalan burada işte. Bugün insan, insan değil daha. Yeni bir insan gelecek. Mutlu ve gururlu. Onun için yaşamak veya yaşamamak aynı şey olacak. İşte yeni insan. Acı ve korkuyu yenen insanın kendisi Tanrı olacak. Öteki Tanrı olmayacak artık.

— Bu Tanrı var o halde size göre.

— Yok ama var. Taşta acı yok ama taştan gelen korkuda acı var. Tanrı ölüm korkusunun acısıdır. Acı ve korkuyu yenen Tanrı olacaktır. O zaman yeni bir yaşam başlayacaktır. Yeni insan doğacaktır. Her şey yeni olacaktır. O zaman tarih iki döneme ayrılacak: Gorilden Tanrının yok olmasına ve Tanrının yok olmasından...

— Gorile mi?

— İnsan ve dünyanın fiziksel değişimine. İnsan Tanrı olacak ve fiziksel bir değişime uğrayacak. Evren değişecek, duygular ve düşünceler değişecek her şey değişecek... O zaman insanın fiziksel olarak değişeceğine inanıyor musunuz?

— İnsan yaşam ve ölümü bir tutarsa herkes kendini öldürür. Değişiklik belki de bu olacaktır.

— Bu önemli değil. Yalan öldürülecektir. En yüce özgürlüğe ulaşmak isteyen kendini öldürme cesaretini bulmalıdır. Kendini öldürme cesareti olan yalanın sırrını bulmuştur. Daha yüksek bir özgürlük yoktur. Her şey buradadır. Öteki dünya diye bir şey yoktur. Kendini öldürmeye cesaret eden Tanrıdır. Şimdi herkes, Tanrı olmayınca hiçbir şey olmaz diyebilir, ama daha hiç kimse yapmadı onu.

— Milyonlarca insan kendini öldürdü ama.

— Ama hep başka nedenlerden, hep korkudan. Amaç için değil. Hiçbir zaman korkuyu öldürmek için değil. Kim ki, yalnızca korkuyu öldürmek için kendini öldürür, o anında Tanrı olacaktır.

— Ama belki de buna vakit bulamayacak, dedim.

— «Bunun önemi yok,» diye cevap verdi yavaşça. Sakin bir gururu vardı, neredeyse küçümsüyordu karşısındakini. «Ne yazık ki güleceğiniz geliyor, diye ekledi hemen sonra.»

— Bu sabah çok sinirli olduğunuz halde, şimdi ateşli konuşmalar yapmanıza rağmen bu kadar rahat olmanız şaşırtıyor beni.

— Bu sabah mı? Bu sabah çok komikti, diye cevap verdi

gülümseyerek. Tartışmayı sevmem ve kin gütmem diye ekledi hüzünlü bir sesle.

— Evet, geceleriniz pek neşeli değil (Kalktım ve kasketimi aldım).

— Öyle mi diyorsunuz? diye sordu biraz şaşkın bir gülümsemeyle. «Niçin? Hayır... Bilmiyorum,» Durdu. Şaşkındı. «Başkaları ne der bilmiyorum ama, ben herkes gibi olamayacağımı hissediyorum. Herkes bir şey düşünüyor ve sonra birden başka bir şeye geçiyor. Ben başka bir şey düşünemem. Bütün yaşamım aynı şeyi düşünmekle geçiyor. Birden tuhaf bir içtenlikle tüm yaşantım sürcsince Tanrı acı çektirdi bana diye bitirdi sözlerini.»

— Affedersiniz ama Rusçayı niye düzgün konuşamıyorsunuz? Ülke dışında geçirdiğiniz beş yıl içinde unuttunuz mu?

— Düzgün konuşmuyor muyum? Bilmem! Yok, ondan değil. Hep böyle konuştum. Hiç önemi yok.

— Biraz daha nazik bir başka soru: İnsanlarla görüşmekten hoşlanmadığınızı ve çok az konuştuğunuzu söylediğiniz zaman inandım size. Bu akşam niçin konuştunuz benimle?

— Sizinle mi? Bu sabah çok iyi bir durumda görünmüştünüz bana. Ve siz — Üstelik, neyse önemli değil — siz kendisine çok benziyorsunuz. Çok. Olağanüstü bir şekilde, dedi kızararak... Yedi yıl önce öldü. Ağabeyimdi. Evet çok.

— Düşüncenizi çok etkilemiş olmalı.

— Hayır az konuşurdu. Hiçbir şey söylemezdi. Mektubunuzu vereceğim. Elimde bir fenerle beni sokak kapısına kadar geçirdi. «Besbelli deli» diye düşündüm. Tam çıkıyordum ki bir başkasına rastladım.

IX

Tam kapıdan adım attığım sırada güçlü bir el göğsümden yakaladı. «Kim var orada?» diye gürledi bir ses. Dost mu? Düşman mı? Hadi söyle.

— Bizden, bizden, diye bağıran Liputin'in sesini tanıdım. Bay G-V. bu. Soylu çevrelere girip çıkan klasik eğitim görmüş bir genç.

— Ah... Hoşuma gitti bu... Klasik eğitim görmüş. Emekli yüzbaşı Ignas Lebiyadkin. Bütün dünyanın ve dostların hizmetinde. Eğer gerçek dostlarsa, gerçek dostlarsa. Alçaklar.

Uzun boylu, şişman, kıvır kıvır saçlı kırmızı yüzlü yüzbaşı Lebiyadkin körkütük sarhoştu. Zar zor ayakta duruyordu, ve güçlükle konuşabiliyordu. Zaten onu daha önce de uzaktan görmüştüm. «İşte bir başkası daha» diye yeniden bağırdı. Yüzbaşı hâlâ elinde fcnerle duran Kirilov'u görünce. Yumruğunu kaldırdı mühendise doğru ama hemen indirdi.

«Seni bağışlıyorum, çünkü bir bilginsin sen Ignas Lebiyadkin, en iyi yetişmiş...

Yakıcı bir aşk bombası
Patladı Ignasın göğsünde
Ve çolak yeniden ağladı
Sivastopol'da kayıptı kolu.

Sivastopol'da bulunmadım, çolak da değilim, ama ne dizeler, diye mırıldandı, kıpkırmızı ayyaş suratını yaklaştırarak.

— Vakti yok, vakti yok. Eve gidiyor, dedi Liputin. Yarın Lizaveta Nikolayevna'ya her şeyi anlatacak.

— Lizaveta... diye haykırdı yeniden. Dur kımıldama. Bir kıta daha:

Bir yıldız gibi gidiyor
Öteki Amazonların ortasında
Atın üstünden gülüyor bana
Güzel soylu kız.

— Bunun adı, «Bir Amazon Yıldızı»dır. Bir ilâhi değil mi?.

Eşek değilsen bunun bir ilâhi olduğunu anlarsın. Aptallar birşey anlamaz. Dur... dedi ve kurtulmak için gösterdiğim bütün çabalara rağmen asıldı pardösüme. Ona de ki, ben onun şövalyesiyim.

Halbuki Daşa —O Daşa'yı iki parmağımın arasına alacağım— kölenin biri o. Kendini bilmeli. Bunları söyledikten sonra ben silkindim, o da düştü. Hemen koştum. Liputin de beni izledi.

«Aleksey Niliç kaldırır onu. Ondan ne öğrendim biliyor musunuz? dedi soluğu kesilmiş bir vaziyette. Dizeleri duydunuz mu? Bu dizeleri yarın Lizaveta Nikolayevna'ya göndermek üzere bir kâğıda yazıp altım imzalamış ve zarflamış. Ne dersiniz?

— Bahse girerim ki, onu siz kışkırtmışsınızdır bu iş için.

— Bahsi kaybedersiniz, dedi Liputin. Aşık ona. Bir kedi gibi âşık. Ve biliyorsunuz kinden doğdu bu aşk. Önceleri ata bindiği için nefret ediyordu Lizaveta Nikolayevna'dan. O kadar ki sokak ortasında ağzına ne geldiyse söylüyordu. Çok değil, daha evvelki gün yol ortasında küfür etti kendisine. Bereket versin işitmedi. Şimdi de şiir gönderiyor. Kendisiyle evlenmeyi göze aldığını biliyor musunuz? Ciddi söylüyorum.

— Şaşırtıyorsunuz beni Liputin. Her zaman bu tür fesatlıkların içindesiniz. Siz planlıyorsunuz bütün bunları diye bağırdım.

— Biraz ileri gidiyorsunuz Bay G-V. Sakın yüreğiniz bir rakip korkusuyla titremiş olmasın.

— Nasıl? diye bağırdım birdenbire durarak.

— Peki madem ki böyle ben de sizi cezalandırmak için hiçbir şey anlatmayacağım artık. Oysa daha anlatacağım şeyleri duymayı ne kadar isterdiniz değil mi? Şimdilik şunu biliniz ki bu budala yalnızca bir emekli yüzbaşı değil aynı zamanda pek önemli bir mülk sahibi, çünkü Nikolay Vsevolodoviç bütün malını ona sattı. İki yüz kölelik bir arazi. Tanrı şahidim olsun yalan söylemiyorum. Çok güvenilir bir kaynaktan öğrendim. Geri

yanını siz öğrenin artık. Ben bir şey söylemiyorum. Hoşçakalın.

Stepan Trofimoviç sinirli bir sabırsızlıkla bekliyordu beni. Eve döneli bir saat olmuştu. İlk beş dakika boyunca sarhoş sandım kendisini. Yazık ki Drozdovlara yaptığı ziyaret onu bu hale düşürmüştü.

— *Mon ami* ipin ucunu kaçırdım artık... Liza. Bu meleği seviyorum. Eskisi gibi evet eskisi gibi. Ama bana öyle geliyor ki benden bir şey öğrenmek için çağırmışlardı beni. Yani ağzımdan laf almak istiyorlardı. Ve sonra tanrı korusun sizi. Evet böyle.

— Utanmıyor musunuz? diye haykırdım kendimi tutamayarak.

— Dostum şimdi artık bütünüyle yalnızım. Enfin c'est ridicule. Düşünebiliyor musunuz. Kendileri de sırlara gömülmüşler. Hemen o kulak burun hikâyeleri, Petersburg'daki gizli kapaklı şeyler hakkında sorguya çekmeye başladılar beni. Nikolay'ın 4 yıl önce yaptığı o komik şeyleri bunlar yeni duymuşlar daha.

Siz oradaydınız, her şeyi gördünüz deli olduğu doğru mu? diye sorular soruyorlardı. Nereden geldi bu düşünce onlara anlayamıyorum doğrusu. Bu Proskovya niçin bu kadar Nikolay'ın deli olmasını istiyor. Neden bu kadar çok istiyor bunu?

Ce Maurice, neydi adı. Mavriki Nikolayeviç, Brave homme tout de même... Bir çıkarı olur mu bundan. Ama Paris'ten Cette pauvre ami'ye ilk kez yazan odur. Enfin, cette chere amie'nin dediği gibi bir tip, Gogol'ün ölümsüz Karaboçka'sı ama huysuz bir Karaboçka, dövüşken ve olduğundan çok büyütülmüş Karaboçka.

— O zaman bir sandık bu. Sandıktan da mı büyük?

— Peki neyse. Karaboçka'dan küçük olun. Ne önemi var? Sözümü kesmeyin. Başım dönüyor. Araları iyi değil şimdi. Yalnız Liza her zamanki gibi «Teyze teyze» deyip duruyor. Ama Liza kurnaz ve onda bir şey var. Sır. Ama kocakarıyla onun da arası açık. Bu zavallı teyze dehşet saçıyor ortalığa gerçekten... Sonra o valinin karısı, halkın kabalığı, Karmazinov'un saygısız-

lığı... Ve sonra Nikolay'ın deliliği hakkında düşünceler. Ce Liputine, ce que je ne comprends pas...

Sirkeli bezle kompres yapıyormuş başına. Sonra biz de varız. Yakınmalarımızla ve mektuplarımızla. Ah böyle bir zamanda ne kadar sıktım onu. Je suis un ingrat. Düşünebiliyor musunuz eve geliyorum ve mektubunu buluyorum. Okuyun, okuyun. Ne kadar nankörlük ettim ona.

Varvara Petrovna'dan aldığı mektubu uzattı. Kadın «evinizde kalm» yazılı pusuladan üzülmüşe benziyordu. Mektup kısa ve açık olmasına rağmen kibarca yazılmıştı. Stepan Trofimoviç'in öbür gün yani pazar günü öğlende kendisine uğramasını istiyordu. Dostlarmdan birini de beraberinde getirmesini söylüyordu aynı zamanda. (parantez içinde benim adım geçiyordu). Öte yandan Darya Pavlovna'nın kardeşi olarak Şatov'un da çağrıldığını bildiriyordu. Kesin bir cevap alabilirsiniz ondan. Yeter mi? Bu kadar üstünde durduğunuz formalite bu değil mi? Formaliteden söz eden cümledeki hırçın tavıra bakın... Zavallı, zavallı. Bütün yaşamımın dostu. İtiraf edeyim ki yazgım konusunda verdiğim bu ani karar ezdi beni adeta. Bazı umutlarım vardı. Şimdi tout est dit, ve her şeyin sona erdiğini biliyorum. C'est terrible. Ah şu pazar hiç gelmeseydi de her şey geçmişteki gibi sürseydi. Siz gene bana gelirdiniz ve ben...

— Liputin'in anlattığı o iğrenç şeyler ve dedikodular şaşırttı sizi.

— Dostum parmağınızı, dost parmağınızı başka bir hassas noktaya bastınız. Dost parmaklar genellikle acımasızdır ve çoğu zaman da incelikten yoksundur. Pardon. Bütün bunları, bu iğrençlikleri unutmuştum desem inanır mısınız? Daha doğrusu unutmuştum ama budalalığım nedeniyle Liza ile birlikte olduğum süre içinde hep mutlu olmaya çalışıyordum. Kendimi mutlu olduğuma inandırıyordum. Ama şimdi. Ah şimdi. O soylu ve kusurları bağışlayan kadını düşünüyorum. Aslında o kadar geniş bir insan değildi. Ama bu pis karakterimle onu nasıl kötüleyebilirim.

Kaprisli bir çocuğum ben, masum yanı olmayan kaprisli bir çocuk. Yirmi yıldır bana dadılık yapan Liza'nın çok tatlı bir şekilde söylediği gibi bu zavallı teyze... Derken yirmi yıl sonunda çocuk evlenmek istiyor. Kendisini evlendirmelerini istiyor. Kadın alnına sirkeli bezler koyduğu sırada mektup üstüne mektup yazıyor, ve amacına ulaşıyor. Pazar günü evli bir adam olacağım. Şaka değil. Niye bu kadar üstünde durdum peki. Bütün bu mektupları niye yazdım. Evet söylemeyi unuttum size. Liza, Darya Pavlovna'ya hayran. Söylüyor en azından bunu. Ondan söz ederken *C'est un ange* diyor. Her ikisi de öğüt verdiler bana hatta Proskovya da. Yok Proskovya vermedi. Ah bu Karboçka ne zehirli yılan. Zaten doğrusunu söylemek gerekirse Liza pek öğüt vermedi bana. «Niçin evlenmek istiyorsunuz? Yeteri kadar entellektüel zevklerinizz var» dedi ve güldü. Gülsün, bağışlıyorum onu, çünkü yüreği hiç rahat değil. Bununla birlikte kadınsız da olmaz dediler. Yaşlılık, hastalık yakın, o zaman bakar size. Sizinle karşı karşıya gelip oturduğum sürece fırtınalı günlerimin bitişinde onun bana tanrının inayetiyle geldiğini ve beni çekip çevireceğini düşündüm hep. Ev işlerinde de yardımcı olur bana. Şu düzensizliği görüyorsunuz. Hiçbir şey yerli yerinde değil. Sabahleyin ortalığı biraz toparlayın dedim, bakın kitap yere atılmış. *La pauvre amie* evdeki bu pisliğe çok kızmıştır. Ne yazık ki bundan böyle sesi çınlamayacak burada. *Vingt ans.* Ve... Öyle sanıyorum ki onlarda imzasız mektuplar aldılar. Düşünebiliyor musunuz? Nikolay'ın mülkünü Lebiyadkin'e sattığı söyleniyor. *C'est un monstre et enfin* kim bu Lebiyadkin? Liza dinliyor, yalnızca dinliyor. Ah nasıl dinliyor. Gülmesini bağışladım. Nasıl bir yüzle dinlediğini gördüm. Ya *Ce Maurice.* Şimdi onun yerinde olmak istemezdim. *Brave homme tout de même* ama biraz çekingen. Neyse boşver onu şimdi.

Sustu. Yorulmuştu. Şaşkındı. Başını öne eğmiş, yorgun gözleriyle yere bakıyordu. Bu sessizlikten yararlanarak Filipov'lara yaptığım ziyareti kısaca anlatayım dedim ve Lebiyadkin'in kızkardeşinin (ki hiç yüzünü görmüş değilim) Liputin'in anlattığına

göre şu ya da bu biçimde Nikolay'ın kurbanı olabileceğini, Lebiyadkin'in bu nedenle Nikolay'dan para sızdırmasının mümkün olduğunu ve bütün meselenin bu olduğunu açık ve kısa biçimde anlattım. Darya Pavlovna hakkındaki söylentilere gelince bunlar hep uydurma. Liputin alçağının uydurmaları. Aleksey Niliç açıkça karşı koydu bunlara. Sözlerine inanmamak için de hiçbir neden yok. Stepan Trofimoviç ilgisiz bir şekilde dinliyordu beni. Sanki sözlerim hiç ilgilendirmiyordu onu. Kirilov'la olan konuşmamı da anlattım. Onun belki de deli olabileceğini söyledim.

«Deli değil ama esnek bir kafaya sahip değil,» dedi istemeden.

Ces gens-lâ supposent le nature et la société humaine autres que Dieu ne les a faites et qu'elles ne sont réellement. Kandırırlar onları. Ama onların gözüne girmeye çalışan Stepan Verkovenskiy olmayacaktır her zaman. Vaktiyle Petersburg'da görmüştüm onları bu *chère amie'y*le birlikte. Ah ne kadar kırmıştım onu vaktiyle. Suçlamalarından da övgülerinden de korkmadım hiç ve hep böyle sürecek bu. Başka şeylerden söz edelim biraz. Çok budalalıklar yaptığımı sanıyorum. Düşünebiliyor musunuz dün Darya Pavlovna'ya bir mektup yolladım ve bunu yaptığım için de kendi kendimi lânetledim.

— Ne yazdınız mektupta?

— Ah, dostum, inanın bana çok saygılı bir şekilde yazdım. Beş gün önce yine çok saygılı bir şekilde Nikolay'a yazdığım mektuptan söz ettim.

— Şimdi anlıyorum, diye haykırdım. Hangi adla yan yana getiriyorsunuz onların adlarını?

— Ama dostum, bağırıp çağırmayın öyle, canımı sıkmayın benim. Tahtakurusu gibi ezildim zaten. Hem sonra çok soylu bir biçimde davrandığıma inanıyorum. Tutalım ki, gerçekten bir şey geçti aralarında... İsviçre'de. Ya da bir başlangıç oldu. Her şeyden önce onların gönüllerini yoklamak benim görevim. Yollarını tıkamamak için... Soylu bir davranıştı benimki.

— Tanrım ne ayıp şey bu yaptığınız.

— Evet, doğru söylüyorsunuz, dedi. Bundan daha doğru bir şey söylemediniz. *C'était bête, mais que faire, tout est dit.* Her şeye rağmen evleniyorum, hatta «başkalarının günahlarını örtmek» için bile olsa. Ne ihtiyacım vardı yazmaya? Doğru değil mi?

— Hep bu konuya geliyorsunuz.

— Ah artık bağırmakla korkutamazsınız beni. Şimdi önünüzde başka bir Stepan Verkovenskiy var. Sizin tanıdığınız Stepan Verkovenskiy öldü artık. *Engin tout est dit.* Niçin bağırıyorsunuz? Çünkü evlenen siz değilsiniz ve başı yaldızlanacak olan da siz değilsiniz. Yine mi şaşırdınız? Zavallı dostum, siz kadını tanımıyorsunuz. Oysa ben gece gündüz inceledim kendisini. Eğer dünyayı fethetmek istiyorsan, önce kendini fethet. Sizin gibi bir romantik olan nişanlımın kardeşi Şatov'un söylediği tek güzel söz. Bu özdeyişini severek kabul ediyorum. Ve işte kendi kendimi fethetmeye ve evlenmeye hazırım. Dünyada neyi fethedeceğim? Ne geçecek elime? Ah dostum, evlilik bütün gururlu, özgür ruhların manevi ölümüdür. Evlilik bozacak beni. Güçten, davamız için gerekli cesaretten yoksun bırakacak. Çocuklarımız olacak. Üstelik belki de benden olmayan çocuklar. Kuşkusuz benden olmayacak olan çocuklar. Bilge kişi gerçekle yüz yüze gelmekten korkmamalıdır. Liputin biraz önce bana Nikolay'a karşı korunmam için, evin çevresine set çekmemi söylüyordu. Liputin ahmağın biri. Kadın her şeyi gören gözü bile aldatabilir. Le bon Diev kadını yaratırken nelere katlanacağım biliyordu tabii, ama ben eminim ki kadın o sırada Tanrı'nm işine karıştı ve Tanrı'yı, kendisini olduğu gibi yaratmaya zorladı. Ve bütün nitelikleriyle. Yoksa bir karşılığı olmadan kim kendini bu kadar zahmete sokar. Nastasya'nm bu patavatsız düşüncelere kızacağını biliyorum ama, *enfin tout est dit.*

Gençliğinde serbest düşünceli insanlar arasında pek yaygın olan bu tür küçük şakacı sözlere dayanabilseydi, kendi kendisi olamayacaktı. Şimdilik yine böyle bir cinasla avutu kendisini. Ama pek uzun sürmedi bu.

«Ah, şu pazar hiç gelmeseydi, diye bağırdı umutsuzluk içinde. Yalnız tek bir hafta pazarsız geçemez miydi sanki. *Si le miracle existe?* Tanrı'yı inkâr edenlere gücünü göstermek için takvimden yalnızca bir pazarı atmak da çok zor bir şey değildi Tanrı için *et que tout soit dit.* Ah, yirmi yıl nasıl sevdim onu, ama o beni anlamadı.

— Ama şimdi kimden söz ediyorsunuz peki? Ben de anlamaz oldum sizi.

— *Vingt ans.* Ve bir kez olsun anlamadı beni. Çok acı. Kendisinden çekindiğim, ihtiyaç içinde olduğum için evlendiğimi gerçekten aklından geçiriyor mu acaba. Ah, utanç verici. Teyze, teyze, senin için bunlar hep. Bilsin artık bu teyze, bilsin ki, yirmi yıldır sevdiğim tek kadın kendisidir. Yirmi yıl. Öğrenmesi gerekir bunu, yoksa beni bu evlenme tacı dedikleri şeyin altına sürükleyerek götürürlerdi.»

Bu itirafı ilk kez duyuyordum. Ve çok güçlü biçimde ifade edilmişti üstelik de. Katıla katıla gülmek istedim. Ama hakkım yoktu buna.

«Şimdi bir tek o kaldı bana! Biricik umudum o!» diye bağırdı birden aklma yeni bir düşünce gelmiş gibi ve ellerini birbirine vurarak. Bundan böyle yalnızca o kurtarabilir beni, zavallı yavrum! Ama nerede kaldı? Ah oğlum benim, Petruşa'm. Baba denmeyi haketmiş biri değilim, daha çok bir kaplan denebilir bana, ama *laissez-moi mon ami,* uzanacağım biraz. Kafamı toparlamam gerek. Çok yorgunum, çok. Zaten sizin de yatma vaktiniz geldi gibime geliyor. Saat on iki.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOPAL

I

Şatov inat etmedi bu sefer, pusuladaki isteğime uyarak ertesi gün öğle üzeri Lizaveta Nikolayevna'ya gitti. Hemen hemen aynı anda orada olduk: Bayan Drozdov ile kızına ilk ziyaretimi yapıyordum. Lizaveta Nikolayevna, annesi ve Mavriki Nikolayeviç büyük salonda oturmuş tartışıyorlardı. Annesi Liza' dan piyanoda bilmem hangi valsi çalmasını istiyordu. Lizaveta Nikolayevna çalmaya başlaymca da, annesi istediği valsin bu olmadığını söyledi. Mavriki Nikolayeviç kızın tarafını tutarak, istenen valsin bu olduğunda israr etti. Sinirlenen Praskovya İvanovna kendini tutamayarak ağlamaya başladı. Kadıncağızın bacakları şişmişti ve Liza'dan biraz çekinmesine rağmen birkaç gündür huysuzluğu üstündeydi, önüne gelenle tartışıyordu. Bizi görmekten memnun oldular. Liza sevincinden kızardı. Bana, besbelli Şatov'u getirdiğim için teşekkür ederim dedi, ona doğru yürüyerek merakla baktı.

Şatov tuhaf bir şekilde eşikte duruyordu. Geldiğinden ötürü teşekkür ettikten sonra Liza onu annesine götürdü. «Bu bay size sözünü ettiğim Şatov, Bay G-V. ise benim ve Stepan Trofimoviç'in yakın bir dostumuz. Mavriki Nikolayeviç dün tanıştı kendisiyle.»

— Hangisi profesör bunların?

— Hiçbiri profesör değil, anne.

— Öyle olmalı ama, bugün bir profesörün geleceğini kendin söyledin. Sanırım profesör olanı bu, diye ekledi Şatov'u göstererek tiksinircesine.

— Bugün bir profesör gelecek demedim size. Bay G-V. memur, Bay Şatov ise üniversiteden ayrılmış.

— Öğrenci ya da profesör, üniversiteli değil mi? Her şeyi mesele yapıyorsun. İsviçre'de gördüğümüz sakallı ve bıyıklıydı.

— «Annemin durmadan profesör dediği Stepan Trofimoviç'in oğludur» dedi Liza. Şatov'u salonun öteki ucuna götürdü, birlikte bir kanapeye oturdular.

«Bacakları şiştiği zaman hep böyledir, üzgünüm,» diye Şatov'a mırıldandı. Bu arada Şatov'u, özellikle tepesindeki saçları incelemeye devam ediyordu.

— Asker misiniz? diye sordu, Liza'nın beni hiç acımadan yanında bıraktığı yaşlı kadın.

— Hayır, görevim...

— Bay G-V, Stepan Trofimoviç'in yakın dostudur, diye lafa karıştı Liza.

— Stepan Trofimoviç'in hizmetindesiniz demek. O da profesör değil mi?

— Aman! anne, gece gündüz profesör sayıklıyorsunuz, diye öfkeyle haykırdı Liza.

— Uyanıkken gördüklerim bana yeter. Annene hep karşı çıkarsın. Nikolay Vsevolodoviç dört yıl önce burdayken siz de burda mıydınız?

Burada olduğumu söyledim.

«Yanında bir de İngiliz yok muydu?»

— «Hayır, yoktu.»

Liza gülmeye başladı.

«Görüyorsun ya İngiliz yokmuş,» demek ki yalanmış. Varvara Petrovna da ,Stepan Trofimoviç de yalan söylüyorlar. Hepsi yalan söylüyor zaten.

— Teyzemle Stepan Trofimoviç, Nikolay Vsevolodoviç ile Shakespeare'in IV. Henry'sindeki Prens Harry arasında bir benzerlik buldular. Annemin sözünü ettiği bu İngiliz hikâyesi buradan çıktı.

— Harry burada olmadığına göre, İngiliz filan yoktu demek ki. Nikolay Vsevolodoviç o şakaları yalnız başına yapmıştı öyleyse.

—Annem bunu inadına yapıyor, diye açıklamaya gerek gördü Liza. Shakespeare'den haberdardır. Othello'nun birinci perdesini ona kendim okudum. Fakat şimdi çok acı çekiyor. Anne, öğle oldu, ilacınızı alın.

— «Doktor geldi,» diye hizmetçi haber verdi. Yaşlı kadın yerinden kalkarak köpeğini çağırmaya koyuldu. «Zemirka, Zemirka, hiç olmazsa sen benimle gel!» Yaşlı ve iğrenç bir sokak köpeği olan Zemirka söz dinlemeyip, Liza'nın oturduğu kanapenin altına girdi.

«Gelmiyorsun demek. Sana da ihtiyacım yok.» Hoşçakalın, adınızı bilmiyorum ama, dedi bana dönerek.

— Anton Lavrentiyeviç...

— Benim için önemli değil, bir kulağımdan giren ötekinden çıkar. Benimle gelmeyin Mavriki Nikolayeviç, Zemirka'yı çağırdım ben. Tanrıya şükür, yalnız başıma yürüyebiliyorum, yarın da gezmeye çıkacağım.

Öfkeyle odadan çıktı.

«Anton Lavrentiyeviç, siz Mavriki Nikolayeviç'le sohbet edin biraz, birbirinizi tanımaktan kazançlı çıkacağınıza eminim,» dedi Liza, Mavriki Nikolayeviç'e dostça bir gülümsemeyle. Genç kızın bakışı onun da yüzünü aydınlatmıştı. Yapacak bir şey yoktu: onunla sohbete başladım.

II

Sonunda, beni şaşırtmakla birlikte, genç kızın Şatov'u çağırtma nedeninin gerçekten edebiyatla ilgili olduğu anlaşıldı. Ne-

den bilmiyorum, Şatov'un gelmesini istediğinde başka bir amacı olduğunu sanmıştım. Yüksek sesle konuştuklarını ve bir şey gizlemeye gerek görmediklerini farkedince, Mavriki Nikolayeviç'le birlikte onları dinlemeye başladık. Onlar da bizden Lizaveta Nikolayevna'nın bir tasarısı hakkında fikir aldılar. Tasarı, kendisinin pek yararlı olacağına inandığı bir kitabın yayınlanmasından ibaretti. Bu konuda hiç tecrübesi olmadığı için de bir yardımcıya ihtiyacı vardı. Planını Şatov'a anlatırken takındığı ciddi tavır beni çok şaşırttı. «İleri fikirli genç kadınlarımızdan biri, dedim kendime, İsviçre'de zamanını boşa harcamamış.» Şatov, gözlerini yere dikmiş, onu dikkatle dinliyordu. Dünyayı umursamayan bir sosyete hanımının, ilk bakışta kendisine hiç de uymayan konularla ilgilenmesi onu şaşırtmışa benzemiyordu.

Liza'nın tasarısı şuydu: Rusya'da, gerek başkentte, gerekse taşrada, okuyucuları düzenli olarak olup bitenden haberdar eden bir sürü dergi ve gazete yayınlanıyordu. Zaman geçtikçe, gazeteler ya dolaplara yığılır ya da atılır, yırtılır, kesekâğıdı yapımında kullanılır, o da olmazsa şu bu sarılır. Aktardıkları olaylardan bazıları ilgiyi biraz çektikleri için okuyucular tarafından hatırlanır, ama yıllar geçince onlar da unutulur. Çoğu kişi bu anılarını tazelemek ister. Ama, bilmem nerede, bilmem ne zaman olup bitmiş bir olay hakkındaki bilgiyi o kâğıt yığınının içinde arayıp bulmak ne mümkün! Oysa bütün bir yılın olayları tek bir kitap içinde toplanabilse, bunlar tarihlerine ve aylarına göre, belli bir plana ve belli bir amaca göre sınıflanıp arkalarına bir de dizin eklense, Rusya'nın bir yıllık yaşantısının belli başlı özellikleri yansıtılmış olurdu. Üstelik bunun için olan bitenin küçük bir bölümünün seçilmesi bile yeterliydi.

«Bir yığın gazete ve derginin yerine birkaç kalın cilt koyulmuş olur, hepsi bu,» dedi Şatov.

Lizaveta Nikolayevna, tasarısının gerçekleştirilmesinde ortaya çıkabilecek bütün güçlüklere rağmen, fikrini ateşli bir şekilde savunuyor, ancak tecrübesizliği yüzünden görüşünü yeterli bir açıklıkla anlatamıyordu. Hepsinin tek, üstelik pek öyle kalın

olmayan tek bir cilt olacağını belirtiyordu. Kitap kalın bile olsa, anlaşılır ve açık olması gerekliydi, her şey plana ve olayların sunuluş biçimine bağlıydı. Kuşkusuz, her şey derlenip yayınlanamazdı. Hükümetin kararnameleri ve bildirileri, yasalar, yerel yönetmelikler, bütün bunlar, çok önemli olsalar bile, tasarlanan kitap içinde yer alamayabilirdi. Rus halkının günümüzdeki manevi hayatını, kişiliğini oluşturan olaylarla yetinmek gerekliydi. Hiçbir şey ihmal edilmemeli: tuhaf olaylar, yangınlar, yardım kampanyaları, özveriler, cinayetler, söylevler, su baskınları, hatta bazı hükümet bildirileri. Tek koşul olayların bir dönemi örnekler nitelikte olmasıydı.

Yayınlanan her şey bir bakış açısını iyice tanımlamış bir niyeti, bütün olay yığınını aydınlatacak bir fikri temsil etmelidir. Ayrıca, bu kitap, belgesel yararının ötesinde, ortalama okuyucunun da ilgisini çekmelidir. Kısaca kitap, Rusya'nın bir yıllık manevi ve ahlâki yaşantısının kusursuz bir tablosu olmalıdır. «Bu kitabı herkesin alması gerekir, her masanın üstünde bir tane bulunmalı,» diye ısrar ediyordu Liza. «Her şeyin plana bağlı olduğunu biliyorum, size başvurmamın nedeni bu» diyerek sözlerini hararetle bağladı. Açıklamaları karanlık ve yetersiz kalmış olsa bile Şatov anlamaya başlamıştı.

«Belirli bir çizgiyi temsil edecek öyleyse kitap; olaylarm seçimi bu çizgi tarafından belirlenecek,» diye mırıldandı, kafası hep önüne eğik olarak.

— Kesinlikle hayır, belirli bir bakış noktası seçmemek gerekli; hiçbir çizgiyi izlemeyeceğiz; izlenecek tek çizgi yansızlık olabilir.

— Ama bir çizgi izlemek o kadar kötü bir şey değil, dedi Şatov, biraz dikleşerek. Zaten bir seçim yapılacağına göre bundan kaçınmak da mümkün değil. Olayların seçimi bile okuyuculara, bunları nasıl yorumlamaları gerektiğini gösterecek. Fikriniz fena sayılmaz.

— Böyle bir kitabın gerçekleştirilebileceğine inanıyorsunuz öyleyse, dedi Liza sevinçle.

— Sorunu derinlemesine düşünüp tartışmak gerekir. Büyük bir eser bu. Her yanını bir anda görmek kolay değil. Tecrübemiz yok. İlk cildi yayınladığımızda bile fazla bir şey biliyor olmayacağız. Belki buna benzer birkaç deneyden sonra... Ancak fikir ilginç ve yararlı.

Sonunda hayranlıkla ışıldayan gözlerini kaldırmıştı.

«Bütün bunları kendiniz mi düşündünüz?» diye sordu Liza'ya, çekingen fakat tatlı bir sesle.

— Düşünmek zor değil, zor olan planı yapmak, diye cevapladı Liza gülümseyerek. Her şeyi anladığım söylenemez, pek zeki biri değilim ben, yalnızca bana açık, berrak görünen şeyleri izleyebilirim.

— İzlemek mi dediniz?

— Yanlış bir kelime mi kullandım? diye sordu hemen Liza.

— Yok canım, ne isterseniz kullanın, önemli değil.

— Dışardayken, ben de bir işe yarayabilirim diye düşündüm. Biraz param var, kullanmıyorum. Niçin, ortak dava için ben de bir şey yapmayayım? Bu fikir birden geldi aklıma. Aramadım, uydurmadım, ama aklıma gelmiş olmasından memnunum. Ancak hemen ardından, bu işin bir yardımcı olmadan yürümeyeceğini anladım, kendi kendime bir şey yapamam ki ben. Bu yardımcı tabii ki, benimle birlikte kitabın yayımcısı olacak. Yarı yarıya bölüşeceğiz işi: siz planı oluşturup çalışacaksınız, fikir ve para ise benden. Masraflarımızı karşılar mıyız dersiniz?

— İyi bir plan yaparsak, kitap satılır.

— Bu işe kâr amacıyla girişmediğimi söyleyeyim size. Ama kitabın satmasını istiyorum, ayrıca kazanç sağlarsa kıvanç duyarım bundan.

— Anlıyorum, fakat benim rolüm ne bu işin içinde?

— Sizinle birlikte çalışmak istiyorum bu işte, yarı yarıya ortak olarak. Planı yapacaksınız.

— Böyle bir planı yapabilecek biri olduğumu nereden biliyorsunuz?

— Sizden söz ettiler bana, burada da söylenenleri duy-

dum... Çok zeki olduğunuzu biliyorum... çok çalıştığınızı... çok düşündüğünüzü de... Piotr Stepanoviç Verhovenski, sizden İsviçre'de söz etti bana, diye aceleyle ekledi. Çok zeki bir insan o da, değil mi?

Şatov ona şöyle bir bakıp, gözlerini tekrar indirdi.

«Nikolay Vsevolodoviç de sizden epey söz etti.»

Şatov birden kızardı.

«Gazeteler burada, dedi Liza, hazırlanıp sandalye üzerine konmuş gazete paketini alarak. Olaylar arasmda belirli bir seçim yapmaya çalıştım, altlarını çizdim ve numaralar verdim her birine... Göreceksiniz...»

Şatov gazete paketini aldı.

«Alın götürün, inceleyin bunları. Nerede oturuyorsunuz?»

— Bogoyavlenskaya sokağında, Filipov'un evinde.

— «Biliyorum. Sanırım, orada Bay Lebiyadkin adlı biri de oturuyor,» dedi Liza yine aceleyle.

Gazete paketi elinde, gözleri yine önüne eğik oturarak, Şatov bir dakika kadar cevap vermeden bekledi.

«Böyle bir iş için başka birini seçseniz daha iyi, ben size yararlı olamam,» dedi sonunda, tuhaf bir şekilde boğuk bir sesle, hemen hemen mırıldayarak.

Liza kıpkırmızı kesildi.

«Hangi işten söz ediyorsunuz siz? Mavriki Nikolayeviç! diye haykırdı. Bana, lütfen, şu deminki mektubu getirin.»

Ben de genç subayla birlikte masaya kadar gittim.

«Şuna bakın, dedi heyecanla, birden bana dönerek ve mektubu açarak. Böyle bir şey gördünüz mü hiç? Rica ederim, yüksek sesle okuyun şunu; Bay Şatov'un da işitmesini istiyorum.»

Şaşkınlık içinde, mektubu okudum.

Mükemmel Bayan Tuşin'e;

Pey Saygıdeğer Lizaveta Nikolayevna!

Ah, ne kadar zarif
Elizaveta Tuşin,
Kuzeniyle birlikte at sürdüğünde,
Kıvrımlı saçları rüzgârda uçuşurken,
Ya da kilisede diz çöktüğünde,
Yüzünü tatlı bir pembelik kaplarken.
O an özlediğim benim, evliliğin yasal hazları,
O annesiyle giderken, döktüğüm ise, gözyaşları.

Bir tartışma sırasında cahil bir adamın yazdıkları

Madam,

Sivastopol'da yurdumun zaferi uğruna bir kolumu kaybetmediğim için çok üzgünüm. Çünkü orada hiç bulunmadım, bütün savaşı, levazım bölümünde geçirdim ve bunu bir alçaklık olarak kabul ediyorum. Siz bir eski zaman tanrıçası, ben ise bir hiçim, fakat ölümsüzlüğün görünümünü yakaladım. Yazdığımı bir şiir olarak kabul edin, daha ötede bir şey değil. Çünkü şiir eninde sonunda, saçmalıktır ve düzyazıda küstahlık sayılacak şeyleri kabul ettirebilir. Bir damla suyun içinden, mikroskopla bakıldığında milyonlarcası görülen mikroplardan birine güneş kendisine bir şiir gönderdi diye kızabilir mi? Petersburg yüksek sosyetesince kurulan hayvanları koruma derneği bile, bir köpek ya da bir atla haklı olarak acıyıp ilgilenirken, yeterince büyük olmadığı için küçücük amibin sözünü bile etmeyip, onu hor görmüyor mu? Ben de yeterince büyük değilim. Evlilik fikri gülünç gelebilir; ama yakında, sizin adam yerine koymayacağınız insanlık düşmanı birinin yardımları sayesinde eski düzene göre iki yüz canın çalışabileceği bir mülke sahip olacağım. Size bir yığın bilgi verebilirim, hatta, elimde olan belgeler yüzünden, Sibirya'yı bile göze alabilirim. Önerimi küçük görmeyin. Amibin mektubunun bir şiir olduğunu unutmayın.

Her zaman emrinizde olan
naçiz hizmetkârınız
Yüzbaşı Lebiyadkin

«Bu mektubu yazan sarhoş bir alçak, diye haykırdım öfkeyle. Onu tanırım.

— Mektubu dün aldım, diye açıkladı kıpkırmızı kesinlen Liza. Aptalın biri tarafından yazıldığım hemen anladım. Kendisini daha çok üzmemek için, anneme göstermedim henüz. Ama böyle devam ederse, ne yapacağım bilmiyorum. Mavriki Nikolayeviç onu yola getirmek istiyor. Sizi iş ortağım olarak kabul ettiğim için, dedi Şatov'a, üstelik aynı evde oturduğunuza göre, bu adamdan daha neler beklenebileceğini sizden öğrenmek istiyorum.

— Sarhoş alçağın biridir, diye mırıldandı Şatov isteksizce.

— Hep böyle budala mıdır?

— İçki içmediği zaman hiç de budala değildir.

— Tıpatıp buna benzeyen şiirler yazan bir general tanıyorum, dedim gülerek.

— Ne yaptığını bilen biri olduğu mektubundan anlaşılıyor, dedi birden her zaman susan Mavriki Nikolayeviç.

— Kızkardeşiyle birlikte oturuyormuş öyle mi? diye sordu Liza.

— Evet.

— «Ona çok kötü davrandığı söyleniyor, doğru mu bu?»

Şatov gözlerini yeniden Liza'ya çevirdi, kaşlarını çattı ve kapıya doğru yürürken mırıldandı: «Beni ilgilendirmez.»

«Durun,» dedi Liza heyecanla. Nereye gidiyorsunuz? Tartışıp karara bağlayacak bir sürü şeyimiz var daha!.

— Neyi karara bağlayacağız? Size yarın haber veririm...

— En önemlisini konuşmadık, baskı konusunu. Tasarımın bir şakadan ibaret olduğunu sanmayın. Çok ciddiyim, diye ısrar etti Liza daha da heyecanlanarak. Bu kitabı yayımlamaya karar verirsek nerede bastıracağız? En önemli sorun bu; bunun için Moskova'ya yerleşemeyiz. Bu türden bir iş için buradaki basımevine de güvenemeyiz. Çok önceden bir basımevi kurmaya karar verdim; gerekirse sizin adınıza olur bu. Sizin adınıza olursa annem izin verecektir...

— Bir basımevini işletebileceğimi nereden biliyorsunuz? diye sordu Şatov asık suratla.

— İsviçre'de Piotr Stepanoviç bana sizden söz ederken, bir basımevini yönetebileceğinizi, mesleği iyi bildiğinizi söyledi. Hatta bana size iletmem için bir mektup vermek istiyordu, fakat bunu ona hatırlatmayı unuttum.

Bu sözler üzerine Şatov'un yüzü değişti (şimdi hatırlıyorum). Bir an sessiz durdu, sonra birden kapıyı açarak çıktı.

Liza öfkelendi.

«Hep böyle mi yapar?» diye sordu bana. Omuz silktim, o sırada Şatov birden içeri girdi. Masaya yöneldi ve almış olduğu gazete paketini bıraktı.

«Sizinle işbirliği yapamam,» zamanım yok...

— «Ama neden? Niçin? Kızgın görünüyorsunuz» diye haykırdı Liza, ağlamaklı ve yalvaran bir sesle.

Sesinin tonu Şatov'u etkilemiş gibiydi. Ona birkaç saniye dikkatle baktı, sanki ruhunun derinliklerine ulaşmak istermiş gibiydi.

«Hayır, önemli değil, istemiyorum,» dedi alçak sesle.

Sonra çıktı gitti. Liza altüst olmuş görünüyordu, oysa bu kadar etkilenmesi için bir neden yoktu bana kalırsa.

«Çok tuhaf biri,» dedi Mavriki Nikolayeviç.

III

«Tuhaf» olduğu kesindi, ancak bütün bu olup bitende bana göre, açık olmayan bir şeyler vardı. Bu yayım tasarısını ciddiye alamıyordum. Üstelik bir de, birini belgeler de kullanarak ele vereceğini söyleyen şu budalaca mektup vardı ortada. Kimse bunun üzerinde durmamıştı ve başka şeylerden konuşulmuştu. Sonra şu basımevi hikâyesi ve Liza'nın bu konuyu açmasıyla birlikte Şatov'un kalkıp gitmesi vardı. Bütün bunlar, ben gelmeden önce bir şeyler olup bittiğini, benim orada fazla olduğumu

ve sonuçta olan bitenin beni hiç ilgilendirmediğini düşündürüyordu bana. Zaten gitme saati gelmişti; ilk ziyaret için gereğinden fazla bile kalmıştım. Veda etmek üzere Lizaveta Nikolayevna'ya yaklaştım.

Benim varlığımı unutmuş görünüyor ve hâlâ masanın önünde dikiliyordu. Başı önüne eğik ve gözlerini halıya dikmiş olarak düşünceye dalmıştı.

«Siz de mi gidiyorsunuz, güle güle, diye mırıldandı aynı kibar sesle. Stepan Trofimoviç'e selamlarımı iletin ve ilk fırsatta beni görmeye gelmesini söyleyin. Mavriki Nikolayeviç, Anton Lavrentiyeviç gidiyor. Annemi bağışlayın, sizi geçirmeye gelemeyecek.»

Odadan çıktım, merdivenin dibine inmiştim ki, bir uşak arkamdan yetişti.

«Hanımım geri dönmenizi rica ediyor...»

Hanımın mı yoksa Lizaveta Nikolayevna mı?

— «Lizaveta Nikolayevna.»

Liza'yı büyük salonda değil, ona bitişik olan kabul odasında buldum. Mavriki Nikolayeviç'in şimdi yalnız bulunduğu salona açılan kapı kapatılmıştı.

Liza, solgun bir yüzle bana gülümsedi. Odanın ortasında duruyor, tereddüt içinde olduğu ve içinde bir şeyle mücadele ettiği görülüyordu. Birden, bir şey söylemeden elimden tutup beni pencerenin önüne götürdü.

«*Onu* hemen görmek istiyorum, diye mırıldandı, bana alev alev yanan, emredici, sabırsız bir bakış fırlatarak, en küçük bir itirazı bile kabul etmeyeceği anlaşılıyordu. *Onu* kendi gözlerimle görmek istiyorum ve bana yardım etmenizi diliyorum.»

Kendinden geçmiş gibiydi, çok umutsuz görünüyordu.

«Kimi görmek istiyorsunuz, Lizaveta Nikolayevna?» dedim korkuyla.

— «Lebiyadkin'in kızkardeşini, şu topal kızı... Topal olduğu doğru mu?»

Şaşırmıştım.

«Onu hiç görmedim, ama topal olduğunu söylediler. Henüz dün öğrendim bunu, diye aceleyle ve alçak sesle cevap verdim ben de.»

— Onu kesinlikle görmeliyim. Bugün ayarlayabilir misiniz bu görüşmeyi?

Birden çok acıdım ona.

«Mümkün değil, nasıl yapacağımı bilmiyorum. Şatov'u görmeliyim...»

— «Yarın sağlayamazsanız bu görüşmeyi, evine kendim giderim, yalnız başıma, çünkü Mavriki Nikolayeviç de bana eşlik etmeyi kabul etmiyor. Tek umudum sizde, güvendiğim kimse yok başka. Şatov'la budalaca konuştum galiba... Sizin son derece dürüst bir kişi olduğunuza eminim, bana sadık olduğunuza da. Lütfen halledin bu işi!»

Birden ona yardım etmek için şiddetli bir istek uyandı içimde.

«Şöyle yapalım, dedim bir süre düşündükten sonra. Kendim gideceğim ve onu bugün muhakkak, *muhakkak* görmeye çalışacağım. Size şeref sözü veriyorum. Yalnız Şatov'a açılmama izin verin.»

— Ona bunun benim isteğim olduğunu ve artık bekleyemeyeceğimi söyleyin. Az önce onu kandırmadığımı da söyleyin. Çok dürüst olduğu için çekip gitti belki de, onu kandırmak istediğimi sanmış olmalı. Hayır, yalan söylemedim. Bu eseri yayınlamaya ve bir basımevi kurmaya gerçekten kararlıyım.

— Evet, açık sözlü ve dürüsttür, diye onayladım hararetle.

— Fakat bu görüşme yarın ayarlanmazsa, o eve kendim gideceğim. Ne olursa olsun, herkes duyacak olsa bile.

— Yarın üçten önce gelemem size, dedim kendimi toplayarak.

— Tamam, dedi, sizi üçte bekliyorum. Dün, Stepan Trofimoviç'in evinde bana bağlılık göstereceğinizi düşünürken yanılmamışım, dedi gülümseyerek.

Elimi aceleyle sıkarak, Mavriki Nikolayeviç'in yanına koştu.

Verdiğim sözün ağırlığı altında ezilmiş olarak çıktım oradan. Olup biteni kavrayamıyordum. Umutsuzluğun sımrma ulaşmış ve nerdeyse hiç tanımadığı bir adama açılarak zor durumda kalmaktan çekinmeyen bir kadın tanımıştım. Kendisi için o kadar önemli olan bir anda bile yüzünden eksik etmediği okşayıcı gülümseme ve kendisinin de itiraf ettiği gibi, duygularımı farketmiş olması yüreğime büyük bir darbe indirmişti. Buna rağmen içimde ona karşı yalnız acıma duygusu vardı. Sırları, yüreğimde kutsal bir nitelik kazanmıştı. Bunlar, o sırada bana açıklanmak istense, hiçbir şey işitmemek için herhalde kulaklarımı tıkardım. Bir şeyler olacağmı seziyordum ama... Sözümü tutmak için nasıl bir yol izleyeceğimi bilemiyordum. Daha ötesi var: benden tam olarak ne beklendiğini bile bilmiyordum; bir görüşme ayarlayacaktım, ama nasıl bir görüşme? Onları karşı karşıya getirmek için ne yapabilirdim? Bütün umudum Şatov'daydı. Oysa bana yardım etmeyeceğini kendim gibi biliyordum. Yinede onun evine koştum.

IV

Şatov'u ancak saat sekizden sonra evinde bulabildim. Ziyaretçileri olması beni adamakıllı şaşırttı. Aleksey Niliç ile, Virginski'nin şöyle bir tanıdığım kayınbiraderi Şigalyov diye biri oradaydı.

Yanılmıyorsam, bu Şigalyov iki aya yakın bir süredir şehrimizde bulunuyordu. Nereden gelip nereye gittiğini bilmiyorum. Bütün bildiğim, Petersburg'da çıkan ilerici bir dergide bilmem hangi makalesinin yayınlanmış olmasıydı. Bir gün sokakta karşılaştığımızda, Virginski tanıştırmıştı. Ben hayatımda bu kadar asık, iç karartıcı bir yüz görmemiştim. Sanki kıyamet gününü bekler gibiydi. Hem de öyle aslı çıkmayan kehânetlere dayanarak, belli belirsiz bir tarihte filan değil, çok kesin bir anda, söz

gelimi yarın değil, öbürgün saat tam onu yirmi beş geçe. O rastlaşma sırasında iki üç kelime ya konuşmuş, ya konuşmamıştık, gizli işlerin hazırlığı içinde olan iki kişi gibi el sıkışmakla yetinmiştik. Gözüme en çok çarpan şey kulakları olmuştu. Alışılmamış boyutlarda, uzun, geniş ve kalın, kafasından ayrılmış gibi duran kulaklar... Hareketleri ağır ve beceriksizceydi. Liputin günün birinde ilimizde bir falanster kurulacağını düşlerdi. Şigalyov ise bunun hangi gün, hangi saatte olacağını bildiği kanısındaydı sanırım. İç karartıcı bir izlenim bırakmıştı bende. Gelen gidenlerle pek başı hoş olmayan Şatov'un evinde bulunuşu şaşkınlığımı bir kat daha arttırdı.

Bağıra bağıra ve hep bir ağızdan konuştuklarını daha merdivenden çıkarken duydum. Sanırım kavga ediyorlardı, ama ben içeri girer girmez sustular. Önceden ayakta tartışırlarken beni görünce hemen oturuverdiler. Onlar oturunca ben de oturmak zorunda kaldım. Budalaca bir sessizlik oldu. Aşağı yukarı üç dakika böyle geçti. Şigalyov beni tanıdığı halde tanımamazlıktan gelmişti. Öyle düşmanlıktan filan değil, belirli bir neden olmaksızın. Aleksey Niliç'le de, neden bilmem, sessizce, el sıkışmadan selamlaştık. Şigalyov sanki onun bakmasıyla hemen gidecekmişim gibi, pek saf bir inançla kaşlarını çatarak, dik dik bana bakmaya başladı. Sonunda Şatov yerinden kalktı, ötekiler de aceleyle kalktılar ve vedalaşmadan odadan çıktılar. Eşikte Şigalyov, kendisini kapıya kadar geçiren Şatov'a:

«Hesap vermek zorunda olduğunuzu aklınızdan çıkarmayın,» dedi.

— Hesabınızın canı cehenneme. Kimseye hesap vermek zorunda değilim, diye cevapladı Şatov. Onları dışarı çıkardıktan sonra kapıyı sürgüledi. Dudağını çarpıtıp, yarı latlı, yarı acı gülümseyerek:

— «Ahmaklar, diye söylendi.»

Kızgınlığı yüzünden okunuyordu. İlk söze başlayanın o olması şaşırttı beni. Daha önceden, ender de olsa onu görmeye gittiğimde, kaşlarını çatarak bir köşeye oturur, asık bir suratla

sorulara cevap verirdi. Neden sonra, keyfi gelir, ağzını açmaya karar verip, kendiliğinden konuşmaya başlardı. Yine de gideceğiniz zaman, size güle güle derken ters ters bakmaktan geri kalmazdı. Kapıyı da canına kasteden bir düşmanını başından savarcasına açardı.

«Dün Aleksey Niliç'le çay içtik, diye söze başladım. Dinsizlik konusu aklını başından iyice almış onun.»

Tükenmek üzere olan mumun yerine bir yenisini dikerken homurdandı.

— Rus dinsizliği, dedi, bir söz oyunundan ibarettir.

— Hayır, dedim, bu adamın pek öyle şakacılıkla ilgisi yok. Daha konuşmayı bilmiyor, nerde kaldı söz oyunu yapmak.

— Kâğıttan bunların hepsi! diye söylendi, köşede, sandalyede ellerini dizine koymuş oturan Şatov. Uşakca düşünceler. Sonra nefret de var işin içinde, diye devam etti bir an için sustuktan sonra. Eğer Rusya'da ani bir düzen değişikliği, üstelik onların düşünceleri doğrultusunda bir değişiklik olsa, ülkede bolluktan, mutluluktan geçilmese, bundan ilk rahatsız olacak yine kendileridir. Çünkü, ne nefret edecekleri, yüzüne tükürecekleri adam, ne de dillerine dolayacakları bir şey kalacaktır! Bütün bunlarda Rusya'ya karşı hayvanca bir kin var, iliklerine işlemiş bu kin onların... Bir gülümseme ardına saklanan gözyaşları da değil bunlar. Bu gizlenen gözyaşları kadar uydurma bir söz daha söylenmemiştir Rusya'da, diye öfkeyle bağırdı.

— Tanrım, ne diyorsunuz? dedim ben gülerek.

— Siz tabii «ılımlı bir liberal»siniz, dedi o da gülümseyerek. Sonra birden, düşüncelerin uşaklığından söz ederken galiba saçmaladım. Şimdi bana «uşak oğlu uşak sensin, ben uşak değilim» diyeceksiniz sanırım.

— Aklımdan bile geçmedi böyle bir şey. Neler söylüyorsunuz siz?.

— Özür dilemeyin. Sizden korkum yok. Bir zamanlar ben bir uşağın oğluydum, şimdi ise kendim bir uşak oldum. Tıpkı

sizin gibi. Bizim Rus liberali her şeyden önce bir uşaktır. Hep parlatacak çizme arar.

— Ne çizmesi? Ne anlatmak istiyorsunuz böyle?

— Anlatmak istediğim bir şey yok. Alay mı ediyorsunuz? Stepan Trofimoviç, benim için bir taş altında ezilip kalmış, ama ölmemiş, çırpınıp duruyor, derken haklı. Güzel bir benzetmeydi bu!

— Stepan Trofimoviç, sizin zayıf yanınızın Almanlar olduğunu söylüyor, dedim gülerek. Almanlardan ne de olsa bir şeyler aldık.

— «Yirmi kopek aldık, karşılığında yüz ruble verdik.»

Bir dakika kadar sessiz oturduk.

«Amerika'da tutuldu bu hastalığa.»

— Kim? Ne hastalığı?

— Kirilov'dan söz ediyorum. Onunla, bir barakanın kuru tahtaları üzerinde dört ayımızı geçirdik.

— Nasıl, Amerika'ya mı gittiniz? diye hayretle sordum. Hiç söz etmemiştiniz bundan.

— Nesinden söz edeyim? Bir göçmen vapuruyla kapağı Amerika'ya atmak için, üç kişi, son meteliğimize kadar harcadık. Amacımız «Amerikan işçisinin yaşadığı hayatı gözümüzle görmek, en kötü sosyal koşullar içinde yaşayan bir insanın durumunu *kişisel* tecrübeyle öğrenmekti.»

— Hay Allah, diye güldüm. Böyle bir «kişisel tecrübe» için Amerika'ya gitmenize gerek yoktu. Bizim taşrada, hasat zamanı herhangi bir yere gitmeniz yeterdi!

— Birinin yanma işçi olarak girdik. Altı Rus vardı. Öğrenciler, arazilerini bırakıp gelmiş toprak sahipleri, subaylar. Hepsi de aynı soylu amaç için gelmişti. Kısacası kan ter içinde çalışıp didindik. Sonunda gücümüz kalmadı, biz ikimiz ayrıldık. İşveren hesabımızı görürken bizi oyuna getirdi. Anlaşmamıza göre otuz dolar vereceği yerde, çıkarıp bana sekiz dolar verdi. Kirilov'a da on beş. Üstelik birkaç defa da dayak yedik. İşsiz kalınca, dört

ay boyunca o küçük kasabada, kuru tahtaların üstünde yattık. Karşı karşıya geçer kara kara düşünürdük.

— İşveren sizi gerçekten dövdü demek ki? Üstelik Amerika'da? Neler söylediniz kimbilir ona?

— Hiçbir şey. Tersine, biz Rusların Amerikalılar yanında çocuk kaldığına karar verdik. Onların düzeyine erişmek için ya orada doğmuş olmak gerekir, ya da uzun yıllar yaşamış olmak. Hatta on paralık bir şey için bizden bir dolar istedikleri zaman bu parayı seve seve, heyecanla veriyorduk. Her şeye hayran kalıyorduk: Spritizmaya, linç yasasma, altıpatlara, serserilere. Bir gün bir yolculuk sırasında, adamın biri elini cebime sokup saç fırcamı aldı. Saçlarını fırçalamaya başladı. Kirilov'la birbirimize bakıp, bunun pek yerinde bir davranış olduğunda birleştik. Pek hoşunuza gittiğine inandık.

— İşin garibi, dedim, bu anlayış bizde yalnız kafanın içinde birer düşünce olarak yaşamıyor, uyguluyoruz da.

— Kâğıttan adamlar, diye tekrarladı Şatov.

— Bazı şeyleri «kişisel tecrübeyle» öğrenmek için bile olsa, bir göçmen gemisiyle Okyanus'u aşmak, güzel, cesaret isteyen bir iş. Nasıl paçayı kurtardınız sonra?

— Avrupa'da birine yazdım, bana yüz ruble gönderdi.

Şatov, konuşurken her zaman yaptığı gibi yerde bir noktaya bakıyordu. En heyecanlı anlarında bile bu huyundan vaz geçmezdi. Ama bu sefer birden başını kaldırdı.

— Bu kişinin adını öğrenmek ister misiniz?

— Kimdi?

— Nikolay Stavrogin.

Birdenbire yerinden kalktı, ıhlamur ağacmdan yapılmış masasına gitti, bir şey aramaya koyuldu. İki yıl kadar önce, Şatov'un karısının Paris'te Nikolay Stavrogin'le yaşadığına dair söylentiler çalınmıştı kulağımıza. Bu tam Şatov'un Amerika'da bulunduğu zamana rastlıyordu. Karısı onu, çok daha önce, Cenevre'de terk etmişti. «Eğer söylenenler doğruysa» diye düşündüm,

«ne diye onun adını anıyor, ne diye üstünde duruyor bu kadar?.»

— Hâlâ ödemedim bu parayı, dedi birden bana dönerek, gözlerini benden ayırmadan. Sonra gitti köşedeki eski yerine oturdu, kesik kesik konuşarak, değişik bir sesle sordu: Bir şey için geldiniz sanırım. Nedir istediğiniz? Her şeyi olduğu gibi anlattım. İlk heyecanım geçtikten sonra, soğukkanlılıkla düşünmeye fırsat bulduğum halde işin içinden yine de çıkamadığımı sözlerime ekledim. Bunu Lizaveta Nikolayevna için çok önemli bir şey olarak gördüğümü, kendisine yardım etmeyi çok istediğimi, ancak ona verdiğim sözü nasıl yerine getireceğimi bilemediğimi, hatta şu anda bile verdiğim sözün tam olarak ne olduğunu bilmediğimi sözlerime ekledim. Sonra genç kızın kendisini aldatmak niyetiyle hareket etmemiş olduğuna, bunu aklından bile geçirmediğine, ortada bir yanlış anlama olduğuna, kendisinin birden bire kalkıp gitmesinden kızın çok büyük üzüntü duyduğuna onu inandırmaya çalıştım.

Beni dikkatle dinledi.

«Belki de saçma bir hareket yaptım bu sabah. Korkarım çoğu zaman böyleyim. Neyse, eğer o şekilde kalkıp gidişimin nedenini anlamadıysa, bu onun için daha iyi.»

Kalktı, kapıya doğru yürüdü, kapıyı açtı, merdivenin başında kulak kabarttı.

«Onu kendiniz görmek ister misiniz?»

— Evet, istediğim bu zaten, ama nasıl olabilir bu? dedim sandalyeden fırlayarak.

— Basbayağı, hazır evde yalnızken iner görürüz. Eve döndüğünde bizim eve girdiğimizi anlarsa fena halde döver. Ben çoğu zaman gizlice gidiyorum. Kızı dövdüğü için geçenlerde kavga ettim onunla.

— Ne diyorsunuz?

— Evet, saçlarmdan yakalayıp uzaklaştırdım kızdan. Kızı bırakıp bana vurmaya kalktı, ama benden korktu. İş kapandı.

Şimdi içip içip kapıya dayanmasmdan ve olanları hatırlamasından korkuyorum. Hatırlarsa kızı insafsızca döver.

Hemen kalkıp aşağıya indik.

V

Lebiyadkin'in kapısı kapalıydı. Ama kilitli olmadığı için kolayca içeri girdik. Bütün ev harap iki odadan ibaretti. Duvarlar îs içindeydi. Param parça olmuş kirli duvar kâğıtları yer yer sarkmaktaydı. Filipov yeni yerine taşınıncaya kadar burasını meyhane olarak kullanmıştı. İkisi dışında odalar kapatılmış, bunlar da Lebiyadkin'e kalmıştı. Kolu kırılmış eski bir koltuk dışında evin bütün eşyası kaba tahta sedirlerle, çam ağacından yapılmış masalardan oluşuyordu. İkinci odada, bir köşede Bayan Lebiyadkin'in yattığı yatak duruyordu. Üzerine pamuklu bir örtü serilmişti. Yüzbaşı ise çoğu zaman soyunmadan, üzerindeki elbiselerle bulduğu yere yatardı. Pislikten geçilmiyordu. İlk odanın orta yerinde ıslak bir bez duruyordu. Onun yanında bir su birikintisinin ortasında altı delik bir pabuç vardı. Belli ki burada kimsenin bir işe baktığı yoktu. Ne sobayı yakan, ne yemek pişiren vardı. Şatov'un dediğine bakılırsa bir semaverleri bile yoktu. Yüzbaşı ile kızkardeşi bu şehre beş parasız gelmişler, Liputin'in dediği gibi ilk zamanlar kapı kapı dilenmişlerdi. Fakat birden paralanınca Yüzbaşı'nın gözü hiçbir şey görmez olmuş, içmeye başlamış ve işi gücü bırakmıştı.

Görmeye can attığım Bayan Lebiyadkin, ikinci odanın bir köşesine konmuş olan beyaz tahtadan adi bir masanın önünde, tahta bir sedirin üzerinde sessiz sedasız oturuyordu. Kapıyı açıp da içeri girdiğimiz zaman hiç sesini çıkarmadı, yerinden bile kıpırdamadı. Şatov koridora açılan kapının hiç kilitlenmediğini, hatta bir seferinde bütün gece ardına kadar açık kaldığını söyledi. Demir bir şamdana dikilmiş ince bir mumun zayıf ışığında, hasta denecek kadar zayıf, sırtına koyu renk pamukludan eski püskü

bir elbise geçirmiş, otuz yaşlarında bir kadın gördüm. Uzun boynu çıplaktı, seyrek, koyu renkteki saçları ensesinde toplanmış, iki yaşında bir çocuğun yumruğu büyüklüğünde bir topuz yapılmıştı. Bize bakarken neşeli görünüyordu. Önünde masanın üzerinde, şamdandan başka bir küçük köylü aynası, bir deste yıpranmış iskambil kâğıdı, sayfaları dağılmış bir şarkı kitabı ve bir iki yerinden ısırılmış küçük bir beyaz Alman ekmeği vardı. Bayan Lebiyadkin'in yüzüne pudra ve ailık sürdüğü dudaklarını boyadığı anlaşılıyordu. Zaten uzun, ince ve koyu renkte olan kaşlarını daha da koyulaştırmıştı. Dar ve yüksek alnında sürdüğü pudraya rağmen belli olan üç derin çizgi vardı. Topal olduğunu önceden biliyordum, ama ziyaretimiz sırasında ne ayağa kalktı, ne de yürüdü. Bu solgun yüz ilk gençliği sırasında güzel olabilirdi. Okşayıcı, tatlı bakışlı, kurşun renkli gözleri hâlâ güzeldi. Durgun, nerdeyse neşeli görünen bakışlarında hülyalı fakat içten bir ifade okunuyordu. Ağabeyinin yaptığı zulüm ve kazak kırbacı üstüne bütün o duyduklarımdan sonra, gülümsemesinde de ortaya çıkan bu sakin ifade beni şaşırtmıştı. Böyle talihsiz yaratıklar karşısında duyulan acı ve üzüntü verici tiksinti yerine, daha ilk anda, ona bakmaktan zevk duydum. Daha sonra da tiksinti değil, bir acıma duygusu kapladı içimi.

Şatov, kapının eşiğinden parmağıyla onu göstererek:

«İşte, dedi, günlerce böyle yapayalnız, kımıldamadan oturur durur. Ya iskambil falı açar, ya da aynaya bakar. Ağabeyi karnını bile doyurmaz. Kirilov'un ev işlerine bakan kadın acır da, arada bir yiyecek bir şeyler getirir. Nasıl olur da bir mumla başbaşa bırakılır böyle biri?»

Şatov'un, sanki kız orada değilmiş gibi yüksek sesle konuşmasına hayret ettim.

«İyi akşamlar, Şatuşka, dedi Bayan Lebiyadkin tatlı bir sesle.

— Sana bir konuk getirdim, Marya Timopefeyevna, diye cevap verdi Şatov.

— «Hoş gelmiş. Kimi getirdin? Yüzünü pek çıkaramadım.»

Mumun gerisinden beni dikkatle süzdü. Sonra hemen Şatov'a döndü. Konuşmanın geri kalan bölümünde, sanki ben orada yokmuşum gibi, benimle hiç ilgilenmedi.

«Odanda tek başına bir aşağı bir yukarı dolaşmaktan sıkıldın mı?» diye sordu. İnci gibi dişleri göründü gülümserken.

— «Sıkıldım, üstelik seni de göreceğim geldi.»

Şatov masanın yanına bir tahta sıra çekti, oturdu, beni de yanına oturttu.

«Seninle konuşmak hoşuma gidiyor ama gülünç bir adamsın Şatuşka. Tıpkı bir keşişe benziyorsun. Ne zamandan beri taramadın saçlarını? Gel, ben tarayayım. Cebinden küçük bir tarak çıkardı. Son taradığımdan bu yana korkarım, elimi sürmedim saçlarına.

— Ne yapayım, tarağım bile yok, diye cevapladı Şatov gülerek.

— «Sahi mi? Öyleyse sana benimkini vereyim. Bunu değil, başka bir tane var, ama unutturma bana, olur mu?»

Büyük bir ciddiyetle Şatov'un saçlarını taramaya başladı. Hatta yandan da ayırdı. Sonra geriye doğru çekilip, nasıl olduğuna baktı ve tarağı cebine koydu.

«Sana bir şey söyleyeyim mi Şatuşka? dedi kafasını sallayarak. Sen belki aklı başında bir adamsın ama içinde bir sıkıntı var. Ben sizlere bakıp şaşıyorum. İnsanın içi nasıl sıkılır anlamıyorum. Dertli olmak sıkıntılı olmak değildir. Ben mutluyum.»

— Ya peki ağabeyin evdeyken?

— Lebiyadkin'i mi söylüyorsun? O benim uşağım.

Evde olmuş olmamış ne umurum. Seslenirim: «Lebiyadkin su getir! Lebiyadkin, ayakkabılarımı getir!» Hemen koşar getirir. Onun haline bakarken gülmekten kırılıyorum bazen...

— Doğru söylüyor, dedi Şatov bana, hiç çekinmeden yüksek sesle. Ona gerçekten uşak muamelesi ediyor. «Lebiyadkin su getir!» diye bağırdığını ben de duydum. Bunu gülerek söylüyordu üstelik. Tek fark şurda, Lebiyadkin su vereceği yerde basıyor dayağı. Ama bunun ondan korktuğu yok. Hemen her gün sinir

nöbetleri geliyor, bu nöbetler yüzünden hafızası harap. Olup biteni hemen unutuveriyor. Zaman kavramı da kalmamış. Siz sanırsınız ki, buraya nasıl geldiğinizi hatırlar. Belki de hatırlıyordur ama kendi kafasına göre bir şekil vermiştir, bize başka insanlar gözüyle bakıyordur. Benim Şatuşka olduğumu istediği kadar hatırlasın. Yanında yüksek sesle konuşmamın da önemi yok. Kendisiyle konuşanları dinlemekten az sonra vaz geçer. hülyalara dalar. Evet tam anlamıyla böyle, hülyalara dalar. Bıraksanız, sekiz saat böyle kıpırdamadan oturur, düş kurar. Görüyorsunuz, masanın üzerinde küçük bir ekmek duruyor. Belki sabahtan beri bir lokma almıştır ondan, yarın bitirir ancak. Bakın iskambil falı açmaya başladı...

— Evet Şatuşka, durmadan fal açıyorum, diye birden «iskambil» lafını duyarak konuşmaya başladı Marya Timopefeyevna. Ama hiç iyi şeyler çıkmıyor. Sonra hiç bakmadan sol eliyle ekmeğe uzandı (herhalde yine ekmek kelimesini duyduğu için). Ekmeği aldı, ama sol elinde bir süre tuttuktan sonra yeniden başlayan konuşmanın dikkatini başka tarafa çekmesinden olacak, bir lokma bile koparmadan masanın üzerine bıraktı.

«Hep aynı şeyler çıkıyor: yol, kötü adam, ihanet, ölüm döşeği, mektup, beklenmedik bir haber. Yalan bunlar hep, biliyorum. Sen ne dersin Şatuşka? İnsanlar yalan söyler de, fal söylemez mi? Birden iskambilleri karıştırdı. Praskovya Ana'ya da aynı şeyleri söylerdim. Çok saygıdeğer bir kadındı. Başrahibeden gizli, oturduğum hücreye gelir, fal baktırırdı. Gelen yalnız o değildi ki. Gelip iç çekerler, kafa sallarlar, tartışırlar, ben de gülerdim. «Nerden mektup gelecek size Praskovya Ana, derdim, on iki yıldan beri bir tane bile almamışsınız.» Bir kızı varmış, kocası alıp Türkiye'ye götürmüş ve on yıldır, öldü mü, kaldı mı, hiçbir haber alamamış. Derken, ertesi gün başrahibe ile oturmuş çay içiyoruz. Başrahibenin (aslında prensestir) yanında bir de konuk kadın, hayalci biri ve Athos Manastırı rahiplerinden biri de var. Bana kalırsa tuhaf bir adam. İnanır mısın bana Şatuşka, bu küçük keşiş, Praskovya Ana'ya o sabah kızından

mektup getirmiş. Karo valesi doğru demiş, beklenmedik haber! Çayımızı içerken, Athos Manastırının keşişi, «Saygıdeğer hemşire, Tanrı Manastırınızı kutsamış ki, duvarlarınız arasında böyle bir hazine barındırıyorsunuz, dedi başrahibeye. —Ne hazinesi?— Lizaveta Ana'yı cennetlik Lizaveta Ana'yı.» Oysa Lizaveta Ana, yedi ayak uzunluğunda, beş ayak yüksekliğinde duvar içine gömülmüş bir hücrede yaşıyordu. On altı yıldır orada, demir parmaklıkların arasında, yaz kış çuval bezinden bir elbiseyle otururdu. Bedenine acı çektirmek için bu elbisenin içine saman çöpleri doldururdu. On altı yıl tek kelime konuşmadı, saçını taramadı, yıkanmadı. Kışın hücresine bir koyun postu atarlardı. Her gün bir kuru ekmek, bir testi su verirlerdi. Hacılar onu görünce, ah vah ederler, bir çanağa para koyarlardı. «O mu hazine?» diye cevap verdi başrahibe (öfkelenmişti, çünkü Lizaveta'dan nefret ederdi). «Lizaveta oraya inadından kapandı, iki yüzlülük onunki.» Bu sözler hoşuma gitmedi, çünkü o zamanlar ben de inzivaya çekilmeyi düşünüyordum. «Bence, dedim, Tanrı'yla doğa aynı şey.»

— «Bak sen şuna,» diye haykırdı üçü de bana dönüp. Başrahibe gülmeye başladı, konuk kadının kulağına benim duyamadığım bir şeyler fısıldadı. Beni yanına çağırdı, saçlarımı okşadı. Kadın da bana pembe bir kordela armağan etti. Göstermemi ister misin? Sonra keşiş bana uzun uzun öğüt vermeye başladı. Tatlı tatlı, alçakgönüllülükle ve herhalde akıllıca konuşuyordu, dinlemeden edemedim. «Anlıyor musun?» dedi bana. «Hayır, hiçbir şey anlamadım, rahat bırakın beni,» diye cevap verdim. O günden sonra beni rahat bıraktılar Şatuşka. Aynı günlerde (kehânette bulunduğu için manastırda çile dolduran) yaşlı bir kadın kiliseden çıkarken kulağıma eğildi. «Tanrı'nın anası, neyin nesi sana kalırsa? — Yüce anamız insanoğlunun umududur, dedim. — Evet öyle, dedi. Tanrı'nın anası, hepimizin anası, nemli topraktır. Bu gerçek içinde insanlar için büyük bir umut barındırıyor. Dünyada her çektiğimiz acı, döktüğümüz her gözyaşı bir sevinçtir bizim için. Bastığın toprağı gözyaşların-

la bir ayak derinliğine kadar ıslattığın gün, her şey sevinç nedeni olacaktır senin için. Bir daha acıyı tanımayacaksın, hiçbir zaman. Tanrı böyle buyurmuştur.» Bu sözler yüreğime işledi. O günden beri, dua edip secdeye kapanırken yeri öperim. Toprağı öper ve ağlarım. Sana söylüyorum Şatuşka, bu gözyaşlarında bir kötülük yok, acın olmasa bile sevinçten akar onlar. Kendiliğinden akarlar, böyle diyorum sana. Bazen göl kıyısına giderdim, gölün bir kıyısında bizim manastır vardı, ötekinde de yalçın bir tepe, öyle derlerdi orada. Bu dağa tırmanırdım, yüzümü güneşin doğduğu yöne çevirirdim, yere kapanır ağlardım. Hiçbir şey hatırlamazdım o zaman, hiçbir şey bilmezdim. Kalkardım sonra, geri dönerdim, batan güneşi görürdüm. Kocaman, görkemli, güzel! Güneşe bakmayı sever misin Şatuşka? Hem güzel, hem hüzün vericidir. Sonra yeni doğuya dönerdim yüzümü, dağımızın gölgesi gölün üzerinde koşardı, bir ok gibi hızlı, uzun ve incecik. Gölün ortasındaki adaya kadar uzanır, onu tam ortasından ikiye bölerdi. Onu ikiye böler bölmez güneş kaybolur ve her şey karanlığa gömülürdü. O zaman hüzünle dolardı içim, aklım başıma gelirdi ve karanlıktan korkardım, Şatuşka. Ama en çok bebeğim için ağlardım...

— Çocuğun oldu mu gerçekten? diye sordu Şatov, beni de dirseğiyle dürterek. Bütün konuşma boyunca söylediklerini dikkatle dinlemişti.

— Tabii oldu! Küçücük, pespembe, mini mini tırnaklı bir bebek. Bütün üzüntüm, kız mı, oğlan mı, onu hatırlayamayışım. Bazen oğlan, bazen de kız olduğunu sanıyorum. Dünyaya gelir gelmez onu patiskalara, dantellere sardım. Pembe kordelalar bağladım ve çiçeklerle donattım. Sonra dua ettim onun için, vaftiz ettirmeden ormana götürdüm. Ormandan korkuyor ve titriyordum. Ama beni asıl ağlatan şey, bir çocuğum olduğu halde kocamın kim olduğunu bilmeyişim.

— Ama bilmen gerekmez mi? diye ihtiyatla sordu Şatov-

— Bu söylediklerinle beni güldürüyorsun Şatuşka. Belki bir kocam vardı, ama olmuş neye yarar, hiç kocam yokmuş gibi

olduktan sonra? Al sana pek zor olmayan bir bilmece, bil bakalım, dedi alaycı bir gülümsemeyle.

— Çocuğu nereye götürmüştün?

— «Göle.»

Şatov tekrar dürttü beni.

«Peki, dedi, ya hiç çocuğun olmadıysa, ya hepsi senin hayalindeyse?»

— Zor bir soru bu, Şatuşka, diye cevap verdi düşünceli düşünceli ve hiç şaşırmış görünmeden. Bu konuda hiçbir şey söyleyemem; belki de gerçekten çocuğum olmamıştır. Belki bu senin merakın. Yine de ağlamaktan vazgeçmem, rüya görmedim ya! —Gözlerinde iri yaş damlaları belirdi— Şatuşka, iki elini Şatov'un omuzlarına koydu ve acıyarak ona baktı. Darılma, benim de içim dolu. Biliyor musun dün bir rüya gördüm. Yine benimle birlikteydi, bana işaret ediyor, sesleniyordu: «Pisim benim, diyordu, pisim benim, çabuk gel!» Bu «pisim» sözü çok hoşuma gitti, beni sevdiğini düşündüm.

— Belki bir gün gelir, diye mırıldandı Şatov.

— Hayır, Şatuşka, bu bir rüya yalnızca. Geleceği yok. Şarkıyı bilirsin:

Saray filan istemem ben,
Bu hücre bana yeter
Yaşamak ve ruhumu kurtarmak
Ve Tanrı'ya yakarmak için.

Ah, Şatuşka, dostum neden bana hiçbir zaman bir şey sormazsın?

— Söylemezsin ki, onun için bir şey sormuyorum sana.

— Söylemiyeceğim, boğazımı kesseler yine bir şey söylemiyeceğim, diye heyecanla cevap verdi. Ateşe atsalar bile söylemeyeceğim. Ne kadar acı çekersem çekeyim, susacağım. Kimse bir şey bilmeyecek.

— İşte görüyorsun. Herkesin sakladığı bir şey var, dedi sesini iyice alçaltarak, kafası iyice önüne eğik.

— Ama ısrarla sorsan, sana söylerdim belki. Evet, belki söylerdim sana, diye coşkuyla tekrarladı. Neden sormuyorsun? Üstele. Şatuşka, yalvar bana, belki sana söylerim o zaman. Konuşmaya razı et beni... Şatuşka, Şatuşka!»

Şatuşka susuyordu. Bir dakika kadar kimse konuşmadı. Yaşlar, topal kızın boyalı yanaklarından ağır ağır süzülüyordu. Elleri hâlâ Şatov'un omuzlarındaydı, ama artık ona bakmıyordu.

«Bu iş beni ne ilgilendirir, dedi Şatov. Hem üstelemek günahtır.» Birden ayağa kalktı. «Hadi kalkın gidelim!» Üstüne oturmuş olduğumuz sırayı çekti ve önceden bulunduğu yere götürdü.

«Geri döndüğünde bizim buraya geldiğimizden kuşkulanmamalı; gitme zamanı geldi.»

— Benim uşaktan söz ediyorsun! diye haykırdı Marya Timopefeyevna kahkahayla gülerek. Korkuyorsun ondan. Güle güle sevgili dostlarım. Yalnız beni bir dakika dinleyin. Şu Niliç az önce Filipov'la buraya geldi, kızıl sakallı ev sahibiyle. Tam benim uşağın üstüme saldırdığı sırada. Mal sahibi onu yakalayıp odanın içinde sürükledi. Öteki bağırıyordu: «Benim kabahatim yok, bir başkasının günahını çekiyorum!» İnanır mısın? Biz, gülmekten yerlere yattık.

— Marya Timopefeyevna, onu yakalayıp sürükleyen o kızıl sakallı adam değil, bendim. Evsahibi önceki gün patırtı yapmaya gelmişti, sen yine birbirine karıştırdın.

— Dur biraz... Evet karıştırdım. Belki de gerçekten sendin o. Tartışılacak şey mi? Onu saçlarından tutup çeken şu ya da bu. Onun için ne önemi var? dedi gülerek.

— Gidelim, dedi Şatov birden beni iterek. Dış kapı gıcırdadı. Bizi burda bulursa, onu döver.

Gerçekten daha merdivenin tepesine gelmeden, kapıdan bir sarhoş narası, küfürler işitilmeye başlandı.

Şatov beni oda kapısından içeri itti, kendi de girip kapıyı kilitledi.

«Başınızı belâya sokmak istemiyorsanız, biraz burada oturun. Boğazlanan bir domuz gibi bağırıyor, herhalde yine ayağı eşiğe takıldı; her seferinde aynı şey oluyor.»

Ancak bütün kaçınmalarımıza rağmen başımızı belâdan kurtaramadık.

VI

Şatov, kapalı kapının yanında ayakta duruyor, dışarıya kulak veriyordu; birdenbire geriye sıçradı. Öfkeyle:

«Geliyor işte, biliyordum zaten, diye mırıldandı. Gece yarısından önce yakamızı kurtaramayız.»

Kapı yumruklanmaya başladı.

«Şatov, Şatov! Aç kapıyı, diye gürlüyordu yüzbaşı. Şatov, dostum!

Sana iyi günler dilemeye geldim dostum,
Güneşin doğduğunu söy-söylemeye,
Yakıcı ışıkları altında onun,
Ormanın alevlenip ürperdiğini.
Uyandığımı söylemek istiyorum bir de,
Canın cehenneme...
Evet uyanığım, tamamen uyanık,
Dalların altında...
İstersen sopaların altında olsun, ha ha!
Kuşların boğazları kurumuş...
İçmeli... İçmeli, ama ne?

Şeytan götürsün bu sersemce merakı! Şatov şu dünyada yaşamak ne güzel, farkında mısın?

— Cevap vermeyin sakın, sakın diye fısıldadı Şatov.

— Aç diyorum! Yumruklaşmadan daha yüce şeyler var dünyada bilir misin? İnsanların yaşadığı soylu anlar da var... Şatov, ben iyi adamım, seni bağışlıyorum... Şatov, siyasi bildiriler de cehennemin dibine, ne dersin?

Sustu bir ara.

«Haberin var mı eşek kafalı, aşığım ben. Bir frak aldım. Bak, sevda frağı, on beş ruble. Yüzbaşının aşkı modanın inceliklerini izler. Aç kapıyı!» diye gürledi birden kapıyı yumruklarıyla döverek.

— Defol git! diye bağırdı Şatov da.

— Uşak! Kızkardeşin de bir uşak... bir hır-hırsız!

— Sen nesin, kızkardeşini sattın.

— Yalan! İftira! Bir kelimem yeter onun... Kim olduğunu onun bilebilir misin?

— Peki, kimmiş söyle, dedi Şatov kapıya yaklaşarak.

— Anlayabilir misin?

— Sen söyle, ben sonra anlarım.

— Söylemeye korkmuyorum. Başkalarının önünde konuşmaktan korkmam ben!

— Yok, dedi Şatov, cesaret edemezsin, dinlemem için bana işaret ederek.

— Cesaret edemem mi diyorsun?

— Bana kalırsa edemezsin.

— Edemem ha?

— Efendinin sopasmdan korkmuyorsan konuş bakalım. Korkağın birisin sen, yüzbaşı olsan ne olur?

— Ben... ben... o kız... diye kekeledi yüzbaşı heyecandan titreyen bir sesle.

— «Sonra...» dedi Şatov, kulağını kapıya dayayarak.

Yarım dakika kadar süren bir sessizlik oldu.

«Alçak!» diye gürledi yüzbaşı, bir semaver gibi tıslayarak ve her basamakta takılarak aşağı indi sonra.

— Yok, çok kurnaz, sarhoş olsa bile kendini ele vermez, dedi Şatov.

— «Nedir bütün bunların anlamı?» diye sordum.

Şatov omuz silkti, kapıyı açtı ve merdiven boşluğunu dinlemeye koyuldu. Uzun süre bekledi, hatta bir iki basamak aşağı indi. Sonunda içeri girdi.

«Bir şey duyulmuyor, kızı dövmedi. Herhalde sızdı kaldı. Gidebilirsiniz artık.»

— Dinleyin beni Şatov, bütün bunlardan ne sonuç çıkarmam gerekir?

— «İstediğinizi çıkarın,» diye cevapladı bıkkın bir sesle ve çalışma masasına oturdu.

Ordan çıktım. Kafamı yavaş yavaş olmayacak düşünceler sarıyordu. Kaygıyla ertesi günü düşündüm.

VII

Bu «ertesi gün,» yani Stepan Trofimoviç'in kaderinin kesin olarak saptanacağı o pazar, hikâyem için en önemli günlerden biri oldu. O gün, bize bazı muammaları çözme olanağı sağlayan beklenmedik olaylarla dolu geçti. Anck şaşırtıcı açıklamalar yapılırken ortaya yeni muammalar çıktı ve karışıklık iyice arttı. Okuyucunun hatırlayacağı gibi sabahleyin Stepan Trofimoviç'in Varvara Petrovna'ya yapacağı ziyarette ona eşlik etmek zorundaydım. Öğleden sonra saat üçte de, kendisini ne olduğunu bilmediğim bir durumu anlatmak ve ona yardım etmek için (nasıl olacaktı bilmem) Lizaveta Nikolayevna'da olmak zorundaydım. Oysa olaylar hiç kimsenin kestiremeyeceği bir şekilde tepe taklak oldu. Kısacası o gün olağanüstü raslantılarm günüydü.

Olaylar, Stepan Trofimoviç'le benim, önceden kararlaştırıldığı gibi saat tam 12'de Varvara Petrovna'ya gittiğimizde kendisini evde bulamayışımızla başladı. Kiliseden dönmemişti henüz. Zavallı dostum o kadar zor durumdaydı ki, bu olay ruhsal durumunu alt üst etti. Bitkin bir durumda salondaki koltuklardan birine çöküverdi. Bir bardak su vermek istedim. Sapsarı kesilmiş

olmasına ve ellerinin titremesine rağmen geri çevirdi. Bu arada, o gün için pek şık giyinmiş olduğunu da söylemeliyim. İşlemeli beyaz bir gömleği (sanki baloya gidiyordu), beyaz bir kravatı, yeni satın alınmış bir şapkası, saman rengi eldivenleri vardı. Hafif bir de koku sürünmüştü.

Yerlerimizi henüz almıştık ki, uşak Şatov'u içeri aldı. Büyük bir ihtimalle o da özel bir çağrı almıştı. Stepan Trofimoviç elini sıkmak üzere yerinden kalkacak oldu, ama her ikimizi de dikkatle inceleyen Şatov selam bile vermeden bir köşeye oturdu. Stepan Trofimoviç şaşkın gözlerle baktı bana.

Birkaç dakika böyle derin bir sessizlik içinde geçti. Stepan Trofimoviç bana alçak sesle bir şeyler söylemek istedi ama anlayamadım ne dediğini. O kadar heyecanlıydı ki, sözlerinin sonunu getiremedi ve sustu. Uşak masayı düzenlemek üzere içeri girdi, ama asıl amacı bizi denetlemekti.

Şatov ona, «Aleksey Egoriç, Darya Pavlovna da hanımefendiyle birlikte mi gitti acaba? diye yüksek sesle ve sertçe sordu.

— Varvara Petrovna kiliseye yalnız gitti efendim. Darya Pavlovna odasından çıkmadı, kendisini pek iyi hissetmiyor, diye cevap verdi Aleksey Egoriç ciddi bir tavırla ve kelimelerin üstüne basarak.

Zavallı dostum, başımı başka tarafa çevirmeme rağmen bana yeniden endişeyle baktı. Birden bir araba sesi duyuldu, gürültülerden Varvara Petrovna'nın dönmüş olduğunu anladık. Aceleyle yerimizden sıçradık ama bizi bekleyen bir sürpriz daha vardı: Ayak seslerinin çokluğundan ev sahibesinin yalnız dönmediğini anladık. Görüşme saatini kendisi saptadığına göre bütün bunlar çok tuhaf geldi bize. Adımlar sıklaşmıştı, koşa koşa geliyorlardı sanki. Bu Varvara Petrovna olamazdı. Birdenbire kendisini büyük bir heyecan içinde, nefes nefese salonda bulduk. Birkaç metre arkasında Lizaveta Nikolayevna duruyordu. O çok daha sakindi ve kolunda Marya Timopefeyevna Lebiyadkin vardı. Rüyamda görsem inanamazdım.

Bu tuhaf durumu açıklamak için biraz geri gitmem ve

Varvara Petrovna'nın kiliseden çıkarken başına gelen beklenmedik olayı anlatmam gerekir.

O gün bütün şehir —yani soylu çevre— kilisedeydi. Valinin karısının, şehre gelişinden bu yana ilk defa kiliseye geleceği biliniyordu. Bu arada şunu da söyleyeyim ki, dolaşan söylentilere göre valinin karısı serbest fikirliydi ve «yeni ilkeleri» benimsemişti. Ayrıca bütün kadınlar çok şık giyineceğini de biliyorlardı. Bu nedenle kendileri de şık giyinmeye özen göstermişlerdi. Yalnızca Varvara Petrovna, dört yıldır olduğu gibi, siyah bir elbise giymişti. Her zamanki gibi, ilk sırada soldaki yerini aldı; bir hademe elinde kadife bir minderle geldi ve Varvara Petrovna'nın diz çökeceği yere bıraktı. Kısaca her şey normal akışını sürdürüyordu. Bununla birlikte Varvara Petrovna'nın olağanüstü bir çoşku ve arzuyla dua ettiği de göze çarpmıştı. Hatta daha sonraları olaylar bütün ayrıntılarıyla hatırlandığı zaman, gözlerinin yaşlı olduğu da söylendi. Ayinden sonra başrahibimiz Peder Pavel vaaz vermek üzere kürsüye geldi. Kendisi çok sevilir ve vaazları da dinlenirdi. Hatta Peder Pavel'in bunları yayımlaması bile istenirdi. Ama kendisi bir türlü karar veremiyordu buna. Vaaz bu sefer çok uzun sürdü.

Kilisenin yanında duran bir arabadan bir kadın indiği sırada bitmemişti daha. Bu, hanımların ancak yan oturabildikleri ve sarsıntıdan düşmemek için arabacının kemerine tutundukları, arabanın her sarsılışında rüzgârda sallanan bir ot gibi yatıp kalktıkları kiralık bir drojkiydi. Bu arabalara hâlâ rastlamak mümkündü şehrimizde. Başka arabalar ve polislerin arasında meydanın köşesinde durmuştu araba. Kadın iner inmez arabacıya dört gümüş kopek verdi.

Arabacının gülümsediğini görerek, «çok mu az oldu Vanya? diye sordu. Bütün param bu,» diye ekledi sonra. Arabacı omuzlarını kaldırarak, «Tanrı kutsasın seni, fiyat konuşmamıştık ki,» dedi. «Seni üzmek günah olur,» der gibi bir havası vardı. Sonra meşin para kesesini geniş elbisesinin cebine soktu, öteki arabacıların şaka ve alayları arasında atları sürdü. Kadın da aynı

şekilde ve meraklı bakışlar arasmda, efendilerini bekleyen uşaklar ve arabacıların içinden geçerek kiliseye doğru yürüdü. Gercekten de cadde ortasında, insanların arasında bir kadının böyle birdenbire ortaya çıkmasında beklenmedik ve tuhaf bir şey vardı. Kadının hastalıklı, zayıf bir bünyesi vardı ve topallıyordu, aşırı ölçüde boyanmıştı. Ne boyun atkısı, ne de mantosu vardı. Eylül ayının güneşli ama soğuk ve rüzgârlı bir günü olmasına rağmen, yalnızca koyu renk bir elbise giymekle yetinmişti. Şapkası da yoktu. Saçlarını küçük bir topuz yapmış ve kutsal günlerde ikonaların süslenmesi için satılan kağıt bir gül iliştirilmişti. Bu güllerin bir benzerini Marya Timopefeyevna'yı ziyaret ettiğim sırada ikonaların altında görmüştüm. Genç kadın gerçi başı önünde gidiyordu, ama bir yandan da kurnaz ve neşeli bir şekilde gülümsüyordu. Biraz gecikmiş olduğundan, belki de giriş izni verilmeyebilirdi kendisine, ama kiliseye girmeyi başardı ve yavaşça ön taraflara süzüldü.

Peder Pavel vaazım sürdürüyordu; kiliseyi dolduran kalabalık dikkatli ve sessizce kendisini dinliyordu. Yine de birkaç kişi yeni gelen bu kadına kaçamak, meraklı bakışlar atmadan yapamadı. Kadın diz çöktü ve makyajlı yüzünü yere kadar eğdi. Uzun süre bu şekilde kaldı. Ağlıyor gibiydi. Ama yeniden doğrulduğu zaman eski neşesini buldu. Bakışlarını büyük bir zevkle kendisini çevreleyen yüzler ve kilisenin duvarları üstünde dolaştırdı. Bu kadınlardan bazılarını daha iyi görebilmek için ayaklarının ucuna basıp yükselerek ve bir iki defa da tuhaf bir şekilde gülerek, özel bir merakla inceledi. Vaaz bitmiş ve başrahip kutsal haçı ortaya çıkarmıştı. Önce valinin karısı yaklaştı haça, ama birkaç adım attıktan sonra durdu ve önceliği, önünde sanki kimse yokmuş gibi dosdoğru haçın bulunduğu tarafa ilerleyen Varvara Petrovna'ya tanımak istediğini gösterdi. Valinin karısının bu aşırı saygısında kuşkusuz alaycı bir amaç vardı. Davranışını herkes böyle yorumladı. Varvara Petrovna da anlamıştı kuşkusuz, ama sanki kimsenin farkında değilmişcesine, sarsılmaz bir ağırbaşlılıkla haçı öptü ve hemen çıkış kapısına yönel-

di. Herkesin kendisine yol vermesine rağmen, uşağı önden giderek yol açma çabasındaydı. Ama çıkışta bir grup, kısa bir süre yolunu kesince, durdu ve birdenbire tuhaf bir yaratık, saçma kâğıttan bir gül iliştirilmiş bir kadın, kalabalığı yararak, Varvara Petrovna'nın önünde diz çöktü. Özellikle kalabalık içinde kolay kolay şaşırmayan Varvara Petrovna bu kadını gururlu ve sert bir tavırla inceledi.

Burada, Varvara Petrovna'nın son yıllarda tutumlu ve hatta biraz cimri bir insan olduğunu olabildiğince kısa bir şekilde belirtmeliyim. Bununla birlikte, özellikle hayır işleri söz konusu olduğu zaman eli açılıyordu. Başkentte bir hayır kurumu üyesiydi. Son kıtlıkta açlık çekenler için yardım olarak, merkez komitesine beş yüz ruble göndermişti ve bu yüzden kendisinden pek söz edilmişti. Son günlerde de, yeni valinin gelişinden önce ilimizin ve şehrimizin yoksul gebe kadınlarına yardım etmek üzere bir kadınlar komitesi kurma tasarısı üzerindeydi. Çok hırslı bir kadın olduğu söyleniyordu, fakat Varvara Petrovna'nın atılganlığı ve direnci bütün engelleri aştı. Komite hemen hemen kurulmak üzereydi, henüz tohumları atılmış olan tasarı çoşkulu ve heyecanlı yaratıcısının kafasında gitgide gelişiyordu. Bu komitenin bir benzerini de Moskova'da kurmayı ve etkinlik alanını yavaş yavaş bütün Rusya'ya yaymayı düşünüyordu. Ama valinin değişmesi bütün planları altüst etti. Söylentiye göre yeni valinin karısı bu konuda bazı baltalayıcı sözler yayarak bu tür bir komitenin gereksizliğini vurgulamıştı. Bu sözler de abartılarak Varvara Petrovna'nın kulağına götürülmüştü. İnsanların içlerindekini ancak Tanrı bilir ama, öyle sanıyorum ki, Varvara Petrovna kilisenin kapısmda dururken için için seviniyordu. Valinin karısının ve öteki kadınların birazdan yanmdan geçeceklerini biliyordu. «Gözleriyle görsün, benim iyilikseverliğim hakkında yaptığı boş ve gereksiz konuşmalar bana vız geliyor. İşte hepiniz görün!»

«Ne var yavrum? Ne istiyorsunuz?» diye sordu Varvara Petrovna önünde diz çökmüş olan kadına. Kadın kendisini an-

laşılmaz, korku ve hayranlık dolu bakışlarla seyrediyordu. Sonra birdenbire garip bir şekilde, keskin çığlıklar atarak gülmeye başladı.

«Ne istiyor? Kimdir?» diye sordu Varvara Petrovna, çevresindeki kalabalığa, emredici bakışlarla. Kimse cevap vermedi.

«Bir derdiniz mi var? Yardım mı istiyorsunuz?»

— İstiyorum ki... buraya... buraya yalnızca elinizi öpmek için geldim, diye kekeledi. Yeniden gülmeye başladı. Bakışları sizden bir şey koparmak isteyen çocukların saflığını andırıyordu. Varvara Petrovna'nın ellerine sarılmak istedi, ama birden korkuya kapılmış gibi geri çekildi.

«Yalnızca bunun için mi geldiniz?» dedi Varvara Petrovna merhametli bir gülümsemeyle ve aynı anda cebinden sedef işlemeli para kesesini çıkardı, tanımadığı bu kadına on ruble uzattı. Kadın parayı aldı. Varvara Petrovna sıradan bir dilenci olarak görmediği bu genç kadınla çok ilgilenmiş gözüküyordu.

«Gördün mü, on ruble verdi?» diye bir ses geldi kalabalığın içinden. Zavallı kadın bir yandan sol elinin parmaklarıyla, rüzgârda uçuşan on rubleyi sıkıca tutuyor, bir yandan da «elinizi rica ediyorum» diye kekeliyordu. Varvara Petrovna kaşlarını hafifçe çattı ve ciddi, hatta sert bir tavırla elini uzattı. Yabancı kadın saygıyla öptü. Minnet dolu gözleri heyecanla parladı. Valinin karısının kilisenin kapısında gözükmesi tam bu ana rastladı. Arkasında bir sürü kadın ve yüksek dereceli memurlar vardı. Durmak zorunda kaldı, arkasındakiler de durdu.

«Titriyorsunuz, üşüyor musunuz?» diye sordu birden Varvara Petrovna ve mantosunu çıkarıp uşağına atarak, omuzlarındaki çok değerli siyah şalı hâlâ diz çökmüş olarak duran yabancı kadının çıplak omuzlarına kendi elleriyle sardı.

«Ama kalkın artık, kalkın rica ediyorum.»

Genç kadın kalktı.

«Nerede yaşıyorsunuz? Hiç kimse nerede oturduğunu bilmiyor mu?»

Varvara Petrovna yeniden merakla çevresine bakındı. Ama

bu yüzler biraz önceki yüzler değildi. Şimdi çevresini sarmış olanlar hep tanıdığı kişiler ve bu sahneyi izleyen yüksek sosyete insanlarıydılar. Kimisi katı bir şaşkınlık içinde, kimisi de bir kandal bekleyişi ve kurnazca bir merak içindeydi. Hatta bazıları gülmeye başlamıştı bile.

Sonunda Varvara Petrovna'nın sorusunu cevaplandıracak bir babayiğit çıktı. Şehrimizin saygıdeğer tüccarlarından Andreyev'di konuşan; «Adı Lebiyadkin galiba» dedi. Gözlüklü, beyaz sakallıydı, Rus tarzında giyinmişti ve elinde bir silindir şapka tutuyordu. «Bogoyavlenskaya Sokağmda, Filippov'un evinde oturuyor.»

— Lebiyadkin mi? Filippov'un evinde demek? Böyle bir ad duymuştum. Teşekkür ederim Nikon Semiyoniç. Ama kim bu Lebiyadkin?

— Yüzbaşı olduğunu söyleyen biri: Karanlık bir adam. Kızkardeşi bu kuşkusuz. Andreyev sesini alçaltarak ve anlamlı anlamlı Varvara Petrovna'ya bakarak, evden kaçtı herhalde, diye sürdürdü konuşmasını.

— Anlıyorum sizi. Teşekkür ederim Nikon Semiyoniç. Bayan Lebiyadkin misiniz siz, sevgili yavrum?

— Hayır, Bayan Lebiyadkin değilim.

— Lebiyadkin kardeşiniz mi?

— Evet, Lebiyadkin kardeşimdir.

— Bakın şimdi ne yapacağım yavrum. Benimle geleceksiniz ve sizi oradan evinize yollayacağım. Benimle gelmek ister misiniz?

— Evet, tabii isterim, diye haykırdı Bayan Lebiyadkin heyecanla ellerini çırparak.

— «Teyze, teyzeceğim, beni de götürün,» diye haykırdı birden Lizaveta Nikolayevna. Lizaveta Nikolayevna kiliseye valinin karısıyla birlikte gelmişti. Bu sırada Praskovya İvanovna doktorun tavsiyesi üzerine yanında Mavriki Nikolayeviç olduğu halde araba gezisine çıkmıştı. Lizaveta Nikolayevna birden valinin karısından ayrılıp Varvara Petrovna'ya doğru koştu.

«Benimle birlikte olmandan her zaman mutluluk duyduğumu biliyorsun, sevgili yavrum; ama annen ne düşünür acaba?» dedi Varvara Petrovna gururlu bir havayla, Liza'nın heyecanlı halini görünce şaşkınlık içinde durdu. Liza, Varvara Petrovna'ya sarılarak «Teyze, teyze mutlaka sizinle gelmeliyim,» diye ısrar etti.

«Mais qu'avez-vous donc Lise?,» diye sordu valinin karısı şaşkınlık içinde.

— Bağışlayın beni sevgili kuzinim, teyzeme gidiyorum, dedi Liza, bundan pek memnun olmayan ve şaşkın gözüken kuzinini aceleyle öperek.

— Anneme hemen gelip beni orada bulmasını söyleyin. Annem sizi ziyaret etmek istiyordu zaten. Biraz önce kendisi söylemişti bunu ama ben size haber vermeyi unuttum, dedi Liza. Özür dilerim, kızmayın, Julie... *chère cousine.* Hazırım teyze!

— «Eğer beni birlikte götürmezseniz, bağırarak arabanızın arkasından koşarım» diye mırıldandı umutsuzca Varvara Petrovna'nın kulağına eğilerek. Bereket versin kimse duymadı. Varvara Petrovna bir adım geriledi ve heyecanlanan kıza keskin bakışlarla baktı. Bu bakış karar vermesine yetti: Liza kendisiyle birlikte gelecekti.

«Buna bir son vermeliyiz,» diye bağırdı elinde olmadan. Evet Liza, seni memnuniyetle götürürüm ama Julya Mihaylovna'nın izin vermesi gerekir, diye ekledi, açık ve gururlu bir tavırla valinin karısına dönerek.

— Onu bu zevkten mahrum etmek istemem, diye kekeledi Julya Mihaylovna, göze batan bir incelikle. Bu küçüğün ne kadar inatçı olduğunu bilmez miyim (valinin karısı tatlı bir şekilde gülümsedi).

— Çok teşekkür ederim, dedi Varvara Petrovna, gururlu ve ince tavrıyla.

— Liza'nın sizinle birlikte olmak arzusuyla yanıp tutuşmasını, bunun yanında bu kadar güzel, yüce... nasıl söylesem... bir acıma duygusuyla (burada «zavallı kadın»a baktı) hem de

kilisenin kapısında harekete geçtiğini görmekten son derece memnunum, diye sürdürdü konuşmasını Julya Mihaylovna; keyif içindeydi, zevk ve heyecandan kızarmıştı.

— Bu sözler size onur veriyor, «Madam,» dedi Varvara Petrovna. Julya Mihaylovna birden elini uzattı kendisine ve Varvara Petrovna parmak uçlarını aceleyle bu ele dokundurdu. Genel olarak etki olağanüstüydü. Yüzler zevkten parlıyordu. Bazıları yapmacıklı ve yavan yavan gülümsüyordu.

Kısaca bütün şehir görmüştü: Bugüne kadar ziyaretine gitmeyerek Varvara Petrovna'yı küçümsemiş olan Julya Mihaylovna olamazdı. Tersine Julya Mihaylovna ile arasına mesafe koyan Varvara Petrovna'ydı. Julya Mihaylovna kabul edileceğinden emin olsaydı, koşa koşa gidecekti Varvara Petrovna'ya. Bayan Stavrogin'in saygınlığı arttı birden.

Varvara Petrovna kilisenin önünde duran arabayı Bayan Lebiyadkin'e göstererek, «binin, sevgili yavrum,» dedi. «Zavallı kadın» keyifle arabaya doğru koştu. Uşak binmesine yardımcı oldu.

«Topallıyorsunuz,» diye bağırdı Varvara Petrovna şaşkın ve sapsarı kesilmiş olarak (şaşkınlığı belliydi ama nedenini kimse anlamadı).

Araba hareket etti. Varvara Petrovna'nın evi kiliseye çok yakındı. Daha sonra Liza'nın anlattığına göre, üç dakika süren yolculuk boyunca Bayan Lebiyadkin durmadan kahkahalar atmış, Varvara Petrovna ise, Liza'nın deyimiyle «ipnotize olmuş gibi» hareketsiz kalmıştı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AKILLI YILAN

1

Varvara Petrovna bir çıngırağın ipini çekti ve pencere kenarındaki bir koltuğa çöktü.

Marya Timopefeyevna'ya odanın ortasında, yuvarlak büyük bir masanın yanında duran iskemleyi göstererek «Oturun şuraya, yavrum,» dedi. Stepan Trofimoviç, ne demek oluyor bu? Bu kadına bakın, evet bakın ona, nedir anlamı bunun?

— «Ben... ben...» diye kekeledi Stepan Trofimoviç.

Bu sırada uşak girdi.

«Acele bir fincan kahve, çok çabuk. Atları çözmesinler.»

— *Mais, chère et excellente amie, dans quelle inquiétude!..* diye bağırdı Stepan Trofimoviç bitkin bir sesle.

— Oo! Fransızca konuşuyorsunuz! Fransızca konuşuyorsunuz. Yüksek sosyeteden olduğunuz belli oluyor hemen, diye bağırdı Marya Timopefeyevna ellerini çırparak ve keyifle Fransızca dinlemeye hazırlanarak. Varvara Petrovna dehşete düşmüş kendisini izliyordu.

Hepimiz sessizce ne olacağını bekliyorduk. Şatov kafasını kaldırmıyordu. Stepan Trofimoviç ise bütün olup bitenlere sebep olan kendisiymiş gibi şaşkın gözüküyordu. Şakakları ter içindeydi. Liza'ya bir göz attım (bir köşede, Şatov'un hemen hemen yanında oturuyordu). Araştırıcı bakışları Varvara Petrovna ile topal kadın arasında gidip geliyordu. Dudaklarında bir gülüm-

seme vardı ama kötü bir gülümsemeydi bu. Varvara Petrovna farketti bunu. Bu arada Marya Timopefeyevna sevinçli görünüyordu. Büyük bir zevkle Varvara Petrovna'nın güzel salonunu inceliyordu. Mobilyaya, duvardaki tablolara, tavandaki fresklere, bir köşede yükselen bronz haça, porselen lambaya, albümlere ve masanın üstündeki biblolara dikkatle bakıyordu.

«Nasıl, sen de buradasın demek Şatuşka! diye bağırdı. Deminden beri görüyordum seni, ama hayır o olamaz, buraya nasıl gelebilir, diyordum kendi kendime.» Sonra keyifle güldü.

Varvara Petrovna birden Şatov'a dönerek, «bu kadını tanıyor musunuz?» diye sordu.

— Evet, tanıyorum, diye homurdandı Şatov, sandalyesinde sallanarak.

— Ne biliyorsunuz onunla ilgili? Çabuk söyleyin, rica ederim.

— Ne desem bilmem ki? diyerek durup dururken gülümsedi. Siz kendiniz de görüyorsunuz...

— Ne görüyorum ben? Bir şey söyleyin lütfen.

— Benim oturduğum evde oturuyor... Kardeşiyle... Bir subay...

— «Sonra?»

Şatov duraksadı.

«Söz konusu etmeye değmez» diye mırıldandı sonunda. Yeniden suskunluğa döndü. Yüzü kıpkırmızı kesilmişti.

«Tabii, sizden daha fazla bir şey beklenmez,» dedi Varvara Petrovna kızgın bir şekilde. Hepimizin bir şeyler bildiğini ama söylemekten korktuğumuzu ve sorularına kaçamak cevaplar vererek kendisini atlattığımızı açıkça görüyordu.

Uşak içeri girdi ve gümüş bir tepsi içinde kahvesini getirdi, ama hanımının yaptığı küçük bir işaretle Marya Timopefeyevna'ya yöneldi.

«Biraz önce üşüyordunuz, sevgili yavrum,» için, ısınırsınız.

— «Teşekkür ederim» dedi Marya Timopefeyevna kahveyi alırken ve birdenbire uşağa teşekkür ettiği için katıla katıla gül-

meye başladı. Varvara Petrovna kendisine sert bir şekilde bakınca korktu ve fincanı masanın üzerine bıraktı.

«Bana kızmıyorsunuz ya teyzeceğim?» dedi sevimli bir şekilde.

— «Ne? dedi Varvara Petrovna, titredi ve koltuğunda doğruldu. Ben sizin teyzeniz değilim. Ne demek istiyorsunuz?»

Bu ani öfkeye çok şaşıran Marya Timopefeyevna arkasma yaslanarak tir tir titremeye başladı.

«Ben... ben... sanıyordum ki size böyle hitap etmem gerekiyor,» dedi şaşkınlıktan irileşmiş gözleriyle Varvara Petrovna' ya bakarak. Liza da böyle diyordu size.

— Liza da kim?

— İşte şu genç bayan, dedi ve parmağıyla Liza'yı gösterdi.

— Ne zamandan beri Liza diyorsunuz siz ona?

— Siz de öyle dediniz ama biraz önce, dedi Marya Timopefeyevna biraz yüreklenerek. Rüyamda ona çok benzeyen bir bayan gördüm diye ekledi gülerek başka bir şey düşünüyormuş gibi.

Varvara Petrovna bir an düşündü ve sakinleşti biraz. Hatta Marya Timopefeyevna'nın son sözlerine hafifçe gülümsedi. Bu gülüşü farkeden genç kadın yerinden kalktı ve topallayarak çekingen bir tavırla yaklaştı ona.

«Alın şunu, geri vermeyi unuttum. Bağışlayın kabalığımı,» dedi Varvara Petrovna'nın kendisine verdiği siyah şalı omuzlarından alarak.

— Örtün omuzlarınıza hemen onu, sizde kalsın. Hadi oturun yerinize ve kahvenizi için rica ederim. Korkmayın benden yavrum. Rahat olun, sizi anlamaya başlıyorum.

— *Chère amie,* diyerek söze karışmak istedi Stepan Trofimoviç.

— «Ah, Stepan Trofimoviç, durum çok karışık. Hiç değilse siz yardım edin bana. Yanınızdaki şu çıngırağı çalın rica ediyorum.»

Bir sessizlik oldu. Gözleri sinirli ve kuşkulu biçimde üstümüzde dolaştı. En sevdiği oda hizmetçisi Ağaşa içeri girdi.

«Cenevre'de satın aldığım kareli şalı getirin bana lütfen. Darya Pavlovna ne yapıyor?»

— Pek iyi değil Madam.

— «Yukarı çık ve kendisine buraya gelmesini söyle. Rahatsız bile olsa hemen gelmesini rica ettiğimi eklemeyi unutma.»

O sırada, tuhaf ayak sesleri ve koşuşmalar duyuldu yine ve birden kapıda, Mavriki Nikolayeviç'in kolunda, şaşkın ve heyecanlı bir durumda Praskovya İvanovna gözüktü.

«Ah! Tanrım dayanamıyorum. Liza, deli kız, annene neler ediyorsun?» diye haykırdı zayıf, sinirli kadınlarda çok sık rastlanan tedirginliği yansıtan bir sesle.

— «Varvara Petrovna, kızımı almaya geldim.»

Varvara Petrovna asık bir suratla baktı kadına, hafifçe doğruldu ve hoşnutsuzluğunu belli ederek:

«Günaydın Praskovya İvanovna. Otur, rica ederim. Geleceğini biliyordum,» dedi.

II

Bu karşılaşmada hayret edecek hiçbir şey yoktu Praskovya İvanovna'ya göre. Varvara Petrovna eski dostuna her zaman despotça davranmıştı ve dostluk maskesi altında ona hep küçümseyerek bakmıştı. Oysa o gün olağanüstü bir durum söz konusuydu. Daha önce de söz ettiğim gibi, iki kadının arası iyice açılmıştı son günlerde. Ancak Varvara Petrovna bu soğukluğun nedenlerini kestiremiyordu. Bu da onun daha bir gücenmesine neden oluyordu. Ama şimdi önemli olan Praskovya İvanovna'nm kendisine karşı tuhaf bir üstünlük taslamasıydı. Bu davranış Varvara Petrovna'yı yaralıyordu tabii ki. Öte yandan bazı tuhaf söylentiler de geliyordu kulağına ve bu söylentilerin belirsizliği bir kat daha sinirlenmesine neden oluyordu. Varvara Petrovna

sözünü esirgemiyen, gururlu ve mücadeleci bir kadındı. Dolaylı suçlamalardan ve imalı sözlerden nefret ederdi. Her zaman açık oynamayı tercih ederdi. Her neyse, beş günden beri, yani Varvara Petrovna'nın «şu Drozdov»a yaptığı son ziyaretten sinirli bir şekilde dönmesinden beri görüşmemişlerdi. Şunu çekinmeden söyleyebilirim ki, Praskovya İvanovna şimdi içeri girerken Varvara Petrovna'nın kendisinden çekinmesi gerektiğine safça inanıyordu. Yüzünün ifadesinden açıkça anlaşılıyordu bu. Oysa ne zaman Varvara Petrovna'nın aşağılanabileceği düşünülse, kadın şeytanca zekasını kullanarak bu zor durumun üstesinden gelmeyi başarıyordu.

Uzun süre en küçük bir itiraz göstermeden kendilerine hakaret edilmesine göz yuman birçok güçsüz yaratık gibi, rüzgârın kendi istediği yönde estiğini farkeden Praskovya İvanovna aşırı bir hiddetle saldırıya geçerdi. Üstelik sağlığı bozuktu ve hastalık onu daha da sinirli yapmıştı. Bizim orada bulunmamızın iki dost arasında çıkacak tartışmayı etkilemesinin düşünülemeyeceğini eklemeliyim. Biz aileden sayılıyorduk ve biraz da küçük görülüyorduk. Hayretle farketmiştim bunu o zaman. Praskovya İvanovna'nın haykırışını duyan ve Varvara Petrovna'nın gelişinden beri yerine oturmamış olan Stepan Trofimoviç bitkin bir durumda kendisini sandalyeye bıraktı ve umutsuz bakışlarla beni aradı. Şatov oturduğu yerde bir ileri bir geri sallandı ve anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı. Kalkıp gidecek sandım. Liza da kalkar gibi yaptı ama annesinin çığlıklarına bile kulak asmadan yeniden yerine oturdu. Bu «dikbaşlı» bir karaktere sahip olmasından değil, çok daha başka bir nedenden, derin bir kaygının tutsağı olmasından kaynaklanıyordu. Gözlerini dalgın dalgın yere dikmişti ve artık Marya Timopefeyevna'yla bile ilgilenmiyordu.

III

Praskovya İvanovna, Mavriki Nikolayeviç'in yardımıyla masanın yanındaki bir koltuğa çökerek «oh, nihayet oturabildim,

dedi. Bacaklarım ağrımasaydı, sizin evinizde kesinlikle oturmazdım,» diye de ekledi kızgın bir sesle.

Varvara Petrovna yavaşça başını kaldırdı ve acı duyduğunu belli eden bir ifadeyle sağ elinin parmaklarını şakağına dayadı.

«Niçin, Praskovya İvanovna? Niçin benim evimde oturmayacakmışsın? Kocan benim en iyi dostlarından biriydi ve senle de okuldayken evcilik oynardık.»

Praskovya İvanovna ellerini salladı.

«Bunu bekliyordum. Ne zaman bana sitem etmeye kalksanız, çocukluk anılarınızdan söz edersiniz. Taktiğiniz bu. Bana sorarsanız bunlar boş sözler. Bana ne yatılı okul anılarınızdan.»

— Bugün huysuzluğun üstünde galiba. Ayakların nasıl? Kahve geldi işte. Lütfen al ve bırak artık bağırıp çağırmayı.

— »Bana çocuk muamelesi yapıyorsunuz. İstemiyorum sizin kahvenizi.»

Kendisine kahve getiren uşağa, kenara çekilmesi için sinirli bir el işareti yaptı. (Üstelik Mavriki Nikolayeviç ve benden başka kimse kahve içmedi. Stepan Trofimoviç fincanı aldı ama hiç dokunmadan sehpanın üzerine bıraktı. Marya Timopefeyevna bir fincan daha içmek istedi, ama ne düşündüyse, gururlu bir tavırla ve yaptığından çok memnun gözükerek vaz geçti.)

Varvara Petrovna zoraki bir şekilde gülümsedi. «Bir şeyler tasarlıyor olmalısın sevgili Praskovya İvanovna. Bu düşünceler içinde geldin buraya. Her zaman hayallerinle yaşadın. Yatılı okul anılarından söz ettiğim zaman bana kızıyorsun, ama tatilden dönüşte bütün sınıfın önünde, süvari subayı Şolikin'in sana evlenme teklif ettiğini haykırdığını unuttun mu? Bayan Lefébure yalanını ortaya çıkardı hemen. Ama yalan söylememiştin. Bu hikâyeyi eğlence olsun diye uydurmuştun. Peki söyle bakalım. Şimdi ne var? Daha ne tasarladın? Canını sıkan nedir?»

— «Ya siz, siz de din dersine gelen papaza aşıktınız. Alın bakalım. Madem bu kadar kincisiniz. Ha, ha...»

«Oo, bu papaz hikâyesini unutmadın demek ki,» dedi Var-

vara Petrovna ona nefretle bakarak. Yüzü yemyeşil oldu. Praskovya İvanovna gururla yerinden doğruldu.

«Şu anda gülecek halim yok sevgili dostum. Kızımı niçin bütün şehrin gözü önünde kendi skandallarınıza karıştırdınız?» Bunu öğrenmek için geldim buraya.

Skandallar mı? diye haykırdı birden Varvara Petrovna tehdit edici bir ifadeyle.

— Anne, ben de biraz kendinize gelmenizi rica ediyorum, dedi Lizaveta Nikolayevna.

— Ne dedin? diye ayaklanarak feryadı basmak üzereyken kadın, kızının ateş püsküren bakışlarını görünce kalakaldı yerinde.

— Nasıl skandaldan söz edebilirsiniz anne? dedi kıpkırmızı kesilen Liza. Ben buraya kendi isteğimle geldim, çünkü bu zavallı kadının hikâyesini öğrenmek ve kendisine yardımcı olmak istiyordum.

— Bu zavallı kadının hikâyesi mi? diye tekrarladı Praskovya İvanovna kötü kötü gülerek. Sen niçin burnunu sokuyorsun bu «hikâyelere?» Sizin bu despotça tutumunuzdan bıktık artık sevgili dostum. Öfkeli bir şekilde Varvara Petrovna'ya döndü: Doğru olup olmadığını bilmiyorum ama bütün şehri parmağınızda oynattığınız söyleniyor. Şimdi artık her şey bitti.

Varvara Petrovna yayından fırlamak üzere olan bir ok gibiydi. Uzun süre sert bakışlarla süzdü Praskovya İvanovna'yı.

«Praskovya, Tanrı'ya şükret ki, yabancı yok burada,» dedi sonunda ürkütücü bir sakinlikle. Çok saçma sapan şeyler söyledin.

— Kimin ne söylediği umurumda değil benim. Gururunuz yüzünden insan önünde söylenenlerden korkan sizsiniz. Burada yabancı kimse olmamasma gelince, buna sizin şükretmeniz gerekir.

— Bu son hafta içinde biraz daha mı akıllanmışsın nedir?

— Hayır, hiç ilgisi yok. Bu son hafta içinde yalnızca gerçek ortaya çıktı.

Hangi gerçek? Dinle Praskovya İvanovna. Beni sinirlendirme. Hemen çıkar ağzından baklayı. Ciddi olarak soruyorum: Nedir bu gerçek? Ne demek istiyorsun?

— «İşte orada oturuyor bütün gerçek. Orada, önünüzde» diye haykırdı Praskovya İvanovna parmağıyla Marya Timopefeyevna'yı işaret ederek. Karşısındakine büyük bir darbe indirme hevesine kendini o kadar kaptırmıştı ki, hareketinin sonuçlarını düşünmüyordu bile. Neşeli bir merakla sürekli olarak Praskovya İvanovna'yı izleyen Marya Timopefeyevna öfkeli kadının parmağıyla kendisini işaret ettiğini görünce katıla katıla gülmeye ve oturduğu yerde kıpırdanmaya başladı.

«Ulu Tanrım, hepsi delirmiş bunların!» diye bağırdı Varvara Petrovna ve sapsarı kesilmiş olarak arkasına yaslandı. Yüzünün rengi o kadar sararmıştı ki hepimiz korktuk. Kendisine doğru ilk koşan Stepan Trofimoviç oldu. Ben de yaklaştım yanma. Liza da yerinden kalktı ama kalkar kalkmaz da durakladı. Ama aramızda en çok şaşırmış olan Praskovya İvanovna idi. Bir çığlık attı ve bacaklarının ağrısına aldırmadan ağlamaklı bir sesle haykırdı:

«Varvara Petrovna, bağışlayın beni, aptallığımı bağışlayın. Su getirsin ona biri!»

— Ağlama Praskovya İvanovna, rica ederim. Lütfen açılın baylar. Su istemiyorum, dedi yavaş ve kesin bir sesle. Dudaklarında hiç renk kalmamıştı.

— Dostum, diye yeniden söze girdi biraz rahatlamış olan Praskovya İvanovna. Yakışıksız şeyler söyledim. Doğru. Ama bazı alçakların gönderdiği imzasız mektuplar beni benden aldı. Madem ki söz konusu olan sizsiniz, size göndermeleri gerekirdi bu mektupları. Benim bir kızım var sonunda ve ben kendisinden sorumluyum.

Varvara Petrovna gözlerini açmış dikkatle dinliyordu onu. Aynı anda köşedeki küçük kapı sessizce açıldı ve Darya Pav-

lovna içeri girdi. Durdu. Heyecanımız onu çok şaşırtmıştı, hepimize şöyle bir baktı. Galiba kimsenin kendisine varlığından söz etmediği Marya Timopefeyevna'yı farketmedi ilk anda. Onun sessizce girişini ilk farkeden Stepan Trofimoviç oldu. Aceleyle bir hareket yaptı, kızardı ve hangi nedenle bilinmez, yüksek sesle: «Darya Pavlovna» diye bağırdı. Bütün bakışlar aynı anda genç kıza doğru çevrildi.

«Nasıl, Darya Pavlovna'nız bu ha? diye haykırdı Marya Timopefeyevna. Şatuşka kızkardeşin sana benzemiyor hiç. Nasıl oluyor da benim uşağım bu kadar güzel bir kızı köle olarak nitelendirebiliyor ve ona Daşka diyor?»

Bu sırada Darya Pavlovna, Varvara Petrovna'nın yanma kadar gelmişti, ama Marya Timopefeyevna'nm çığlığıyla şaşırmış bir şekilde birden geri döndü, durdu ve uzun uzun bu sakat kadım süzdü.

«Otur, dedi Varvara Petrovna tehdit edici bir sakinlikle. Yanıma gel. Buraya... Oturduğun yerden görebilirsin o kadını. Tanıyor musun onu?»

— Kendisini hiç görmedim, diye cevap verdi Daşa yumuşak bir sesle. Kısa bir sessizlikten sonra, Lebiyadkin denen adamın sakat kızkardeşi olmalı bu, diye ekledi.

— Ben de sizi ilk defa görüyorum, sevgili dostum, dedi Marya Timopefeyevna çok neşeli bir şekilde. Sizinle tanışmaya can atıyordum. Çok iyi bir eğitimden geçtiğinizi gösteriyor her hareketiniz. Uşağıma ve iftiralarına gelince, hiç sizin gibi sevimli bir insan, sizin gibi iyi yetişmiş biri, onun parasını alabilir mi? Çünkü sevimlisiniz, evet sevimli. Bunu size söyleyen benim, dedi ellerini sallayarak neşeyle.

— Bütün bunlardan bir şey anlıyor musun? diye sordu Varvara Petrovna mağrur bir tavırla.

— Evet, hepsini anlıyorum.

— Nedir bu para hikâyesi?

— «Öyle sanıyorum ki, İsviçre'deyken Nikolay Vsevolo-

doviç tarafından, bu kadının ağabeyi Bay Lebiyadkin'e iletilmek üzere bana verilen paradan söz ediyor.»

Bir sessizlik oldu.

«Böyle bir şeyi sizden isteyen Nikolay Vsevolodoviç'in kendisi miydi?»

— Üç yüz ruble tutarındaki parayı Bay Lebiyadkin'e göndermeyi çok istiyordu. Tam adresini bilmiyordu. Yalnız buraya gelmek zorunda olduğunu biliyordu. Bay Lebiyadkin şehrimize geldiğinde kendisine vermem için bu parayı bana verdi.

— Peki kaybolan para nedir? Bu kadmın biraz önce söylediği sözler ne anlama geliyor?

— Hiç haberim yok. Ben de, Bay Lebiyadkin'in her yerde, ulu orta, parasının tamamını vermemiş olduğumu söylediğini duymuştum. Ama bu söylediklerinden hiçbir şey anlamıyordum. Bana verilen para üç yüz rubleydi, ben de ona üç yüz ruble gönderdim.

Darya Pavlovna bütün soğukkanlılığını kazanmıştı yeniden. Şunu da söylemeliyim ki, çok duyarlı biri olmasına rağmen genel olarak bu kızı şaşırtınak ve heyecanlandırmak zordu. Bütün soruları açık ve kesin bir şekilde cevaplandırdı. Acele etmeden, sürekli yumuşak bir sesle, ilk heyecanından en küçük bir iz taşımadan, kendisini suçlu hissettiği izlenimi verecek en küçük bir şaşkınlık göstermeden veriyordu cevaplarını.

Bu sorgulama sırasında gözlerini bir an olsun ondan ayırmayan Varvara Petrovna biraz düşündü. Bütün dikkati ile yalnız Daşa'ya bakmasına rağmen açıkca hepimize seslenerek kararlı bir sesle konuştu:

«Madem ki Nikolay bana başvurmamış ve işi size havale etmiş, kendine göre bazı nedenleri vardır. Madem ki bunlar benden saklanıyor, bunları öğrenmeye çalışmam. Ama bu işe senin karışmış olman beni fazlasıyla rahatlatıyor. Bunu bilesin Darya. Ama görüyor musun, çocuğum, tecrübesizliğin yüzünden, ne kadar iyi niyetli olursan ol, az kalsın hata yapıyordun. Bu hatayı bir alçakla alış veriş yaparak işledin. Yayılan söylentiler

bunu yeterince kanıtlıyor sana. Ama kendisi hakkında gerekli bilgileri edineceğim. Ve madem ki seni savunmak bana düşüyor, seni korumayı bileceğim. Şimdilik kapatalım bu konuyu.»

— Geldiği zaman yapılacak en güzel şey, onu uşakların bulunduğu odaya yollamak olacaktır, diye söze karıştı Marya Timopefeyevna sandalyesinde sallanarak. Biz burada kahvemizi içerken, o da hizmetçilerle kâğıt oynasın orada. Ona da bir fincan kahve gönderebiliriz belki, ama öyle iğreniyorum ki...

— «Kapatalım artık bu konuyu, diye yineledi Varvara Petrovna, Marya Timopefeyevna'yı dikkatle dinledikten sonra. Stepan Trofimoviç, şu çıngırağı çalın lütfen.»

Stepan Trofimoviç çıngırağı çaldı, sonra birden heyecanlı bir şekilde bir adım attı. Kıpkırmızı kesilmiş olarak kekelemeye başladı: «Eğer... Eğer ben... Bu aşağılık hikâyeyi işittiysem, daha doğrusu bu iftirayı... Utançla... *Enfin c'est un homme perdu et quelque chose comme un forçat évadé...*»

Yarıda kesti. Varvara Petrovna onu tepeden tırnağa süzdü. Aleksey Egoriç her zamanki ağırbaşlı haliyle içeri girdi.

«Araba hazırlansın,» diye emretti Varvara Petrovna. Bayan Lebiyadkin'i evine götüreceksin Aleksey Egoriç, hazırlan, kendisi gösterecek sana nerede oturduğunu.

— Bay Lebiyadkin bir süreden beri aşağıda bekliyor onu. Beklediğinin bildirilmesi için çok ısrar etti.

— İmkânsız, Varvara Petrovna, diye atıldı o ana kadar tek kelime söylemeden yalnız dinlemekle yetinen Mavriki Nikolayeviç. Toplum içine kabul edilebilecek bir insan olmadığım söylememe izin veriniz... Dayanılmayacak bir insandır o. Varvara Petrovna.

— Beklesin, dedi Varvara Petrovna, Aleksey Egoriç'e. Uşak hemen kayboldu.

— *C'est un homme malhonnête, et je crois même que c'est un forçat évadé ou quelque chose dans ce genre,* diye kekeledi Stepan Trofimoviç, ama kıpkırmızı kesildi ve sustu yeniden.

— «Liza, gitme zamanı geldi,» dedi Praskovya İvanovna,

iğrenmiş gibi bir tavırla yerinden kalkarken. Çok heyecanlı olduğu sırada bir budala olduğunu söylediği için üzgün görünüyordu. Darya Pavlovna konuşurken kibirli ve küçümseyici tavrını almıştı. Ama beni en çok etkileyen Lizaveta İvanovna'nın tavrı olmuştu. Darya Pavlovna odaya girdiğinden beri bakışlarında bir nefret kıvılcımı ve belirgin bir küçümseme vardı.

«Bir dakika bekle Praskovya İvanovna, rica ediyorum otur, dedi Varvara Petrovna her zamanki aşırı sakinliğiyle. Her şeyi anlatmak istiyorum ama senin bacakların ağrıyor. Tamam, teşekkür ederim. Biraz önce kendime hakim olamadım ve hoş olmayan bazı sözler kaçırdım ağzımdan. Özür dilerim. Budalaca davrandım, bunu kabul ediyorum, çünkü her şeyde adaleti severim. Sen de biraz önce imzasız mektuplardan söz ederken kendinde değildin kuşkusuz. Her imzasız mektup değersizdir. Sen farklı düşünüyorsan eğer, orası senin bileceğin şey. Senin yerinde olsaydım bu tür alçaklıklarla hiç ilgilenmez, küçültmezdim kendimi. Ama sen yaptın bunu. Madem ki başlattın, şunu söylemek zorundayım: altı gün önce ben de imzasız, kaba bir mektup aldım. Alçağın biri Nikolay Vsevolodoviç'in delirdiğini, «hayatımda büyük rol oynayacak» bir topaldan çekinmem gerektiğini yazıyor. Evet hatırlıyorum, böyle söylüyordu. Nikolay Vsevolodoviç'in çok düşmanı olduğunu bildiğimden onun düşmanları arasında en gizli, en aşağılık ve en kötüsünü buraya çağırttım ve kendisiyle kısa bir süre konuştuktan sonra imzasız mektubu yazanın o olduğunu anladım. Eğer sen benim yüzümden rahatsız edilmişsen ya da biraz önce söylediğin gibi imzasız mektup «yağmuruna tutulmuşsan,» elimde olmadan buna sebep olduğum için ilk önce ben üzülürüm tabii. Söylemek ve açıklamak istediklerim bu kadardı. Yorgun ve şaşkın olduğunuzu görüyorum ve üzülüyorum. Öte yandan, Mavriki Nikolayeviç'in bazı kötü kelimeler kullanarak, toplum içine kabul edilemeyecek biri olduğunu söylediği şu karanlık adamı buraya sokmaya karar verdim. Liza'nın özellikle burada yapacak bir şeyi yoktur. Yanıma gel Liza, çocuğum, gel seni bir daha kucaklayayım.»

Liza odayı geçerek, Varvara Petrovna'nın önünde sessizce durdu. O da öptü genç kızı, ellerinden tuttu, daha iyi görmek için biraz uzaklaştırdı kendisinden ve heyecanla seyretti. Sonra genç kızın üzerinde bir haç işareti yaptı ve yeniden kucakladı onu.

«Elveda Liza (sesi ağlayacakmış gibi titriyordu). Şunu iyi bil ki, kaderim ne olursa olsun seni her zaman seveceğim. Tanrı yardımcın olsun. Onun iradesine her zaman boyun eğdim.»

Biraz daha konuşmak istedi ama sonra kendisini tuttu ve sustu. Liza, her zamanki sessizce, rüyadaymış gibi yeniden yerine döndü. Annesinin önüne geldiği zaman birden bire durdu ve yumuşak ama demir gibi bir sesle:

«Hemen gitmeyeceğim anne, biraz daha kalacağım teyzemin yanında,» dedi.

— «Tanrım, neler duyuyorum hâlâ,» diye inledi Praskovya İvanovna bunalmış bir durumda ellerini iki yana açarak. Ama Liza cevap vermedi ona, hatta duymamış gibi yaptı. Yeniden köşesine oturdu. Gözlerini boşluğa dikmişti yine.

Varvara Petrovna'nın yüzü bir gurur ve zafer ifadesiyle aydınlandı.

«Mavriki Nikolayeviç, sizden büyük bir ricada bulunacağım. Rica ediyorum, gidin, şu aşağıdaki adama bir göz atın ve eğer içeri alınması için en küçük bir imkân varsa, buraya getirin onu.»

Mavriki Nikolayeviç yerlere kadar eğildi ve çıktı. Biraz sonra Bay Lebiyadkin'le birlikte içeri girdi.

IV

Bu adamın görünüşünden daha önce söz etmiştim. Kırk yaşlarında, iri yarı, lüle saçlı, kırmızı, şiş yüzlü, başının her hareketinde pörsük yanakları titreyen biriydi. Kanlı, küçük, kurnaz bakışlı gözleri vardı. Bıyıklı ve favoriliydi. Çok etli olan

gırtlak kemiği dışa doğru biraz tiksinti verici bir çıkıntı yapıyordu. En çok dikkatimi çeken şey, bu defa sırtında bir frak ve temiz bir gömlek bulunmasıydı. Liputin şaka yollu, Stepan Trofimoviç'in giyimini eleştirdiği bir gün «temiz gömleğin yakışmadığı adamlar vardır» demişti. Yüzbaşının siyah eldivenleri vardı. Birini elinde tutuyordu; sol tekinin ise düğmesini bir türlü ilikleyememişti ve kocaman eline zorla geçirebilmişti. Yine sol elinde yepyeni, parlak bir silindir şapka vardı. Yüzbaşınm dün Şatov'a sözünü ettiği «sevda frağının» gerçekten var olduğu anlaşılıyordu. Bütün bunları yani frak ve temiz gömleği bazı gizli tasarıların gereği olarak Liputin'in öğütlerine uyarak edinmişti (sonradan öğrendim). Hiç kuşkusuz Varvara Petrovna'nın evine de başkasının yardım ve kışkırtmasıyla gelmişti (kiralık arabayla). Böyle bir şeyi yalnız başına akıl edemezdi. Kilisenin önünde geçen sahneden hemen haberdar edildiğini varsaysak bile, kırk beş dakika içinde giyinip, kuşanıp, buraya gelmeye karar vermesi çok zordu. Sarhoş değildi ama, üzerinde günlerce içtikten sonra yavaş yavaş ayılan bir kimsenin tembellik ve uyuşukluğu vardı. Öyle gözüküyordu ki, omuzlarından tutup, hafifçe bir iki defa sallasanız yeniden sarhoş haline dönecekti.

Sanki koşar gibi girdi salona ama daha girer girmez ayağı kaydı ve düşecek gibi oldu. Marya Timopefeyevna gülmekten katılacaktı nerdeyse. Öfkeyle baktı kızkardeşine ve hızlı adımlarla Varvara Petrovna'ya yöneldi.

«Geldim madam,» diye bağırdı yüksek sesle.

«Şöyle oturur musunuz lütfen, dedi Varvara Petrovna koltuğunda yeniden doğrularak. Oradan da duyulur sesiniz ve ben buradan sizi çok daha rahat görebilirim.»

Yüzbaşı aptal aptal önüne bakarak yerinde kalakaldı, geri döndü ve kapının hemen yanında kendisine gösterilen sandalyeye oturdu. Yüzünde bir güvensizlik ama aynı zamanda da bir küstahlık ve tedirginlik ifadesi vardı. Çok korkuyordu, açıkça belliydi bu. Gururu da zedelenmişti. Ama kırılan gururunun, korkak olmasma rağmen, onu bazı çılgınlıklara sürükleyebileceği

de seziliyordu. Bir beceriksizlik yapma endişesiyle, hareket etmekten açıkça korkuyordu. Yüksek tabakadan kişiler arasına bazı rastlantılar sonucu giren bu tür insanların en büyük sıkıntılarının ellerini ne yapacaklarını bir türlü öğrenememelerinden geldiğini biliriz. Yüzbaşı, şapkası ve eldivenleri elinde, aptal bakışları Varvara Petrovna'nın sert yüzünde, sandalyesinde kıpırdamadan oturuyordu. Çevresinde olup bitenleri görmeyi istiyor ama bir türlü cesaret edemiyordu buna. Yüzbaşının durumunu çok komik bulan Marya Timopefeyevna yeni bir kahkaha nöbetine tutuldu ama kendini tutu. Varvara Petrovna onu uzun süre, belki bir dakika boyunca acımadan oturttu ve baştan aşağı süzdü.

!Her şeyden önce adınızı öğrenebilir miyim?» diye sordu ölçülü ve etkili bir sesle.

— Yüzbaşı Lebiyadkin, diye bağırdı yüzbaşı. Geldim Madam... Sandalyesinde ileri geri sallandı.

— İzin verin, dedi Varvara Petrovna. Beni çok ilgilendiren bu zavallı kadın gerçekten kardeşiniz mi sizin?

— «Evet Madam. Kızkardeşimdir. Gizlice kaçmış... Çünkü biraz...»

Yüzü kızardı ve sustu.

«Yanlış anlamayın beni Madam, diye kekeledi. Kızkardeşime leke sürmeyi düşünmüyorum... Böyle bir durumda... Böyle bir durum onun saygınlığını tehlikeye atan bir durum değildir... Son zamanlarda...»

Durdu birden bire.

«Bayım!» dedi Varvara Petrovna başını daha yukarı kaldırarak.

— Söylemek istediğim şu... dedi Lebiyadkin işaret parmağını alnına dayayarak. Bir sessizlik oldu.

— Çoktan beri mi hasta? diye sordu Varvara Petrovna.

— Madam, kilisenin kapısında kendisine gösterdiğiniz cömertliğe, Rus geleneklerine uygun şekilde, kardeşçe teşekküre geldim.

— Kardeşçe mi?

— «Hayır, kardeşçe değil. Yalnızca şu anlamda: ben kızkardeşimin kardeşiyim Madam. İnanınız ki, diye yeniden başladı ve kıpkırmızı kesildi. İnanınız ki, salonunuza girdiğim ilk anda sanıldığı kadar görgüsüz değilim. Kızkardeşim ve ben burada görülen ihtişam karşısında bir hiç kalıyoruz. Üstelik bizim düşmanlarımız var, bize iftira eden insanlar var. Ama saygınlığa gelince Madam, Lebiyadkin gururludur ve... ve... Size teşekkür etmek için geldim. İşte para Madam!»

Böyle söyleyerek cebinden cüzdanını çıkardı, bir tomar kâğıt para çekti, elleri titreyerek ve sabırsızlıkla saymaya başladı. En kısa zamanda bir şeyler açıklamak ister gibi bir hali vardı ve gerçekten bir şeyler açıklaması gerekiyordu. Ama o andaki durumunun onu daha gülünç duruma düşürdüğünü farkederek bütünüyle kaybetti kendini. Para kendisini bir türlü saydırmıyordu, parmakları boyun eğmiyordu ona. Sanki onu büsbütün utandırmak istermiş gibi bir 30 rublelik cüzdanından kaydı ve halıya düştü.

Para tomarı elinde, yüzü terden sırılsıklam olmuş halde, birden doğrularak «işte 20 ruble Madam!» diye bağırdı. Bu sırada yere düşen parayı farketti, almak istedi, ama sonra bundan utanarak vazgeçti ve küçümser bir hareketle «uşaklarınız için Madam, onu yerden alacak uşağınız için, kızkardeşimi hatırlasın!»

— Bunu kabul edemem, dedi Varvara Petrovna şaşkınlık içinde.

— «O halde...» Yeniden eğildi, parayı aldı. Kıpkırmızı kesildi, Varvara Petrovna'ya doğru birkaç adım attı ve saydığı parayı uzattı.

«Bu ne?» diye haykırdı Varvara Petrovna iyice şaşırarak. Geriye doğru kaykıldı koltuğunda. Mavriki Nikolayeviç, ben ve Stepan Trofimoviç ona doğru ilerledik.

«Heyecanlanmayın, heyecanlanmayın! Deli değilim ben! Ye-

min ederim ki deli değilim! diye bağırdı yüzbaşı bir sağa, bir sola dönerek.»

— Evet, bayım, delisiniz siz.

— Madam, hiç düşündüğünüz gibi değil. Ben kuşkusuz önemsiz bir halkayım. Madam, malikaneniz zengin, ama isimsiz Marya'nın oturduğu ev yoksuldur. Kızkardeşim Lebiyadkin adıyla doğdu, ama şimdilik İsimsiz Marya diyeceğiz kendisine, çünkü Tanrı bile razı olamaz buna. Madam siz ona on ruble verdiniz ve o da kabul etti, çünkü veren sizdiniz parayı. İşitiyor musunuz Madam! İsimsiz Marya kimseden para kabul etmez çünkü Kafkasya'da Ermolov'un gözleri önünde ölen dedesinin kemikleri sızlar mezarında. Ama sizin verdiğiniz her şeyi kabul eder. Ama bir eliyle alırken, öteki eliyle yirmi rubleyi size uzatır. Bu parayı sizin de üye olduğunuz, başkentteki yardım sevenler komitesine bağışlar. *Moskova Gazetesi*'nde bizzat belirttiğiniz gibi, burada bağışta bulunanları kaydetmek üzere bir defter tutuyorsunuz. İsteyen herkes bu deftere ismini kaydettirebilir...»

Yüzbaşı sustu. Büyük bir savaştan çıkmış gibi soluk soluğaydı. Yardım sevenler komitesi hakkında bütün söyledikleri büyük bir ihtimalle önceden hazırlanmıştı. Hatta belki de Liputin tarafından kaleme alınmıştı. Yüzbaşı daha hızlı solumaya başlamıştı. Şakaklarından ter damlıyordu. Varvara Petrovna onu dikkatle inceliyordu.

«Bu kayıt defteri aşağıda kapıcının odasında bulunuyor, dedi kuru bir sesle. İstiyorsanız eğer, ona başvurup, adınızı bağışçılar arasına yazdırabilirsiniz. Paranızı burnumun önünde sallamayı bırakın ve cebinize koyun. Sonra da yerinize oturun lütfen. Tamam kızkardeşiniz böylesine zenginken, kendisini yoksul sanıp bağışta bulunduğum için özür dilerim. Anlamadığım bir şey var. Niçin benden başka kimseden para kabul etmeyecekmiş? Bunun üstünde çok durdunuz. Daha açık bir şekilde anlatınanız gerekir bunu.

— Madam, bu benim mezarıma kadar götüreceğim bir sırdır, diye cevap verdi yüzbaşı.

— Niçin? diye sordu Varvara Petrovna, kendine daha az güvenen bir sesle.

— «Madam! Madam!..»

Suratını asarak sustu, gözlerini yere dikti ve sağ elini kalbinin üstüne bastırdı. Varvara Petrovna gözlerini ondan ayırmadan bekliyordu.

«Madam! diye haykırdı. Size bir soru, yalnızca bir tek soru sormama izin verir misiniz? Açıkça, mertçe, Rus törelerine göre, kalbin derinliklerinden gelen bir soru.»

— Sorun.

— Hiç acı çektiniz mi hayatınızda?

— Öyle sanıyorum ki biri size acı çektirmiş ya da hâlâ çektiriyor.

— «Madam! Madam!» Sert bir hareketle yerinden kalktı. Herhalde farkında olmadan göğsünü yumruklamaya başladı. «Burada, bu yürekte o kadar çok şey birikti ki, kıyamet gününde her şey ortaya çıkınca Tanrı bile şaşıracaktır.»

— Biraz abartıyorsunuz gibi.

— Madam, belki çok sinirli bir tonda konuşuyorum...

— Merak etmeyin, ne zaman susun diyeceğimi bilirim ben.

— Size bir soru daha sorabilir miyim?

— Buyrun.

— İnsan, sırf soylu bir ruha sahip olduğu için ölebilir mi?

— Bilmiyorum, hiç düşünmedim bunu.

— Bilmiyorsunuz, hiç düşünmediniz böyle bir şeyi, dedi acı bir taşlamayla. Ne yapalım.

«Sakin ol, umutsuz yüreğim benim!»

Şiddetle yumrukladı göğsünü.

Odanın içinde bir aşağı bir yukarı yürüyordu. Bu insanların belirgin özelliği, isteklerini bir türlü gizleyememeleri ve bunları hemen, bütün çirkinlikleriyle açıklamak arzusuyla yanıp tutuşmalarıdır. Yabancı bir ortamda bulundukları zaman genellikle

rahatsız olurlar ama meydan kendilerine bırakıldığı zaman da hemen küstahlaşıverirler. Yüzbaşı gemi azıya almıştı. Kollarını sallayarak, geniş adımlarla dolaşıyor, kendisine sorulan soruları hiç dinlemiyor ve çoğu zaman dili dolaşarak, cümleleri birbirine karıştırarak aceleyle kendinden söz ediyordu. Bu sabah içki içmiş olduğu da söylenebilirdi. Üstelik Lizaveta Nikolayevna da salondaydı. Bir kere bile başını genç kızın bulunduğu köşeye çevirmemişti, ama Lizaveta Nikolayevna'nın orada bulunuşuna şaşırdığı da kesindi. Ama bütün bunlar benim varsayımlarım olabilir. Her neyse, Varvara Petrovna'nın içindeki öfke ve tiksintiyi bastırıp böyle bir adamı dinlemesi için kendine göre haklı nedenleri olabilirdi. Öyle gözüküyordu ki, Praskovya İvanovna ne olup bittiğini pek anlayamadan, tir tir titriyordu korkudan, olduğu yerde. Stepan Trofimoviç de titriyordu, ama o her şeyi çok iyi anladığından titriyordu. Mavriki Nikolayeviç, her an herkesi korumaya hazır durumda olan bir adam tutumunu sürdürüyordu. Liza sapsarı kesilmiş olarak yüzbaşıyı izliyordu. Şatov her zamanki gibi oturuyordu yerinde. En ilginci, Marya Timopefeyevna, gülmekten vazgeçmiş, son derece üzgün bir yüz takınmıştı. Dirseklerini masaya dayamış, hülyalı ve melankolik bakışlarla, nutuk çeken kardeşini izliyordu. Yalnız Darya Pavlovna sakin görünüyordu. Sabrını kaybetmeye başlayan Varvara Petrovna:

«Saçma sapan şeyler bütün bu anlattıklarınız. Soruma cevap vermediniz. «Niçin.» Cevap bekliyorum,» dedi.

— «Niçin»inize cevap vermedim mi? «Niçin»inize cevap mı bekliyorsunuz? diye tekrarladı yüzbaşı göz kırparak. Bu «niçin» sözcüğü insanın yaratılışından bu yana bütün evrene yayıldı Madam ve bütün doğa durmadan yaratıcısına soruyor: «Niçin?» Yedi bin yıldır cevap bekliyor. Yalnızca, tek başına yüzbaşı Lebiyadkin mi cevap verecek buna Madam? Adalet bu mu?

— Bunlar soruyla hiç ilgisi olmayan saçmalıklar, diye bağırdı gitgide sinirlenmeye başlayan Varvara Petrovna. Çok fazla gösteriş yapıyorsunuz. Saygısızlık bu.

— Madam, diye başladı yüzbaşı yeniden, hiç onu dinlemeden. Ben adımın Ernest olmasını isterdim. Oysa kaba saba İgnatius adıyla yetinmek zorundayım. Nedir bunun sebebi sizce? Montbard prensi olmak isterdim oysa yalnızca Lebiyadkin'im, yani Rusca «kuğu» anlamında «lebed»den türeyen bir isim. Ben bir şairim ve bir yayımcıdan bin ruble alabilirdim. Oysa bir ahırda yaşamak zorundayım. Niçin? Niçin? Madam! Bana sorarsanız Rusya doğanın bir muzipliğinden başka bir şey değildir.

— Gerçekten daha açık bir şekilde anlatamaz mısınız derdinizi?

— Size *Hamamböceği* adlı şiirden dizeler okuyabilirim Madam.

— Anlamadım.

— Madam, delirmedim ben daha. Deli olacağım kuşkusuz. O gün de gelecek, ama daha deli değilim. Madam, dostlarımdan biri, en şereflilerinden biri *Hamamböceği* adında, Kyrilov'unkine benzer bir şiir yazdı. Okuyabilir miyim?

— Kyrilov'un bir şiirini mi okumak istiyorsunuz?

— Hayır, Kyrilov'un bir şiirini değil, kendi şiirimi okumak istiyorum. İnanın bana Madam, alınmayın, fakat ben Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, çevresinde çocukların oynamaları için yaz bahçesinde heykeli dikilen Rusya'nın ünlü yazarı Kyrilov'u tanımayacak kadar cahil ve görgüsüz biri değilim. Bana «niçin?» diye soruyorsunuz. Cevap işte bu şiirde, ateşten kelimelerle veriliyor:

— Okuyun şiirinizi.

Yaşlı ve akıllı bir hamamböceği
Sakin ve mutlu bir hayat yaşarken,
Bir gün bir bardağa düşer
Can çekişen sineklerle dolu...

— «Tanrım, ne demek oluyor bu?» diye bağırdı Varvara Petrovna.

Yüzbaşı, en etkileyici yerinde sözünün kesilmesine sinirlenen bir sanatçı gibi aceleyle açıklamaya koyuldu: «Demek istediğim, yazın sıcağında sinekler bardağa düşünce, geberir giderler; bir aptal bile anlar bunu. Kesmeyin sözümü, kesmeyin, göreceksiniz...» (elini kolunu sallamaya devam ediyordu.)

Hamamböceği bir köşeye sıkıştı.
Ama sinekler baş kaldırdı:
Bardağımız yeteri kadar dolu!
Diye sızlandılar Jupiter'e.
Ama onlar homurdanırken
Geçiyordu oradan Nikifor,
Çok şerefli bir ihtiyar...

Bundan ötesi henüz yok, ama önemi yok, size hikâyeyi anlatacağım, diye sürdürdü konuşmasını yüzbaşı. Nikifor bardağı alır ve sineklerin bağırıp çağırmalarına rağmen, bardağı çöpe boşaltır. Çoktan yapılması gereken bir iştir bu. Ama dikkat edin Madam, dikkat edin, hamamböceği hiç sesini çıkarmamıştır. İşte sizin «niçin?»inize cevabım, dedi zafer edasıyla: «Hamamböceği sesini çıkarmaz!» Nikifor'a gelince, o «Doğayı temsil ediyor,» diye ekledi aceleyle ve yeniden hayatından memnun bir şekilde odanın içinde dolaşmaya başladı.

Varvara Petrovna öfkelendi.

«Peki, sormama izin verir misiniz, Nikolay Vsevolodoviç'ten beklediğiniz halde size verilmemiş olan şu para hikâyesi nedir? Bu yüzden ailemden birini suçladınız.

— İftira, diye haykırdı yüzbaşı elini havaya kaldırarak.

— Hayır iftira değil.

— Madam, insan bazen öyle durumlarda kalır ki, gerçeği açıklamaktansa, ailenizin şerefsizlikle lekelenmesine katlanmayı kabullenir. «Lebiyadkin söylememesi gereken hiçbir şeyi söylemez.»

Şaşırmış ve heyecanlı görünüyordu. Önemli biri sanıyordu

kendini. Her şeye hakkı olduğunu sanıyordu. Gücünü herkese göstermek için, birisine hakaret etmek, bir alçaklık yapmak ister gibi bir hali vardı.

«Stepan Trofimoviç, lütfen çıngırağı çalar mısınız?» dedi Varvara Petrovna.

— «Lebiyadkin kurnazdır Madam, dedi. Pis bir gülüşle göz kırptı. Ama onun da zayıf yanları vardır. Onun da tutkuları vardır. Bu tutku da Denis Davyadov'un şarkılarında övgüler düzdüğü süvarilerin şu eski şişesidir. Elinde bu şişe olunca insan şiirli bir mektup yazar, şahane bir mektup. Ama arkasından da bu mektubu geri almak için gözyaşlarını son damlasına kadar akıtır. Çünkü güzellik duygusu yok olmuştur. Ama kuş uçmuştur çoktan, onu yakalamak imkânsızdır. Lebiyadkin, şerefli bir kız hakkında bu durumda konuşabilmiştir. Bunu yaparken, haksızlığa baş kaldıran ruhunun soylu kızgınlığına bırakmıştır kendini ve iftiracılar yararlanmıştır bundan. Ama Lebiyadkin kurnazdır. Vahşi bir kurt onu yemek için yolunu gözlüyor, ama boşuna. Lebiyadkin konuşmayacak ve kurt şişenin dibinde, bu kadar beklediği sır yerine, Lebiyadkin'in kurnazlığını bulacak. Fakat yeter! Yeter! Görkemli malikaneniz dünyanın en soylu yaratığına ait olabilir, ama hamamböceği sesini çıkarmayacaktır. Dikkat edin! Buna çok dikkat edin! Sesini çıkarmıyor. Ruh yüceliğini takdir edin!»

Bu sırada aşağıda bir çıngırak sesi duyuldu ve hemen arkasından Stepan Trofimoviç'in çağrısına gecikmiş olan Aleksey Egoriç'in içeri girdiğini gördük. Ağırbaşlı, yaşlı uşak çok heyecanlıydı.

«Nikolay Vsevolodoviç geldi. Yukarı çıkıyor,» dedi Varvara Petrovna'nın soru dolu bakışlarına cevap olarak.

Varvara Petrovna'nın o andaki durumu hâlâ gözlerimin önündedir. Sapsarı kesilmişti, gözleri kıvılcımlar saçıyordu. Sonra kararlı bir şekilde koltuğunda doğruldu. Hepimiz şaşkındık. Bir ay sonra gelmesi beklenen Nikolay Vsevolodoviç'in ani gelişi şaşırtmıştı bizi. Tam bu konuşmaların yapıldığı sırada gelme-

si olağanüstü bir şeydi. Yüzbaşı da odanın tam ortasında ağzı bir karış açık durmuş, gözlerini aptal aptal kapıya dikmiş ve dona kalmıştı.

Sonra salonun yanındaki büyük odadan gelen hızlı ayak sesleri işitildi. Birisi koşarak geliyordu. Birdenbire salona girdi. Ama bu Nikolay Vsevolodoviç değildi. Tanımadığımız genç bir adamdı.

V

Birdenbire ortaya çıkan bu adamı kaba hatlarıyla anlatmak için biraz ara veriyorum olaya.

Aşağı yukarı 27 yaşlarında, ortadan biraz uzun boylu, seyrek ama uzun sarı saçlı, yumak gibi sakalı olan bir adamdı. Temiz, hatta modaya uygun olarak giyinmişti ama iyi giyinmiş olduğu söylenemezdi. İlk bakışta biraz çarpık ve kambur görünüyordu. Ama aslında kambur değildi, yalnızca kendini bırakmış, rahat duruyordu. Garip bir adam olduğu sanılabilirdi ama sonraları herkes son derece kibar ve sözü sohbeti yerinde biri olduğunu gördü.

Çirkin olduğu söylenemezdi ama yüzü kimsenin hoşuna gitmedi. Yanlarda basık olan ve arkaya doğru uzamış kafası yüzünü çok sivri gösteriyordu. Alnı yüksek ve dardı. Hatları inceydi. Keskin bakışlı gözleri küçük ve sivri bir burnu vardı. Dudakları ince ve uzundu. Yüzünden zayıf ve hastalıklı biri olduğu sanılabilirdi. Oysa hiç ilgisi yoktu. Yanakları kırışmıştı, elmacık kemikleri hafifçe çıkık olduğundan, önemli bir hastalıktan yeni kalkmış bir insan hali vardı. Oysa sağlığı yerindeydi ve sanki hayatında hiç hasta olmamıştı.

Yürüyüşü, hareketleri aceleci olmakla birlikte, hiçbir yere gitmeye niyeti yoktu. Hiçbir şeye şaşırmamış gibi görünüyordu. Her ortam ve koşulda, yine kendisine benziyordu. Kendinden çok emindi ama bunun farkında değildi.

Çok rahat konuşuyordu, kelime bulmakta zorluk çekmiyordu. Telaşlı olmasına rağmen düşünceleri açık ve kesindi. Bu özellik dinleyicilerin dikkatini çekiyordu. Telaffuzu olağanüstüydü. Kelimeler ağzından tane tane dökülüyordu. Önceden hazırlanmış, seçkin kelimeler kullanıyordu. Başlangıçta insan hoşlanıyordu bundan, ama sonra sıkılmaya başlıyordu. Özel yapıda, garip şekilde ince ve uzun, çiğ kırmızı renkte ve her zaman hareket halinde olan bir dili olduğunu sanırdınız sonunda.

İşte salonun ortasına bir bomba gibi düşen adam buydu. Öyle sanıyorum ki, konuşmaya daha yan odadayken başlamıştı ve salona girerken konuşmaktaydı. Hemen Varvara Petrovna'nın önüne dikildi.

«Düşünün, Varvara Petrovna, giriyorum ve girerken onu burada bulacağımı sanıyorum. On beş dakikadır burada olmalı. Bir buçuk saat önce geldi. Kirilov'larda karşılaştık. Yarım saat önce doğru buraya geleceğini söyleyerek kalktı ve benim de on beş dakika sonra buraya gelmemi istedi,» dedi acele acele.

— Ama kim? Kim buraya gelmenizi söyledi? dedi Varvara Petrovna.

— Nikolay Vsevolodoviç tabii! Geldiğini bilmiyor musunuz? Eşyalarının çoktan burada olması gerekir. Niçin haber vermediler size? Haberi veren benim o zaman. Adam gönderip aratabiliriz. Ama her an gelebilir. Öyle sanıyorum ki arzularına ve anladığım kadarıyla planlarına pek uygun düşecek olan böyle bir toplantıda bulunmaktan çok hoşlanacaktır. Bu şekilde konuşurken çevresine bakındı ve gözlerini özel bir dikkatle Lebiyadkin'e dikti.

«Lizaveta Nikolayevna, gelir gelmez sizi gördüğüm için ne kadar mutluyum. Elinizi sıktığım için gerçekten sevinçliyim.» dedi Liza'ya doğru yönelirken. Liza da elini gülümseyerek ona uzatmıştı. Görüyorum ki saygıdeğer Praskovya İvanovna da «profesör»ünü unutmamış ve İsviçre'de olduğu gibi kızgın de-

ğil ona. Ayaklarınız nasıl Praskovya İvanovna? İsviçreli doktorlar size yurdunuzun havasını öğütlemekte haklı mıymışlar? Nasıl? Pansumanlar mı? Çok iyi gelmeli bunlar size. Ama ne kadar üzüldüm Varvara Petrovna (yeniden ev sahibesine döndü) sizi Avrupa'da göremediğim ve saygılarımı sunamadığım için. Üstelik size anlatacağım o kadar çok şey vardı ki... Bizim «pedere» haber vermiştim, ama tabii o her zamanki gibi...

— «Petruşa,» diye bağırdı Stepan Trofimoviç birden şaşkınlığından kurtularak. Kollarını açtı ve oğluna doğru koştu. «*Pierre, mon enfant!* seni tanıyamadım.» Sarıldı oğluna, gözyaşlarına boğuldu.

«Hadi, kendine gel, Yeter! Rica ederim, diye mırıldandı Petruşa babasmm kollarından kurtulmaya çalışarak.

— İyi bir baba olamadım sana. Hiçbir zaman olamadım.

— Yeter! Bunu daha sonra konuşuruz. Çocuklaşacağını biliyordum. Hadi kendine gel rica ederim.

— Düşünsene bir, on yıl oldu seni görmeyeli.

— Kendini koyvermemen için fazladan bir sebep daha işte.

— Yavrum!

— Evet, beni seviyorsun. Sana inanıyorum. Ama çek ellerini, görüyorsun, rahatsız olanlar var... İşte Nikolay Vsevolodoviç geldi. Hadi rica ediyorum, kendine gel.

Gerçekten de Nikolay Vsevolodoviç sessizce salona girmiş, bir an kapıda durarak hepimizi sakin bir bakışla süzmüştü.

Dört yıl önce kendisini ilk defa gördüğümde olduğu gibi, yine görünüşünden etkilenmiştim. Yüzünü unutmamıştım. Ama öyle yüzler vardır ki, uzun süredir tanımanıza rağmen, her yeniden görüşte, o zamana kadar göze çarpmamış olan bir özellik bulur gibi olursunuz. Dört yıldan beri hiç değişmemiş gibiydi. Yine yakışıklı, yine etkileyiciydi. Yürüyüşü, hali tavrı soyluydu ve sanki hiç yaşlanmamıştı. Hafifçe gülümsemesi yine okşayıcı ve güven vericiydi. Bakışları yine sert, düşünceli ve dalgındı. Kısacası sanki dün ayrılmıştık birbirimizden. Ama yine de dik-

katimi çeken bir şey vardı. Eskiden yakışıklı sayılırdı, ama yüzü bazı sosyete kadınlarının dediği gibi «maske gibi»ydi. Bu defa, tersine, nedendir bilinmez, kusursuz bir güzellikte göründü bana. Şimdi hiç kimse yüzünün bir maskeye benzediğini söyleyemezdi. Bunu söylemeleri, eskiden biraz solgun ve zayıf olmasından mıydı yoksa? Ya da bazı yeni düşüncelerin yüzünü aydınlatmış olmasından mıydı?

«Nikolay Vsevolodoviç! diye bağırdı Varvara Petrovna koltuğunda doğrularak ve buyurgan bir tavırla onu durdurarak. Nikolay Vsevolodoviç!»

Bu el hareketi ve çığlığın hemen arkasından gelen korkunç soruyu açıklamak için (böyle bir soruyu ben bile beklemezdim Varvara Petrovna'dan) okuyuculardan bu kadının karakterini hatırlamalarını ve bazı durumlarda ne kadar saldırgan olduğunu göz önüne getirmelerini rica ederim. Aklına, mantığına, uygar kişiliğine rağmen, bu kadının da hayatında kendisini öfkeye kaptırıp, frenleyemediği zamanlar olurdu. Aynı zaman da şunu da dikkate almak gerekir: O dakika bir hayatın, bütün geçmişi, bugünü ve hatta belki de bütün geleceğini bir araya getiren o kritik anlarmdan biri olabilirdi. Bu arada, biraz önce sinirli bir şekilde Praskovya İvanovna'ya sözünü ettiği imzasız mektubu da hatırlatmak isterim. Bu mektupta belki de oğluna sorduğu sorunun gerçek nedeni gizliydi.

«Nikolay Vsevolodoviç! diye tekrarladı meydan okuyan ve sert bir sesle. Yerinizden kımıldamadan çabuk söyleyin bana. Bu zavallı, topal kadın —işte orada, iyi bakın— karınız mı sizin?»

O anı çok iyi hatırlıyorum. Nikolay Vsevolodoviç hiç kaşlarını oynatmadan gözlerini annesine dikti. Hiç değişmemişti yüzü. Sonunda bağışlayıcı bir tavırla gülümsedi. Hiçbir şey söylemeden sakin bir şekilde annesine doğru yöneldi, elini saygılı bir şekilde tuttu ve öptü. Annesinin üstünde öylesine güçlü bir etkisi vardı ki, kadıncağız o anda bile elini vermemeye cesaret edemedi.

Soru dolu bakışlar yöneltmekle yetindi. Ama tavrı, bu belirsizlik biraz daha sürerse dayanamayacağım der gibiydi.

Susuyordu. Annesinin elini öptükten sonra bizi bir kere daha süzdü ve aynı sakin adımlarla Marya Timopefeyevna'ya doğru yürüdü. İnsanlarm bazı anlarda yüzlerini anlatmak çok zordur. Söz gelimi Marya Timopefeyevna'nın onu gördüğü zaman korkudan titreyerek ayağa kalktığını ve yalvarır gibi ellerini kavuşturduğunu hatırlıyorum. Aynı zamanda bakışlarındaki sevinci, delice, yüzünü allak bullak eden, dayanılmaz sevinci de hatırlarım. Korku ve sevinç savaşıyordu onda belki de. Ama aceleyle yanına gittiğimi hatırlıyorum (uzak değildim), düşüp bayılacak sanmıştım.

Okşayıcı, yumuşak bir sesle ve olağanüstü yumuşak bakışlarla «Burada kalmamalısınız» dedi. Genç kadının önünde saygılı bir tavırla duruyordu ve her hareketi ona karşı duyduğu içten saygıyı belli ediyordu.

Zavallı kadın kekeledi:

«Şimdi, burada... önünüzde diz çökebilir miyim?»

— «Hayır, asla» diye cevap verdi neşeli bir gülümsemeyle Nikolay Vsevolodoviç. Bir çocukla konuşuyormuş gibi, aynı yatıştırıcı ve neşeli sesle, ciddi bir tavırla devam etti:

«Düşünün, siz bir genç kızsınız; dostunuz da olsam sizin için bir yabancıyım. Ne kocanız, ne babanız, ne de nişanlınızım. Verin elinizi gidelim. İzin verirseniz sizi evinize kadar götüreceğim...»

Genç kadın dikkatle dinledi onu ve düşünceli düşünceli kafasını salladı. Sonunda içini çekerek elini uzattı ve «Gidelim» dedi.

Ama tam bu sırada küçük bir talihsizlik oldu. Yanlış bir adım atarak, sakat bacağına yaslanmış ve yanlamasına koltuğun üstüne düşmüştü. Koltuk olmasaydı boylu boyunca uzanacaktı yere. Nikolay Vsevolodoviç tuttu onu, koluna girdi ve sıkıca tutarak, dikkatle kapıya götürdü. Düştüğü için canı sıkılmıştı, yüzü kıpkırmızı kesilmiş ve çok utanmıştı. Gözleri yerde, hiçbir

şey söylemeden, topallayarak, sanki koluna asılmış gibi izledi genç adamı. Gözden böylece kayboldular. Çıkarlarken birdenbire sandalyesinden kalkan Liza'nm onları gözleriyle izlediğini farkettim. Sonra yeniden sessizce yerine oturdu, ama zehirli bir yılana dokunmuş gibi seyirip duruyordu yüzü.

Bütün bu sahne boyunca büyük bir şaşkınlık içinde sustuk kaldık hepimiz. Uçan bir sineğin vızıltısı bile farkedilebilirdi: Ama Marya Timopefeyevna ve Nikolay Vsevolodoviç çıkar çıkmaz hep bir ağızdan konuşmaya başladı.

VI

Konuşmak da denemezdi buna, bağrışılıyordu. Olayların sırasını pek iyi hatırlamıyorum. Çünkü her şey karmakarışık oldu. Stepan Trofimoviç ellerini sallayarak, fransızca, anlayamadığım bir şeyler söylüyordu. Varvara Petrovna'nın başka kuşkuları vardı. Mavriki Nikolayeviç heyecanlı bir sesle bir şeyler mırıldanıyordu. Ama en heyecanlısı Piyotr Stepanoviç'ti. Ellerini kollarını sallayarak Varvara Petrovna'ya bir şeyler anlatmaya çalışıyordu, ama ne olduğunu anlayamadım bir türlü. Praskovya İvanovna ile Liza'ya doğru da dönmüştü bir ara. Bu arada babasına da bir laf atmıştı. Kısacası dönüp duruyordu salonun ortasında. Varvara Petrovna kıpkırmızı kesilmiş bir halde koltuğundan kalktı ve Praskovya İvanovna'ya bağırdı: «Duydun mu? Biraz önce söylediğini duydun mu?»

Ama Praskovya İvanovna cevap verecek durumda değildi ve elini kolunu sallayarak bir şeyler mırıldanmakla yetindi. Zavallı kadın kendi derdine düşmüştü. İki de bir Liza'ya doğru dönüyor ve dehşetle bakıyordu ona. Ama kızı işaret vermeden kalkıp gitmeyi düşünmeye bile cesaret edemiyordu. Yüzbaşının ise sıvışmak istediği belliydi. Nikolay Vsevolodoviç'in gelişinden beri dehşete kapılmış gibiydi. Ama Piyotr Stepanoviç onu kolundan yakaladı ve kaçmasına engel oldu.

«Gerekli, anlatmadan olmaz» deyip duruyordu Varvara Petrovna'ya, onu inandırmaya çalışarak. Koltuğuna oturmuş durumda kendisini dinlemekte olan Varvara Petrovna'nın önünde ayakta duruyordu. Amacına ulaşmış, ilgisini çekmeyi başarmıştı sonunda.

«Anlatmak gerekiyor. Varvara Petrovna, ortada bir yanlış anlama olduğunu siz de görüyorsunuz. Durumda bir tuhaflık varmış gibi görünüyor, ama aslmda her şey su gibi berrak ve gün gibi ortada. Bu hikâyeyi anlatma görevini bana kimsenin vermediğini ve bunu kendi kendime yaptığım için gülünç duruma düştüğünü çok iyi biliyorum. Önce Nikolay Vsevolodoviç hiç önem vermiyor bu soruna. İkincisi de, bazı durumlarda ilgili kişinin açıklama yapması zor olur. Bunu yüklenecek bir üçüncü kişi gerekir. Bazı nazik konuların sergilenmesi kolay olur bu üçüncü kişi için. Şuna inanın Varvara Petrovna, Nikolay Vsevolodoviç sorunuzu tam bir açıklıkla cevaplamadığı için ayıplanamaz. Aslında olay sözü edilmeye değmeyecek kadar önemsiz. Daha Petersburg'tayken haberim vardı bundan. Üstelik, şu bulanık «şeref» kelimesinin kullanılmasında israr ediliyorsa, bu olay Nikolay Vsevolodoviç'e ancak şeref kazandırabilir.

— Bu yanlış anlamaya sebep olan olaya tanık olduğunuzu mu söylemek istiyorsunuz? diye sordu Varvara Petrovna.

— Hem tanık oldum, hem de olaya karıştım, diye düzeltti aceleyle Piyotr Stepanoviç.

— Anlatacaklarınızla benden hiçbir zaman hiçbir şeyini gizlemeyen Nikolay Vsevolodoviç'in duygularını yaralamayacağınıza söz verirseniz ve böyle davranmakla ona yardımcı olacağınıza inanıyorsanız...

— «Bundan hiç kuşkum yok. Bu açıklamaları yaparken bu kadar mutlu olmamın nedeni de bu. Onun da konuşmam için ısrar edeceğine inanıyorum.»

Birdenbire, gökten iner gibi ortaya çıkan bu bayın başkasıyla ilgili bir olayı anlatmak için gösterdiği bu aşırı istek, tuhaf alışılmamış bir şeydi. Ama hassas yerine dokunarak

Varvara Petrovna'yı tuzağa düşürmüştü. O zamanlar henüz bu adamın karakteri hakkında bir bilgim yoktu. Amaçlarını da bilmiyordum.

Varvara Petrovna dikkatli, biraz da temkinli bir şekilde, «devam edin, sizi dinliyorum,» dedi.

— Hikâye pek uzun değil. Hikâye bile denemez buna. Yapacak daha önemli bir işi yoksa, bir romancı bundan bir roman çıkarabilir. İlginç bir durum. Praskovya İvanovna ve Lizaveta Nikolayevna'nın beni ilgiyle dinleyeceklerine eminim. Bu olayın içinde pek güzel olmasa da birçok tuhaf şey var. Nikolay Vsevolodoviç bu adamı beş yıl önce Petersburg'ta tanıdı. Evet şurada ağzı açık duran ve yanılmıyorsam eğer, kaçmak isteyen Bay Lebiyatkin'i. Bağışlayın beni Varvara Petrovna. Ama buradan sıvışmanızı salık vermem size sayın emekli levazım subayı (görüyorsunuz ya sizi iyi tanıyorum). Nikolay Vsevolodoviç ve ben burada çevirdiğiniz dolapların farkındayız. Unutmayın, bunların hesabını vereceksiniz. Bir kere daha özür diliyorum Varvara Petrovna. O dönemlerde Nikolay Vsevolodoviç buna Falstaff adını takmıştı. Falstaff (açıklama gereğini duymuştu) herkesin kendisiyle alay etmesine rağmen, bunun karşılığında aldığı paradan başka bir şeyi umursamayan gülünç bir tiptir. Nikolay Vsevolodoviç o zamanlar Petersburg'ta biraz «alaycı» bir hayat sürdürüyordu. Başka bir kelime bulamıyorum, çünkü hiçbir zaman umutsuzluğa düşmeyen ve ne iş olursa olsun küçümseyen bir adamdı. Özellikle o dönemden söz ediyorum Varvara Petrovna. Bu Lebiyadkin'in bir kızkardeşi vardı. Biraz önce buradaydı. İki kardeşin barınacakları bir yerleri yoktu, orada burada yatıp kalkıyorlardı. Bu adam üniforması sırtında, arkatların altında dolanıp durur, iyi giyimli insanları durdurur, onlardan kopardığı paralarla da içki içerdi. Kızkardeşi ise sefalet içindeydi. Hizmetçilik yaparak kazandığı beş-on kuruşla karnını doyururdu. Nikolay Vsevolodoviç'in sırf eksantriklik olsun diye hoşlandığı bu hayatı size anlatacak değilim. Yalnızca o dönemden söz ediyorum Varvara Petrovna. «Eksantriklik» ise onun

kendisinin ortaya attığı bir deyimdi. Benden fazla bir şey gizlemez. O sıralarda onu pek sık görme fırsatı bulamayan Bayan Lebiyadkin, görünüşünden etkilenmişti. Nikolay Vsevolodoviç onun kirli yaşantısı içinde bir pırlanta gibiydi. Ama duyguları anlatmak becerebildiğim bir iş değildir, onun için geçiyorum bunu. Ne var ki, kızla alay eden bazı kendini bilmezler üzmüşlerdi onu. Aslında onunla hep alay ediliyordu, ama o farkında değildi. O zamanlar da aklı pek yerinde değilmiş, ama şimdiki kadar değil. Çocukluğunda esaslı bir eğitim almış olduğuna inanılabilir. Nikolay Vsevolodoviç onunla hiç ilgilenmiyordu. Bütün vaktini, eski, kir ve yağ içindeki kâğıtlarla, bilmem hangi küçük memurlarla kumar oynayarak geçirirdi. Ama yine de, bir keresinde kızcağızla alay eden memurlardan birini, ensesinden tutup, birinci katın penceresinden aşağı attı. Bu davranış, masum bir genç kızın hakarete uğraması karşısında parlayan yiğitçe bir öfke filan değildi. Hareket kahkaha tufanı içinde yapılmış bitmişti, Nikolay Vsevolodoviç de herkesten çok gülmüştü. Sonunda her şey neşe içinde sona erince, yeniden dostluk başladı ve punç içilerek barışıldı. Ama «hakarete uğramış masum genç kız» hiçbir zaman unutmadı bu hareketi. Tabii sonunda kız aklını bütünüyle yitirdi. Tekrar ediyorum: duyguları anlatmayı bilmem. Ama bu konuda her şey onun hayal gücünde olup bitmiştir. Nikolay Vsevolodoviç de bu hayal gücünü sürekli tahrik ediyordu. Başkaları gibi Bayan Lebiyadkin'e güleceği yerde ona saygıyla davranıyordu. Buna tanık olan Kirilov (ilginç bir adam, Varvara Petrovna, son derece açık yürekli; göreceksiniz belki onu, burada çünkü), evet, hiç konuşmayan bu Kirilov, birden bir çıkış yaptı ve hatırladığım kadarıyla, Nikolay Vsevolodoviç'e Bayan Lebiyadkin'e bir markiz gibi davranmamasını, çünkü böylelikle onun hayatını bütünüyle yıkabileceğini söylemişti. Nikolay Vsevolodoviç'in Kirilov'a belli bir saygısı olduğunu size söylemeliyim. Nasıl bir cevap verdi dersiniz? «Bay Kirilov, benim onunla alay ettiğimi mi sanıyorsunuz? Yanılıyorsunuz, gerçekten saygı duyuyorum ona, çünkü o

topumuzu cebinden çıkarır.» Bunları çok ciddi bir tavırla söylemişti. Oysa onu yalnızca iki aydır tanıyordu ve onunla «günaydın» ile «hoşçakal» dışında tek kelime konuşmamıştı. Sonunda kızın bu adamın, çok düşmanı olması, ailesinden kaynaklanan bazı engeller ve diğer bazı nedenler yüzünden onu «kaçırmayı» göze alamayan nişanlısı olarak görmeye başladığını hatırlıyorum. Buna o kadar gülünüyordu ki! Nikolay Vsevolodoviç buraya gelmek üzere Petersburg'u terketmek zorunda kalınca kızın geçimini sağlamak için ona dişe dokunur bir yıllık bağladı. Üç yüz ruble falan gibi bir şey. Diyelim ki bunlar doğuştan yorgun bir insanın kaprisleri, fantezileridir. Hatta Kirilov'un dediği gibi bunu, yaşamaktan bıkmış bir kişinin, sakat ve deli bir kızın işi nereye kadar götüreceğini merak ederek ve ezilmeye mahkum olduğunu da biliyordunuz,» «Bu zavallı yaratığı mahsus seçtiniz,» «Bütün hayatı boyunca, alay edilmeye ve ezilmeye mahkum olduğunu da biliyordunuz,» «Bu zavallı kadının size olan gülünç aşkından da haberdarsınız» ve bunun nereye kadar varacağını öğrenmek için kışkırtıp duruyorsunuz onu» diyordu. Ama bir insanı, iki kelime bile etmediği deli bir kadının kendi kendine kurduğu hayallerden sorumlu tutmak doğru mudur acaba? Öyle şeyler vardır ki Varvara Petrovna, bunlar hakkında aklı başında bir söz etmek şöyle dursun, üstlerinde ciddi bir şekilde durmak bile mümkün değildir. Diyelim ki bu olay Nikolay Vsevolodoviç'in bir eksantrikliğidir. Bu hikâye hakkında söylenebilecek başka şey yoktur. Oysa bakın nerelere götürdüler işi! Bir yere kadar, burada neler olup bittiğinin farkındayım Varvara Petrovna.

Piyotr Stepanoviç birden durdu ve Lebiyadkin'e döner gibi yaptı, ama Varvara Petrovna engelledi onu. Son derece heyecanlıydı.

«Bitirdiniz mi?» diye sordu.

— Hayır, bitmedi daha. Meseleyi aydınlatmak için, izin verirseniz, bu baya bazı sorular sormam gerekir... Olayın iç yüzünü birazdan göreceksiniz Varvara Petrovna.

— Yeter, sonraya bırakalım bunları. Biraz durun, rica ediyorum. Sizi konuşturmakla ne kadar doğru bir iş yapmışım!

— Şuna dikkatinizi çekeyim Varvara Petrovna, diye sürdürdü konuşmasını Piyotr Stepanoviç yeniden canlanarak. Nikolay Vsevolodoviç'in sizin fazla kesin sorunuza böyle açık cevaplar vereceğini hiç sanmıyorum.

— Evet, çok kesindi.

— Bazı durumlarda, üçüncü kişinin, olayla doğrudan ilgili kişiye göre, gerekli açıklamaları daha rahat bir şekilde yapabileceğini söylemekte haksız mıydım?

— Evet, evet... Ama yanıldığınız ve yanılgınızı ısrarla sürdürdüğünüz bir nokta var. Üzülerek söylüyorum bunu.

— Öyle mi, nedir?

— Şöyle... Ama yerinize oturun lütfen Piyotr Stepanoviç.

— «Nasıl isterseniz... Çok yorgunum. Teşekkür ederim.»

Hemen bir koltuk çekti ve Varvara Petrovna'yla Praskovya İvanovna'nın arasına oturdu. Karşısında da kendisini gözleriyle sürekli izleyen yüzbaşı Lebiyadkin vardı.

Bu davranışa «eksantriklik» demekle yanılıyorsunuz...

— Bütün sorun buysa...

— «Hayır, hayır. Acele etmeyin,» diyerek durdurdu Varvara Petrovna. Çok uzun ve hüzün verici bir konuşma yapmaya hazırlandığı belli oluyordu. Piyotr Stepanoviç bunu anlayınca hemen dikkat kesildi.

«Hayır, bu bir «eksantriklik» değildi; daha yüce, daha kutsal bir şey, inanın bana. Hayatın birçok sıkıntısını küçük yaşlarda tanımış gururlu bir adamın, hayatı sizin çok iyi açıkladığınız gibi «alay» olarak kabul etmesi söz konusudur burada. Kısaca bu delikanlı, Stepan Trofimoviç'in çok iyi yakıştırdığı bir adla, Prens Harry'dir. Bu ad kendisine çok uygundur ama ben onu Hamlet'e daha çok benzetirim.»

— *Et vous avez raison,* diyerek söze karıştı Stepan Trofimoviç.

— Teşekkür ederim Stepan Trofimoviç. Özellikle Nikolay'

ın ruh yüceliğine duyduğunuz sarsılmaz güvenden dolayı teşekkür ederim size. Bu güveni, cesaretimi kaybettiğim anda canlandırdınız bende.

— *«Chère, chère...»* Stepan Trofimoviç, Varvara Petrovna'ya doğru ilerledi, ama onu durdurmanın tehlikeli olacağını anlayarak birden vaz geçti.

Varvara Petrovna heyecanlı bir sesle sürdürdü konuşmasını: «Eğer Nikolay'ın yanında yumuşak ve tatlı bir Horatio olsaydı —yine güzel deyimlerinizden biriyle— bütün hayatı boyunca ona acı çektiren şu «alay şeytanı»nın elinde oyuncak olmaktan çoktan kurtulacaktı belki de (Bu «alay şeytanı» deyimi Stepan Trofimoviç'in buluşlarından biridir). Ama Nikolay'ın ne Horatio' su, ne de Ophelia'sı oldu. Yalnızca bir annesi vardı. Ama bir anne tek başına ne yapabilirdi? Üstelik de bu durumda. Biliyor musunuz Piyotr Stepanoviç, şimdi Nikolay gibi birisinin biraz önce tanımladığınız o aşağılık çevrelerde nasıl yaşayabildiğini anlıyorum. Şimdi bu hayatın «cilvesini» (bulduğunuz deyim ne kadar yerinde), içinde taşıdığı zıtlık susuzluğunu ve yine sizin söylediğiniz gibi, onun üstünde bir pırlanta gibi parladığı bu tablonun iç karartıcı zeminini çok iyi anlıyorum. Bir gün bu ortamda, aşağılanan, yarı deli, zavallı ama belki de yüce duygularla yüklü bir kadına rastlıyor.

— Hım! Öyle diyelim...

— Sonra ötekiler gibi onunla alay etmemesi şaşırtıyor sizi. Ah şu insanlar! Onu korumasını, ona saygı duyarak, bir «markizmiş gibi davranmasını» anlamıyorsunuz. (Şu Kirilov her ne kadar Nikolay'ı anlamamışsa da, insanları çok iyi tanıyor). Doğrusunu isterseniz, bütün felâket de bu zıtlıktan kaynaklanıyor. Zavallı kadın başka bir ortamda bulunsaydı eğer, belki de bu tür delice hülyaların peşinden sürüklenmeyecekti. Bir kadın, evet yalnızca bir kadın anlayabilir bu tür şeyleri Piyotr Trofimoviç. Sizin bir kadın olmamanız, hiç değilse bunu anlayabilmeniz için bir an kadın olmamanız çok üzücü...

— Kısaca, durumu kötüye gittikçe, insan başka şeylerin

özlemini çeker demek istiyorsunuz. Anlıyorum, Varvara Petrovna, anlıyorum. Dinde olduğu gibi. Hayat ne kadar zorlaşırsa, halk ne kadar ezilip, horlanırsa, insanlar o ölçüde cennet hayalleriyle yaşarlar... Yüz bin papaz böyle düşünüp, bu istekleri körükledikleri gibi göre... Sizi anlıyorum, Varvara Petrovna, içiniz rahat etsin...

— Söylemek istediğim tam olarak bu değil. Söyleyin bana Piyotr Trofimoviç, bu zavallı organizmanm (Varvara Petrovna'nın burada niçin organizma terimini kullandığını anlayamadım) gerçekleşmesi imkânsız hayallerine engel olmak için, Nikolay da mı onunla alay etmeli, ona ötekiler gibi davranmalıydı? Nikolay'ın Kirilov'a «onunla alay etmiyorum» derken derin bir acıma duygusu ve soylu bir davranış içinde olduğunu nasıl görmezlikten geliyorsunuz? Soylu ve kutsal bir cevap...

— *Sublime,* diye mırıldandı Stepan Trofimoviç.

— Şunu da biliniz, sizin sandığınız kadar zengin değil o. Zengin olan o değil, benim. O dönemde benden bir şey istemiyordu.

— Anlıyorum, her şeyi anlıyorum, dedi Piyotr Stepanoviç sabırsızlıkla.

— Bütünüyle kendimi buluyorum onda. O gençliği, taşkınlıkları, patlamaları... Eğer dostluğumuz ilerlerse Piyotr Stepanoviç, ki gönülden istediğim budur, ayrıca size ne kadar borçluyum, o zaman belki anlayacaksınız...

— İnanın, ben de... diye mırıldandı Piyotr Stepanoviç kesik kesik.

— O zaman, cömertçe bir körlüğe kapılarak nasıl hiçbir açıdan size lâyık olmayan, sizi anlamayan, size acı çektiren birine bağlanabiliyorsunuz anlayacaksınız. Nasıl, bu kişiyi, her şeye rağmen, idealinizi somutlaştıran insan olarak görüyorsunuz, onu severek, ona, neden bilmeden, taparak, belki de bunu hak etmediğinizi bilerek bütün umutlarınızı ona bağlıyorsunuz, bunu anlayacaksınız... Bilseniz ne kadar acı çektim, Piyotr Stepanoviç!.

Stepan Trofimoviç kaygılı bir yüzle bakışlarımı yakalamaya çalıştı, fakat başımı zamanında çevirmeyi başardım.

«Hem de çok yakında, evet çok yakın bir zaman önce... Ah, Nikolay'a karşı ne kadar suçluyum! Ne kadar canımı sıktıklarını bilemezsiniz. Herkes ama, herkes, düşman, alçak, dost. Dostlar düşmanlardan çok. Belki bana inanmayacaksınız, Stepan Trofimoviç ama, ilk imzasız mektubu aldığımda, bütün bu alçaklıklara karşı duracak gücü yitirmiştim. Bu zayıflığımı hiçbir zaman bağışlamayacağım.

— Bu imzasız mektuplardan haberim var, kimlerin yazdığını öğreneceğim, içiniz rahat etsin, dedi Piyotr Stepanoviç birden canlanarak.

— Çevremizde döndürülen dolapları hayal etmeniz mümkün değil! Zavallı Praskovya İvanovna'mız da çok acı çekti. Peki ona neden acı çektiriyorlar? Bugün sana karşı da mahcubum Sevgili Praskovya İvanovna, dedi Varvara Petrovna heyecanlı ama biraz alaylı bir sesle.

— Bırakalım bunu, diye mırıldandı Praskovya İvanovna. Bana sorarsanız, bir son verelim artık bu konuşmalara. Yeteri kadar konuştuk... Bir kere daha ürkek ürkek baktı Lizaveta Nikolayevna'ya ama o Piyotr Stepanoviç'e bakıyordu.

— Bu zavallı yaratığa, sevgisini feda etmemek için her şeyini kaybeden bu deli kıza gelince, onu evlâtlık alacağım, diye haykırdı Varvara Petrovna. Bu benim görevim ve yerine getireceğim bu görevi. Bugünden başlayarak himayeme alıyorum onu.

— Çok yerinde bir davranış, diye bağırdı birden Piyotr Stepanoviç yeniden heyecanlanarak. Özür dilerim, az önce söylemek istediklerim bitmedi daha, bu «himaye»den söz etmek istiyordum size. Nikolay Vsevolodoviç'in çekip gitmesinden hemen sonra (hikâyemi bıraktığım yerden alıyorum) şurada gördüğünüz bu bayın, Bay Lebiyadkin'in, kızkardeşine ödenen paradan yararlanabileceği düşüncesine kapıldığını ve bunu gerçekleştirdiğini düşünebiliyor musunuz? Nikolay Vsevolodoviç'in

başlangıçta bu ödeme işini nasıl düzenlediğini bilmiyorum tam olarak. Ama bir yıl sonra olup bitenlerin haberini almış ve yeni bir düzenleme yapmak zorunda kalmıştı. Ayrıntıları bilmediğimi bir kere daha söyleyeyim. Kendisi anlatacak bunları. Bildiğim tek şey kadının, uzakta, rahat bir yere yerleştirilmiş olduğu ve bir dostun gözetimi altında bulunduğuydu. Beni anlıyorsunuz değil mi? Peki Bay Lebiyadkin ne yapmayı düşündü dersiniz? Bütün gücüyle gelir kaynağının nereye gizlendiğini bulmaya çalıştı. Yani kızkardeşinin nereye gizlendiğini. Bulduktan sonra da —kısa bir süre önce— onu manastırdan çıkararak doğru buraya getirdi. Burada onu aç bıraktı, dövdü. Çeşitli işkenceler yaptı. Nikolay Vsevolodoviç'ten yüklü bir para aldıktan sonra içmeye ve kendisine teşekkür olarak tehditler savurmaya, daha fazla para istemeye başladı. Yıllık ödenek doğrudan doğruya onun eline verilmediği takdirde Nikolay Vsevolodoviç'i rezil edeceğini söylüyordu. Nikolay Vsevolodoviç'in kendi eliyle yaptığı bağışı, haraç saymaya başladı. Düşünebiliyor musunuz bunu? Bay Lebiyadkin söylediklerimin *hepsi* doğru, değil mi?.

O ana kadar, gözleri yerde, suskun duran yüzbaşı iki adım attı ve kıpkırmızı kesildi.

«Piyotr Stepanoviç bana çok zalimce davrandınız,» dedi kesik kesik.

— Zalimce mi? Ne demek bu? İzin verirseniz bu zulüm meselesini daha sonraya bırakalım. Şimdilik sizden ilk soruma cevap vermenizi istiyorum. Söylediklerim doğru mu, değil mi? Eğer yanlışsa, düşüncelerinizi açıklamanıza kimse engel olamaz.

— «Ben... Siz de biliyorsunuz, Piyotr Stepanoviç...» diye kekelemeye başladı yüzbaşı, ama birden sustu. Piyotr Stepanoviç'in bacak bacak üstüne atmış olarak bir koltukta oturduğunu belirtmek gerekir. Lebiyadkin de onun önünde saygılı bir şekilde ayakta duruyordu.

Yüzbaşının duraksamaları, tedirginlikleri Piyotr Stepanoviç'in pek hoşuna gitmemiş gibiydi. Birden öfkeyle kasıldı yüzü. ye sordu anlamlı bir bakışla. Buyrun öyleyse, bekliyoruz.

«Herhangi bir açıklama yapmayı düşünüyor musunuz?» diye sordu anlamlı bir bakışla. Buyrun öyleyse, bekliyoruz.

— Siz de biliyorsunuz ki Piyotr Stepanoviç, bir şey söyleyecek durumda değilim.

— «Hayır, bilmiyorum. İlk defa böyle bir engel olduğunu duyuyorum. Niçin bir şey söyleyemiyorsunuz?»

Yüzbaşı gözlerini yere dikmiş susuyordu.

«İzin verirseniz gideyim ben Piyotr Stepanoviç,» dedi sonunda.

— İlk soruma cevap vermeden hiçbir yere gidemezsiniz. Söylediklerim doğru mu?

— «Evet,» diye cevap verdi yüzbaşı kısık bir sesle ve gözlerini celladına kaldırdı. Alnı ter içinde kalmıştı.

«*Hepsi*» doğru mu?.

— Evet hepsi doğru.

— Ekleyecek ya da düzeltecek bir şey yok mu? Eğer haksızlık yaptığımızı düşünüyorsanız, söyleyin; karşı çıkın. Memnun olmadığınızı yüksek sesle belirtin.

— Hayır, ekleyecek bir şeyim yok.

— Son zamanlarda Nikolay Vsevolodoviç'i tehdit ettiniz mi?

—« Bu... Bu içki yüzünden oldu Piyotr Stepanoviç.» Birden başını kaldırdı. «Piyotr Stepanoviç, eğer aile şerefi ve hak edilmemiş bir utanç gökyüzüne yönelip haykırırlarsa, insan hâlâ suçlu mudur?» diye bağırdı kendini tutamayarak.

— Ya şimdi, içkili değil misiniz, Bay Lebiyadkin, diye sordu Piyotr Stepanoviç delice bir bakışla.

— Hayır... hayır, içmedim.

— Peki ne demek oluyor bu aile şerefi ve hak edilmemiş utanç?

— İma ettiğim kimse yok. Kimseyi suçlamak istemiyorum. Benim söz konusu olan... diye kekeledi yüzbaşı yeniden olduğu yere yığılarak.

— Sanırım, siz ve sizin gibiler hakkında kullandığım kelimelerden alındınız siz... Çok alınganmısınız Bay Lebiyadkin. Ama

durun biraz. Yaşantınızdan tam olarak söz etmeye başlamadım daha. Birazdan başlayacağım. Evet birazdan söz etmeye başlayabilirim bundan, ama daha tek kelime çıkmadı bu konuda ağzımdan.

Lebiyadkin titredi birden ve şaşkın bir şekilde Piyotr Stepanoviç'e baktı.

«Piyotr Stepanoviç, ancak şimdi uyanabildim.»

—Hım! Sizi uyandıran da ben mi oldum?

— Evet, Piyotr Stepanoviç, ben dört yıl boyunca bulutlu bir gökyüzü altında uyudum durdum. Gidebilir miyim artık Piyotr Stepanoviç?

— «Evet, Varvara Petrovna'nın soracağı bir şey yoksa...»

Varvara Petrovna aceleyle bir hayır işareti yaptı.

Yüzbaşı salondakileri selamladı. İki adım attı. Durdu. Elini kalbinin üzerine koydu. Bir şeyler söylemek istedi. Söyleyemedi. Kapıya doğru seyirtti. Birdenbire kendini Nikolay Vsevolodoviç'in karşısında buldu. Nikolay Vsevolodoviç çıksın diye yol verdi ona. Yüzbaşı gitgide küçüldü. Taş kesildi sanki. Gözlerini genç adama dikmişti. Bir boa yılanı karşısındaki tavşana benziyordu. Nikolay Vsevolodoviç biraz bekledi. Sonra hafif bir el hareketiyle yüzbaşıyı kenara iterek salona girdi.

VII

Nikolay Vsevolodoviç neşeli ve son derece sakindi. Belki de bizim bilmediğimiz çok tatlı bir olaya tanık olmuştu. Çok memnundu halinden.

«Beni bağışlayacak mısın, Nikolay?» dedi Varvara Petrovna ve daha fazla bekleyemeyerek yerinden kalktı.

Ama Nikolay gülmekten katılıyordu.

«Bunu düşünmüştüm! diye haykırdı safça. Görüyorum, her şeyden haberiniz var artık. Ben de arabada düşünüyordum: Bir şey anlatmak gerekirdi onlara, öyle birden ayrılmam doğru ol-

madı diyordum. Ama Piyotr Stepanoviç'in yanınızda olduğunu hatırlayınca rahatladım.»

Bir yandan konuşurken, bir yandan da bizi inceliyordu telâşla.

Varvara Petrovna heyecanla haykırdı:

«Piyotr Stepanoviç bize garip yaratılışlı, ama her zaman soylu ve yüce duygular içinde olan, delice davranışlarda bulunan şövalye ruhlu birinin basit hikâyesini anlattı...»

— Şövalye ruhlu mu? Buraya kadar vardırdınız mı işi? Piyotr Stepanoviç'e minnettarım bu defa, bu kadar aceleci olmasından dolayı (telâşlı bir bakış attı ona). Ama Piyotr Stepanoviç'in her zaman herkesi uzlaştırdığını bilmeniz gerekir. Bu onun hayattaki rolü, alışkanlığı, hastalığıdır. Size onu özellikle bu yüzden tavsiye ederim. Size ne hikâyeler anlattığını tahmin edebiliyorum! Her zaman anlatacak bir şeyler bulur. Ayaklı kütüphane gibidir. Şunu bilmeniz gerekir yalnız, bir realist olarak yalan söyleyemez ve gerçek onun için başarıdan daha değerlidir. Tabii başarının gerçekten daha değerli olduğu bazı durumlar da vardır (bunları söylerken bir yandan da çevresine bakınıp duruyordu). Görüyorsunuz, benden özür dilemesi gereken siz değilsiniz anne. Bu davranışlardan sorumlu bir kaçık varsa o da benim. Sonuç olarak bu gösteriyor ki ben gerçekten deliyim... Ünümü sürdürmem gerekir elbette...

Bunları söyledikten sonra şefkatle annesine sarıldı.

«Ne olursa olsun mesele kapandı artık. Her şey açıklandı, bir daha bu konuya dönmenin anlamı yok» diye sürdürdü konuşmasını sert ve kuru bir sesle. Varvara onun ses tonundaki anlamı kavramıştı ama heyecanı yatışacağına büsbütün arttı.

«Seni bir ay sonra bekliyordum Nikolay.»

— «Size her şeyi açıklayacağım anne, ama şimdilik...»

Praskovya İvanovna'ya doğru yöneldi.

Tam bu sırada Praskovya İvanovna başını Nikolay Vsevolodoviç'ten yana çevirmişti. Yarım saat önce aniden gelişi şaşkına çevirmişti onu. Şimdi başka türlü dertler içindeydi. Yüzbaşı

Nikolay Vsevolodoviç'le burun buruna geldiği sırada Liza önceleri sessizce, sonra gitgide yüksek sesle gülmeye başlamıştı. Kıpkırmızı kesilmişti. Bu neşe ve biraz önceki somurtkanlığı arasındaki çelişki dikkat çekiciydi. Nikolay Vsevolodoviç Varvara Petrovna'yla konuşurken Mavriki Nikolayeviç'e alçak sesle bir şeyler söylemek istiyormuş gibi, eliyle iki kez işaret etmişti. Tam Mavriki Nikolayeviç ona doğru eğilmişti ki, Liza kahkahalarla gülmeye başladı. Öyle ki zavallı Mavriki Nikolayeviç'le alay ettiği sanılabilirdi. Kendisini tutmak istediği de açıkça belli oluyordu. Mendilini sürekli ağzına götürüp duruyordu. Nikolay Vsevolodoviç kendisini içten ve masum bir tavırla selamladı. Liza:

«Bağışlayın beni, dedi kekeleyerek. Siz... Kuşkusuz Mavriki Nikolayeviç'i daha önce gördünüz. Tanrım ne kadar uzun boyunuz var, Mavriki Nikolayeviç!»

Yine gülmeye başladı. Mavriki Nikolayeviç uzun boyluydu ama o kadar da değil.

«Çok oldu mu geleli?» diye mırıldandı kendini tutmaya çalışarak. Şaşırmış gibiydi ama gözleri parlıyordu.

«Aşağı yukarı iki saat oldu,» dedi Nikolay ona dikkatle bakarak. Doğrusunu söylemek gerekirse davranışı son derece ölçülü ve nazikti. Ama bu nezaketi bir yana bırakırsak yüzü duygusuz ve ilgisizdi.

«Nerede kalacaksınız?»

— «Burada.»

Varvara Petrovna da dikkatle Liza'ya bakıyordu, birden aklına bir şey geldi.

«Neredeydin Nikolay? İki saati nerede geçirdin? Tren saat onda geliyor.»

— Önce Piyotr Stepanoviç'i Kirilov'a götürdüm. Matveyevo'da karşılaştım onunla (şehrimizden üç istasyon ötede.) Aynı vagonda yolculuk ettik.

— Sabahtan beri Matveyevo'da onu bekliyordum, diyerek

söze girdi Piyotr Stepanoviç. Trenin son vagonları gece raydan çıkmıştı; bacaklarım kırılıyordu az daha...

— Bacaklarınız mı kırılıyordu? diye haykırdı Liza. Anne, anne! Geçen hafta biz de Matveyevo'ya gitmek istiyorduk! Bacaklarımız kırılabilirdi bizim de!

— Aman! dedi Praskovya İvanovna istavroz çıkararak.

— Anne! Anne! Anneciğim! Ayaklarım kırılırsa korkmayın sakın. Her gün deliler gibi koşturduğumu söylediğinize göre benim başıma rahatlıkla böyle bir şey gelebilir. Mavriki Nikolayeviç topla olsam yine bana eşlik eder miydiniz? Yeniden gülmeye başladı. «Eğer böyle bir şey olursa sizden başka kimsenin bana eşlik etmesine izin vermeyeceğim,» emin olun. Tutalım ki tek bacağım kırıldı... Hadi, nazik olun, bunun sizin için bir mutluluk olduğunu söyleyin...

— Sakatlığınızdan mutluluk mu duyacağım? diye söylendi Mavriki Nikolayeviç ciddi bir tavırla.

— Buna karşılık, beni her zaman siz gezdireceksiniz, yalnız siz. Başka kimse değil!.

— Bu durumda bile beni sürükleyecek olan siz olurdunuz Lizaveta Nikolayevna.

— «Tanrım! Kelime oyunu yapmak istedi, diye haykırdı dehşetle Liza. Mavriki Nikolayeviç, bir daha böyle şeyler yapmaya kalkmayın sakın. Ne kadar bencilsiniz! Bununla birlikte kendinize iftira ettiğiniz kanısındayım; tersine, bir bacağımı kaybettikten sonra daha da güzel olduğumu tekrarlayıp dururdunuz, eminim. Bir güçlük var yalnız, aşılması olanaksız gözüken: Siz çok uzun boylusunuz, oysa ben tek bacağımla daha da kısa olacağım. Koluma nasıl gireceksiniz? Gülünç bir çift oluşturacağız.»

Sinirli bir gülüşle sarsıldı. Şaka ve imaları çok basitti ama insanları etkilemeye çalışmadığı açıkca belli oluyordu.

«Sinir krizi, diye fısıldadı bana Piyotr Stepanoviç. Bir bardak su, çabuk!»

Haklıydı. Bir dakika sonra herkes genç kızın başına üşüştü.

Su getirdiler. Liza annesine sarılmış, yüzüne öpücükler yağdırıyordu. Omuzuna yaslanıp ağlıyor, sonra geri çekilip karşıdan seyrediyordu onu, sonra yeniden gülmeye başlıyordu. Praskovya İvanovna da ağlamaya başlamıştı. Varvara Petrovna her ikisini de daha önce Darya Pavlovna'nın girdiği küçük kapıdan çıkararak, kendi odasına götürdü. Ama çok geçmeden geri döndüler...

Şimdi bu unutulmaz sabahın nasıl sona erdiğini bütün ayrıntılarıyla hatırlamaya çalışıyorum. Aklımda kaldığına göre, kadınlar salondan çıkıp da yalnız kaldığımız zaman (yalnızca Darya Pavlovna yerini terketmemişti) Nikolay Vsevolodoviç salonu dolaşarak tek tek hepimizin elini sıkmış, yalnızca oturduğu yerden hiç kımıldamayan, başını gittikçe daha çok önüne eğen Şatov'la ilgilenmemişti. Stepan Trofimoviç Nikolay Vsevolodoviç'le önemli konular üstüne konuşmak istiyordu, ama o aceleyle yanından uzaklaşarak Darya Pavlovna'ya yöneldi. Ama yolun yarısında Piyotr Stepanoviç onu durdurdu ve adeta zorla sürükleyerek pençerenin yanına götürdü. Burada kendisine alçak sesle bir şeyler söyledi. Yüz ifadesi ve el kol hareketlerinden anladığımız kadarıyla çok önemli şeyler söylemişti. Nikolay Vsevolodoviç dalgın, soğuk bir gülümsemeyle dinliyordu onu. Sonra yeter artık der gibi sıyrılmak istedi Piyotr Stepanoviç'ten. Pençerenin yanından uzaklaşırlarken kadınlar içeri girdi. Liza yeniden yerine oturdu ve Varvara Petrovna dışardaki havanın sinirlerine dokunacağını söyleyerek bir on dakika daha oturması için ısrar etti. Büyük bir dikkatle genç kızın üzerine titreyen Varvara Petrovna Liza'nın yanına oturdu. Piyotr Stepanoviç hemen onun yanına koştu ve ona hararetli bir şeyler anlatmaya başladı. İşte bu sırada Nikolay Vsevolodoviç Darya Pavlovna'ya doğru yöneldi. Darya onun yaklaştığını görünce sandalyesinde kıpırdandı. sonra kalktı. Ne yapacağını şaşırmış, yüzü kıpkırmızı kesilmişti.

«Sizi tebrik edebiliriz sanıyorum... yoksa çok mu erken henüz?» dedi ve yüzünde tuhaf bir ifade belirdi.

Daşa birkaç kelimeyle cevap verdi ona, ancak ne dediğini anlayamadım.

«Boşboğazlılığımı bağışlayın,» dedi sesini yükselterek Nikolay. Bana özellikle haber verildiğini biliyor muydunuz?

— Evet, biliyorum.

— Bununla birlikte tebriklerimin işleri karıştırmayacağını umut ederim, dedi gülerek, eğer Stepan Trofimoviç...

— Tebriklerin nedeni ne? Neyle ilgili? diye söze karıştı birden Piyotr Stepanoviç. Sizi niçin tebrik ediyorlar Darya Pavlovna? Tamam, nişanlandığınız için olmasın? Kızarmanızdan doğru tahmin ettiğimi anlıyorum. Gerçekten de güzel ve soylu kızlarımız başka niçin tebrik edilir ki? Eh, doğru tahmin etmişsem benim de tebriklerimi kabul edin ve paramı verin: Hatırlıyor musunuz İsviçre'de iddiaya girmiştik, hiç evlenmeyecektiniz. A, evet, İsviçre dedim de aklıma geldi. Aklım nerde! Az kalsın unutuyordum, oysa yolculuğumun esas nedenlerinden biriydi bu: Söyle bakalım, dedi babasına sertçe dönerek, ya sen ne zaman gidiyorsun İsviçre'ye?.

— Ben... İsviçre'ye mi? diye bağırdı Stepan Trofimoviç şaşkın şaşkın.

— Nasıl? Gitmiyor musun? Evleniyorsun ya... Yazmıştın bana...

— Pierre!... diye haykırdı Stepan Trofimoviç.

— Ne Pierre'i!... Madem ki bu konudaki düşüncemi en çabuk şekilde öğrenmek istiyordun, ben de buna karşı olmadığımı bildirmek için özellikle koşa koşa geldim. Eğer mektubunda yazdığın gibi seni «kurtarmak» gerekiyorsa (çabuk çabuk sürdürdü konuşmasını) emrindeyim. Evleneceği doğru mu, Varvara Petrovna? —Birden ona doğru döndü— Umarım boşboğazlık yapmadım. Bütün şehrin bu evlenmeden haberi olduğunu ve kendisini tebriklerle rahatsız ettiklerini, bu yüzden ancak geceleri dışarı çıkabildiğini yazmıştı bana. Mektup cebimde. İnanır mısınız, Varvara Petrovna, hiçbir şey anlamadım bundan. Bana bir tek şey söyle Stepan Trofimoviç: seni tebrik mi edeyim,

yoksa kurtarayım mı? İnanmayacaksınız! Ama mektuplarında bakıyorsunuz çok mutlu, sonra iki satır aşağıda dünyanın en umutsuz insanı. Önce özür diliyor benden; hepsi böyledir bunların! Ama şunu söylemek gerekir: Düşünün bir, bütün hayatı boyunca iki kere gördü beni. O da raslantı sonucu. Şimdi de üçüncü evliliğinin arefesinde bana bilmem hangi babalık görevlerini ihmal ettiğini söylüyor. Bin verst öteden kendisine kızmamamı ve bu işe razı olmamı istiyor. Darılına lütfen Stepan Trofimoviç. Yaşının gereği bu. Ben açık fikirliyim ve seni yargılamıyorum. Hatta sana onur veriyor bu, vb... Ama aslolan, aslolanın ne olduğunu anlamadığımdır. Mektubunda «İsviçre'deki günahlardan» söz ediyorsun. «Günah yüzünden ya da bir başkasının günahları yüzünden evleniyorum,» diye yazıyorsun... Hatırlamıyorum hepsini. Kısaca «günahlar» söz konusu. «Genç kız bir inci, bir elmas,» diyor. Ve tabii «ona layık olmadığını» söylüyor. Bu onun kuşağına yakışan bir üslup. Ama «bilmem hangi günahlar ya da durum nedeniyle evlilik tacını giymek ve İsviçre'ye gitmek zorunda» kalıyor. Oysa, «Her şeyi bırak ve yardımıma koş» diyen de kendisi. Bütün bunlardan bir şey anlayabiliyor musunuz? Ama... ama yüzlerinizin ifadesinden (bunları söylerken elinde mektup masum bir gülüşle çevresine bakıyordu) adetim olduğu üzere bir gaf yaptığımı anlıyorum. Aptalca açık sözlülüğüm ya da Nikolay Vsevolodoviç'in söylediği gibi aceleciliğim yüzünden... Burada dostlar arasında, yani senin dostların arasında olduğumuzu sanıyordum, Stepan Trofimoviç. Senin dostların, çünkü aranızda ben bir yabancıyım, görüyorum ki... Görüyorum ki hepiniz bir şeyler biliyorsunuz. Bu bildiklerinizi ben bilmiyorum.»

Çevresine bakmaya devam etti.

Varvara Petrovna ona doğru yaklaşarak sordu:

«Stepan Trofimoviç mektubunda size «başkasının günahlarını örtmek için, İsviçre'de işlenen günahlar yüzünden evlendiğini» ve sizin onu «kurtarmanız gerektiğini» mi söylüyordu? Bunlar onun tabirleri mi?» Yüzü sarardı. Yüzünü buruşturdu, dudakları titriyordu.

«Yani, demek istedim ki... Pek iyi anlayamadığım bir şey varsa (konuşması gitgide hızlanıyordu ve kaygılanmış gibiydi) suç onundur tabii, diye yeniden söze girdi Piyotr Stepanoviç. Niçin bu biçimde yazıyor? İşte mektup. Mektuplarının ardı arkası kesilmedi Varvara Petrovna, durmadan yazdı. İki üç aydır durmadan mektup alıyordum. Çoğu zaman sonuna kadar okuyamadığımı itiraf etmeliyim bunları. Bu itirafımdan dolayı bağışla beni Stepan Trofimoviç. Ama şunu içtenlikle söylemelisin ki, benim adıma postalanmış olmalarına rağmen, sen onları daha çok gelecek kuşaklar için yazıyordun. Benim okuyup okumamam pek umurunda değildi! Hadi, sinirlenme, aramızdasın, ne var sıkılacak? Ama bu mektubu, Varvara Petrovna, bu mektubu sonuna kadar okudum. Bu «günahlar,» şu «başkasının günahları» bunlar hiç kuşkusuz bizim günahlarımızdır, masum günahlar bunlar. Ama bunların çevresinde, en soylu duygulara baş vurmamızı sağlayan bir hikâye kurduk. Hatta bu hikâyeyi özellikle bunun için kurduk. Hesaplarımızda aksayan bir şey olduğunu görüyorsunuz, bunu açıkca itiraf etmek gerekir. Bildiğiniz gibi, oyuna karşı büyük bir zaafımız var. Belki de çok konuşuyorum. Özür dilerim. Gevezeyim. Ama yemin ederim, korkuttu beni Varvara Petrovna. Ben onu «kurtarmaya» hazırdım. Sonunda kendimi suçlu hissediyorum. Ama bıçak mı dayadım boynuna? Acımasız bir alacaklı mıyım ben? Mektubunda bir de drahomadan söz ediyor... Peki söyle bakalım Stepan Trofimoviç, gerçekten evleniyor musun sen? Bunlar güzel kelimelerden öteye gitmeyebilir de. Bu da beklenebilir senden... Ah, Varvara Petrovna, hakkımda kötü şeyler düşündüğünüze eminim, böyle konuştuğum için.

— Aksine. Aksine sabrınızın sonuna geldiğinizi görüyorum. Çok haklı nedenlerle tabii, diye cevap verdi Varvara Petrovna sinirli sinirli.

Açıkca rol yapan (Hangi rol? Bunu bilmiyordum henüz ama, komedi olduğu açıktı, üstelik çok da beceriksizce oynuyordu

rolünü) Piyotr Stepanoviç'in «kurnazca» gevezeliklerini sinsi bir zevkle dinlemişti.

«Aksine, diye devam etti, konuştuğunuz için minnettarım size. Siz olmasaydınız hiçbir şeyden haberim olmayacaktı. Yirmi yıldır yeni açılıyor gözlerim. Nikolay Vsevolodoviç, az önce bu evlilikten haberli olduğunuzu söylediniz. Stepan Trofimoviç, aynı şekilde, size de mi yazdı?».

— Ondan bütünüyle zararsız, hatta... çok soylu duygularla dolu bir mektup aldım.

— Duraksıyorsunuz... Kelime arıyorsunuz. Yeter. Stepan Trofimoviç, sizden çok önemli bir hizmet bekliyorum, dedi birden kıvılcım saçan gözlerle ona doğru dönerek. Lütfen bizi hemen yalnız bırakın. Evimin önünden bile geçmeyin bir daha.

Okuyucudan Varvara Petrovna'nın hâlâ geçmemiş olan son büyük «heyecanını» hatırlamasını rica ediyorum. Şunu da belirtmek gerekir ki Stepan Trofimoviç'in suçu büyüktü. Ama beni en çok şaşırtan Petruşa'nın açıklamalarını onun konuşmasına engel olmayı aklından bile geçirmeden dinlemesi ve Varvara Petrovna'nın kendisini evden kovmasını soğukkanlılıkla karşılamasıydı. Bu ruh gücünü nereden almıştı? Petruşa'yla karşılaştığı ilk andan başlayarak ve özellikle de Petruşa'nın onun sarılmalarına son verme biçiminden derinlemesine yararlanmıştı. Bu seferki derin ve *gerçek* bir acıydı. Gözlerinden anlaşılıyordu. Ama bu acıya bir yenisi ekleniyordu: Alçakça davranmış olmanın bilinci. Bunu daha sonra bana açık yüreklilikle anlattı. Oysa *gerçek* bir acı çok kısa bir an için de olsa en hafif en aldırmaz adamı bile ciddi ve yürekli yapabilirdi. Hatta gerçek bir acı aptal bir adamı zeki bile yapabilirdi. Bu acının belirgin özelliklerinden biridir. Bu böyleyse eğer Stepan Trofimoviç gibi bir adamda neler olabileceğini düşünün siz. Tam bir değişme ama, kısa süreli tabii ki...

Varvara Petrovna'nm önünde gururlu bir şekilde tek kelime söylemeden (başka ne yapabilirdi ki?) eğildi ve kapıya doğru yöneldi. Ama Darya Pavlovna'nın önünde durmaktan ala-

madı kendisini. Darya Pavlovna bunu önceden hissetmiş gibiydi. Bunun önüne geçmek için elini ona uzatarak ve heyecanlı bir sesle:

«Lütfen Stepan Trofimoviç, hiçbir şey söylemeyin... (yüzünde acı bir ifade vardı). Size her zaman saygı duyduğumdan emin olunuz... Size yine eskisi gibi değer veriyorum... Benim için iyi şeyler düşünün Stepan Trofimoviç. Çok önemli bu.»

Stepan Trofimoviç onu derin bir saygıyla selamladı.

«Özgürsün Daşa. Biliyorsun ki, bu konuda karar verecek olan sensin. Her zaman özgürdün ve yine özgürsün, özgür olacaksın, dedi Varvara Petrovna ciddi bir tavırla.»

— Ah, şimdi her şeyi anlıyorum, dedi Piyotr Trofimoviç elini alnına vurarak. Düştüğüm duruma bak! Darya Pavlona lütfen beni bağışlayın. Bana neler yaptırdığını gör biraz, dedi Stepan Trofimoviç'e dönerek.

— Pierre, benimle başka türlü konuşabilirsin! Değil mi dostum? dedi alçak ve şımarık bir sesle Stepan Trofimoviç.

— Rica ederim bağırma, dedi Pierre ellerini sallayarak. İnan bana sinirlerinin yıpranmış olmasından ileri geliyor bu bağırmak hiçbir şeye yaramaz. Konuşmayı hemen bu yöne çekeceğimi bilmen gerekirdi. Nasıl aklına gelmedi beni uyarmak?.

Stepan Trofimoviç delice bakışlarla süzdü onu:

«Pierre, sen burada olup biten her şeyin farkındasın. Bu konuda hiçbir şey bilmemen, işitmemiş olman mümkün mü?»

— «Ne? İnsanlara bakın! Biz yalnız eski bir çocuk değil, aynı zamanda kötü bir çocuğuz! Varvara Petrovna ne söylediğini duyuyor musunuz?»

Herkes bir anda konuşmaya başladı. Ama aynı anda da hiç kimsenin beklemediği bir olay patlak verdi.

VIII

Her şeyden önce şunu söylemeliyim: İki üç dakikadır Lizaveta Nikolayevna eski heyecanlı halini almıştı. Mavriki Niko-

layeviç ve annesiyle alçak sesle bir şeyler konuşuyordu. Yüzü düşünceli ve endişeliydi. Sonunda gitmek için hazırlandı. Yerinden kalkması için, Mavrika Nikolayeviç'in yardım ettiği annesine bir el işareti yaptı. Ama her şeyi sonuna kadar görmeden gidemeyecekti. Kaderlerinde varmış!

Köşesinde tamamen unutulmuş olan (tam Lizaveta Nikolayevna'nın yanında) ve büyük ihtimalle niçin orada olduğunu bilmeyen Şatov birden kalktı ve bütün salonu yavaş ama emin adımlarla baştan başa geçerek, tam karşısından bakarak Nikolay Vsevolodoviç'e yöneldi. Nikolay Vsevolodoviç' onu uzaktan görünce sırıtmaya başladı. Ama Şatov yanına gelince ciddi bir görünüm aldı. Şatov sessiz ve gözlerini sürekli Nikolay Vsevolodoviç'in gözlerine dikmiş olarak tam önünde durunca, herkes bir şeylerin olacağını sezdi ve sustu. Piyotr Stepanoviç ile, Liza ve annesi salonun ortasında kalakalmışlardı. Böylece birkaç dakika geçti. Nikolay Vsevolodoviç'in yüzündeki şaşkınlık yerini öfkeye bıraktı. Kaşlarını çattı, birden...

Birdenbire Şatov, ağır, uzun kolunu kaldırdı ve Nikolay Vsevolodoviç'in tam suratının ortasına bütün gücüyle yumruğunu patlattı. Stavrogin şokun etkisiyle sarsıldı.

Şatov özel bir biçimde vurmuştu. Normal bir tokat atmamıştı, (böyle söylememe izin verilirse). Avucunun içiyle vurmamış, yumruklamıştı; yumruğu iri, ağır, kemikli, kırmızı kıllar ve çillerle kaplıydı. Eğer yumruk burnuna gelmiş olsaydı kırardı. Ama sol yanağına, dudağının üst bölümüne ve dişlerine rastgeldi. Hemen kanamaya başladı.

Yanılmıyorsam Varvara Petrovna'nın kısa bir çığlık attığı duyuldu. Tam çıkaramadım kimden geldiğini çünkü hemen arkasından tam bir sessizlik oldu yeniden: Hepimiz taş kesilmiştik sanki. Zaten bütün sahne on saniye kadar sürdü. Ama bu on saniye içinde korkunç şeyler oldu. Okuyucuya hatırlatmam gerekir: Nikolay Vsevolodoviç korkuyu tanımayan insanlardan biriydi. Düelloda rakibinin silahı karşısında büyük bir soğukkanlılıkla bekler, daha sonra nişan alır ve vahşice bir rahatlıkla

öldürürdü karşısındakini. Birisi kendisini tokatlamış olsa, öyle sanıyorum ki onu düelloya filan çağırmaz, hemen oracıkta öldürüverirdi. Evet Nikolay Vsevolodoviç eyleminin bilincinde olarak öldürürdü ve kör bir öfkeye kapılmazdı. Hatta öyle sanıyorum ki bizde bütün düşünme yetisini yok eden öfkeyi hiç tatmamıştı. Bazen onu bütünüyle etkisi altına alan kızgın anlarında bile kendisini kontrol edebilmiş ve düelloya çağırmadan birisini öldürdüğü takdirde zindanı boylayacağını unutmamıştı. Ama bu düşünce kendisini aşağılayan bir insanı öldürmesini engelleyemezdi, hiç duraksamadan yapardı bunu.

Son zamanlarda Nikolay Vsevolodoviç'i devamlı incelemiştim. Bazı özel durumların rastlaşması sayesinde şu satırları yazdığım sırada çok şey öğrenmiş bulunuyorum. Efsaneleşmiş anıları zamanımıza kadar gelmiş olan geçmişteki bazı ünlü kişilerle karşılaştırabilirim onu. Söz gelimi Aralık ayaklanmasına katılanlardan L-n'in bütün hayatı boyunca tehlike aradığı, bu duygunun onun için gerçek bir ihtiyaç olduğu söylenir: Gençliğinde sebepli sebepsiz sürekli düello ettiği anlatılır. Sibirya'da elinde yalnız bir bıçakla ayı avına çıktığı, ormanlarda ayıdan daha tehlikeli oldukları için kaçak kürek mahkûmlarını kovaladığı söylenir. Bu efsane kişileri de kuşkusuz korkuyu tanıyorlardı. Hatta belki de çok korkuyorlardı. Çünkü başka türlü çok sakin bir hayat sürdürürler ve doğaları gereği ihtiyaç duydukları tehlike duygusunu tadamazlardı. Onları en çok etkileyen bu korkuyu yenme ihtiyacıdır. Zafer sevinci ve güçlerinin sınırsız olduğu duygusu: işte onları keyiflendiren şeyler. Bu L-n Sibirya'ya sürülmeden önce aç kalmış ve ekmeğini alnının teriyle kazanma ihtiyacım duymuştu. Bu ihtiyacı duymasının nedeni de yalnızca zengin bir adam olan babasının kendisine uygun gelmeyen isteklerine boyun eğmek istememesiydi. Dolayısıyla hayat mücadelesine değişik açılardan bakıyordu ve direnmeyi yalnızca ayı avı ve düellolarda değil, bu özelliği ile de öğrenmişti.

Ama bunlar çok eskiden olup bitmişti ve bugünün insanlarının sinirli, dengesiz, aksi doğaları bu basit ve güçlü duygu-

lara ihtiyaç bile duymuyordu. Bunları arayanlar eskinin hareketli insanlarıydı. Nikolay Vsevolodoviç belki de L-n'e yüksekten bakar, onu bir korkak olarak niteleyebilir. Ama bunu ulu orta ve yüksek sesle söylemez. O da L-n gibi, bir düelloda rakibini öldürebilir, ayı avına gidebilir, bir haydutla mücadele edebilirdi. Ama bütün bunları yapılması zorunlu bir ödeve boyun eğer gibi, en küçük bir zevk almadan tembelce ve hatta sıkılarak yapardı. Bununla birlikte Nikolay Vsevolodoviç L-n'den çok daha vahşi ve kırıcıydı. Ama kırıcılığı soğuk, sakin, neredeyse *mantıklıydı*. Dolayısıyla da en korkunç, en iğrenç olamazdı. O zaman da, şimdi de aynı şekilde düşünüyorum (Her şey bittikten sonra yani): Bu adam bir tokat yese ya da buna benzer bir hakarete uğramış olsaydı, düelloya falan çağırmadan hemen öldürürdü rakibini.

Ama şimdi, hepimizi şaşırtan bambaşka bir durum vardı ortada.

Darbeye utanç verici bir şekilde boyun eğip, kendini toparlar toparlamaz, tokatın iğrenç ve nerdeyse nemli sesi kulaklarımızdan silinir silinmez Nikolay Vsevolodoviç Şatov'u omuzlarından yakaladı. Ama hemen hemen aynı anda ellerini geri çekti ve arkasına koydu. Susuyordu, Şatov'a bakıyordu. Suratı çarşaf gibi bembeyaz olmuştu. Ama tuhaftır, gözlerinin parıltısı yavaş yavaş sönüyor gibiydi. On saniye kadar sonra gözleri buz gibi ve —yalan değil, buna eminim— sakindi. Yalnız, korku verici ölçüde solmuştu benzi. Tabii içinde neler olup bittiğini bilmiyorum, yalnızca dışını görüyordum. Sanırım bir adam ateşte kızmış bir demiri tutabilse ve gücünü ölçmek için bunu avuçları içinde sıksa ve bu adam on saniye kadar bu dayanılmaz acıya katlandıktan sonra, onun üstesinden gelse, Nikolay Vsevolodoviç'in şu on saniye sırasında duyduklarına benzer bir tecrübe yaşamış olurdu.

Gözlerini ilk indiren Şatov oldu. Buna mecbur kaldığı belli oluyordu. Sonra geri döndü ve kapıya yöneldi. Ama yürüyüşü az öncekinden farklıydı. Sessizce, sırtı kamburlaşmış, başı omuz-

larına gömülmüş olarak, sanki derin derin düşünüyormuşcasma yürüyordu. Bir şeye takılmamaya, bir şeyi devirmemeye çalışarak, dikkatle ilerliyordu. Kapının yanına gelince, onu azıcık araladı. Çıkmak için aralıktan süzüldü denebilir. Çıkarken kafasının tepesinde dikilmiş olan saç tutamını farkettim.

O anda, hepsinden önce korkunç bir çığlık atıldı. Lizaveta Nikolayevna'nın annesini omuzundan, Mavriki Nikolayeviç'i de kolundan yakalayarak odadan dışarı sürüklediğini gördüm. Ama birden, bir çığlık attı ve baygın, yere düştü. Ensesinin halıya çarpışını hâlâ işitir gibiyim.

IKINCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

GECE

I

Bir hafta geçti. Her şeyin bittiği olayları yazıya geçirdiğim şu anda vaktiyle bilmediğimiz her şeyi biliyorum. O zaman bütün bunlar bize çok tuhaf geliyordu. İlk günlerde Stepan Trofimoviç ve ben eve kapandık ve biraz da tedirgin bir vaziyette olayları gözlemekle yetindik. Bununla birlikte ara sıra dışarı çıkıyor ve eskiden olduğu gibi dostuma, öğrenmeden duramayacağı, toplayabildiğim bazı haberleri getiriyordum.

Atılan tokat, Liza'nın bayılması ve ünlü pazarın öteki olaylarıyla ilgili acayip söylentiler dolaşıp duruyordu şehirde. Çok şaşırtıyordu bizi bu. Bütün bu olaylar en ince ayrıntılarına kadar nasıl öğrenilip yayılmıştı? Orada bulunanlardan kimsenin bunların duyulmasından hiçbir çıkarı olamazdı. Uşakların ise hiçbir şeyden haberi yoktu. Yalnızca Lebiyadkin konuşmuş olabilirdi. Ama kızgınlığından değil (Çok korkmuştu ve korku nefreti yok eder) gevezelik olsun diye yapmış olabilirdi bunu. Ne var ki Lebiyadkin ve kızkardeşi hemen ertesi gün en küçük bir iz bırakmadan kaybolup gitmişlerdi. Filipovların evlerinden ayrılmışlardı, nereye gittiklerini hiç kimse bilmiyordu. Şatov'dan Marya Timopefeyevna hakkında bilgi almak istedim, ama o da evine kapanmıştı. Öyle sanıyorum ki bir haftadan beri dışarı çıkmamıştı ve şehirdeki bütün işini gücünü bırakmıştı. Her halükârda beni görmek istemedi. Salı günü yine gittim evine ve kapıyı vurdum. Evde olduğunu kesinlikle biliyordum. Cevap ala-

mayınca bir kez daha çaldım kapıyı. O zaman yatağından atlayıp yavaş adımlarla kapıya yaklaştığını ve «Şatov evde vok» dive bağırdığını duydum. Geri dönmekten başka çarem yoktu. Stepan Trofimoviç ve ben sonunda şehirde dolaşan söylentilere sebep olanın Piyotr Stepanoviç olduğunu kabul ettik. (Bu cüretli düşünce bize ürküntü veriyordu ama aynı zamanda bunu benimsemiş olmakla da yürekleniyorduk). Bir süre sonra Piyotr Stepanoviç, babasına olayın herkesin dilinde dolaştığını özellikle kulüpte hep bundan söz edildiğini, vali ve karısının olayı en ince ayrıntılarına kadar bildiğini ve bütün bunlara çok hayret ettiğini söylemişti. Ama en ilginci pazartesi akşamı Liputin'e rastladığımda kendisinin olup biten her şeyden haberdar olmasıydı. Öyle gözüküyordu ki en önce haberi olanlardan biriydi.

Kadınların çoğu (hatta soylu çevrelerden olanlar bile) «muamma topal»la yakından ilgileniyorlardı. Marya Timopefeyevna'ya bu adı takmışlardı. Bazıları kendisiyle tanışmak bile istemişlerdi. Öyle gözüküyor ki Lebiyadkin'leri korumak isteyenler ellerini çabuk tutmuşlardı. Zihinleri kurcalayan özellikle Lizaveta Nikolayevna'nın bayılma olayıydı. Bu olay genç kızın akrabası ve koruyucusu sıfatıyla valinin karısı Julya Mihaylovna'yı ilgilendirmiyor muydu?

Neler söylenmedi ki! Üstelik bu gevezelikler olayı çevreleyen esrar perdesi nedeniyle daha bir kamçılanıyordu. Her iki evin de kapısı sımsıkı kapalıydı. Söylendiğine göre Lizaveta Nikolayevna ateşler içinde yatıyordu. Nikolay Vsevolodoviç için de aynı şeyler söyleniyordu. Üstelik dişlerinin kırılmış olduğu ve yüzünün bir ölü yüzünü andırdığı gibi şeyler de söyleniyordu. Hatta gizli kalması koşuluyla meselenin bunlarla bitmediği, Stavrogin'in böyle bir hareketi bağışlamayacağı ve Şatov'u esrarlı biçimde Korsikalılara özgü bir «intikam»la mutlaka öldüreceği bile söyleniyordu. Bu düşünce çok ilginç bulunuyordu ama yakışıklı gençlerimizin büyük bir bölümü bu dedikoduları küçümser ve yapmacıklı bir ilgisizlikle dinleyip geçiyorlardı. Genel olarak Nikolay Vsevolodoviç'e karşı sürdürülen eski düşmanlık

yeniden ve daha güçlü biçimde ortaya çıkmıştı. Hatta aklı başında ve daha ciddi bazı kimseler bile nedenini bilmeden suçluyorlardı kendisini. Lizaveta Nikolayevna'nın onurunu rencide ettiği ve İsviçre'deyken aralarında bazı olayların geçtiği söyleniyordu. Bazı temkinli kişiler bu söylentileri ihtiyatla karşılıyor, ama anlatılanları da büyük bir zevkle dinlemekten geri kalmıyorlardı. Daha başka tuhaf söylentiler de dolaşıyordu. Bunlar daha gizli ve dikkatli biçimde konuşuluyordu. Bütün bunları söz konusu etmekten amacım okuyucuyu daha sonraki olaylara hazırlamaktır. Bazıları ciddi bir tavır takınarak (Bu bilgileri nereden aşırdıklarını Tanrı bilir). Nikolay Vsevolodoviç'in çok özel bir görevi olduğunu, Kont K. aracılığıyla Petersburg'ta önemli kimselerle ilişki kurduğunu ve devlet katında çok önemli bir yer işgal ettiğini söylüyorlardı. Ciddi ve ağırbaşlı kimseler bütün bunlara gülümseyip, bir sürü skandala adı karışan ve tokat yiyen bir adamın önemli bir devlet görevinde olamayacağını söyleyince de onun resmi görevden çok gizli bir görevle gelmiş olduğunu ve bu tür görevde olan birinin de mümkün olduğu kadar bir memura benzememesi gerektiğini fısıldıyorlardı kulaklarına. Bu sözler belli bir etki yapıyordu. İlimizin yönetimiyle başkent çevrelerinin yakından ilgilendiğini biliyorduk. Üstelik bu söylentiler pek uzun sürmedi. Nikolay Vsevolodoviç yeniden aramıza katılır katılmaz, hiçbir iz bırakmadan kaybolup gittiler. Ama bütün bu söylentilerin temelinde emekli muhafız yüzbaşısı Artemi Pavloviç Gaganov'un bir gün kulüpte ortaya attığı, biraz belli belirsiz olmasına rağmen kinci bir sözün yattığını da söylemeden geçemeyeceğim. Kısa süre önce Petersburg'tan gelen ilimiz ve çevresinin büyük toprak sahiplerinden, soylu çevrelere girip çıkan bu Gaganov şimdi ölmüş olan ve dört yıl önce Nikolay Vsevolodoviç tarafından hakarete uğrayan, hikâyenin başında söz ettiğim Pavel Pavloviç Gaganov'un oğluydu.

Bütün şehir Julya Mihaylovna'nın Varvara Petrovna'yı ziyarete gittiğini ve Varvara Petrovna'nın rahatsız olduğunu bahane ederek kendisini kabul etmediğini öğrenmişti. Aynı zamanda,

iki gün sonra Julya Mihaylovna'nın adam gönderip Bayan Stavrogin'in sağlığıyla ilgili haberler aldığını ve bir yandan da her yerde kendisinin «koruyuculuğunu» yaptığı da öğrenildi. Bu «koruyuculuk» kelimesi tabii en yüce, bir başka deyişle, en geniş anlamıyla alınmalıdır. Kendisine hemen yetiştirilen pazar olaylarını sert, ciddi ve soğuk bir tavırla dinledi. Öyle ki kimse bir daha kendisine bu olaylardan söz etme cesaretini gösteremedi. Sonunda herkes Julya Mihaylovna'nın bütün olup bitenlerin farkında olmakla kalmadığı, aynı zamanda olayın esrarlı yanı ve en ince ayrıntılarını da bildiğini, hatta belli ölçüde de olayın içinde olduğu görüşünde birleşti. Yeri gelmişken şunu da söyleyeyim ki Julya Mihaylovna ulaşmak için çok çaba gösterdiği etkililiği sonunda elde etmiş ve kendisini çevresi pek kalabalık biri olarak görmeye başlamıştı. Soylu çevrenin bir bölümü onun zeki ve becerikli biri olduğuna inanıyordu. Bu konuya daha sonra geleceğiz... Stepan Trofimoviç'i çok şaşırtan Piyotr Stepanoviç'in başarılarında bu kadının koruyuculuğunun büyük rolü olduğu bir gerçekti.

Belki de abartıyoruz. Piyotr Stepanoviç'in şehre gelişinden dört gün sonra herkes tarafından tanınmasından başlayalım işe. Şehrimize pazar günü gelmişti ve ben kendisini pazar günü Artemi Pavloviç Gaganov'un kalesiyle geçerken gördüm. Mağrur, sinirli ve kibirli, uygarca davranışlarına rağmen geçinilmesi zor bir insan izlenimi uyandırmıştı. Vali ve karısı da Piyotr Stepanoviç'i çok iyi karşılamıştı ve hemen samimi olmuşlardı. Kısa sürede de evin şımarık çocuğu olmuştu. Her akşam daha önce İsviçre'de tanımış olduğu Julya Mihaylovna'nın evinde yiyordu yemeğini.

Bununla birlikte, bu evde biraz tuhaf bir rol üstlenmişti. Bir zamanlar devrimci olarak tanınmıştı. Bunun doğru olup olmadığını bilmiyorum ama, Avrupa'da bazı kongrelere katılıp yıkıcı bazı yazıların yayımlanmasına katkıda bulunduğu söyleniyordu. «Bunun o dönemin gazeteleriyle de kanıtlanabileceğini söyledi, eski validen pek itibar görmüş olan emekli memur Alyoşa

Telyatnikov sinirli bir şekilde. Mesele buradaydı: ülkesine döndükten sonra, eski devrimci hiçbir güçlükle karşılaşmadı! Tam tersine çok çok sıcak bir şekilde karşılandı.

Bundan kendisi hakkında çıkarılan söylentilerin asılsız olduğu sonucuna varılamaz mıydı? Liputin bana bir gün Piyotr Stepanoviç'in çok önemli açıklamalarda bulunduğunu, bazı kişilerin adlarını verdiği için bağışlandığını söyledi. Böylece hatalarını telafi ederek doğru yoldan ayrılmayacağına söz vermişti. Bunları Stepan Trofimoviç'e anlattım. O anda hiç düşünecek hali olmayan dostum derin düşüncelere daldı. Daha sonra anlaşıldı ki Piyotr Stepanoviç buraya gelirken çok iyi tavsiye mektupları getirmişti beraberinde. Julya Mihaylovna'ya gönderilen bu mektuplardan biri başkentin hatırı sayılır kişilerinden biriyle evli, yaşlı bir kadın olan vaftiz anasından geliyordu. «Bu kadın Julya Mihaylovna'ya Kont K. nın Stavrogin aracılığıyla Piyotr Stepanoviç'le tanıştığını, kendisini çok iyi karşıladığını ve onu, geçmişteki hatalarına rağmen, çok değerli bir genç olarak gördüğünü» yazmıştı. Julya Mihaylovna yüksek düzeydeki kişilerle pek büyük çabalar harcayarak kurduğu ilişkilere çok önem verirdi. Yaşlı kadın yazdığı mektupla pek sevindirdi onu. Ne var ki Piyotr Stepanoviç'e karşı tutumu çok tuhaf geliyordu bize. Kocasına, M. Von Lembke'nin acı bir şekilde yakındığı bir samimiyet göstermesine izin vermiyor muydu? Bu konuya daha sonra geleceğim. Şuna de değinmeden geçemeyeceğim: Ünlü Karmazinovda Piyotr Stepanoviç'le yakından ilgilendi ve onu evine davet etti. Böylesine kibirli bir adamın gösterdiği acelecilik Stepan Trofimoviç'i çok derin bir şekilde yaraladı. Ama ben bunu başka türlü açıkladım: Karmazinov'un bu gencin Petersburg ve Moskova'daki devrimci gençlerle ilişkileri olduğunu anlamıştı, bu nedenle de onun gözüne girmeye çalışıyordu. Ünlü yazar, Rusya'nın geleceğini elinde tuttuğunu sanarak bu gençlikten çok korkuyordu. Aşağılık bir şekilde yaltaklanıyordu onlara. Oysa bu gençlik kendisine en küçük bir ilgi göstermiyordu.

II

Piyotr Stepanoviç iki kez babasına uğradı ve ikisinde de orada bulunamadım ben. Tabii çok da üzüldüm buna. İlk ziyareti Varvara Petrovna'nın evinde ilk karşılaşmalarından dört gün sonraydı ve Piyotr Stepanoviç'in mülkünün hesaplarını görüşmek için bir araya gelmişlerdi. Bu iş kazasız belâsız sona erdi. Varvara Petrovna her şeyi üstüne aldı. Genç adama her şeyin parasını ödemiş ve tabii mülkü eline geçirmişti. Stepan Trofimoviç'e de sorunun bütünüyle çözümlendiğini söylemekle yetinmişti. Kâhyası Aleksey Egarova imzalanmak üzere bir kâğıt getirdi kendisine, Stepan Trofimoviç tek kelime söylemeden ve büyük bir ağırbaşlılıkla imzaladı kâğıdı. Ağırbaşlılıkla ilgili olarak şunu söyleyeyim ki yaşlı dostumuz çok değişmişti. Öncekinden çok farklı davranıyordu.

Pazar gününden beri tuhaf bir suskunluğa bürünmüştü. Varvara Petrovna'ya tek bir mektup bile yazmamıştı. Bu bana çok tuhaf geliyordu. Ama beni daha çok şaşırtan rahatlığıydı. Kesin bir karar almıştı ve inatla direniyordu bunda. Rahatlığı da buradan geliyordu. Kararını vermişti ve olacakları beklemekten başka yapacak bir şeyi yoktu. Önceleri rahatsız hissetti kendisini. Pazartesi günü hafif bir mide üşütmesi geçirdi. Şunu da söylemek gerekir ki benden haber alma merakından da bir türlü vazgeçemiyordu. Ama ne zaman olayları bir yana bırakıp, sorunun temeline inip, bazı varsayımlar ortaya atsam hemen eliyle işaret edip sustururdu beni. Bununla birlikte sevgili oğluyla yaptığı iki görüşme de çok etkilemişti onu. Ama bu görüşmeler kararından vazgeçiremezdi kendisini. Piyotr Stepanoviç gittikten sonra, başına sirkeye batırılmış bir havlu sararak ve bir yandan da sakin ve mağrur tavrını koruyarak divana uzandı.

Bununla birlikte bazen konuşmama izin verirdi. Hatta bana öyle geliyordu ki almış olduğu esrarlı karar geçerliliğini yitirmeye başlamıştı ve yerini yeni düşüncelere bırakıyordu. Bu

duraksama çok kısa sürdü ama söylemeden geçemiyorum. Ortaya çıkıp kendisini göstermek, meydan okumak ve son bir savaş vermek için can attığını sanıyordum.

«Cher, hepsini ezecek gücüm var» diye kaçırdı ağzından perşembe akşamı, Piyotr Stepanoviç'in ikinci ziyaretinden sonra. Başında bir havluyla divana uzanmıştı ve bütün gün tek bir kelime çıkmamıştı ağzından.

«Oğul, sevgili oğul, bütün bu deyimlerin ahmakça şeyler olduğunu ve ahçıların kullandığı kelimeler olduğunu biliyorum. Şimdi anlıyorum onu. Ona hiçbir yararım dokunmadı. Onu postayla Berlin'den V. şehrine gönderdiğim zaman süt çocuğuydu daha... Bunun gibi daha neler. Kabul ediyorum hepsini. «Benimle ilgilenmedin, bir paket gibi postaladın beni. Üstelik burada da soydun beni,» dedi. Seni postayla gönderdim, ama kalbim sürekli kanadı senin için dedim. *İl rit*... Evet postayla, ne olmuş yani, diye kendinden geçerek ekledi sonra.

— *Passons* dedi beş dakika sonra. Turgenyev'i anlamıyorum. Bazarov hiçbir zaman var olmamış düşsel bir yaratık. Hiçbir şeye benzetemediklerini söyleyerek ilk önce kendileri yadsımadılar mı? Bu Bazarov Nozdriov ve Byron'un anlaşılmaz bir karışımı. *C'est le mot!*.. Bakın onlara güneşe çıkmış köpek yavruları gibi nasıl keyifli keyifli bağırarak yuvarlanıyorlar. Mutlular. Zafer onların. Ne işleri var Byron'la? Ne bayağılık, ne kadar kaba ve sinir bozucu bir bencillik. Adının farkında olmadan kim olduğunu bilmeden adının çevresinde gürültü koparttırmak için ne alçakça bir çaba. Tanrım karikatür bunlar! Kendini İsa gibi insanlara sunmak istiyorsun, diye bağırdım. *İl rit, il rit beauceaup, il rit trop*. Tuhaf bir gülüşü var. Annesi böyle gülmezdi. *İl rit toujours*..

Yeniden bir sessizlik oldu.

«Kurnaz bunlar: Pazar günkü olayları önceden tasarladılar» diye bağırdı birden.

— Kuşkusuz, dedim. Önceden anlaştılar. Oynadıkları komedi danışıklı dövüştü ve hiç iyi oynayamadılar.

— Bundan söz etmiyorum. Görmesi gerekenlerin görmeleri için bunu bilhassa kötü oynadıklarını biliyor musunuz? Anlıyor musunuz?

— Hayır anlamıyorum.

— *Tant mieux, passons.* Çok sinirliyim bugün.

— Onunla niçin tartıştınız peki?

— *Je voulais convertir.* Alay edin benimle. *Cette pauvre tante* güzel şeyler işitecek. Ah dostum biraz önce kendimi bir yurtsever sandığımı söylesem inanır mısınız bana. Zaten kendimi her zaman Rus hissetmişimdir... Gerçek bir Rus. Sizin gibi, benim gibi. *İl ya là, dedans quelque chose d'aveugle et de louche.*

— Kesinlikle.

— Dostum. asıl gerçek hiçbir zaman gerçek gibi görünmez. Biliyor muydunuz bunu? Gerçeği gerçeğe benzetmek için mutlaka biraz yalan katmak gerekir. İnsanların her zaman yaptığı da bu olmuştur. Bütün bu işlerde belki de bizim anlamadığımız bir şey var. Ne dersiniz? Bu zafer çığlıklarında bizim anlayamayacağımız bir şey olabilir mi? Olmasını çok isterdim. Evet çok isterdim.» Cevap vermedim. Uzun bir süre sessiz kaldı.

Birdenbire sanki ateşi yükselmiş gibi haykırdı: «Fransız aklı derler. Yalan. Biz her zaman böyleydik. Niçin fransız aklma iftira ediyorlar. Bu yalnızca rus tembelliğidir. Bizim utanç verici düşünce üretme yeteneksizliğimiz ve aşağılık asalaklığımızdır. *Ce sont tout simplement des paresslux.* Fransızların hiçbir günahı yok bu işte. İnsanlığın selâmete çıkması için, Rusların, zararlı asalaklar gibi kökünün kazınması gerekir. Özlediğimiz bu değildi bizim. Hiç ilgisi yoktu bununla. Hiçbir şey anlamıyorum. Anlayışım durdu. Anlıyor musun diye bağırdım ona, anlayabiliyor musun ki, şurada giyotinle adamların kafasını uçursanız ve bunu büyük bir keyifle yapsanız, bu kafa uçurmanın düşünce üretmeden daha kolay olmasındandır. *Vous âtes des paresseux. Votre drapeau est une guenille, une impuissance.* «O yük arabaları,» ya da nasıl derler... «İnsanlara ekmek gö-

türen arabaların tekerlek sesleri» Sixtine Madonna'sından çok daha yararlıdır... *Une bêtise dans ce genre.* Anlıyor musun diye bağırdım ona anlıyor musun ki, insanın yalnızca mutluluğa değil mutsuzluğa da ihtiyacı vardır. Mutluluk kadar mutsuzluk da gereklidir. *İl rit.* «Yumuşak kadife divana yan gelmiş edebiyat yapıyorsun burada dedi.» (daha kaba bir tâbir kullandı). Babayla oğul arasında bu senli benli konuşmaya dikkatinizi çekiyorum. Anlaştığımız zaman hadi neyse de ya tartışma çıktığı zaman?»

Bir süre sessizliği bozmadık.

«*Cher,* dedi birdenbire doğrularak. Bu iş şu ya da bu şekilde mutlaka son bulacaktır. Biliyor musunuz?»

— Hiç kuşkusuz dedim.

— *Vous ne comprenez pas. Passons.* Genel olarak hep sonu fos çıkar bu işlerin. Ama bu durumda bir son olacak. Kesin bu.»

Kalktı. Odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaştı durdu. Sonra divanın yanma geldi ve bitkin bir vaziyette attı kendisini. Cuma sabaha Piyotr Stepanoviç civar köylerden birine gitti. Pazartesiye kadar kaldı gittiği yerde. Liputin'den öğrendim bunu. Lebiyadkin'le kızkardeşinin nehrin öte yakasında bir yere yerleştiklerini de ondan öğrendim. «Taşınmalarına yardımcı oldum» diye de ekledi. Daha sonra bu konuyu bırakarak Lizaveta Nikolayevna'nın Mavrika Nikolayeviç'le evleneceğini söyledi. «Henüz resmen açıklanmadı ama, nişan yapıldı ve her şey kararlaştırıldı.» dedi. Ertesi gün genç kıza Mavriki Nikolayeviç'le birlikte at gezintisi yaparken rastladım. Hastalığından bu yana ilk çıkışıydı bu. Beni görünce gözleri parladı, güldü ve dostça bir baş işareti yaptı. Lebiyadkin'lerle ilgili haberlerle hiç ilgilenmeyen Stepan Trofimoviç'e anlattım bütün bunları.

Şimdi hiçbir şey bilmediğimiz bu bir hafta boyunca içinde bulunduğumuz karmaşık tabloyu çizdikten, her şey anlaşıldıktan ve öğrenildikten sonra, olayları bize bugün görünen bi-

çimiyle açıkça yazmayı sürdüreceğim. Pazarı izleyen sekizinci günden başlayacağım yazmaya, bir başka deyişle pazartesi akşamından. Çünkü «yeni hikâye» o günün gecesi başladı.

III

Saat akşamın yedisiydi. Nikolay Vsevolodoviç çalışma odasında yalnız başınaydı. Hep bu odada oturmayı severdi. Yüksek tavanlı bu oda halılarla kaplıydı ve eski stilde ağır mobilyalarla döşenmişti. Divanın üstünde oturuyordu. Hemen çıkacak gibi giyinmişti. Ama hiç de hemen odasından çıkacak gibi bir hali yoktu. Önündeki masanın üstünde bir abajur duruyordu. Geniş odanın köşeleri ve duvarları gölgede kalıyordu. Genç adam düşünceli ve huzursuzdu. Yorgun gözüküyordu. Bir yanağı şişmişti gerçekten ama Şatov'un onun bir dişini kırdığı iddia edilerek abartılıyordu bu biraz. Bu diş biraz sallanmıştı ama artık eski sağlamlığına kavuşmuştu. Bir yumruk darbesiyle yarılmış olan üst dudağı da tamamen iyileşmiş gibiydi. Doktora görünseydi doktor yanağındaki abseyi hemen o anda boşaltabilecek ve kendisini bu durumdan kurtaracaktı. Oysa o kendiliğinden boşalmasını beklediğinden bir hafta yanağında bu şişle gezmişti. Annesinin kendisini ancak günde bir kez, o da yalnızca birkaç dakika, güneş battıktan sonra alacakaranlıkta, lambalar yakılmadan önce görmesine izin veriyordu. Köye gitmeden önce günde en az iki defa Varvara Petrovna'ya uğrayan Piyotr Stepanoviç'i de kabul etmemişti. Pazartesi sabahı, şehre dönen Piyotr Stepanoviç bütün tanıdıklarını ziyaret ettikten sonra akşam yemeğini Julya Mihaylovna'da yedi ve akşam da kendisini sabırsızlıkla bekleyen Varvara Petrovna'ya gitti. Nihayet izin çıkmıştı, Nikolay Vsevolodoviç ziyaretçi kabul ediyordu. Varvara Petrovna misafiri oğlunun odasının kapısına kadar bizzat getirdi. Bu görüşmeye çok önem veriyordu ve Piyotr Stepanoviç'ten, Nikolay'la görüştükten sonra neler konuştuklarını anlatmak

üzere kendisine uğraması için söz aldı. Varvara Petrovna kapıyı yavaşça vurdu, cevap alamayınca kapıyı hafifçe aralama cesaretini gösterdi.

«Oğlunun lamba ışığının arkasındaki yüzünü seçmeye çalışarak» Nikolay, Piyotr Stepanoviç'i kabul eder misin diye alçak sesle sordu.

— «Tabii kabul edecek» diye bağırdı Piyotr Stepanoviç. Kapıyı açtı ve girdi içeri.

Nikolay Vsevolodoviç kapının hafifçe çalındığını farketmemişti yalnızca Varvara Petrovna'nın sesini duymuştu. Ama Piyotr Stepanoviç ona cevap verecek kadar zaman bırakmadan dalmıştı içeri. Nikolay Vsevolodoviç bu sırada kendisini derin düşüncelere daldıran bir mektubu okuyup bitirmişti. Piyotr Stepanoviç'in sesini duyar duymaz yerinden sıçradı ve mektubu masadaki kâğıtların altına gizlemek istedi ama başaramadı. Zarfın bir ucu açıkta kaldı. Piyotr Stepanoviç şaşırtıcı bir açıkgözlülükle «Size hazırlanma fırsatı vermek için bu kadar yüksek sesle bağırdım» diye mırıldandı. Masaya doğru yürüdü ve dikkatlice mektubun bulunduğu köşeye dikti gözlerini.

Nikolay Vsevolodoviç yerinden kıpırdamadan, kâğıtların arasına gizlemek istediğim mektubu görecek kadar zamanınız oldu, dedi sâkin bir tavırla.

— Mektup mu? Bana ne mektuptan diye haykırdı misafir. Ama... Asıl sorun... diye ekledi sesini alçaltarak. Bir yandan da Varvara Petrovna'nın kapatmış olduğu kapıya dönmüştü.

— Kapı dinleme alışkanlığı yoktur, dedi soğuk bir tavırla Nikolay Vsevolodoviç.

— Dinlese de benim için önemi yok diye cevap verdi Piyotr Stepanoviç keyifle bir koltuğa yerleşerek. Bu kez başbaşa konuşmak için geldim. Nihayet bulabildim sizi. Her şeyden önce nasılsınız bakalım? Çok iyi görüyorum sizi. Yarın çıkabileceksiniz belki de.

— Belki.

— Onları rahatlatın, beni de kurtarın! diye bağırdı komik

bir tavırla el, kol hareketi yaparak. Onlara neler anlatmak zorunda kaldığımı bir bilseniz. Bildiğinizi de sanıyorum. Bir kahkaha attı.

«Hayır pek bir şey bilmiyorum. Yalnızca annem sizin pek telâşlı olduğunuzu» söyledi.

— Hayır kesin bir şey söylemedim, diye sertçe karşı çıktı Piyotr Stepanoviç korkunç bir suçlama karşısındaymış gibi. Biliyorsunuz, Şatov'un karısından sözettim, yani pazar günkü olaya ışık tutabilecek Paristeki ilişkilerinizle ilgili söylentilerden. Kızmadınız ya.

— Elinizden gelen her şeyi yaptığınıza inanıyorum.

— İşte ben de bundan korkuyordum. «Elinizden geleni yaptınız»ın anlamı nedir? Bu bir sitem. Neyse, doğrudan konuya giriyorsunuz. Buraya gelirken en korktuğum şey bunu yapmaktan kaçınmanızdı.

— Doğrudan konuya girmeyi hiç düşünmüyorum diye cevap verdi Nikolay Vsevolodoviç biraz sinirli bir şekilde, ama hemen arkasından hafifçe gülümsedi.

— «Ben bundan söz etmek istemiyorum. İlgisi yok. Yanılıyorsunuz,» diye bağırdı Stepan Trofimoviç kollarını sallayarak. Gitgide daha sinirli konuşmaya başlamıştı ve Nikolay Vsevolodoviç'i sinirlendirdiği için de sevinçliydi.

«*Bizim* işle rahatsız etmeyeceğim sizi, özellikle bugünkü durumunuzda. Yalnızca pazar günkü olaydan söz etmek için geldim size, gerekli olduğu kadarıyla o da. Çünkü olayları bu durumda bırakmak olanaksız. Çok içten açıklamalar yapmak için geldim size. Buna gereksinimi olan benim, siz değilsiniz. Gururunuzu okşamak için söyledim, ama gerçek de bu. Bundan böyle açık ve samimi olacağım sizinle.»

— Demek daha önceden samimi değildiniz.

— Bunu pekâlâ biliyorsunuz siz. Sizi birçok defa aldattım. Ama gülümsemenizi gördüğüm için mutluyum, çünkü bir açıklama yapınama bahane oluşturuyor bu benim için.

Bu «aldatına» kelimesini sizi kızdırmak için mahsus kul-

landım. Sizi aldatabileceğime inanmak cesaretini nasıl buldum kendimde. Bu bana hemen bir açıklama yapma olanağı veriyor. Görüyorsunuz ya nasıl açıksözlü oldum. Dinlemek istemiyor musunuz beni?

Piyotr Stepanoviç'in, küstahlık ve bayağılıklarıyla kendisini açık bir şekilde sinirlendirmek istemesine rağmen Nikolay Vsevolodoviç'de küçümseyici bir rahatlık, hatta alaycı bir ifade vardı. Ama Piyotr Stepanoviç'in son sözleri kendisinde bir merak ve tedirginlik uyandırdı.

«Dinleyin, diye başladı Piyotr Stepanoviç ezilip büzülerek. Buraya gelirken, yani bu şehre gelirken on gün önce önemsiz, sıradan bir adam gibi davranmak istemiştim. Aslında galiba en iyisi insanın hiç rol oynamaması ve kendi olmasıdır. Ne dersiniz? Sizin gerçek yüzünüzün hiçbir önemi yoktur, çünkü kimse inanmaz buna. İtiraf edeyim ki aptal rolü oynamak istedim. Çünkü bu gerçek kimliğinizi göstermekten daha kolaydır. Ama ne de olsa, aptallık da hemen ilgi uyandıran, kuraldışı bir durum olduğundan sonunda kendi kişiliğimde kalmaya karar verdim. Neyim ben? *Aurea Mediocritas* ne aptal, ne zeki, yeteneksiz kısaca buradaki akıllıların söylediği gibi aydan gelen bir insan, öyle değil mi?»

— Belki, diye cevap verdi Nikolay Vsevolodoviç hafifçe gülümseyerek.

— Benimle aynı fikirdesiniz. Çok mutluyum. Böyle düşündüğünüzü biliyordum önceden. Endişelenmeyin, endişelenmeyin, kızmadım. Size bu açıklamaları, karşı çıkmanızı istediğim için yapmadım:

«Hayır, siz yetenekli bir insansınız, hayır, siz zekisiniz.» İşte yine gülümsüyorsunuz!... İşte yine yakalandım. Bana «zeki bir insansınız» demeyi düşünmüyordunuz. Kabul ediyorum. Hepsini kabul ediyorum. *Passons!* babamın dediği gibi. Ve şunu ekleyeyim bu arada: gevezelik ettiğim için kızmayın. Aklıma gelmişken söyleyeyim: her zaman çok konuşurum, yani çok kelime kullanırım ve çabuk konuşurum, buna rağmen söylemek

istediğimi söyleyemem. Peki niçin, bu kadar çok kelime kullanmama rağmen amacıma ulaşamıyorum? Çünkü konuşmasını bilmiyorum. Konuşmayı iyi becerenler her zaman kısa konuşurlar. İşte yetenekli biri olmadığımın kanıtı, doğru değil mi? Ama bu yeteneksizlik bana doğanın verdiği bir şeyse, niye kullanmayayım onu? Yaptığım da bu. Buraya gelirken önceleri hiç konuşmamayı tasarladığım doğrudur. Ama susmak büyük bir yetenek ister. Ve bende bu yoktur. Bununla birlikte susmak tehlikelidir de. Sonunda en iyisinin konuşmak olduğuna karar verdim ama budalaca konuşmak, yani durmadan konuşmak, çok konuşmak. Bütün kanıtları alelacele yığmak ve sonunda karmakarışık etmek. Öyle ki sonunda beni dinleyen lâfının sonu gelmeden omuzlarını kaldırarak ya da çok kızarak çekip gitsin. Böylelikle onu önce içtenliğinize inandırırsınız. Sonra bıkar sizden, sonunda da anlamaz olur sizi. Bir anda üç yarar. Bütün bunlardan sonra kim sizin gizli kapaklı işler peşinde kostuğunuzu iddia edebilir? Üstelik zaman zaman güldürürüm de onları ki, bu da çok önemlidir. Böylece dış ülkelerde devrimci bildiriler yayımlayan birinin kendilerinden daha aptal biri olduğu çıkar ortaya. Yalnızca bu yüzden bağışlayacaklardır beni. Doğru değil mi? Gülümsemenizden benimle aynı fikirde olduğunuzu anlıyorum.»

Aslında Nikolay Vsevolodoviç hiç de gülümsemiyordu. Aksine asık yüzle ve biraz da sabırsızca dinliyordu.

«Efendim, ne dediniz? «ne önemi var» mı dediniz? Sanıyorum ki, diye sürdürdü konuşmasını Piyotr Stepanoviç (Nikolay Vsevolodoviç hiç ağzını açmamıştı), emin olunuz, evet emin olunuz ki, arkadaşlığımıza güvenerek sizi tehlikeye atmak için bulunmuyorum burada. Bugün ne kadar alıngan olduğunuzu biliyor musunuz? Oysa ben mutlu olarak ve açık yüreklilikle koştum buraya ve siz benim her sözümden kuşkulanıyorsunuz. Sizi temin ederim bugün hiçbir nazik konuya değinmeyeceğim. Size söz veriyorum ve bütün şartlarınızı önceden kabul ediyorum.»

Nikolay Vsevolodoviç inatla suskunluğunu sürdürüyordu.

«Efendim? Bir şey mi dediniz? Yine pot kırdım galiba. Bana hiçbir şart koşmadınız ve koşmayacaksınız. İnanıyorum size. İnanıyorum. Rahat olun. Hiçbir şart koşulmaya değmez olduğunu çok iyi biliyorum. Doğru değil mi? Görüyorsunuz ki, kendi sorularıma sizin yerinize cevap veriyorum. Yeteneksiz biri olduğum için böyle davranıyorum. Son derece yeteneksiz. Nasıl? Gülüyor musunuz?

— Hiç önemi yok dedi nihayet Nikolay Vsevolodoviç gülümseyerek. Gerçekten bir gün sizin yeteneksiz biri olduğunuzu söylediğimi hatırlıyorum. Ama bu sırada siz yoktunuz orada. Birisi söyledi demek ki bunu size. Bir an önce konuya gelmenizi rica edeceğim.

— «Tam üstündeyim. Pazar günkü olaydan söz ediyorum.»

Ve Piyotr Stepanoviç yeniden başladı. «Pazar günü nasıldım ben size göre?» Beceriksiz, aceleci ve aptal biriyim, konuşmanın hemen üstüne atıldım. Ama her şeyi bağışladılar. Önce gökten indiğim için (bu konuda herkes aynı fikirde sanıyorum), sonra da güzel küçük bir hikâye anlatarak sizi kötü durumdan kurtardığım için. Öyle değil mi?.

— Evet ama hikâyeyi yine de içlerinde bazı kuşkular bırakacak şekilde, sanki önceden aramızda anlaşmışız gibi anlattınız. Oysa böyle bir şey yoktu, ben sizden müdahale etmenizi filan istememiştim.

— Doğru, doğru! diye bağırdı Piyotr Stepanoviç kendinden geçerek. Bütün gizli kapaklı şeyleri görebilmeniz için böyle davrandım. Özellikle sizin için aptal rolü oynuyordum. Sizi yakalamak ve saygınlığınızı kırmak istiyordum. Özellikle de korkunuzun derecesini öğrenmek istiyordum.

— Şu anda niçin bu kadar açıkyürekli olduğunuzu öğrenebilmeyi çok isterdim.

— Kızmayın, kızmayın! Bana öyle kıvılcım saçan gözlerle bakmayın (üstelik kıvılcım da saçmıyorlar). Niçin bu kadar açıkyürekli olduğumu mu merak ediyorsunuz? Tabii ki şimdi her şey değişti de ondan, geçmiş gömüldü gitti. Hakkınızdaki dü-

şüncelerimi birden değiştirdim. Eski yöntemlerimi bıraktım. Bundan böyle eski yöntemlerimle sizi zor durumda bırakmaktan vazgeçiyorum. Yeni bir yola giriyorum.

— Taktik mi değiştirdiniz?

— Taktikle ilgisi yok. Şimdi istediğiniz gibi davranmakta özgürsünüz, *evet* ya da *hayır* demekte serbestsiniz. İşte yeni taktiğim. *Bizim* işe gelince, ancak siz istediğiniz zaman söz edeceğim ondan. Gülüyor musunuz? Siz bilirsiniz. Ben de gülüyorum. Ama şimdi ciddi konuşuyorum, ciddi, ciddi. Her zaman aceleci olan bir insan yetenekli olamaz değil mi? Ama yetenekli olup olmamam neye yarar? Ciddi konuşuyorum, çok ciddi.

Gerçekten de ciddi, değişik bir tonla konuşuyordu ve garip bir heyecan içindeydi. Nikolay Vsevolodoviç merakla baktı ona.

«Hakkımdaki düşüncelerinizi değiştirdiğinizi söylüyorsunuz, öyle mi?

— Evet, Şatov size vurduğunda ona bir şey yapmadığınız andan başlayarak düşüncelerim değişti. Yeter ama, yeter artık, rica ediyorum, soru sormayın artık, hiçbir şey söylemeyeceğim.»

Sorulardan kurtulmak ister gibi, kollarını sallayarak ayağa kalktı, ama başka soru gelmediğinden ve henüz gitmek de istemediğinden, yeniden koltuğuna bıraktı kendini. Biraz rahatlamış gibiydi.

«Yeri gelmişken şunu söyleyeyim. Bazıları onu öldüreceğinizi iddia ediyorlar, dedi birden bire. Bu konuda iddiaya tutuşanlar bile oldu. Lembke polise haber vermek istedı, ama Julya Mihaylovna engel oldu ona. Ama yeter artık. Çok konuştuk bu konuda. Yalnızca sizi uyarmak için söylüyorum bunları. Bu arada şunu da söyleyeyim: Lebyadkin'leri hemen o gün gönderdim, biliyor musunuz? Adreslerini bildirdiğim notu aldınız mı?

— Evet.

— «Bunu «budalalık»tan değil, bütün içtenliğimle size

yardımcı olmak üzere yaptım. Belki budalalıklarım oldu ama iyi niyetliydim.

— Bu belki gerekliydi... Ama bir daha bana pusula göndermeyin rica ederim, dedi Nikolay Vsevolodoviç düşünceli bir tavırla.

— O zaman başka çarem yoktu. Son defa oldu bu.

— Liputin farkında o halde?

— Ona söylemek gerekti. Ama siz de biliyorsunuz ki Liputin cesaret edemez... Sahi, *bizimkilere* gitmek gerekiyor. *Onlara* demek istiyorum yani, *bizimkilere* değil. Çünkü yeniden kavga çıkarmaya çalışırsınız şimdi benimle. Ama sakin olun, bugün değil, daha sonra bir gün. Şimdi hava yağışlı. Haber veririm onlara, toplanırlar ve görmeye gideriz bir akşam. Onlara hazırladığımız güzel sürprizi, yuvalarında ağızları açık yem bekleyen kargalar gibi bekleyecekler. Ne heyecan! Kitaplarını hazırlamışlar, tartışmaya başlayacaklar. Virginski her fikri bağdaştırmak istiyor. Liputin polis yöntemlerinden yana bir «Fourier»ci Birçok yönden değerli bir insan, ama gözetim altında tutulması gerekir. Sonra uzun kulaklı o adam var. O da kendi geliştirdiği sistemi anlatacak bize. Biliyor musunuz, onlara umursamaz davrandığım için güceniyorlar bana. Heyecanlarını söndürüyorum. Mutlaka görmeye gitmemiz gerekiyor onları.

— «Beni onlara önder olarak tanıttınız kuşkusuz» dedi Nikolay Vsevolodoviç yukardan bakan bir tavırla. Piyotr Trofimoviç şöyle bir baktı ona.

«Biliyorsunuz, iki üç defa Varvara Petrovna'ya gittim ve ona her şeyi anlatmak zorunda kaldım, dedi soruyu duymamış gibi yaparak ve hemen başka bir konuya geçerek.

— Tahmin ediyorum bunu.

Hayır, hiçbir şey tahmin etmeyin. Ben yalnızca, Şatov'u öldürmeyeceğinizi söyledim. Buna benzer şeyler. Ama hemen ertesi gün Marya Timopefeyevna'yı ırmağın öteki yakasına gönderdiğimi öğrenmiş. Siz mi söylediniz bunu ona.

— Aklımdan bile geçirmedim.

— Biliyordum. Peki kim söylemiş olabilir bunu ona?

— Liputin, tabii ki.

— Hayır, Liputin değil, diye mırıldandı Piyotr Stepanoviç. Ama öğreneceğim kim olduğunu. Belki de Şatov. Neyse bırakalım artık bu konuyu... Ama yine de çok önemli. Annenizin en önemli soruyu sormasını bekliyordum hep... Ha, evet. O günlerde çok düşünceli görünüyordu, ama bakıyorum da şimdi pek keyifli. Ne anlama geliyor bu?

— Beş gün içinde Liza'ya evlenme teklif edeceğime söz verdim ona, dedi Nikolay Vsevolodoviç beklenmedik bir içtenlikle.

— Ha, evet. Tabii o zaman... diye kekeledi Piyotr Stepanoviç şaşkın bir durumda. Nişanlanacağı söyleniyor biliyor musunuz? Ama küçük bir işaretinizle, rahibin önünde bile olsa, kaçıp gelecektir size. Böyle konuşmam sizi rahatsız etmiyor ya?.

— Hayır.

— Bugün sizi kızdırmanın çok güç olduğunu görüyorum. Korkmaya başlıyorum sizden. Yarın ortaya çıkınca nasıl bir tavır alacağınızı çok merak ediyorum. Her türlü numarayı hazırlamışsınızdır kuşkusuz. Böyle konuşmam kızdırıyor mu sizi?»

Nikolay Vsevolodoviç cevap vermedi. Bu da Piyotr Stepanoviç'i çileden çıkardı.

«Peki, Lizaveta Nikolayevna hakkında annenize söylediklerinizi ciddi mi?»

Nikolay Vsevolodoviç soğuk bakışlarını dikti ona.

«Evet, anlıyorum. Onu rahatlatmak için yaptınız bunu.»

— Ya ben söylediklerimde ciddiysem, dedi Nikolay Vsevolodoviç kesin bir tavırla.

— Eh, o zaman, Tanrı yardımcınız olsun derim size. Bunun davaya hiçbir zararı olmaz (görüyorsunuz davamıza demedim, bundan hoşlanmıyorsunuz siz). Bana gelince... Ben emrinizdeyim. Bunu biliyorsunuz.

— Öyle mi sanıyorsunuz?

— Hiçbir şey sanmıyorum, hiçbir şey, diye cevap verdi Piyotr Stepanoviç aceleyle gülerek. Çünkü biliyorum, kişisel işlerinizde en küçük ayrıntıları öngörüyorsunuz. Her şeyi önceden belirliyorsunuz. Ben yalnızca bütün içtenliğimle, her yerde, her zaman emrinizde olduğumu söylemek istiyorum. Anlıyor musunuz beni?»

Nikolay Vsevolodoviç esnedi.

Piyotr Stepanoviç birden kalkarak, «bıktınız benden artık» dedi. Gitmek ister gibi yaparak yepyeni şapkasını aldı. Ama gitmedi ve hiç durmadan konuşmasını sürdürdü. Ara sıra odanın içinde dolanıp duruyor ve şapkasını dizine vuruyordu.

«Size Lembke'yle ilgili bazı hikâyeler anlatmayı düşünüyordum,» dedi neşeli bir şekilde bağırarak.

— Yok, başka zaman anlatırsınız. Julya Mihaylovna nasıl?

Bu sosyete adetleri de nedir böyle? Julya Mihaylovna'nın sağlığından size ne? Ama sormanız hoşuma gidiyor. Çok iyi, size gözü kara bir saygı duyuyor. Sizden çok şey bekliyor. Pazar günkü olaydan hiç söz etmiyor. Ortada bir defa görünmekle düşmanlarınıza baskın çıkacağınıza inandığından pek rahat. Sizin çok güçlü olduğunuza inanıyor. Yemin ederim. Üstelik şimdi eskisine göre daha esrarlı ve romantik bir kişiliğiniz oldu. Çok avantajlı bir durum. Herkes büyük bir sabırsızlıkla ortaya çıkmanızı bekliyor. Daha ben oradan ayrılırken kaynıyordu ortalık, şimdi daha da beter. Aklıma gelmişken söyleyeyim, mektup için tekrar teşekkür ederim. Kont K.'dan müthiş çekiniyor hepsi. Bana öyle geliyor ki, sizi ajan sanıyorlar. Ben de, olabilir diyorum. Önemli mi sizin için?.

— Hayır.

— İlerisi için çok önemli. Burada herkesin kendine göre bir fikri var. Ben de yüreklendiriyorum onları tabii. Başta Julya Mihaylovna geliyor. Sonra Gaganov var... Gülüyor musunuz? Biliyorsunuz, bu benim taktiğimdir. Saçmalarım, saçmalarım, sonra birden ve tam bekledikleri anda anlamlı bir şey söylerim. Çevremde toplanırlar ve ben yeniden saçmalamaya başlarım.

Kimse uğraşmıyor bu yüzden benimle. «Yetenekli bir çocuk ama aydan gelmiş sanki» diyorlar. Lembke kendime çeki düzen vermem için memuriyete girmemi önerdi. Bir bilseniz ona nasıl davrandığımı! Gururuyla o kadar oynuyorum ki, hayretten ağzı açık kalıyor. Julya Nihaylovna'ya gelince, yüreklendiriyor beni o. Gaganov çok kızgın size. Dün Dukhovo'da sizden çok kötü bir şekilde söz etti bana. Kendisine hemen bütün gerçeği, yani gerçeğin bir bölümünü tabii, anlattım. Bütün gün evindeydim. Şahane bir mülk, güzel ev.

— Nasıl? Hâlâ Dukhovo'da o zaman, dedi Nikolay Vsevolodoviç, divanda doğrularak.

— «Hayır, bu sabah beni getirdi. Birlikte döndük,» dedi Piyotr Stepanoviç, Stavrogin'in ani heyecanını farketmemiş gibi görünerek. «Hay Allah, kitap düştü.» Eğildi yere düşen kitabı aldı. «Balzac'ın *Kadınlar*'ı, resimli.» Kitabı açtı. «Okumadım bunu,» Lembke roman da yazıyor.

— Sahi mi? dedi Nikolay Vsevolodoviç çok ilgilenmiyormuş gibi.

— Rusça, gizli yazıyor tabii. Julya Mihaylovna biliyor ve sesini çıkarmıyor. Ne budala! Ama yine de bir gösterişi var: Otorite kurma alışkanlığı. Nasıl da gösterişe düşkün bunlar! Biçime ne kadar önem verirler! Bizde eksik olan bu işte.

— Yönetime övgü mü yağdırıyorsunuz?

— Niçin olmasın! Rusya'da başarılı olan tek şey bu. Ama artık hiçbir şey söylemiyorum, hiçbir şey söylemiyorum, diye bağırdı. Bu ince konular üstünde bir kelime bile söylemiyorum artık... Gidiyorum zaten. Yüzünüz bir tuhaf oldu!

— Ateşim var.

— Belli oluyor. Yatın. Aklıma gelmişken söyleyeyim. Yakın çevrede Skoptzy'ler var. Çok ilginç kişiler... Daha sonra anlatırım size. Bir küçük haber daha. Bir piyade alayı var buralarda. Cuma gecesi B... de subaylarla içki içtik. Orada üç adamımız var. *Vous comprenez?* Dinsizlik konusu tartışıldı ve tabii Tanrı'ya pek fırsat tanınmadı. Şatov, eğer Rusya'da dev-

rim yapılmak isteniyorsa, mutlaka önce dinden başlamak gerekir diyor. Doğru belki. Orada hiç konuşmayan kır saçlı yaşlıca bir yüzbaşı vardı. Birden odanın ortasına gelip durdu ve kendi kendine konuşuyormuş gibi, «Tanrı yoksa benim yüzbaşı rütbemin ne anlamı var peki?» dedi. Şapkasını aldı, şaşkınlık içinde omuzlarını kaldırdı ve çıktı.

— Doğru söylemiş, dedi Nikolay Vsevolodoviç, üçüncü defa esneyerek.

— Sahi mi? Ben anlamadım, size sormak istiyordum. Daha ne anlatayım size? Ha, evet. Şpigulin'lerin fabrikası. Çok ilginç. Bildiğiniz gibi beş yüz işçi çalışıyor orada. Kolera yatağı. Fabrika on beş yıldır temizlik görmemiş. Patronların hepsi milyoner. İşçilerin gündeliklerinden kırpıyorlar. Sizi temin ederim, bu işçilerden bazıları Enternasyonal hakkında iyi düşünceler besliyor. Niçin gülümsüyorsunuz? Göreceksiniz. Yalnız biraz zaman verin bana. Daha önce de süre istemiştim. Şimdi yine istiyorum. Sonra... Bağışlayın. Susuyorum, susuyorum. Kaşlarınızı çatmayın. Zaten gidiyorum. Ama...» Geri döndü. «Asıl söylemem gereken şeyi unuttum. Sandığımızın Petersburg'tan geldiğini söylediler.

— Sandığımız mı? diye sordu Nikolay Vsevolodoviç şaşırarak.

— Yani, sizin sandığınız. Eşyalarınız, elbiseleriniz, pantalonlarınız, çamaşırlarınız. Gelmiş mi?

— Evet, biraz önce söylediler.

— Acaba...

— Aleksey'e sorun.

— O halde, yarın. Değil mi? Eşyalarınız arasında bir ceket, bir takım elbise ve sizin tavsiyeniz üzerine, Charmeur'e diktirdiğim üç pantalon var. Hatırlıyor musunuz?

— Burada modayı izleyeceğinizi duydum, dedi Nikolay Vsevolodoviç gülümseyerek. Binicilik dersleri almak istediğiniz doğru mu?.

Piyotr Stepanavoç gergin bir şekilde güldü.

Kesik kesik ve titrek bir sesle «Nikolay Vsevolodoviç kişiliklerimizi bu işin dışında tutalım. Bu sizi eğlendiriyorsa eğer, hor görebilirsiniz beni ama, hiç değilse bir süre için kişilikleri bir yana bırakmamız çok iyi olur değil mi?

— Peki bir daha yapmayacağım,» diye cevap verdi Nikolay Vsevolodoviç. Piyotr Stepanoviç gülümsedi hafifçe. Şapkasını dizine vurdu, biraz yürüdü, sonra yeniden eski tavrını aldı.

«Bazıları beni Lizaveta Nikolayevna önünde sizinle rakip görüyorlar. Kılık kıyafetimle nasıl ilgilenmeyeyim? dedi gülerek. Ama siz bu bilgileri kimden alıyorsunuz? Evet... saat tam sekiz. Hadi ben gidiyorum. Varvara Petrovna'ya söz verdim uğrarım diye, ama vazgeçiyorum bundan. Siz yatıyor musunuz? Yarın daha iyi hissedeceksiniz kendinizi. Dışarısı karanlık, yağmur yağıyor. Ama beni bekleyen bir araba var. Geceleri pek güvenli değil sokaklar... Şimdi aklıma geldi. Fedka isimli bir forsa Sibirya'dan kaçmış, çevrede başıboş dolaşıyormuş. Vaktiyle benim kölemmiş. Babam on beş yıl önce, paraya ihtiyacı olduğu için orduya satmış onu. Gerçekten ilginç bir adam.

— Siz konuştunuz mu onunla? diye sordu Nikolay Vsevolodoviç gözlerini konuğuna kaldırarak.

Evet, benden kaçmaz. Her şey hazır. Para karşılığında tabii ki, ama onun da kendine göre inançları var kuşkusuz. Yeri gelmişken söyleyeyim. Biraz önce Lizaveta Nikolayevna konusunda söylediklerniz ciddiyse, size bir kere daha hatırlatayım: Ben de her şeye hazırım bu konuda. Emrinizdeyim. Neyiniz var? Bastonunuzu mu arıyorsunuz? Hayır, baston değilmiş! Düşünebiliyor musunuz? Bastonunuzu aradığınızı sandım...

Nikolay Vsevolodoviç bir şey aramıyordu ve hiçbir şey söylemiyordu ama, birden bire doğrulmuştu ve yüzünde tuhaf bir ifade belirmişti.

Piyotr Stepanoviç hiç sıkılmadan, masanın üstündeki kâğıtların altında duran mektubu ve zarfı göstererek, «eğer Gaganov meselesinde de bana ihtiyacınız olursa, şunu söyleyeyim: İşleri ayarlayabilirim ve bana ihtiyacınız olacağından da eminim.»

Bunları söyledikten sonra Stavrogin'in cevabını beklemeden çıktı, ama hemen arkasından başını kapının aralığından uzattı. «Bunu size söylüyorum, çünkü Şatov'un, pazar günü yanınıza yaklaşıp, hayatını tehlikeye atmaya hakkı yoktu, değil mi? diye bağırdı. Aklınızda iyi tutun bunu.»

Sonra kayboldu.

IV

Piyotr Stepanoviç çıkarken, belki de tek başına kalmış olan Nikolay Vsevolodoviç'in hırsla çevresindeki her şeyi kırıp dökeceğini düşünmüştü. Kuşkusuz bu sahneyi seyretmeyi çok isterdi. Ama umudu boş çıktı. Nikolay Vsevolodoviç sakindi. Bir iki dakika kadar masanın yanında düşünceli bir şekilde ayakta bekledi. Sonra dudaklarında soğuk bir tebessüm belirdi. Sessizce divana, eski yerine oturdu ve sanki çok yorgunmuş gibi, gözlerini yumdu.

Mektup yine masada, kâğıtların altından gözüküyordu, ama gizlemek için en küçük bir harekette bulunmadı.

Çok geçmeden uyuklamaya başladı. Birkaç gündür son derece heyecanlı olan Varvara Petrovna oğlunu görme isteğine dayanamadı ve Piyotr Stepanoviç'in, verdiği söze rağmen, gittiğini öğrenince, zamansız olmakla birlikte, Nikola'yı görmeye gitmeye karar verdi. Açık ve kesin bir şekilde konuşmalıydı artık. Eskiden olduğu gibi hafifçe vurdu kapıya, cevap alamayınca girdi içeri. Oğlunun hareketsiz durduğunu görünce, kalbi çarparak, sessizce divana yaklaştı. Piyotr Stepanoviç'in gitmesinden hemen sonra bu kadar çabuk uyuması şaşırtmıştı onu. Tuhaf bir durumda, sanki ayaktaymış gibi uyuyordu. Nefes alıp verişi zorlukla duyuluyordu. Yüzü sapsarı ve taş kesilmiş gibiydi. Hafifçe kaşlarını çatmıştı. O anda gerçekten balmumundan yapılmış bir maskeye benziyordu. Varvara Petrovna nefesini tutarak bir süre oğlunun üzerine eğilmiş durumda kaldı. Sonra birden

paniğe kapıldı. Parmaklarının ucuna basarak uzaklaştı, ama kapının yanında durdu, döndü. Aceleyle haç çıkardı ve yeni bir bunalımın verdiği ağırlıkla odadan çıktı.

Nikolay Vsevolodoviç bir saatten fazla aynı uyuşukluk içinde kaldı. Yüzünde tek bir kas kımıldamıyordu, hiçbir hareket yoktu bedeninde. Kaşları yine çatıktı. Varvara Petrovna odada birkaç dakika daha kalmış olsaydı, bu ölü hareketsizliğinin ezici etkisine dayanamaz ve oğlunu uyandırırdı. Birden kendi kendine gözlerini açtı. On dakika kadar daha hareketsiz kaldı. İnatla, sanki acayip bir nesne görüyormuş gibi, odanın bir köşesine bakıyordu. Oysa hiç de değişik bir şey yoktu ortada.

Sonunda büyük duvar saati yumuşak ve derinden gelen bir sesle vurdu. Nikolay Vsevolodoviç başını kaygıyla kadrana çevirdi. Aynı anda koridora bakan kapı açıldı ve uşağı Aleksey Egoriç odaya girdi. Sol kolunda bir palto, bir eşarp ve bir şapka vardı. Sağ elinde ise üstünde bir mektup bulunan gümüş bir tepsi tutuyordu. «Saat dokuz buçuk» dedi alçak sesle ve elbiseleri bir sandalyenin üzerine bıraktıktan sonra, kurşun kalemle yalnızca iki satır yazı yazılmış olan pusulayı efendisine uzattı. Nikolay Vsevolodoviç pusulayı okuduktan sonra, masanın üzerindeki kurşun kalemi aldı ve kâğıdın altına birkaç kelime yazdı, pusulayı tepsiye bıraktı.

«Ben gider gitmez verirsin, dedi divandan kalkarken. Şimdi yardım et de giyineyim.»

Üzerinde kadife, hafif bir ceket olduğunu farkedince bir an düşündü ve akşam ziyaretlerinde giydiği redingotu getirtti. Saçlarını taradı, şapkasını başına geçirdi. Annesinin girmiş olduğu kapıyı kilitledi. Masanın üstündeki mektubu aldı ve sessizce koridora çıktı. Aleksey Egoriç peşinden geliyordu. Daracık taş bir merdivenden inerek, doğru bahçeye açılan bir sahanlığa geldiler. Burada daha önceden hazırlanmış bir fener ve bir şemsiye vardı.

Aleksey Egoriç efendisini dışarı çıkmaktan vazgeçirmek için, çekine çekine «o kadar çok yağdı ki yollar yürünmez oldu»

dedi. Ama Nikolay Vsevolodoviç hiç cevap vermeden şemsiyesini açtı ve zifiri karanlıkta bahçeye daldı. Rüzgâr ıslık çalıyor ve hemen hemen çıplak kalmış olan ağaçların tepelerini sallıyordu. Dar kumlu patikalar ıslak ve kaygandı. Biraz önce efendisinin yanına nasıl girdiyse öyle, başı açık ve üzerinde frakla Aleksey Egoriç üç adım önden, yolu aydınlatarak gidiyordu.

«Görmezler mi bizi?» diye sordu Nikolay Vsevolodoviç.

— Pencereden bir şey görmek olanaksız. Ayrıca her türlü tedbiri aldım, dedi uşak sakin ve ölçülü bir sesle.

— Annem yatmış mıydı?

— Birkaç gündür adet edindiği şekilde, saat tam dokuzda odasına çekildi. Sonra büyük bir cesaretle sordu: Kaçta dönersiniz tahminen?

— Bir, bir buçuk. En geç ikide.

— «Başüstüne.»

Her ikisinin de çok iyi bildiği dolambaçlı yollardan geçerek bahçeyi baştanbaşa katettiler ve taş duvarın önüne geldiler. Dar ve karanlık sokağa açılan bir kapı bulunuyordu burada. Bu kapı her zaman kilitli olurdu, ama bu sefer anahtar Aleksey Egoriç'teydi.

«İnşallah kapı gıcırdamaz» dedi Nikolay Vsevolodoviç. Aleksey Egoriç kapıyı dün yağlamış olduğunu, bugün de tekrar yağladığını söyledi. Sırılsıklam olmuştu. Kapıyı açtıktan sonra anahtarı Nikolay Vsevolodoviç'e verdi.

«Efendim, eğer uzağa gitmek niyetindeyse, şunu hatırlatmama izin versin, buradaki insanlara pek güvenilmez. Kenar sokaklarda çok dikkatli olmak gerekir, özellikle ırmağın öteki yakasında» diye eklemekten alıkoyamadı kendisini. Eskiden Nikolay Vsevolodoviç'i kucağında taşımış yaşlı bir uşaktı. Ciddi, Kutsal Kitabı okumaya meraklı biriydi.

«Tasalanma Aleksey Egoriç.»

— Tanrı sizi korusun efendim, ama eğer iyi bir şey yapıyorsanız.

— Nasıl? dedi Nikolay Vsevolodoviç birden durarak. A-

leksey Egoriç dileğini bir kere daha tekrarladı. Efendisiyle şimdiye kadar hiç böyle konuşmamıştı. Nikolay Vsevolodoviç kapıyı kapadı, anahtarı cebine attı ve çamurlu yollarda bata çıka, sonunda uzun, ıssız ama taş döşeli bir caddeye çıktı. Stavrogin şehri avucunun içi gibi biliyordu. Ama Bogolavlenskaya sokağı oturduğu yerden çok uzaktı. Filipov'un harap evinin kapısı önüne geldiği zaman saat çoktan onu geçmişti. Lebiyadkin gittikten sonra zemin kat boşalmıştı ve pencerelerin kepenkleri kapalıydı. Ama Şatov'un bulunduğu çatı katında ışık yanıyordu. Çıngırak olmadığından, Nikolay Vsevolodoviç kapıya birkaç kez vurdu eliyle. Küçük bir pencere açıldı ve Şatov gelenin kim olduğunu öğrenebilmek için dışarı sarktı. Ama zifiri karanlıkta bir şey seçebilmek olanaksızdı.

«Siz misiniz?» diye sordu bir dakika sonra.

— «Evet» diye cevap verdi beklenmeyen ziyaretçi.

Şatov pencereyi kapadı, indi ve kapıyı açtı.

Nikolay Vsevolodoviç eşiği geçti. Sessizce Şatov'un önünden süzüldü ve Kirilov'un oturduğu küçük binaya yöneldi.

V

Bütün kapılar ardına kadar açıktı. Sofa ve öndeki iki oda karanlıktı ama Kirilov'un oturduğu arka oda aydınlıktı ve gülüşmeler, bağrışmalar geliyordu içeriden. Nikolay Vsevolodoviç ışığa yöneldi ama kapıda durdu. Çay içiliyordu. Odanın ortasında Filipov'un akrabası, yaşlı bir kadın vardı. Başı açık, çıplak ayaklarında potinler, bir etek ve tavşan derisi yelek giymişti. Kollarında çıplak ayaklı, on sekiz aylık bir bebek vardı. Kırmızı yanakları, karmakarışık sarı saçları daha yeni beşikten kalktığını gösteriyordu. Ağlamış olduğu kirpiklerinin hâlâ ıslak oluşundan belliydi. Şimdi ellerini sallıyor ve katılırcasına gülüyordu. Kirilov bebeğin önünde durmuş, elindeki kocaman kırmızı topu yere vuruyor, top tavana vurup yine yere iniyordu. Çocuk «Top, top»

diye bağırıyor, Kirilov topu yakalayıp çocuğa veriyor, çocuk da küçük elleriyle fırlatıyordu topu. Kirilov topu gittiği yerden almaya çalışıyordu. Sonunda top dolabın altına girdi. Çocuk durmadan topu istiyordu. Kirilov boylu boyunca yere uzanarak, topu dolabın altından çıkarmaya çalıştı. Bu sırada girdi içeri Nikolay Vsevolodoviç. Çocuk onu görünce yaşlı kadına sarılarak ağlamaya başladı. Kadın hemen çocuğu alıp çıktı odadan.

Kirilov elindeki topla yerden kalkarken, beklenmedik bu ziyarete hiç şaşmamış gibiydi.

«Stavrogin,» dedi Kirilov. Çay ister misiniz, diye sordu.

— Sıcaksa eğer reddetmem. Sırılsıklam oldum.

— Sıcak, kaynıyor hatta, dedi Kirilov mutlu bir şekilde. Oturun. Ayaklarınız çamurlu, ama önemli değil. Sonra yerleri silerim ben.»

Nikolay Vsevolodoviç oturdu ve Kirilov'un verdiği bir fincan çayı bir dikişte içti.

«Bir fincan daha ister misiniz?» diye sordu Kirilov.

— «Teşekkür ederim.»

O ana kadar ayakta duran Kirilov, konuğunun karşısına oturdu ve sordu.

«Niçin geldiniz?»

— «İş için. Şu mektubu okuyun. Gaganov yazmış. Hatırlıyor musunuz? Petersburg'ta söz etmiştim size ondan.»

Kirilov mektubu aldı, okudu, sonra masanın üstüne koydu ve soru dolu bakışlarını Stavrogin'e dikti.

«Bildiğiniz gibi Gaganov'u ilk defa bir ay önce Petersburg'ta gördüm. İki, üç defa toplantılarda karşılaştık. Kendisiyle tanışmadık ve benimle hiç konuşmadı. Bu onun bana küstahça davranmasına engel olmadı. O zaman anlatmıştım bunu size. Ama devamını bilmiyorsunuz. Bundan kısa bir süre önce Petersburg'tan ayrılırken bana bir mektup yazdı. Bu mektup şimdiki kadar kısa değildi ama, tuhaf bir dille yazılmıştı ve ne için yazıldığı da belli değildi. Hemen ona cevap verdim. Büyük bir içtenlikle, dört yıl önce babasıyla klüpte aramızda geçen olayın,

elde olmayan, hastalık yüzünden yapılmış bir hareketten kaynaklandığını ve özür dilemeye her an, her şekilde hazır olduğumu bildirdim. Bütün bunları göz önünde bulundurarak beni bağışlamasını rica ettim. Bana cevap vermedi ve çekip gitti. Şimdi burada kendisiyle yeniden karşılaşıyorum. Öfkeden kudurmuş bir halde. Daha önce de çeşitli fırsatlarda, hakkımda inanılmaz şeyler uydurarak beni ulu orta suçlamıştı. Sonunda bugün de bu mektubu aldım. Dünyada şimdiye kadar kimsenin böyle bir mektup almış olabileceğini düşünemiyorum. Hakaretlerle, «tokatlanmış pis suratınız» gibi ifadelerle dolu bir mektup. Bana tanık olmayı reddetmeyeceğinizi umarak geldim buraya.»

— Hiç kimse böyle bir mektup almamıştır diyorsunuz öyle mi? dedi Kirilov. İnsan öfkeliyken yapabilir böyle bir şey. Çok rastlanmıştır buna. Puşkin de Hekern'e yazmıştı böyle bir mektup. Peki geleceğim. Ne söylemek gerekir?

Nikolay Vsevolodoviç Kirilov'un ertesi gün Gaganov'a uğramasını rica etti. Ona, yine özür dilemeye hazır olduğunu hatta gerekirse ikinci bir mektup yazarak özür dileyebileceğini, ama Gaganov'un da bir daha böyle hakaret dolu mektuplar yazmayacağına söz vermesini, daha önce gönderilmiş olan mektubun hiç yazılmamış kabul edileceğini bildirmesini istiyordu.

«Çok taviz veriyorsunuz. Kabul etmeyecektir,» dedi Kirilov.

— Her şeyden önce şunu öğrenmek istiyorum. Siz bu koşulları ona ulaştıracak mısınız?

— Ulaştıracağım. Bu sizin sorununuz. Ama kabul etmeyecektir.

— Biliyorum.

— Düello etmek istiyor. Düelloyla ilgili koşullarınız nedir?

— Yarın her şeyin bitmesini istiyorum. En önemli sorun bu. Yarın saat dokuza doğru Gaganov'da olacaksınız. Sizi dinleyecek, önerilerinizi geri çevirecektir, ama muhtemelen saat on bire doğru kendi tanığıyla görüşmenizi sağlayacaktır. Onunla,

hepimizin saat bir ya da ikiye doğru düello alanında buluşmamız için anlaşacaksınız. Sizden ricam her şeyi istediğim biçimde düzenlemeniz. Silah tabanca olacak tabii. Şu söyleyeceğim koşullar özellikle çok önemli benim için. Düello alanında engeller arasında on adım bulunacak. Her ikimiz de bu engellerin on adım gerisinde olacağız. İşaret verilince yürümeye başlayacağız. Her iki taraf da engele kadar gitmek zorunda. Ama isteyen engele varmadan ateş edebilir. Söyleyeceklerim bu kadar.

— On adımlık mesafe çok az, dedi Kirilov.

— Peki on iki olsun o zaman, ama daha fazla değil. Ciddi bir düello istemiyor mu? Tabancaları doldurabilecek misiniz?

— Evet. Bende tabanca var. Onları hiç kullanmadığınıza dair yemin edeceğim. Onun tanığı da aynı şeyi yapacak. İki takım silah bulunacak ve kura çekeceğiz.

— Güzel.

— Tabancalarımı görmek ister misiniz?.

— Evet.»

Kirilov henüz boşaltmadığı, eşyasını, ihtiyacı oldukça içinden aldığı bavulunun üzerine eğildi. İçi kırmızı kadife kaplı hurma ağacından yapılmış bir kutu çıkardı. İçinde çok pahalı ve çok güzel bir çift tabanca vardı.

«Gerekli olan her şey var bende. Barut, kurşun, kovan. Ayrıca bundan başka bir tabancam daha var. Bir dakika!» Yeniden bavulunu karıştırmaya başladı ve bir toplu Amerikan tabancası çıkardı.

«Ne çok silahınız var. Üstelik pahalı silahlar bunlar.

— Evet, çok pahalı.»

Yoksul ve ihtiyaç içinde olan Kirilov (üstelik farkında bile değildi bunun) büyük fedakarlıklarla alınmış silahlarını göstermekten gurur duyuyordu.

«Hâlâ aynı düşüncede misiniz? diye sordu Stavrogin kısa bir sessizlikten sonra.

— Evet» diye cevap verdi Kirilov. Sorunun ne anlama geldiğini ses tonundan anlamıştı. Silahlarını yerleştirmeye koyuldu.

«Ne zaman?» diye sordu Stavrogin kısa bir sessizlikten sonra ihtiyatla.

Kirilov bu arada kutu ve çekmeceyi yeniden bavuluna koymuş ve yerine oturmuştu.

«Bu bana bağlı değil, bildiğiniz gibi; ne zaman söylenirse» diye kekeledi böyle bir sorudan biraz sıkılmış gibi. Bununla birlikte arkadan gelecek olan sorulara da hazırdı. Kara gözlerini Stavrogin'e dikmişti. Bakışı sakin, yumuşak ve dostçaydı.

Uzun bir sessizlik oldu.

«Bunu, intiharı anlıyorum,» dedi Stavrogin düşünceli bir şekilde. Suratı asıktı. «Sık sık düşündüm bunu. Ama hep yeni yeni düşünceler geliyordu aklıma. Eğer birisi bir suç işleyecek olsa, daha da önemlisi yüz kızartıcı bir şey yapmış olsa, bir hainlik, bir alçaklık yapmış olsa... Yaptığı insanların yüzyıllarca unutamayacakları, bin yıl sonra nefretle anacakları bir şey olsa... Sonra da ardından şöyle bir düşünce: «Kafaya bir kurşun, her şey bitiyor.» O zaman insanların ve attıkları çamurların ne önemi olabilir? Doğru değil mi?

— Siz buna yeni bir düşünce mi diyorsunuz? diye sordu Kirilov biraz düşündükten sonra.

— Ben... Yeni olduğunu söylemek istemiyorum. Ama bende uyandığı zaman yeni olduğunu hissettim.

— Düşünceyi mi «hissettiniz?» diye üstünde durdu Kirilov. İyi. Böyle bir sürü düşünce vardı, her zaman olmuştur. Birden yeni gibi gözükürler. Doğrudur. Şimdi birçok şeyi ilk defa görüyormuşum gibi geliyor bana.»

Stavrogin onu dinlemiyordu ve kendi düşüncesini geliştirmeye çalışıyordu.

«Ayda yaşadığınızı ve orada bu aşağılık ve gülünç suçlardan birini işlediğinizi kabul edelim, diyerek onun sözünü kesti. Şimdi siz buradayken, aydaki insanların ay var olduğu sürece, size yüzyıllar boyu güleceklerini ve sizi lanetleyeceklerini çok iyi

biliyorsunuz. Orada yapmış olduğunuz pisliklerin sizin için ne önemi var? Varsın yüzyıllarca tükürsünler üstünüze aydaki insanlar! Doğru değil mi?

— Bilmiyorum, diye cevap verdi Kirilov. Hiç aya gitmedim,» diye ekledi arkasından. En küçük alaycılık yoktu ifadesinde.

«Bu çocuk kimin?

— İhtiyar kadının kaynanasının. Yok, gelininin. Ne önemi var? Geleli üç gün oldu. Hasta, yatıyor. Geceleri çok ağlıyor çocuk. Karnı ağrıyor. Annesi uyuduktan sonra yaşlı kadın çocuğu bana getiriyor. Top oynuyoruz. Bir Hamburg topuyla. Atıp yakalamak için Hamburg'tan almıştım bu topu. Sırt kaslarını kuvvetlendiriyor. Küçük bir kız.

— Çocukları seviyor musunuz?

— Evet, dedi Kirilov ilgisizce.

— Dolayısıyla hayatı da seviyorsunuz.

— Evet, hayatı seviyorum. Niçin soruyorsunuz?

— Ama beyninize kurşun sıkmaya karar verdiniz.

— Ne ilgisi var? Hayat başka, ölüm başka. Hayat var ama ölüm yok.

— Şimdi öteki dünyadaki sonsuz hayata inanıyorsunuz her halde.

— Hayır, öteki dünyadaki sonsuz hayata değil, buradaki sonsuz hayata inanıyorum. Bazı anlar vardır. Bu anlara geldiğinizde zaman birden durur ve şimdiki zaman sonsuzluk olur.

— Bu ana erişmeyi mi umut ediyorsunuz?

— Evet.

— Zamanımızda böyle bir şeyin olabileceğini hiç sanmıyorum,» dedi Stavrogin de hiç alaysız. Ağır ağır konuşuyordu ve dalgındı. «Mahşerde zamanın ortadan kalkacağı üstüne yemin eder melekler.

— Biliyorum. Doğru bu. Açık ve kesin. İnsan tam bir mutluluğa kavuşunca zaman olmayacak, çünkü gerekli olmayacak artık.

— Kaybolup nereye gidecek?

— Hiç bir yere. Zaman bir nesne değildir. Yok olacak bir düşüncedir.

— Bunlar yüzyıllardır değişmeyen beylik felsefeler, diye mırıldandı Stavrogin küçümseyen bir üzüntüyle.

— Evet yüzyıllardır değişmeyen beylik düşünceler, hiç bir zaman başka türlüsü olmayacak!» diye bağırdı Kirilov. Gözleri parladı birden. Bu düşünce sanki bir zafer garantisiymiş gibi geldi ona.

«Çok mutlu görünüyorsunuz Kirilov.

— Evet, çok mutluyum, diye cevap verdi Kirilov, sıradan bir şey söylüyor gibiydi.

— Ama son zamanlarda neşesizdiniz. Liputin'e kızmıştınız...

— Artık kızmıyorum. O zamanlar, henüz mutlu olduğumu bilmiyordum. Bir yaprak gördünüz mü? Bir ağaç yaprağı.

— Tabii.

— Son günlerde ben gördüm bir tane. Ortasında pek az yeşili vardı, kenarları hafifçe çürümüştü. Rüzgarın önünde uçuşup duruyordu. On yaşlarında küçük bir çocukken, kışın gözümü kapar, damarları olan, yeşil, güneş altındaki bir yaprağı düşünürdüm. Gözlerimi açardım ve gördüklerime inanmazdım. Gözlerim kapalıyken gördüklerim çok güzeldi. Yeniden kapardım gözlerimi.

— Bu bir alegori mi?

— Hayır... neden? Bir alegori değil. Yalnızca bir yaprak. Bir yaprak güzeldir. Her şey güzeldir.

— Her şey mi?

— Her şey. İnsan mutsuz çünkü mutlu olduğunu bilmiyor. Yalnızca bu yüzden mutsuz. Bütün mesele burada. Bunun farkına varan anında mutluluğa kavuşacaktır. Gelin ölecek, çocuk yaşayacaktır. Her şey güzeldir. Bunu birden anladım.

— Peki ya açlıktan ölünüyorsa, ya küçük bir kıza kötülük yapılıyorsa, onuruyla oynanıyorsa, bu da güzel midir?

— Evet. Birisi çocuğun onuruyla oynayanın kafasını kırarsa, bu da iyidir. Kafası kırılmazsa bu da iyidir. Her şey iyidir. Her şey. Ve her şeyin iyi olduğunu bilenler mutludur. Mutlu olduklarını bilselerdi, mutlu olacaklardı. Ama mutlu olduklarını bilmedikçe, mutlu değiller. İşte düşünce bu. Bundan başka düşünce de yoktur.

— Mutlu olduğunuzu ne zaman anladınız?

— Geçen hafta, salı günü. Yok çarşambaydı, gece olmuştu çünkü.

— Nasıl oldu?

— Hatırlamıyorum. Odada bir aşağı, bir yukarı dolaşıp duruyordum... Saatimi durdurdum: Üçe yirmi beş vardı...

— Zamanın durması gerektiğinin bir işareti olarak mı?»

Kirilov cevap vermedi.

«Onlar iyi değiller, çünkü iyi olduklarını bilmiyorlar, diye devam etti sonra birden. Bunu anladıkları zaman, genç bir kıza tecavüz etmeyeceklerdir. İyi olduklarını bilmeleri gerekir, o zaman hemen hepsi iyi olacaktır.

— Peki siz bunu biliyorsunuz, iyisiniz o zaman.

— Evet iyiyim.

— Bu konuda sizinle aynı fikirdeyim, diye mırıldandı Stavrogin, suratı asık.

— İnsanlara iyi olduklarını öğretecek kişi dünya tarihine son verecektir.

— Bunu öğreten çarmıha gerildi.

— Yeniden gelecek ve adı da Tanrı-İnsan olacak.

— İnsan-Tanrı.

— Tanrı-İnsan, fark burada.

— Sakın ikonanın önündeki kandili yakan siz olmayasınız?

— Evet benim.

— Tanrı'ya inanıyor musunuz artık?

— Yaşlı kadın kandilin... Bugün vakit bulamadı, diye mırıldandı Kirilov.

— Henüz dua etmiyor musunuz?

— Her zaman ederim. Duvardaki şu örümceğe bakın! Ona bakıyorum, burada olduğu için minnet borçluyum ona.»

Gözleri yeniden parlamaya başladı. Devamlı olarak Stavrogin'e bakıyordu. Bakışları sert, suratı asıktı. Tiksintiyle ama hiç de alaycı olmayan bakışlarla süzüyordu onu.

«Bir dahaki gelişimde Tanrı'ya inanacağınıza eminim, dedi şapkasını giyip gitmeye hazırlanırken.

— Niçin?

— Tanrı'ya inandığınızı bilseydiniz ona inanacaktınız; ama ona inandığınızı henüz bilmediğiniz için inanmıyorsunuz, diye gülerek cevap verdi Stavrogin.

— Hiç ilgisi yok, dedi Kirilov bir süre düşündükten sonra. Düşüncelerimi alt üst ettiniz. Bu bir sosyete şakası. Hayatımdaki yerinizi hatirlayın Stavrogin.

— Hoşçakalın Kirilov.

— Geceleri beni görmeye gelin. Ne zaman olur?

— Yarınki işimizi unutmadınız ya?

— Ha, evet. Unutmuştum. Telaşlanmayın, geç kalmayacağım. Saat dokuzda. İstediğim zaman uyanabiliyorum. Yatarken kendi kendime yedi derim ve saat yedide uyanırım. On derim, onda uyanırım.

— Çok değerli bir yeteneğe sahipsiniz, dedi Stavrogin Kirilov'un solgun yüzüne dikkatle bakarak.

— Sizinle gelip kapıyı açayım.

— Rahatsız olmayın, Şatov açar.

— Şatov! Peki. Hoşçakalın.»

VI

Şatov'un oturduğu ıssız evin kapısı kapalı değildi. Ama Stavrogin içeri girince kendini birden zifiri karanlıkta buldu ve el yordamıyla çatıya çıkan merdiveni aramak zorunda kaldı. Bir-

den yukarıdaki kapılardan biri ardına kadar açıldı ve merdiven aydınlandı. Ama Şatov odadan çıkmadı. Stavrogin odanın kapısına vardığı zaman Şatov'un bir köşede, masanın yanında kendisini beklediğini gördü. Kapının eşiğinde durarak:

«İş için girebilir miyim? diye sordu.

— Girin ve oturun. Kapıyı kapatın. Hayır bırakın, ben kapatırım,» diye cevap verdi Şatov.

Kapıyı kilitledi. Nikolay Vsevolodoviç'in karşısına oturdu. Bu son bir hafta içinde zayıflamıştı. Biraz ateşi var gibiydi.

Gözlerini yere dikerek ve yumuşak bir sesle:

«Beni ne kadar üzdünüz! Neden gelmediniz?

— Geleceğimden bu kadar emin miydiniz?

— Bir dakika... Kendimde değildim... Belki hâlâ sayıklıyorum... Bir dakika.»

Yerinden kalktı, kitaplığının üçüncü rafından bir şey aldı. Bir tabancaydı bu.

«Bir gece düşümde beni öldürmeye geleceğinizi gördüm ve ertesi gün hemen son kuruşuma kadar vererek Liyamşin serserisinden bu tabancayı aldım. Kendimi korumak istiyordum. Sonra aklım başıma geldi... Ne barutum, ne de kurşunum vardı. O zamandan beri burada duruyor. Bir dakika...»

Pencereyi açtı.

«Atmayın, neye atıyorsunuz, diye karıştı Nikolay Vsevolodoviç. Bir sürü para vermişsiniz. Yarın herkes Şatov'un penceresinin dibinde tabancalar bulunduğunu söyleyip duracak. Yerine koyun onu. Tamam, oturun şimdi. Sizi öldürmeye geleceğimi düşündüğünüz için, neden özür dilemeye çalışır gibisiniz? Sizinle barışmaya geldiğimi sanmayın. Önemli bir konuyu konuşmaya geldim. Ama önce şunu söyleyin bana: Bana karınızla olan ilişkimden dolayı vurdunuz değil mi?

— Siz de çok iyi biliyorsunuz, hiç ilgisi yok, diye cevapladı Şatov gözlerini yere dikerek.

— Darya Pavlovna'yla ilgili aslı astarı olmayan dedikodular nedeniyleydi değil mi?

— Hayır, hayır! Kesinlikle değil. Ne saçmalık. Kızkardeşim söylemişti böyle bir şey olmadığını, diye bağırdı Şatov hırçın, sabırsız bir şekilde, bir yandan da ayaklarını yere vuruyordu.

— Anlamıştım bunu. Siz de anlamıştınız, diye sürdürdü konuşmasını Stavrogin, sakin bir tavırla. Evet Marya Timopefeyevna Lebiyadkin karımdır. Dört yıl önce Petersburg'ta evlendik. Bu yüzden bana vurdunuz değil mi?

Şatov şaşkın bir şekilde sessizce dinliyordu.

«Anlamıştım, ama yine de inanmak istemiyordum, diye mırıldandı tuhaf bir şekilde Stavrogin'e bakarak.

— Ama yine de bana vurdunuz...»

Şatov kıpkırmızı kesildi, kesik kesik konuştu:

«Küçüldüğünüz için vurdum... Yalan söylediğiniz için vurdum. Cezalandırmak için yanaşmamıştım size. Size doğru yürümeye başladığım zaman vuracağını bilmiyordum henüz... Size, hayatımda çok büyük bir rol oynadığınız için vurdum... Ben...

— Anladım, anladım. Bu kadarı yeter. Ateşiniz olduğu için üzüldüm. Size söyleyecek çok daha önemli şeylerim var.

— Uzun zamandır bekliyordum sizi, dedi Şatov yerinden kalkarak, sabırsızlık içinde. Söyleyin işinizi... Ben de daha sonra konuşacağım...»

Yeniden yerine oturdu.

«Bu bambaşka bir iş, diyerek söze başladı Nikolay Vsevolodoviç onu merakla izleyerek. Bazı şartları dikkate alarak size bu saatte gelmek zorunda kaldım. Sizi şunu haber vermek için: öldürülebilirsiniz.»

Şatov vahşi gözlerle baktı ona.

«Bir tehlike altında olduğumu biliyordum. Ama siz nasıl bilebiliyorsunuz bunu? dedi yavaşça.

— Çünkü ben de onlardan biriyim. Sizin gibi. Ben de o topluluğun üyesiyim, aynen sizin gibi.

— Siz, siz onların örgütünün üyesi misiniz?

— Benden her şeyi beklediğinizi, ama bunu beklemediği-

nizi okuyorum gözlerinizden, dedi Stavrogin hafif bir gülümsemeyle. Ama hayatınıza kast edileceğini biliyor muydunuz?

— Hiç bir zaman böyle bir şey düşünmedim. Şimdi de söylediklerinize rağmen kabul edemiyorum böyle birşeyi...»

Şatov birden öfkeye kapılarak ve masaya yumruğuyla vurarak «o salakların neler yapabileceklerini kimse bilemez» diye bağırdı. «Korkmuyorum artık onlardan. Ayrıldım artık onlardan. Onlardan biri dört kere geldi bana...» Durdu ve Stavrogin'e baktı.

«Peki tam olarak bildiğiniz nedir?

— Telaşlanmayın, aldatmıyorum sizi, dedi Stavrogin görevini yapan birinin rahatlığıyla. Neler bildiğimi öğrenmek mi istiyorsunuz? İki yıl önce, Amerika'ya gitmeden bu örgüte katıldığınızı biliyorum. Bu konuda bana Amerika'dan uzun bir mektup yazmıştınız. Yeri gelmişken şunu söyleyeyim: Bu mektuba cevap veremediğim için özür dilerim. Size yalnızca...

— Para göndermekle yetindiniz. Bir dakika!» Şatov bir çekmeceyi açtı ve kağıtların arasından bir yüz rublelik çıkardı.

«İşte bana o zaman göndermiş olduğunuz para. Alın. Siz olmasaydınız mahvolurdum her halde. Daha uzun süre geri veremeyecektim. Ama annenizin sayesinde ödeme imkanı buluyorum. Dokuz ay önce hastalanıp çok güç duruma düştüğüm zaman, anneniz bu parayı bana verdi. Devam edin lütfen, rica ediyorum...»

Nefesi kesiliyordu.

«Amerika'da düşünceleriniz değişti ve İsviçre'ye döndüğünüz zaman örgütü terk etmek istediniz. Bu konuda size bir cevap vermediler. Rusya'ya gitmenizi birinden bir baskı makinasını teslim almanızı istediler. Gönderecekleri biri bunu gelip sizden teslim alıncaya kadar, makinayı saklamanızı söylediler. Bütün ayrıntıları hatırlayamıyorum şimdi, ama özet olarak söylediklerim doğru değil mi? Size gelince, bu isteklerinin son olacağı ve bu iş bittikten sonra rahat bırakılacağınız umuduyla kabul ettiniz bu görevi. Bütün bunları onlardan öğrenmiş değildim. Bir rastlantı sonucu öğrendim yalnızca. Ama öyle sanıyorum ki yine de bil-

mediğimiz bir şey var. O da bu bayların kesinlikle sizden ayrılmaya niyetli olmadıkları.

— Saçma! diye haykırdı Şatov. Kendileriyle hiçbir noktada anlaşamadığımızı dürüstçe söyledim ben. Bu benim hakkım. Benim vicdanımın, benim düşüncelerimin hakkı. Boyun eğmeyeceğim... Hiçbir güç başara...

— Bağırmayın, diye durdurdu onu Stavrogin ciddi bir tavırla. Bu Verkovenski öyle biri ki, şu anda kendi evinizde bile ya kapınızı dinletiyor ya da kendi dinliyordur. Şu ayyaş Lebiyadkin bile sizi gözetlemek üzere görevlendirilmiş olabilir. Oysa size de onu göz altında tutmak görevi verilmişti. Doğru değil mi? Ben şunu merak ediyorum özellikle. Verkovenski öne sürdüklerinizi kabul etti mi, etmedi mi?

— Evet, kabul etti. Onlardan ayrılabileceğimi, böyle bir şeye hakkım olduğunu söyledi.

— Öyleyse aldatıyor sizi. Onlarla ortak hemen hemen hiçbir şeyi olmayan Kirilov bile sizin hakkınızda bilgiler verdi onlara. Çok sayıda ajanları var. Hatta içlerinden bazıları örgüt için çalıştıklarının farkında bile değil. Sizi sürekli olarak izlediler. Piyotr Verkovenski buraya sırf sizin işinizi çözmek için geldi. Çok geniş yetkilerle donatıldı. Çok şey bildiğiniz ve örgütü ele verebileceğiniz düşüncesiyle uygun bir zamanda yok edecekler sizi. Bunun doğru olduğunu bir defa daha söylüyorum. İzin verirseniz şunu da söyleyeyim: Nedendir bilinmez sizin kesinlikle ajan olduğunuza inanıyorlar. Şu ana kadar onlara ihanet etmemiş olsanız bile, bir gün bunu bekliyorlar sizden. Doğru mu bu?

Çok olağan bir ses tonuyla sorulmuş olan bu soruya Şatov yüzünü buruşturan bir gülümsemeyle karşılık verdi.

«Ajan olsam bile kime ihbar edeceğim onları?» dedi öfkeyle. Yeter, yeter artık. Benim canım cehenneme! diye bağırdı. Karşısındakinin, özellikle dikkatini çekmiş olan bir cümlesine takılmıştı. Kendisini tehdit eden tehlikeden daha çok ilgilendirmişti bu onu. «Stavrogin, siz, bu kadar değersiz, sıradan uşakların bir araya geldiği bir topluluğa nasıl katıldınız? Örgütlerine üye

misiniz? Nikolay Stavrogin'in soylu kahramanlığı bu mudur?» diye bağırdı sonra umutsuzca.

Onun için bundan daha acı, daha üzücü bir şey yokmuş gibi ellerini kavuşturdu.

Stavrogin gerçek bir şaşkınlık içinde:

— Özür dilerim, dedi. Ama bana öyle geliyor ki, beni bir yıldız, kendinizi böcek gibi görüyorsunuz. Bunu Amerika'dan yazdığınız mektubu okurken farkettim.

— Siz... siz biliyorsunuz... Benden söz etmeyelim artık. Yeter... dedi Şatov. Eğer soruma karşılık olarak bazı açıklamalarınız varsa, söyleyin lütfen.

— Memnuniyetle. Nasıl olup da bu pis işe bulaştığımı soruyorsunuz. Size anlattıklarımdan sonra, bir noktaya kadar içten olmak zorundayım. Doğrusunu söylemek gerekirse, ben de bu topluluğun içinde değilim, hiçbir zaman da olmadım. O halde, bu topluluktan ayrılmaya sizden çok daha fazla hakkım var. Hatta, baştan beri onlarla işbirliği içinde olmadığımı söyledim kendilerine. Rastlantı sonucu yardım ettiysem, amatörce yaptım bunu. Bunun ötesinde yapacak bir şeyim yoktu. Bununla birlikte, örgütün yeni temeller üzerinde yeniden örgütlenmesinde görev aldım. Hepsi bu kadar. Ama şimdi fikir değiştirdiler ve kendi aralarında, beni bırakmanın tehlikeli olacağı kararına vardılar. Hatta büyük ihtimalle beni mahkûm ettiler.

— Bildikleri tek şey budur zaten. Ölüm cezası... Bu kararları resmi mühürlüdür ve üç kişinin imzasını taşır. Bu işi gerçekleştirebileceklerine inanıyor musunuz?

— Bir bakıma haklısınız. Ama yalnız bir bakıma, diye devam etti Stavrogin aynı kayıtsız tavrıyla. Bütün bunların içinde hayal ürünü birçok şeyin bulunduğu da bir gerçek. Önemlerini ve güçlerini fazla büyütüyorlar. Bana sorarsanız bütün örgüt Piyotr Verkovenski'den oluşuyor. Onun alçakgönüllülüğü kendisini, topluluğun yalnızca bir ajanı olarak görmesine yol açıyor. Üstelik bu topluluğun ilkeleri, aynı türdeki öteki topluluklarınkinden daha saçma değil. *Enternasyonalle* ilişkileri var.

Rusya'da ajanları var. Hatta bazı özgün yöntemler bile geliştirdiler. Kuramsal tabii ki. Buradaki amaçlarına gelince: Bu türden Rus örgütlerinin çalışmaları o kadar belirsiz, bulanıktır ki her zaman, her şey mümkün olabilir. Unutmayın, Verkovenski irade sahibi bir insandır.

Şatov öfkeyle bağırdı.

«O tahtakurusu cahilin biri. O salak Rusya'yı hiç tanımıyor.»

— İyi tanımıyorsunuz onu. Rusya'yı, genel olarak iyi tanımadıkları doğrudur ama, yine de bir şeyler biliyorlar. Üstelik Verkovenski coşkulu bir Rusya tutkunudur.

— Verkovenski, bir tutkun ha?

— Evet, bir yerden sonra şeytanlığı bırakır ve yarıdeli kesilir. Kendi sözlerinizden birini hatırlatayım size: «Yalnız bir insan ne kadar güçlüdür biliyor musunuz?» Gülmeyin lütfen. Bir tetiği çekecek kadar güçlüdür. Benim de bir ajan olduğuma inanmışlar. İşlerini yürütmeyi bilmediklerinden, her zaman başkalarını ajanlıkla suçlamaya hazırdırlar.

— Peki siz, korkmuyor musunuz onlardan?

— «Hayır, o kadar korkmuyorum. Ama sizin durumunuz çok daha başka. Gerekli tedbirleri alın diye haber verdim size. Bana kalırsa budalalar tarafından tehdit edilmekte olmanın can sıkıcı bir yanı yok. Bu durumda zeki oldukları söylenemez. Sizden ve benden başka kişilere de el kaldırdılar. Ama saat on biri çeyrek geçmiş bile» dedi saatine bakarak. «Size bambaşka bir konuda, bir soru daha sormak isterdim.»

— Tanrı aşkına! diye haykırdı Şatov birden ayağa fırlayarak.

— Ne demek oluyor bu? diye sordu Stavrogin şaşkın.

— «Soruyu sorun. Sorun. Tanrı aşkına, diye tekrarladı Şatov anlaşılmaz bir heyecanla. Ama benim de size bir soru sormam şartıyla. Yalvarırım... İzin verirseniz... Yapamam... Sorun!»

Stavrogin bir süre bekledi.

«Marya Timopefeyevna üzerinde belli bir etkiniz olduğunu

duydum. Sizinle konuşmaktan ve sizi dinlemekten hoşlanıyormuş. Doğru mu?»

—«Evet... Bazen dinlerdi beni.» Şatov şaşırmış görünüyordu.

«Evliliğimizi resmen duyurmak istiyorum bugünlerde.»

— Ama imkânsız bu! diye mırıldandı Şatov heyecanla.

— Hangi anlamda? Bu konuda hiçbir güçlük olamaz. Tanıklar burada. Petersburg'ta her şey yasal bir şekilde ve sessiz sedasız olup bitti. Evliliğin bu güne kadar gizli kalmasının nedeni, tanıklık yapan Kirilov ve Piyotr Verkovenski'nin, hatta Lebiyadkin'in (şu anda akrabam oluyor) hiçbir şey söylemeyecekleri konusunda söz vermiş olmalarıdır.

— Ben bundan söz etmiyorum... O kadar rahat konuşuyorsunuz ki... Devam edin. Bu evliliğe sizi zorla sürüklemediler değil mi?.

— Hayır, hiç kimse zorlamadı beni, diye cevap verdi Nikolay Vsevolodoviç, Şatov'un sabırsız öfkesine gülümseyerek.

— Peki sözünü ettiği şu çocuk meselesi nedir?

— Çocuk mu? Allah, Allah! İlk kez bir çocuktan söz edildiğini duyuyorum. Onun hiç çocuğu olmadı ve olmayacak. Marya Timopefeyevna bakiredir.

— «Evet, tahmin ediyordum... Dinleyin!» diye sürdürdü konuşmasını Şatov.

Elleriyle yüzünü kapadı. Sonra sırtını döndü. Birden bire Stavrogin'i omuzlarından yakaladı.

«Biliyor musunuz, diye haykırdı. Hiç değilse bütün bunları niçin yaptığınızı ve şimdi böyle bir cezayı kendinize neden verdiğinizi biliyor musunuz?»

— İşte zekice, hatta zehirli bir soru. Ama şaşırtacağım sizi. Evet niçin evlendiğimi ve şimdi sizin dediğiniz gibi bu «ceza»yı niçin kabul ettiğimi biliyorum aşağı yukarı.

— Bırakalım şimdi bunu... Bunu daha sonra tartışırız. Asıl soruna gelelim. İki yıldır bekliyorum sizi.

— Sahi mi?

— Çok uzun süredir bekliyorum sizi. Hiçbir zaman aklımdan çıkaramadım. Sizden başka hiç kimse bunu... Amerika'dan da yazmıştım size bu konuda.

— Uzun mektubunuzun tümünü hatırlıyorum.

— Okunmayacak kadar uzun belki. Doğru. Altı uzun sayfa. Susun, susun! Söyleyin lütfen. Bana bir on dakikanızı daha verebilir misiniz? Şimdi, hemen... Uzun zamandır bekliyorum sizi!

— «Peki bir yarım saat daha ayırıyorum size. Daha fazla değil. Yeter herhalde bu kadarı.»

Öfkeyle sürdürdü konuşmasını Şatov.

— «Ancak bu tavrınızı değiştirmeniz şartıyla, anlıyor musunuz? Yalvarınam gerekirken, şart koşuyorum. Yalvarması gereken birinin zorla istemesi ne anlama gelir biliyor musunuz bunu?»

Stavrogin hafifçe gülümsedi.

— Böylelikle yüce bir amaç uğruna kurallar dışına yerleşiyorsunuz, dedi Stavrogin. Bununla birlikte ateşiniz olduğunu da görüyorum üzülerek.

— «Saygı istiyorum, bunu zorla istiyorum sizden! diye bağırıyordu Şatov. Kişiliğime değil —kişiliğimin canı cehenneme— başka bir şey için ve yalnızca bu an için, bu birkaç kelime için... Sonsuzlukta karşı karşıya gelen iki yaratığız... Belki de son defa. Bu tavrınızı bırakın insani bir tavır alın. Hayatınızda bir kere olsun insanca konuşun. Kendim için istemiyorum bunu, sizin için istiyorum. Sınırsız gücünüzü tanıma fırsatı vermiş olmam yüzünden bile size attığım tokatı bağışlama zorunda olduğunuzu anlıyor musunuz? İşte yine küçümseyici, iğrenç sırıtışınız çıktı ortaya. Ne zaman anlayacaksınız beni? Yüce senyörün canı cehenneme! Sizden zorla istediğimi anlayın. Evet zorla istiyorum bunu sizden, yoksa ne pahasına olursa olsun konuşmayacağım.»

Kendinden geçmiş gibiydi. Nikolay Vsevolodoviç kaşlarını çattı ve daha ihtiyatlı konuşmaya başladı.

«Zamanım çok değerli olduğu halde yarım saat daha kalı-

yorsam, anlayın ki bu sizi ilgi ile dinlemeye niyetliyim. Eminim ki benim için yeni olan birçok şey öğreteceksiniz bana,» dedi Stavrogin ciddi bir tavırla ve kelimeleri tartarak.

Tekrar yerine oturdu.

«Oturun,» diye bağırdı Şatov ve kendini koltuğuna bıraktı.

— «Size Marya Timopefeyevna'dan söz etmeye başladığımı ve kendisi için çok önemli bir ricada bulunacağımı hatırlatmama izin verin lütfen,» dedi Stavrogin.

Şatov konuşmasının en önemli yerinde sözü kesilen ve bir yandan size bakarken hâlâ sorunuzu kavrayamayan biri gibi:

«Peki,» dedi.

— Ama bitirmeme izin vermediniz, diye sürdürdü konuşmasını Nikolay Vsevolodoviç.

— Saçma, saçma! Daha sonra! diye bağırdı Şatov omuzlarını kaldırarak ve sonunda meseleyi kavrayarak, sonra hemen kendi konusuna geldi.

VII

Şatov, neredeyse tehdit edici bir tavırla, ateş saçan gözlerle Stavrogin'e doğru eğilerek, sağ elinin işaret parmağını sallayarak (farkında değildi bu yaptığının) konuştu:

«Biliyor musunuz, şimdi dünyada yeni bir Tanrı adına evreni kurtaracak olan, hayatın ve yeni tanrının anahtarını elinde tutan tek halkın hangisi olduğunu biliyor musunuz? Bu halkın kimlerden oluştuğunu ve adını biliyor musunuz?»

— «Tavrınıza bakılacak olursa, hemen bunun Rus halkı olduğunu söyleyebilirim.»

Şatov sandalyesinden fırlayarak bağırdı.

«İşte gülmeye başladınız bile! Ne ırk!»

— Sakin olun. Rica ederim. Böyle bir şeyi bekliyordum.

— Böyle bir şeyi bekliyor muydunuz? Ama bu sözler size hiçbir şey hatırlatmıyor mu?

— Evet. Sözü nereye getirmek istediğinizi çok iyi biliyorum. Uzun cümleniz ve kullandığınız deyimler iki yıl önce, Amerika'ya hareketinizden önce konuştuklarımızdan çıkarılmış bir sonuçtur... Hiç değilse şimdi hatırladığım kadarı bu.

— Bu sizin cümleniz. Bana ait değil.

Bunlar sizin kendi sözleriniz. İddia ettiğiniz gibi konuştuklarımızın sonucu değildir. Aramızda bir «konuşma» olmadı. Büyük sözler eden bir ustayla, ölüler arasında yeniden dirilen bir öğrencisi vardı. Öğrenci bendim, usta siz.

— Ama yanılmıyorsam, siz benim sözlerimden sonra örgüte katıldınız, daha sonra da Amerika'ya hareket ettiniz.

— Evet, bunu da yazdım size Amerika'dan. O mektupta her şeyi anlattım size. Evet, çocukluğumdan beri bütün hayatımı dolduran, bütün umutlarımı, bütün çoşkularımı bağladığım, bana gözyaşları döktüren şeyden birden bire koparamazdım kendimi. Tanrı değiştirmek güçtür. O zaman sözlerinize inanmamıştım. Çünkü inanmak istemiyordum ve son defa olarak bu lâğım çukuruna daldım... Ama tohum bende kaldı ve büyüdü. Bana içtenlikle söyleyin. Amerika'dan yazdığım mektubu sonuna kadar okudunuz mu? Hiç okumadınız belki de?

— Üç sayfa okudum. İlk iki sayfayı, bir de son sayfayı. Gerisine şöyle bir göz atıp geçtim... Ama hep niyetim...

— Ne önemi var, dedi Şatov umursamazlıkla, canı cehenneme! Rus halkı üzerine söylediğiniz sözlerden vazgeçiyorsanız, o zaman nasıl söyleyebildiniz bunları? İşte bugün beni düşündüren ve içinden çıkamadığım şey.

— O zaman şaka etmiyordum. Sizi yatıştırmaya çalışırken belki de sizden çok kendimi düşünüyordum, dedi Stavrogin esrarlı bir tavırla.

— Şaka etmiyor muydunuz? Amerika'da üç ay boyunca samanların üstünde, çaresiz bir adamla birlikte yattım. Benim kalbime tanrı ve vatan duyguları dolarken, sizin o zavallı, man-

yak Kirilov'u zehirlediğinizi öğrendim... Zavallı adamın içini yalan ve inkârla doldurdunuz ve deliliğe sürdünüz onu. Gidip görün onu şimdi. Eserlerinizi seyredin. Gördünüz ama zaten.

— Her şeyden önce şunu bilmeniz gerekir; Kirilov mutlu ve sağlıklı olduğunu kendisi söyledi bana az önce. Onunla ve sizinle yaptığım konuşmaların aynı döneme rastlaması konusundaki varsayımlarınız doğru. Aına neyi kanıtlar bu? Tekrar söylüyorum, hiç birinizi aldatmadım ben.

— Dinsiz misiniz? Şimdi dinsiz misiniz?

— Evet.

— Ya o zaman?

— O zaman da.

— Konuşmanın başında sizden saygı istedim. Kendim için değildi bu. Sizin gibi zeki bir insanın bunu anlaması gerekirdi, diye mırıldandı Şatov.

— «İlk sözlerinizi duyar duymaz kalkmaktan vazgeçtim. Konuşmanızı kesmedim. Karşınızda oturarak bekledim ve sorularınıza da, bağırmalarınıza da efendice cevap verdim. Bu demek ki size olan saygım sürüyor daha.»

Şatov eliyle işaret ederek onun sözünü kesti.

«Sözlerinizi hatırlıyor musunuz? «Bir dinsiz Rus olamaz,» «Dinsiz biri artık Rus olmaktan çıkmıştır.» Hatırlıyor musunuz bunları?»

— Evet? dedi Stavrogin tereddütlü bir tavırla.

— Bunu siz mi soruyorsunuz bana? Unuttunuz mu? Rus anlayışının en önemli özelliklerinden birini kavradınız, unutmuş olamazsınız bunu. Başka bir şey daha hatırlatacağım size. Şunu da söylemiştiniz: «Ortodoks olmayan biri Rus olamaz.»

— Bunun slavcıların bir fikri olduğunu sanıyorum.

— Hayır, günümüzün slavcıları kabul etmiyorlar bunu. Daha zeki oldu herkes. Ama siz daha çok daha ileri gidiyordunuz. Roma katolikliğinin hıristiyanlık olmadığını iddia ediyordunuz. Roma'nın öne sürdüğü İsa'nın şeytanın üçüncü oyununa kandığını, yeryüzü krallığı elinde değilse yeryüzünde kalamaya-

cağını, Katolikliğin yeni bir İsa yarattığını ve bütün batı dünyasını batırdığını söylemiştiniz. Fransa'nın katoliklerin hataları yüzünden acı çektiğini, Roma'nın tanrısını kabul etmediklerini ama yerine başka bir tanrı da bulamadıklarını siz söylüyordunuz. Konuşmalarınızın hepsini hatırlıyorum.

— İnancım olsaydı, yine aynı şeyleri tekrarlardım. Ama o zamanlar inanarak bunları söylerken yalan söylemiyordum, dedi Stavrogin çok ciddi bir tavırla. Size şunu söyleyeyim: Eski düşüncelerimi yeniden duymak hiç hoş değil benim için. Bitiremez misiniz artık?

— İnancınız olsaydı ha! dedi Şatov Stavrogin'in isteğine hiç aldırmadan. Ama gerçeğin İsa'nın dışında olduğunu size matematik olarak kanıtlasalar bile, gerçeğin yanında olmaktansa, İsa'nın yanında olmayı tercih edeceğinizi bana söyleyen de siz değil miydiniz? Söylediniz mi bunu? Cevap verin!

— Peki ben de size bir soru sorayım, dedi Stavrogin sesini yükselterek. Bu sabırsız, insanı huzursuz eden sınavın amacı nedir?

— Bu sınav bir daha yapılmayacak ve size hatırlatılmayacak.

— Mekan ve zaman dışında olduğumuz görüşünüzde ısrar mı ediyorsunuz?

— Susun, diye bağırdı birdenbire. Aptal ve beceriksizim. Gülünç olayım, ne çıkar bundan? Size asıl düşüncenizi hatırlatmama izin verecek misiniz? Yalnız on satır! Özetleyeceğim.

— «Eğer gerçekten sonunu getirecekseniz...»

Stavrogin saatine bakmak istedi ama kendini zamanında tuttu.

Şatov yeniden öne doğru eğildi ve işaret parmağını salladı, ama kısa bir süre için. Stavrogin'e tehdit eder gibi bakarak ve bir kitaptan okuyormuş gibi anlatmaya devam etti.

«Hiçbir ulus, dünyada hiçbir ulus bilimsel ve akılcı temeller çevresinde örgütlenebilmiş değildir. Hiçbir ulus bunu başarabilmiş değildir. Sosyalizm esasında dinsizdir çünkü başındanberi

toplumu yalnızca bilim ve akıl üzerine kurmak istiyor. Her yerde ve her zaman, ilk çağlardan beri, akıl ve bilim ulusların tarihinde ikinci derece bir rol oynamıştır. Bu her zaman böyle olacaktır. Uluslar bütünüyle değişik bir güç tarafından biçimlendirilip, hareket ettirilmektedir. Bu gücün nereden geldiği hiçbir zaman açıklanamamıştır. Bu güç bir amaca ulaşmanın önüne geçilmez isteğidir. Aynı zamanda da bu amacın inkârıdır. Bu güç hayatın yorulmadan, sürekli olarak olumlanması ve ölümün inkârıdır. Kutsal kitabın dediği gibi hayatın özü, «suyun kaynağı.» Filozofların dediği gibi bu güç bir estetik ilkesi, bir ahlâk ilkesidir. Ben buna daha basitçe, Tanrı arayışı diyeceğim. Bütün uluslar tarihlerinin her döneminde tanrılarını, kendi biricik Tanrı'larını aramışlardır. Bu tanrı onların inandıkları tek gerçektir. Dünyanın başlangıcından sonuna kadar Tanrı bütün insanların yarattığı bir varlık olmuştur. Her yerde, her zaman her ulusun kendi tanrısı olmuştur. Hiçbir zaman bütün ulusların ortak bir tanrısı olmamıştır. Uluslar ortak bir tanrıya inanmaya başladıkları zaman ölürler. Halklar ve inançları da ölür. Bir ulus ne kadar güçlüyse tanrısı o kadar farklıdır ötekilerden. Hiçbir zaman dinsiz bir halk olmamıştır. Yani iyilik ve kötülük kavramı olmayan bir halk. Her halkın kendine özgü iyilik ve kötülük kavramı vardır. Bütün halkların iyilik ve kötülük kavramları ortak olmaya başlarsa, bunlar yok olma yoluna girmişlerdir. O zaman iyilik ve kötülük kavramı arasındaki ayrım silinir ve yok olur. Akıl hiçbir zaman iyilik ve kötülük kavramları arasındaki farkı görebilecek hatta yaklaşık olarak iyilik ve kötülüğü birbirinden ayırabilecek güce ulaşmamıştır. Tersine utanılacak biçimde hep birbirine karıştırmıştır ikisini. Bilime gelince, kaba güce dayalı çözümler getirmekten başka bir şey yapmamıştır. Bu insanlık için vebadan, açlıktan, savaştan çok daha tehlikeli olan ve yüzyılımızda ortaya çıkan felâketlerin en korkuncu olan yarı-bilim için söz konusudur. Yarı-bilim bir despottur ve bir benzeri daha görülmemiştir. Bu öyle bir despottur ki, kendi bilim adamları ve kendi köleleri vardır. Bu despotun önünde in-

san, kendinden geçerek, düşünmeden secde eder. Bilim bile bu despotun önünde utanç verici bir şekilde titrer. Bütün bunlar sizin kendi sözleriniz, Stavrogin. Yalnız yarı-bilim üstüne söylemiş olduğum son cümle dışında. Bu cümle benimdir. Çünkü ben de yarı-bilimi temsil eden biriyim. Bu nedenle nefret ediyorum ondan. Sizin düşüncelerinize ve sizin deyimlerinize gelince: Hiçbirini değiştirmedim, bir hece bile değiştirmedim.»

Stavrogin ihtiyatlı bir tavırla:

«Sanmıyorum, dedi. Sözlerimi ateşli bir tutkuyla kabul ettiniz ve farkında olmadan bu tutkuyla değiştirdiniz onları. Tanrı'yı da ulusun basit bir eşyası durumuna getirdiniz.»

Şimdi Şatov'u özel bir dikkatle izliyordu. Yalnız sözlerini değil, davranış ve hareketlerini gözlüyordu.

«Tanrı'yı ulusun basit bir eşyası düzeyine mi indiriyorum ben? diye bağırdı Şatov. Tersine halkı Tanrı'nın düzeyine kadar yükseltiyorum. Başka türlü de olabilir mi zaten? Ulus tanrının bedenidir. Eğer kendi tanrısı varsa, bir ulus kendi tanrısıyla dünyayı yeneceğine ve bütün öteki tanrıları kovacağına inandığı sürece gerçek bir ulustur. Bütün büyük ulusların inancı bu olmuştur. Hiç değilse tarihte belli bir rol oynamış ve insanlığa yol göstermiş olan ulusların. Gerçeklere karşı çıkmak imkânsızdır. Yahudiler gerçek tanrıyı bulmak için yaşadılar ve gerçek tanrıyı dünyaya bıraktılar. Yunanlılar doğayı tanrılaştırdılar ve dünyaya kendi dinlerini bıraktılar, yani felsefe ve bilimi. Roma devlet içinde ulusu tanrılaştırdı ve uluslara devlet düşüncesini bıraktı. Fransa uzun tarihi boyunca yalnızca bu Roma tanrısı düşüncesini geliştirmekten başka bir şey yapmadı ve sonunda Roma tanrısını bir kenara atarak dinsizliğe yöneldi. Bu şimdi sosyalizm adını alıyor. Bunun nedeni dinsizliğin her şeye rağmen Roma katolikliğinden daha sağlıklı olmasıdır. Eğer büyük bir ulus kesin olarak gerçeğin yalnız kendisinde olduğu inancını, dünyayı kendi elinde olan bu gerçekle kurtarmaya, öteki ulusları yeniden canlandırmaya olan inancını kaybederse, o ulus büyüklüğünü kaybeder ve basit bir etnografya konusu olur. Ger-

çekten büyük bir ulus insanlık tarihinde ikinci bir rol oynamakla, hatta birinci derecede bir rol oynamakla yetinmez, en ön safta bulunmalı ve tek olmalıdır. Bu inancı kaybeden ulus artık ulus değildir. Bununla birlikte, bir tek gerçek vardır. Bu yüzden öteki ulusların kendi tanrıları olsa da bütün uluslar arasında gerçek tanrıya sahip olacak bir ulus vardır yalnızca. «Tanrı'yı içlerinde yaşatan»lar yalnızca Rus ulusundandır. Beni bu kadar budala mı sanıyorsunuz? diye bağırdı birdenbire. Bu söylediklerimin Moskova slavcılarının ağızlarında geveleyip durduğu bayatlamış şeylerden farklı olduğunu, bunların yepyeni, benzersiz kelimeler, kurtuluş ve yeniden dünyaya geliş için tek yol olduğunu bilmeyecek kadar budala. Şu anda gülmeniz beni hiç ilgilendirmiyor. Şu andaki gururlu gülümsemeniz ve bakışınızdan ne kadar iğrendiğimi bilemezsiniz!»

Birden yerinden fırladı, ağzı köpürmüştü.

«Tersine Şatov, tam tersine, dedi Stavrogin ciddi bir şekilde ve hiç yerinden kımıldamadan. Tersine, ateşli sözleriniz anılarımı canlandırdı. Sözlerinizde iki yıl önceki ruhsal durumumu buluyorum. Biraz önceki gibi, o zamanki düşüncelerimi abarttığınızı söylemeyeceğim. Hatta bana öyle geliyor ki, daha önce söylediklerim daha değişik ve daha kesindi. Size üçüncü defa söylüyorum, şimdi anlattıklarınızı bugün son kelimesine kadar tekrarlamak isterdim ama...»

— Ama tavşanınız eksik.

— Nasıl?

— «Bu aşağılık deyim sizindir,» dedi Şatov sinsice gülerek. Yeniden yerine oturdu. «Yahni pişirmek için tavşan gereklidir. Tanrıya inanmak için de Tanrı gerek.» Söylendiğine göre Petersburg'ta bir tavşanı arka ayaklarından yakalamak isteyen Nozdiriyov'u görünce söylemişsiniz bu sözü.

— Tersine Nozdiriyov, tavşanı yakalamış olduğunu söyleyerek övünüyordu. Sırası gelmişken bir soru sormak istiyorum size. Bana öyle geliyor ki şimdi daha çok hakkım var buna.

Söyler misiniz? Tavşanınız yakalandı mı yoksa hâlâ koşuyor mu?

— Bu soruyu böyle sormaktan men ederim sizi. Başka türlü sorun, diye kükredi Şatov.

— Peki, dedi Nikolay Vsevolodoviç asık bir suratla ona bakarak. Şunu öğrenmek istiyordum yalnızca. Tanrı'ya inanıyor musunuz, inanmıyor musunuz?

— Ben Rusya'ya inanıyorum, onun ortodoksluğuna inanıyorum... İkinci bir İsa'nın Rusya'da doğacağına inanıyorum... İnanıyorum ki... Şatov kendinden geçmişti.

«Ya Tanrı'ya? Ya Tanrı'yı?»

— «Tanrı'ya... Tanrı'ya. Tanrı'ya inanacağım.»

Stavrogin'in yüzünde en küçük bir kımıldama olmadı. Şatov parıltılı bakışlarla meydan okuyordu ona.

«Ben hiç inanmadığımı söylemedim size, diye bağırdı sonunda. Size şunu anlatmak istiyorum yalnızca. Ben acınası ve sıkıcı bir kitaptan başka bir şey değilim. Başka hiçbir şey değilim. Ama yalnızca şimdilik. Şimdilik... Adımın da canı cehenneme! Söz konusu olan sizsiniz, ben değilim... Hiçbir yeteneğim yok benim. Kanımdan başka verecek hiçbir şeyim yok, bütün sıradan insanlar gibi. Kanımı veririm. Ama sizden söz ediyorum. Burada iki yıldır sizi bekliyorum. Burada yarım saattir sizin için çıplak dans ediyorum. Siz bu bayrağı çakabilecek tek insansınız...»

Durdu, dirseklerini masaya dayadı ve umutsuzluk içindeymiş gibi başını ellerinin arasına aldı.

«İlginç olan —gerçekten ilginç— herkesin ne olduğunu bilmediğim bu bayrağı elime tutuşturmaya kalkması. Piyotr Verkovenski de onların bayraklarını taşıyabileceğime inanmış. Bana öyle söylendi en azından.» Suç işlemeye olağanüstü yatkınlığım nedeniyle benim bir Stenka Razin rolü oynayabileceğimi düşünüyor. Bunlar kendi sözleri.

— «Nasıl? Suç işlemeye olağanüstü yatkınlığınız mı?»

— Evet.

— Petersburg'ta kendini hayvanca koyvermeyi amaçlayanların toplandığı gizli bir topluluğa katılmış olduğunuz doğru mu? dedi Şatov kötü kötü gülerek. Marquis de Sade'ın bile sizi örnek alabileceği doğru mu? Çocukları yoldan çıkardığınız doğru mu? Konuşun. Yalan söylemeyin, diye bağırdı. Nikolay Stavrogin, kendisini tokatlamış olan Şatov'un önünde yalan söyleyemez. Her şeyi söyleyin. Bu doğruysa eğer, sizi şuracıkta öldürürüm.»

Stavrogin uzun bir sessizlikten sonra:

«Bunları söyledim ama, çocukları yoldan çıkarmadım,» dedi. Sararmıştı, gözleri parlıyordu.

Şatov, parlayan gözlerini ondan ayırmadan ve emredici bir tavırla:

«Ama söylediniz bunları,» dedi. Herhangi bir hayvanca eylemle insanlık uğruna hayatını feda etmek gibi yüce bir eylem arasında hiçbir fark görmediğinizi söylediniz doğru mu? Her ikisinin de size aynı zevki verebileceği, her ikisinde de aynı güzelliği bulabileceğiniz doğru mu?

— Böyle sorulara cevap vermek imkânsız, diye mırıldandı Stavrogin, istediği anda kalkıp gidebileceği halde, yerinden kımıldamıyordu. Cevap vermek istemiyorum.

— Ben de niye kötünün çirkin, iyinin güzel olduğunu bilmiyorum. Ama bunları ayırdetme duygusunun Stavrogin gibilerinde niçin silinip gittiğini biliyorum, diye devam etti Şatov titreyerek. Niçin bu kadar alçakça evlendiğinizi biliyor musunuz? Çünkü bu işte budalalık ve iğrençlik en üst dereceye çıkıyor. Hiçbir zaman uçurumun kenarında yürümezsiniz. Atlarsınız içine. Büyük acılar çekme tutkusu, pişmanlık duygusu ve ahlâki kaygılar nedeniyle evlendiniz. Bu evlilik bir tür sinir bozukluğu nedeniyle yapıldı... Sağduyuya meydan okuma eğilimi o kadar güçlüydü ki karşı çıkamadınız. Stavrogin ve yarım akıllı küçük topal dilenci! Valinin kulağını ısırdığınız zaman haz duymadınız mı? Duymadınız mı benim küçük haylaz aristokratım?

— Siz bir psikologsunuz, dedi gitgide sararan Stavrogin. Benim evlilik nedenlerime gelince biraz yanılıyorsunuz... Size bu bilgileri kim vermiş olabilir? diye ekledi zorlama bir gülümsemeyle. Sakın Kirilov olmasın? Fakat onun bir ilgisi yok bu işle...

— Yüzünüz sarardı...

— Ne istiyorsunuz? Burada yarım saattir sizin kırbacınıza dayanmaya çalışıyorum, dedi sesini yükselterek. Hiç değilse, kibarca, gitmeme izin verebilirdiniz. Bana böyle davranmanız için mantıklı bir nedeniniz yoksa tabii.

— Mantıklı bir neden mi?

— Kuşkusuz. Hiç değilse amacınızın ne olduğunu söylemek zorundasınız bana. Bunu bekliyordum sizden. Ama öfkeden başka bir şey göremiyorum. Kapıyı açar mısınız lütfen.

Kalktı. Şatov telâşla üstüne gitti.

«Toprağı öpün, gözyaşlarınızla sulayın, özür dileyin!» diye bağırdı omuzlarından yakalayarak.

— Ama sizi öldürmedim, dedi Stavrogin gözleri yerde, kederli bir şekilde. O gün... Ellerimi çektim değil mi?

— Yeter artık. Ne söyleyecekseniz söyleyin! Bana bir tehlikeyi haber vermek için geldiniz, beni konuşturdunuz. Yarın evliliğinizi resmen açıklayacaksınız. Yeni ve korkunç bir düşüncenin etkisi altında kıvrandığınızı yüzünüzden anlamadığını mı sanıyorsunuz? Stavrogin, niçin her zaman size inanmaya mahkûmum? Bir başkasıyla böyle konuşabilir miydim? Stavrogin'le konuştuğum için çıplaklığımdan utanç duymadım. Beni dinleyen Stavrogin'dir diye bir büyük düşünceyi gülünçleştirmekten korkmadım! Siz çıktıktan sonra ayak izlerinizi öpmeyecek miyim? Sizi kalbimden çıkaramam Nikolay Stavrogin.

— Çok üzgünüm ama, sizi sevemem Şatov, dedi Nikolay Vsevolodoviç soğuk bir tavırla.

— «Biliyorum, yalan söylemediğinizi de biliyorum. Dinleyin, her şeyi halledebilirim hâlâ. Tavşanı sağlayacağım size.»

Stavrogin susuyordu.

«Dinsizsiniz çünkü aristokratsınız, bir senyörsünüz. Senyörlerin sonuncusu. İyiyi kötüden ayırmayı bilmiyorsunuz çünkü halkınızı anlamıyorsunuz. Ama yeni bir nesil geliyor. Halkın yüreğinden çıkan bir nesil. Siz onu hiçbir zaman tanıyamayacaksınız. Ne siz, ne baba oğul Verhovenskiler, ne de ben. Çünkü ben de bir senyörüm. Uşağınız ve köleniz Paşka'nın oğluyum... Dinleyin, Tanrı'ya çalışarak varın. Her şey burada. Aksi halde bir küf gibi yok olacaksınız. Çalışarak ulaşın Tanrı'ya.

— Çalışarak mı? Hangi çalışmayla?

— Köylüler gibi çalışarak. Zenginliklerinizi terk edin ve gidin. Gülüyorsunuz, gülünç olmaktan mı korkuyorsunuz?

Ama Stavrogin gülmüyordu.

«Çalışarak ve özellikle köylüler gibi çalışarak Tanrı'ya ulaşılabileceğini mi sanıyorsunuz? dedi biraz düşündükten sonra, yeni ve ciddi bir şey işitmiş gibi. Yeri gelmişken şunu söyleyeyim size: Ben zengin değilim ve terk edecek bir şeyim yok. Marya Timopefeyevna'nın geçimini bile zorlukla sağlıyorum... Az daha unutuyordum: Size aynı zamanda şunu da söylemek için gelmiştim. Eğer sizce bir sakıncası yoksa Marya Timopefeyevna'ya göz kulak olmanızı istiyorum. Çünkü onun düşüncelerine etkili olabilen tek insan sizsiniz...»

Peki, peki. Olur, dedi Şatov, bir elinde mum vardı. Gidip Tikon'u görsenize.

— Ne dediniz?

— Tikon. Eski bir rahip. Sağlık nedenleriyle emekli oldu şimdi. Burada Efimevski Borogorodski manastırında yaşıyor.

— Onu neden görecekmişim?

— Öylesine. Kendisini birçok insan ziyaret ediyor. Siz de gidin. Ne kaybedersiniz? Gidin.

— Adını hiç duymadım... Şimdiye kadar hiç böyle biriyle görüşmedim. Teşekkür ederim. Gideceğim.

— «Buradan» dedi Şatov merdiveni aydınlatarak. Aşağıya indiklerinde kapıyı açtı.

Stavrogin dışarı çıkarken «Size bir daha gelmeyeceğim Şatov» diye mırıldandı.

Gece yine eskisi kadar karanlıktı ve yağmur hâlâ yağıyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

GECE
(devam)

I

Nikolay Vsevolodoviç, Bogoyavlenskaya Sokağı boyunca yürüdü. Sonunda yolun inişli bölümüne gelmişti, ayakları çamurda kayıyordu. Birden, önünde, geniş, sisli, görünüşte bomboş bir alanın açıldığını farketti... Irmaktı bu. Evlerin yerini kulübeler almıştı, sokak dar, düzensiz yollara ayrılıyordu. Nikolay Vsevolodoviç uzun süre çitler boyunca, ırmaktan fazla uzaklaşmadan yürüdü. Ancak aklı yolda değil, başka bir yerdeydi. Derin bir uykudan uyanırcasına kendine geldiğinde, bizim uzun dubalı köprünün ortasında olduğunu hayretle gördü. Çevrede kimseler yoktu. Hemen kulağının dibinde, şu bizim kibarlık meraklısı tüccarların ya da kıvırcık saçlı çırakların taklit ettiği yumuşak bir ses, biraz dalkavukça fakat kulağa hoş gelen bir ses duyunca, irkildi.

«Özür dilerim, efendim, şemsiyenizden benim de yararlanmama izin verir misiniz?»

Gerçekten de, biri şemsiyesinin altına süzüldü, ya da süzülür göründü. Adam yanında, askerlerin dediği gibi 'dirsek temasında' yürüyordu. Nikolay Vsevolodoviç adımlarını ağırlaştırarak, karanlığın izin verdiği ölçüde adamın yüzünü görebilmek için eğildi. Kısa boylu ve pek kötü giyimliydi, çakırkeyif bir işçiye benziyordu. Kıvırcık, koyu renkli saçlarını, siperi yarı yırtık bez bir kasket şöyle böyle örtüyordu. Güçlü fakat ince,

koyu tenli biriydi. İri ve parlak gözleri herhalde siyahtı, beyazları çingenelerinki gibi sarımtıraktı. Karanlığa rağmen sezilebiliyordu bunlar. Kırk yaşlarında vardı, sarhoş da değildi.

«Beni tanıyor musun?» dedi Nikolay Vsevolodoviç.

— Bay Stavrogin, Nikolay Vsevolodoviç. Geçen pazar, tren geldiği sırada gösterdiler sizi. Ayrıca, sizden söz edildiğini daha önce de duydum.

— Piyotr Stepanoviç'ten mi? Sen... kaçak Fedka mısın yoksa?

— Fiodor Fiodoroviç olarak vaftiz edildim. Annem hâlâ bu taraflarda oturur. Her geçen gün çöken, yaşlı bir kadıncağız. Bir işe yaramış olmak için gece gündüz benim için dua eder.

— Hapisten kaçtın değil mi?

— İş değiştirdim demek daha doğru, bütün takıntılarımı bıraktım geldim. Ömür boyu çalışmaya mahkumdum, bana uzun geldi biraz.

— Ne yapıyorsun burada?

— Elimden ne gelirse onu, günler çabuk geçiyor. Geçen hafta, amcam, burada, hapishanede öldü. Kalpazanlıktan hüküm giymişti. Anısına köpeklere birkaç düzine taş attım. Bugüne kadar yaptığım bu. Ancak Piyotr Stepanoviç bir pasaport sağlamaya söz verdi bana. Bütün Rusya'da serbestçe dolaşabilmeme imkan verecek bir tüccar pasaportu hem de. Sözünü tutmasını bekliyorum. «Babam seni İngiliz Kulübünde kumarda kaybetmiş, haksız, insanlık dışı bir şey bu», diyor bana. İçimi ısıtacak bir şey içebilmem için üç ruble verir misiniz bana?

— Benim geçmemi mi bekliyordun orada, bundan hoşlanmadım. Kim verdi sana bu görevi?

— Kimse görev filan vermedi. Sizin iyi yürekli biri olduğunuzu biliyorum, herkes biliyor. Bizim gibilerin ne yediğini bilirsiniz: bir balya saman ya da kıça bir tekme. Cuma günü karnımı etli hamurla doldurdum. Sonra bir gün hiç bir şey yemedim, ertesi gün oruç tuttum, üçüncü gün de ağzıma lokma koy-

madım. Irmakta istediğiniz kadar su var, ama midemde balık yetişmeye başladı artık. Bütün umudum sizde. Benim kadın da az ilerde bekliyor, ama cepte para olmayınca ona da gözükülmez.

— Piyotr Stepanoviç sana ne sözü verdi benim adıma?

— Doğrusu hiçbir söz vermedi, gerektiğinde size yardımcı olabileceğimi söyledi. Ama ne gerekir, ne zaman gerekir, bunlar hakkında açıklama yapmadı. Piyotr Stepanoviç sabrımı denemek istiyor, bana hiç güveni yok.

— Neden o?

— Piyotr Stepanoviç yıldızları iyi tanır, insanları neyin beklediğini bilir. Ama herkes gibi o da yanılabilir. Size, sanki Tanrı önündeymişim gibi, doğruyu söylüyorum, çünkü sizin hakkınızda çok şey duydum. Piyotr Stepanoviç, Piyotr Stepanoviç'tir, ama siz, siz başkasınız. Biri için, alçak dediyse, bitmiştir, başka bir şey öğrenmek istemez. Salak dediyse, bitmiştir, o adam hep salak kalacaktır gözünde. Oysa ben salı ve çarşamba günleri salak olabilirim, ama perşembe günü de ondan akıllı biri olabilirim. Şimdi benim bir pasaport peşinde koştuğumu biliyor —Rusya'da pasaportsuz bir adım atılmaz çünkü— bu yüzden beni avucunun içine aldığını sanıyor. Bana kalırsa onun yeryüzünde yaşaması çok kolay, efendim. Çünkü ona göre insan şu veya budur, böylece kendi yarattığı insanla yaşamayı sürdürür. Üstelik cimrinin biridir. Ondan habersiz sizi rahatsız edemeyeceğimi sanıyor. Ama işte önünüzdeyim, Tanrı sizi inandırsın dört gecedir yolunuzu gözlüyorum. Onsuz da yolumu bulabileceğimi gösterdim işte. Çarığın önünde eğilmektense, çizmenin önünde eğilmek daha iyidir.

— Peki, gece bu köprüden geçeceğimi kim söyledi sana?

— İtiraf edeyim, bunu da rastlantı sonucu, daha doğrusu çenesini tutmasını bilmeyen yüzbaşı Lebiyatkin'den, öğrendim. Şu üç ruble, üç gün üç gece beklememin karşılığı yani. Sizi üzmemek için, sırılsıklam olan elbiselerimden söz etmiyorum bile.

— Köprünün sonuna geldik, sen sola, ben sağa gidiyorum.

Dinle beni Fiodor, leb demeden leblebiyi anlayanları severim ben. Benden metelik alamazsm. Sana ihtiyacım yok, ve olmayacak. Karşıma çıkma bir daha, ne bu köprüde, ne başka bir yerde. Sözümü dinlemezsen, seni sımsıkı sağlayıp, polise teslim ederim. Hadi, defol!

— Hiç olmazsa size buraya kadar eşlik ettiğim için bir şeyler vermelisiniz bana. Birlikte yürümek daha zevklidir herhalde!

— Hadi yoluna!

— Yolu biliyor musunuz ama? Burada bir sürü ara sokak var... Size yol gösterebilirim. Bu şehir sanki şeytanın sepetinden saçılmış gibi darmadağınık.

— Bana bak, diyerek tehdit edercesine adama döndü Nikolay Vsevolodoviç.

— Savunmasız bir öksüzüm ben.

— Kendinden pek eminsin ama.

— Hayır, efendim, kendime değil size güveniyorum.

— Sana ihtiyacım olmadığını söyledim.

— Fakat benim size ihtiyacım var, mesele bu. Çaresiz dönüşünüzü bekleyeceğim.

— Şeref sözü veriyorum, seni burada bulacak olursam bağlarım.

— Öyleyse bir ip hazırlarım. Güle güle, benim gibi zavallı bir öksüzü şemsiyeniz altına aldığınız için teşekkür ederim. İyiliğinizi ölünceye kadar unutmayacağım.»

Böyle diyerek karanlığın içinde kayboldu adam. Nikolay Vsevolodoviç yoluna kaygılı bir şekilde devam etti. Gökten düşer gibi ortaya çıkan bu adam, kendisine ihtiyaç duyulduğundan kesinlikle emindi ve bunu açıkça söylemekten çekinmiyordu. Genellikle, herkes kendisiyle rahatça konuşurdu. Ancak serseri yalan söylemiyor da olabilirdi. Belki de Piyotr Stepanoviç'ten habersiz, kendi başına böyle bir işe kalkışmıştı. Bu durumda davranışı daha da ilginçleşiyordu.

II

Nikolay Vsevolodoviç'in gittiği ev şehrin tam ucunda, sebze bahçelerini çevreleyen iki çit arasında uzanan ıssız bir yol üstündeydi. Ev, çevresi tamamen boş, yeni yapılmış ve duvarları henüz tahtayla kaplanmamış, küçük bir ahşap yapıydı. Pencerelerden birinin pancuru özellikle açık bırakılmıştı. Gecenin geç saatinde beklenen ziyaretçiye yol göstermek üzere bir de mum yakılmıştı. Stavrogin eve daha otuz adım kadar uzaktayken, ev sahibi olması gereken uzun boylu bir adamın, sahanlıkta durmuş, yolu gözlediğini farketti.

«Siz misiniz?», diye sordu adam sabırsız ve çekingen bir sesle.

— Evet, benim, diye cevapladı Nikolay Vsevolodoviç, sahanlığa ulaşıp, şemsiyesini kaparken.

— Nihayet, dedi yüzbaşı Lebiyadkin. Şemsiyeniz, diye ekledi aceleci bir tavırla. Ne kötü hava! Şurada bir köşede açıp kurutayım. Buyrun, lütfen buyrun.»

İki mumla aydınlatılan odanın kapısı ardına kadar açıktı.

«Bugün kesinlikle geleceğinizi söylememiş olsaydınız, beklemekten vaz geçecektim.

— Bire çeyrek var, dedi Nikolay Vsevolodoviç saatine bakarak ve odaya girdi.

— Üstüne üstlük bu yağmur, burası da pek uzak. Saatim yok, pencereden de şu bahçelerden başka bir şey görülmüyor, ne olup bittiğinden haberimiz yok. Yakınmak için söylemiyorum, hakkım yok buna. Ama bir haftadır sabırsızlık kemiriyor içimi. Öğrenmek istiyorum...

— Neyi?

— Kaderim neyse onu, Nikolay Vsevolodoviç. Oturun lütfen.

Masanın arkasındaki divanda bir yer göstererek konuğunun önünde eğildi.

Nikolay Vsevolodoviç çevresine göz gezdirdi. Küçük ve

tavanı alçak odanın içinde vazgeçilmez birkaç eşya dışında bir şey yoktu. Bir divan ve çıplak tahtadan mindersiz sandalyeler, biri divanın önünde, öteki bir köşede duran ıhlamurdan iki masa. Köşedeki masanın üstünde bir örtü vardı, birkaç öteberi de bir peçeteyle örtülüydü. Aslında oda pek bakımlıydı. Yüzbaşı Lebiyadkin sekiz günden beri içmiyordu. Şiş yüzü sarı bir renk almıştı. Stavrogin'e meraklı, endişeli, kararsız gözlerle bakıyordu. Nasıl konuşacağını ve nasıl bir tavrın kendisi için daha yararlı olacağını bilemediği görülüyordu.

«İşte,» dedi çevresindeki eşyaları göstererek. Bir keşiş gibi yaşıyorum. İçkisiz, yalnız ve yoksul. Eski zaman şövalyelerinin yeminlerinde olduğu gibi.

— Eski şövalyelerin böyle yeminler mi ettiğini sanıyorsunuz?

— Karıştırıyorum belki de. Ne yazık ki, kültürüm zayıf. Her şeyi berbat ettim. İnanır mısınız, Nikolay Vsevolodoviç, utanç verici tutkularımın boyunduruğundan burada kurtulabildim. Bir kadeh değil, bir damla bile içmiyorum. Küçük bir yuvam var artık. Altı gündür, temiz bir vicdana sahip olmanın sevincini yaşıyorum. Duvarlar bile reçine kokuyor, doğayı hatırlatıyor. Bugüne kadar neydim ben? Ne haldeydim?

Gece, yersiz yurtsuz, başıboş dolaşmakta,
Gündüz, dilim bir karış dışarda koşmaktayım.

Şairin ustaca dediği bu... Fakat, siz ıslanmışsınız... Bir bardak çay vereyim size.

— Hayır, istemem.

— Semaver saat sekizden beri kaynıyor, ama sönmüş artık... Dünya üstündeki başka şeyler gibi. Güneşin de bir gün söneceği söyleniyor... Yine yakarız gerekirse. Agafya uyumadı henüz.

— Dinleyin, Marya Timopefeyevna...

— Burada, burada, diye aceleyle cevapladı Lebiyadkin al-

çak sesle. Bir göz atmak ister misiniz? Yandaki odaya geçit veren kapalı kapıyı işaret etti.

«Uyuyor mu?»

— «Hayır, tabii ki hayır! Aksine, akşamdan beri sizi bekliyor. Haberi öğrenir öğrenmez süslenmeye koyuldu.» Gülümseyecek oldu, ama sonra kendini tuttu.

«Genel olarak nasıl hissediyor kendini?» diye sordu Stavrogin kaşlarını çatarak.

— Genel olarak mı? Nasıl olduğunu biliyorsunuz (Omuz silkti ve kendisini acındıran bir ifade takındı)... Şimdi iskambil falına bakıyor...

— «Peki, onunla sonra ilgileniriz. Önce sizin işinizi bitirelim.»

Nikolay Vsevolodoviç bir sandalyeye oturdu.

Yüzbaşı, divana oturmaya cesaret edemedi. Bir başka sandalyeye yerleşip daha iyi duyabilmek için öne eğildi. Öğreneceklerinden kaygı duyuyordu.

«Örtünün altında ne var orada?» dedi Nikolay Vsevolodoviç, masaya doğru bakarak.

— «Bu mu?» diyerek döndü Lebiyadkin. «El açıklığınızın sonuçları bunlar. Buraya yerleşmemizi kutlamak için. Bir de yolun uzun olduğunu ve yorgun düşebileceğinizi düşündüm...» Gülümsedi, kalktı ve ayaklarının ucuna basarak masaya yöneldi, örtüyü özen göstererek, nerdeyse saygıyla kaldırdı. Soğuk yiyeceklerden oluşan bir sofra hazırlanmıştı: jambon, dana eti, sardalya, peynir, yeşil bir sürahi ve uzun boylu bir şişede bordo şarabı. Her şey temiz ve düzgündü, usta bir elin değdiği belli oluyordu.

«Bütün bunları siz mi hazırladınız?»

— Evet. Her şey dünden beri hazır. Elimden gelen en iyi şekilde... Marya Timopefeyevna bu tür şeylere meraklı değil bildiğiniz gibi. Ama önemli olan, bütün bunların sizin cömertliğinizin ürünü olması. Hepsi sizin bunların, burada efendi sizsiniz, ben sizin temsilciniz gibi bir şeyim. Çünkü her şeye rağmen,

evet Nikolay Vsevolodoviç her şeye rağmen, ruhen özgürüm ben. Bu son kalan varlığımı almayın elimden, diye tamamladı sözlerini heyecanla.

— Tamam, yerinize otursanıza...

— «Size minnettarım, ama bağımsızlığımı koruyorum (yerine oturdu). Ah, Nikolay Vsevolodoviç! Bu yürekte nelerin biriktiğini bir bilseniz! Gelişinizi iple çektim. Şimdi benim ve şu zavallının kaderini belirleyeceksiniz. Sonra, sonra dört yıl önceki gibi içimde ne varsa boşaltacağım, ortaya dökeceğim önünüzde. O zaman beni dinler, şiirlerimi okurdunuz... Size Falstaff'lık ettiğimi söyleseler ne olur? Hayatımda o kadar önemli bir yeriniz var ki! Ama bugün, korkulara kapılıyorum. Yalnız sizden yardım bekleyebilirim, ışığım sizsiniz. Piyotr Stepanoviç bana acımasız davranıyor.»

Nikolay Vsevolodoviç ona merakla, dikkatli ve sabit gözlerle bakarak, söylediklerini dinliyordu... Yüzbaşı artık sarhoş olmasa bile, iç uyumuna yeniden kavuştuğu söylenemezdi. Bu uslanmaz ayyaşlar, genellikle deliliğe yakın bir tutarsızlık, bir dengesizlik içinde kalırlar. Ama bu, gerektiğinde herhangi biri kadar kurnazlık yapmalarına engel değildir tabii.

«Yüzbaşı bakıyorum da, dört yıldır hiç değişmemişsiniz,» dedi Nikolay Vsevolodoviç yumuşayan bir ses tonuyla. İnsan hayatının ikinci yarısının ilk yarıda edinilen alışkanlıklarla belirlendiğini öne sürenler haklı demek ki.

— Ne güzel sözler! Hayatın sırrı çözüldü! diye haykırdı yüzbaşı; çoşkusunun yapmacık olduğu pek söylenemezdi, çünkü güzel sözlere bayılırdı. Nikolay Vsevolodoviç, bütün söylediklerinizden özellikle birini, Petersburg'ta söylediğiniz bir cümleyi hatırlıyorum: «Sağduyuya bile dayanabilmek için gerçekten büyük bir adam olmak gerekir.» Aynen böyle demiştiniz.

— Ya da budalanın biri.

— Dilediğiniz gibi, öyle de olabilir. Siz hep böyle ince sözler söylersiniz, oysa onlar... Liputin, ya da Piyotr Stepanoviç

böyle bir özdeyiş denesinler bakalım! Piyotr Stepanoviç bana ne kadar acımasız davrandı, bilseniz!

— Ya siz, yüzbaşı, sizin davranışınıza ne demeli?

— Bütün suç sarhoşluğumun, bir de düşmanlarımın çokluğu var. Ama şimdi bütün bunlar bitti, bir yılan gibi deri değiştireceğim. Nikolay Vsevolodoviç, vasiyetimi yazdığımı, hatta yazmayı bitirdiğimi biliyor musunuz?

— Çok tuhaf. Kime, ne bırakıyorsunuz?

— «Yurduma, insanlığa, öğrencilere. Nikolay Vsevolodoviç, gazetelerde bir Amerikalının hayat hikâyesini okudum. Koca bir serveti, fabrikalara, bilimsel kurumlara bırakmış. İskeleti oranın Akademi öğrencilerine kalmış, derisi de, gece gündüz Amerikan ulusal marşının çalınacağı bir davul yapımında kullanılacakmış. Ne yazık ki biz, Amerikalıların ve gözüpek fikirlerinin yanında cücelere benziyoruz. Rusya doğanın bir oyunudur, aklın değil. Ben şimdi, davul yapılsın diye derimi, ilk görev yaptığım Ahmolinsk Alayına bırakacak olsam, bu davulla bütün erlerin önünde Rus ulusal marşının çalınmasını istesem, beni liberallikle suçlar ve derime el koyarlardı... Bu yüzden öğrencilerle yetinmek zorundayım. Kemiklerimi Bilimler Akademisine bırakacağım. Yalnız bir koşulum var: Kafatasıma, üzerinde «Tövbe etmiş bir dinsiz» yazılı bir etiket konmasını istiyorum.»

Yüzbaşı heyecanlanmıştı. Şu Amerikalı milyonerin yaptığı vasiyetin onu gerçekten coşturduğu belliydi. Ama kurnazlıkla, bunca zaman soytarılığını yaptığı Stavrogin'i de güldürmek niyetindeydi. Ancak Nikolay Vsevolodoviç gülmedi; tersine kuşkuyla sordu:

«Demek henüz hayattayken vasiyetinizi yayınlatmak ve ödüllendirilmek istiyorsunuz.»

— Öyle olsa, Nikolay Vsevolodoviç, böyle yapsam ne olur? diye sordu Lebiyadkin sakınarak. Şu halime bakın! Şiir yazmayı bile bıraktım. Oysa, şiirlerimden hoşlanıyordunuz siz... Hele bir şişe de şarap olursa, hatırlıyor musunuz? Ama kalemi bıraktım artık. Bir tek şiir yazdım yalnız. Bütün Rusya'ya, o eseri göğ-

sünden kopardığını ilan eden Gogol'ün *Son Hikâye*'si gibi bir şey Ben de son şarkımı söyledim. Bitti işte!

— Nasıl bir şiir bu?

— «Bacağını Kırsaydı Eğer.»

— Ne?

Yüzbaşı'nın beklediği de buydu. Şiirlerine hayranlık duyar ve çok önem verirdi. Ama ruhuna yansımış olan bir ikiyüzlülükle, eskiden onu dinlerken kahkahadan kırılan Stavrogin'i de eğlendirmekten mutluydu. Böylece hem şair, hem de soytarı olarak amacına erişmiş olmaktaydı. Yalnız bu defa, Yüzbaşı'nın oldukça hassas bir başka hedefi daha vardı: Okuyacağı şiir çok çekindiği ve kendini pek suçlu hissettiği bir konuda temize çıkmasına yardımcı olacaktı.

«Bacağını kırsaydı eğer, yani attan düşerek. Bu yalnızca bir fantezi, Nikolay Vsevolodoviç, bir düş, ama bir şair düşü. Bir gün yolda giderken görünüşü ilgimi çeken at üstünde bir kadına rastladım ve şu soruyu sordum kendime: «Ne olur eğer?...» yani, diyelim ki... Cevap ortada. Bütün hayranları, arkasından koşan herkes dağılır giderdi... Merhaba, hoşçakal. Geriye kalsa kalsa kalbi kırık şair kalır. Nikolay Vsevolodoviç, herkes aşık olabilir, bir bit bile. Hiçbir yasa engel olamaz buna. Gelgelelim, benim mektubum ve mısralarım o hanımı üzmüş. Sizin de kızdığınız söyleniyor. Eğer bu doğruysa, çok üzücü. İnanamıyorum. Benim hayallerim kime zarar verebilir? Üstelik, yemin ederim, bütün suç Liputin'in. «Yaz ona, dedi, herkesin mektup yazmaya hakkı vardır.» İşte bunun üzerine, ben de şiirimi yolladım ona.

— Hatta, ona evlenme bile teklif ettiniz, değil mi?

— Bunlar düşmanlarımın iftiraları. Çevrem düşmanlarla sarılı.

— Şu şiiri okuyun, diye aniden sözünü kesti Stavrogin.

— «Bir düş, bir fanteziden ibaret! Hepsi bu...»

Yine de yerinde doğruldu, elini kaldırdı ve başladı:

«Güzeller güzeli bir bacağını kırdı,
Ve o anda güzelleşti iki kat.
Onu sevenin aşkı da arttı iki kat,
Önceden de az sayılmazdı fakat.»

— Yeter! dedi Stavrogin eliyle.

— Hep Petersburg'u düşlüyorum, diye devam etti Lebiyadkin başka bir konuya atlayarak; sanki şiirden hiç söz edilmemiş gibi. Kendimi yenilemek istiyorum. İyilik sever efendim! Bu yolculuğu sağlayacak imkânları benden esirgemezsiniz umarım. Bütün bir hafta sizi bekledim, güneşin doğuşunu bekler gibi.

— «Yok, bunu beklemeyin benden. Fazla param kalmadı. Olsa bile size neden para verecekmişim?» dedi birden sinirlenen Stavrogin.

Kısa ve kuru bir şekilde yüzbaşının marifetlerini bir bir saydı: yalanlarını, ayyaşlığını, Manastıra götürülen Marya Timopefeyevna için ayrılan paranın harcanmasını, saygısızca yazılan mektupları, evliliği herkese açıklama tehditlerini, Darya Pavlovna hakkındaki dedikoduları, vb. Yüzbaşı sandalyesinde kıpırdanıyor, el kol hareketleri yapıyordu. İtiraz etmek istiyor, fakat Nikolay Vsevolodoviç her seferinde ona engel oluyordu.

«Durmadan,» dedi sonunda, «ailenizin içine düştüğü utanç verici durumdan» söz edip duruyorsunuz. Kızkardeşinizin Stavrogin'in yasal karısı olmasında utanılacak ne var sizce?

— Evlilik gizli tutuluyor ama, Nikolay Vsevolodoviç, herkesten saklanıyor, bunda bir sır olduğu ortada. Sizden para alıyorum, bana soruyorlar: «Bu parayı niçin alıyorsun?» Ama sözüm var, cevap veremiyorum. Böylece kızkardeşimin, ailemin onuru lekelenmiş oluyor.

Yüzbaşı sesini yükseltmişti. Bu pek sevdiği ve kendi yararına kullanmayı umduğu bir konuydu. Zavallı adam kendisini bekleyen şeyden habersizdi. Sakin bir sesle, sanki evin günlük sorunlarından biri konuşuluyormuş gibi, Nikolay Vsevolodoviç, bir-

kaç gün içinde, belki de ertesi ya da daha ertesi gün evliliğini herkese açıklayacağını ve «polise de bildireceğini» söyledi. Böylece «ailenin içine düştüğü utanç» sorunu gibi para yardımı konusuna da bir çözüm bulunmuş olacaktı. Yüzbaşı gözlerini kırpıştırdı. Söylenenleri anlamamıştı. Stavrogin'in sözlerini tekrarlayıp açıklaması gerekti.

«Fakat kızkardeşim... yarım akıllı o...»

— Gerekeni yapacağım.

— Ya anneniz... O ne der?

— Ne isterse onu desin.

— Karınızı evinize götürmeniz gerekecek.

— Belki. Sizin işiniz değil ki bu, sizi hiç ilgilendirmez.

— Nasıl? diye haykırdı yüzbaşı, peki ben ne olacağım?

— Evime adım bile atamazsınız, bu kesin.

— Ama kardeşiyim ben onun.

— Sizin gibilerin uzakta durması gerekir. Kendiniz karar verin, size neden para vereyim ben?

— Nikolay Vsevolodoviç; Olamaz bu! İyice düşünmeniz gerekir! Kendinizi böyle tehlikeye atamazsınız... İnsanlar ne der hakkınızda, neler düşünürler sonra?

— «Umurumda bile değil. Bol içkili bir yemekten sonra, birkaç şişe şaraptan oluşan bir iddia üzerine kızkardeşinizle evlendim ya! Şimdi de herkese duyuracağım bunu... Canım isterse...»

Bu son sözleri pek sinirli bir şekilde söylemişti. Yüzbaşı korkup, bu sözleri iyice ciddiye almaya başladı.

«Ama o zaman ben ne olurum? Önemli olan bu!.. Şaka ediyorsunuz herhalde Nikolay Vsevolodoviç?»

— Hayır, şaka etmiyorum.

— Nasıl isterseniz Nikolay Vsevolodoviç, size inanmıyorum... Mahkemeye başvururum ben de.

— Çok budalasınız yüzbaşı.

— Haklısınız belki ama, yapacak başka şey kalmıyor, dedi yüzbaşı iyice yıkılmış bir şekilde. Eskiden, Petersburg'ta ça-

lıştığı zamanlar, şurada burada yatacak yer buluyordum yine. Şimdi beni bırakırsanız ben ne yaparım?

— Kendinizi yenilemek için Petersburg'a gitmek istediğinizi sanıyordum. Sahi, kendinizi kurtarmak için bütün ötekileri ele vermeye hazırlandığınızı duydum. «Doğru mu?»

Yüzbaşının ağzı açık kaldı, yine gözlerini kırpıştırıyordu.

«Bana bakın, yüzbaşı» diyerek ciddi bir konuşmaya başladı Stavrogin ev sahibine doğru eğilerek. O ana kadar soytarı rolüne alışmış olan Lebiyadkin'i kuşku içinde bırakmaya yetecek kadar üstü örtülü konuşmuştu: Efendisi gerçekten mi kızmıştı, yoksa onunla alay mı ediyordu? Gerçekten evliliğini açıklamaya mı niyetliydi, yoksa onunla eğleniyor muydu? Fakat Nikolay Vsevolodoviç'in ciddi ve sert havası artık hiçbir kuşkuya yer bırakmıyordu. Yüzbaşının sırtı ürpermişti. «Bana bakın, yüzbaşı ve bütün gerçeği söyleyin. Ötekileri ele verdiniz mi, vermediniz mi? Böyle bir şeye giriştiniz mi? Mektup filan gönderme gibi bir budalalık yaptınız mı?»

— Hayır, böyle bir şey yapmadım henüz... Aklıma bile gelmedi, diye cevap verdi yüzbaşı, sabit bakışlarla.

— Yalan söylüyorsunuz. Düşündünüz bunu. Hatta Petersburg'a gitmek istemenizin tek nedeni de bu. Yazmamış olsanız bile, hiç mi gevezelik etmediniz? Doğruyu söyleyin. Bu konuda bazı şeyler işittim çünkü.

— Liputin'e birkaç şey söyledim, sarhoşken. Bir hain o. Ona içimi döktüm, diye mırıldandı zavallı yüzbaşı.

— İçini dökmek başka, budalalık etmek başka. Aklınızdan geçse bile böyle bir düşünce, kendinize saklamanız gerekirdi. Günümüzde akıllı insanlar, susmanın konuşmaktan bin kat iyi olduğunu bilirler.

— Nikolay Vsevolodoviç! diye haykırdı titreyerek yüzbaşı, siz bu işlere karışmadınız ki! Ben sizi...

— Tabii, altın yumurtlayan tavuğu kesecek değilsiniz ya!

— Nikolay Vsevolodoviç, düşünün bir!» Sonra, gözyaşları içinde, bütün umutlarını yitirmiş bir şekilde, Yüzbaşı şu son

dört yılda sürdürdüğü hayatı nefes nefese anlattı. Bu kendisini hiç ilgilendirmeyen bir işe burnunu sokan bir budalanın aptalca hikayesiydi. İçip eğlenmekten başka bir şey düşünmediği için son ana kadar işin önemini kavrayamamıştı. Daha Petersburg'tayken, önce dostluklar yüzünden, «öğrenci olmadığı halde, sanki bir öğrenciymiş gibi» kolunu kaptırmıştı. Ne yaptığını bilmeden, «masumca», merdivenlere bildiriler atmış, kapı altlarından, posta kutularına onlarcasını dağıtmış, bunları tiyatroya sokup seyircilerin şapkalarına ve ceplerine yerleştirmişti. Sonunda para kabul etmek zorunda kalmıştı, «o zaman ne durumda olduğumu biliyorsunuz.» Sonra iki ilde her türlü bildiriyi dağıtmıştı. «Ah, Nikolay Vsevolodoviç, diye haykırdı, beni en çok üzen, bütün bunların uygarlık yasalarına, özellikle yurdumuzun yasalarına aykırı olmasıydı. Sözgelimi köylülerin yabalarını alıp ayaklanmaları gerektiğini, sabah evlerinden yoksul çıkanların, akşama zengin döneceklerini söylüyorlardı. Düşünün bir! Korkudan titriyordum, ama bu kağıtları dağıtmaya da devam ediyordum. Bazen bütün Rusya'ya seslenen beş altı satırlık bir çağrı oluyordu bu: «Kiliseleri hemen kapatın, Tanrı'yı kaldırın, evlilikleri geçersiz sayın, miras hakkını yok edin, silahlanın!» ve daha neler! Bu bildiriyle yakalanıyordum az kalsın. Ama subaylar bir sopa atıp bıraktılar beni... Tanrı onları korusun! Sonra geçen yıl, Karavayev'e, Fransa'da basılmış sahte bir elli rublelik verirken az kalsın yine yakalanıyordum. Tanrı'ya şükür, Karavayev sarhoşken göle düşüp boğuldu da paçayı kurtardım. Burada, Virginski'nin orada kadının sevme özgürlüğünü savundum. Haziran'da yine bildiriler dağıttım. Devam etmeye zorluyorlar beni. Piyotr Stepanoviç emirlere boyun eğmek zorunda olduğumu söylüyor, beni tehdit edip duruyor. Geçen pazar bana nasıl davrandı bilseniz! Nikolay Vsevolodoviç, ben bir köleyim, bir solucanım, ama tanrı değilim. Derzavin'den farkım bu. Nasıl geçinebildiğimi biliyorsunuz!»

Nikolay Vsevolodoviç onu merakla dinliyordu.

«Hiç bilmediğim şeyler öğrendim, dedi. Tabii, sizin gibi biri

olunca, her şey mümkün... Dinleyin, diye ekledi bir an düşündükten sonra, isterseniz ona, o bildiğiniz kişiye, Liputin'in yalan söylediğini ve benim de işe bulaştığımı sanarak, beni korkutmak istediğinizi ve para almayı umduğunuzu söyleyin... Anlıyor musunuz?

— Nikolay Vsevolodoviç, gerçekten tehlikede miyim? Danışmak için sizi bekliyordum.»

Nikolay Vsevolodoviç'in yüzünü alaycı bir gülümseme kapladı.

«Size para verecek olsam bile, Petersburg'a gidemezsiniz. Sizi bırakmazlar... Artık Marya Timopefeyevna'nın yanma gitmeliyim.» Bunu dedikten sonra kalktı.

«Nikolay Vsevolodoviç, Marya Timopefeyevna ne olacak?

— Söyledim ya.

— Ciddi misiniz?

— Hâlâ inanmıyor musunuz?

— Beni eski bir ayakkabı gibi atmanız mümkün mü?

— Bakarız, dedi Nikolay Vsevolodoviç gülerek. Bırakın geçeyim.

— İsterseniz dışarı çıkayım. İstemeden konuşulanları duyabilirim... Odalar öyle küçük ki.

— İyi olur. Sahanlıkta bekleyin, ama şemsiyemi alın.

— Şemsiyenizi mi? Ben bu şerefi hak ediyor muyum? diye kekeledi Yüzbaşı aşırı bir alçakgönüllülükle.

— Her insanın bir şemsiyeye hakkı vardır.

— Kısacık bir cümleyle insan haklarının en alt düzeyini belirttiniz işte...»

Ama artık ne söylediğini bilmiyordu. Duyduğu haberler onu çok sarsmıştı, kendini bir türlü toparlayamıyordu. Ancak sahanlığa çıkıp şemsiyeyi açar açmaz sığ ama kurnaz kafasında yatıştırıcı ve tanıdık bir düşünce belirmeye başladı. Aldatılmak istendiğine göre korkuyorlardı ondan: Demek ki korkması gereken o değildi.

«Kurnazlık edip de yalan söylüyorsa, gizleyecek bir şeyi var

demektir» diye düşündü. Evliliğin açıklanmasına inanamıyordu, saçmalıktı bu. «Böyle bir adamdan her şey beklenebilir tabii. Başkalarına kötülük etmek için yaşıyor sanki. Ama belki pazar günkü olaydan bu yana benden korkuyordur; her zamankinden daha çok korkuyor olabilir... Belki de öne geçmek için, bana evliliği açıklayacağını söylemeye koştu. Aptallık etme Lebiyadkin! Peki kimseden çekinmiyorsa, neden gecenin karanlığında, bir hırsız gibi saklanarak geldi? Korkuyorsa eğer, bugünlerde olabileceklerden korkuyor demektir... Dikkat et, Lebiyadkin...

«Beni Piyotr Stepanoviç'le korkutmaya çalışıyor... Korkuyorum... Çok korkuyorum!.. Liputin'le konuşmakla budalalık ettim. Bu şeytanların ne hazırladığını kim bilir? Hiç bir zaman anlamadım. İşte yine beş yıl önceki gibi koşturup duruyorlar. Ama kime ihbar edebilirim ki onları? «Mektup filan göndermek gibi bir budalalık yaptınız mı?..» Budalalık edip mektup yazılabilir demek ki! Bana yol mu gösteriyor yoksa? «Petersburg'a gitmek istemezsiniz nedeni de bu.» Alçak, aklımdan geçenleri okuyor sanki! Sanki bu yolculuğa beni itiyor gibi. İki şey söz konusu burada: Biri ya da öteki. Ya bir ihtiyatsızlık ettiği için korkuyor, ya da... ya da hiç bir şeyden korkmuyor ve beni ötekileri ele vermeye kışkırtıyor! Kendini bu işten kurtar Lebiyadkin!..»

Düşüncelere öyle dalmıştı ki, öteki odada olup bitenleri dinlemeyi bile unutmuştu. Zaten bir şey duyması da pek zor olacaktı: Sokak kapısı kalındı ve içeride alçak sesle konuşuyorlardı. Bütün duyabildiği ne olduğu anlaşılmayan birkaç sesti. Yüzbaşı hırsla tükürdü ve şemsiye altında beklemeye devam etti.

III

Marya Timopefeyevna'nın odası Yüzbaşı'nınkinin iki katı kadar vardı, fakat içerdeki eşyalar yine basit ve kabaydı. Divanın önüne yerleştirilmiş masanın üzerine canlı renkleri olan bir örtü

yayılmıştı. Üstündeki lamba da yakılmıştı. Odanın ortasına gerilmiş yeşil bir perde yatağı saklıyordu. Masanın yanında ayrıca, Marya Timopefeyevna'nın hiç oturmadığı büyük bir koltuk duruyordu. Köşede, bir ikonanın önünde gece lambası yakılmıştı. Masanın üzerine Marya Timopefeyevna'nın vazgeçilmez eşyaları dizilmişti: bir deste iskambil kağıdı, küçük bir ayna, bir şarkı kitabı, sütlü bir küçük ekmek ve iki resim kitabı. Birinde gençler için seyehat hikayeleri vardı, öteki de Ortaçağ efsanelerini konu alıyordu. Marya Timopefeyevna, Yüzbaşının dediği gibi, ziyaretçiyi bekliyordu. Fakat Nikolay Vsevolodoviç girdiği zaman, onu divanın üzerine uzanmış, başı bir yastığın üzerinde uyuklar buldu. Kapıyı sessizce kapadı ve yerinden kıpırdamadan uyuyan kızı seyretmeye koyuldu.

Lebiyadkin yalan söylemişti: Marya Timopefeyevna süslenmiş filan değildi. Geçen hafta Varvara Petrovna'nın evindeyken üstünde olan koyu renk elbiseyi giymişti. O günkü gibi saçları ensesinde küçük bir topuz yapılmıştı. Uzun ve kuru boynu çıplaktı. Varvara Petrovna'nın ona armağan ettiği siyah şal yanında duruyordu; divanın üzerine özenle katlanmış olarak konmuştu. Yüzü her zamanki gibi kaba bir şekilde boyanmıştı. Nikolay Vsevolodoviç'in içeri girmesinden bir dakika geçmeden, birden, sanki onun bakışını hissetmiş gibi uyandı, gözlerini açtı ve doğruldu. Ama ziyaretçisinin kafasından garip bir şey geçiyormuş gibiydi: Kapının yanında hareketsiz durmaya devam ediyor ve topal kızın yüzüne dikkat ve ısrarla bakıyordu. Belki bu bakış beklenmedik sertliğinden, belki gözlerinde bir iğrenme duygusu ya da korkusu karşısında kötü niyetli bir sevinç izi farketmesinden olacak, her neyse, birkaç saniyelik bir süre sonunda zavallı kızın yüzü bir korku ifadesiyle buruştu. Birden korunmak üzere kollarını havaya kaldırdı ve aynen korkmuş bir çocuğun yaptığı gibi gözyaşlarına boğuldu. Az daha bağırmaya başlayacaktı. Fakat ziyaretçi kendine geldi. İfadesi hemen değişti ve masaya yumuşak bir gülümsemeyle yaklaştı.

«Bağışlayın beni, Marya Timopefeyevna, habersiz girerek sizi korkuttum,» dedi elini uzatarak.

Bu rahatlatıcı sözler kızı hemen etkiledi. Korkusu geçti; fakat Stavrogin'i kaygıyla izlemeye devam ediyordu. Ne olup bittiğini anlamak için çaba gösterdiği açıkça farkediliyordu. Ona çekinerek elini uzattı ve sonunda dudaklarında hafif bir gülümseme belirdi.

«Merhaba, Prens, diye mırıldandı ona tuhaf tuhaf bakarak.

— Kötü bir rüya gördünüz her halde, diye devam etti Stavrogin daha da yumuşak bir gülümsemeyle.

— Rüyamda *o şeyi* gördüğümü nasıl biliyorsunuz?»

Sonra yeniden titremeye başladı, geriye doğru kaçtı. Kendini savunmak ister gibi ellerini kaldırıyordu. Yine ağlamaya başlayacaktı sanki.

«Kendinize gelin, neden korkuyorsunuz? Beni tanımamış olmanız mümkün mü?» diye üsteledi Stavrogin, ama bu defa kızın sakinleşmesi uzun sürdü. Ona, sesini çıkarmadan, acı dolu bir ifadeyle bakıyordu. Kendisini rahatsız eden bir düşünceyi aydınlatmaya çalıştığı fakat başaramadığı belli oluyordu. Bazen gözlerini yere indiriyor, bazen de Stavrogin'e şöyle bir bakıyordu. Birden, henüz tam anlamıyla sakinleşmiş olmamasına rağmen, bir karar almış göründü.

«Yanıma oturun, lütfen, sizi yakından görebileyim», dedi kararlı bir sesle. Ne istediğini biliyordu artık anlaşılan. «Bir süre size bakmayacağım, gözlerimi yere eğeceğim. Siz de ben söyleyinceye kadar bana bakmayın. Oturun» dedi sabırsızlıkla.

Giderek belirginleşen bir fikrin etkisinde olduğu anlaşılıyordu.

Stavrogin oturdu ve bekledi. Uzun bir sessizlik oldu.

«Bütün bunlar çok tuhaf geliyor bana, diye mırıldandı sonunda sanki iğrenir gibi. Kötü rüyalar peşimi bırakmıyor, ama gördüğüm neden sizsiniz, üstelik tam şimdi olduğunuz gibi?

— Rüyaları bırakın» dedi sabırsızlıkla Nikolay Vsevolodoviç, yasağa rağmen ona doğru dönerek. Yüzünde, az önceki ifade belirdi ve kayboldu. Marya Timopefeyevna'nın gözlerini

ona çevirmek için kıvrandığı belliydi, ama inatla yere bakmaya devam ediyor ve kendini tutuyordu.

«Dinleyin, Prens, dedi birden sesini yükselterek, dinleyin...»

— Neden yüzünüzü çeviriyorsunuz, niçin bana bakmıyorsunuz, bu oyunun anlamı ne?» diye haykırdı sabrını kaybedip.

Ama o işitmemiş gibiydi.

«Dinleyin, Prens» diye tekrarladı kararlı bir sesle, yüzü düşünceli ve düşmanca bir ifade almıştı. «Arabada bana evliliğimizin açıklanacağını söylediğiniz zaman, artık bir sırrım olmayacağını öğrenmek kaygılandırdı beni. Ne yapacağımı bilmiyorum! Çok düşündüm, size uygun olmadığımı açıkça görüyorum. Süslenebilir ve konukları kabul edebilirim belki. Bir bardak çay sunmak o kadar zor bir şey değil, hele insanın uşakları varsa. Ama, her şeye rağmen, yabancılar ne der?.. O pazar, o evde bir sürü şeyin farkına vardım. Güzel kız durmadan bana bakıyordu, özellilke siz içeri girdikten sonra. O sırada içeri giren sizdiniz, değil mi? Annesi ise, gülünç bir sosyete kadını. Lebiyadkin de yapmadığını bırakmadı. Gülmemek için durmadan tavana bakıyordum. Çok güzel boyanmıştı o tavan. *Onun* annesi de rahibe olmak için yaratılmış sanki. Ondan korkuyorum, oysa siyah şalını verdi bana. Her halde hepsi benden söz etti. Ama bu beni kızdırmadı; hayır, ben bu insanlara akraba olacak biri değilim, diyordum kendime. Tabii bir konteste manevi özellikler aranır, ev işleri için yeterince uşağı vardır çünkü. Olsa olsa, yabancı ziyaretçileri kendi kabul edecek kadar incelik gösterir. Ne var ki, o pazar bana bakarlarken hepsi de pek umutsuzdu. Yalnız Daşa bir melek. Benim hakkımda dikkatsizce söylenecek bir sözün *ona* acı çektirmesinden korkarım.

— Hayır, bu konuda hiç meraklanmayın, dedi Nikolay Vsevolodoviç sinirli bir şekilde.

— Zaten, benden biraz utansa bile kızmam buna, çünkü bu durumlarda utançtan çok acıma duyulur. Tabii bu insandan insana değişir. Onların bana acımaları yerine, benim onlara acımam gerektiğini biliyor o.

— Sizi kırdılar sanırım, değil mi Marya Timopefeyevna?

— Beni mi kırdılar? Yok canım, dedi saf bir gülümsemeyle. Hepinizi seyrediyordum. Kızıyor, tartışıyordunuz. Bir araya geldiğinizde içten bir kahkaha atmasını bile bilmiyorsunuz. Bu kadar zenginlik karşısında bu kadar az neşe!.. İğrenç bir şey bu. Artık acımıyorum kimseye zaten; kendim dışında.

— Ben yokken ağabeyinin sana kötü davrandığını duydum doğru mu?

— Kim söyledi size bunu? Saçma!.. Tersine şimdi daha kötü durumum. Şimdi kötü rüyalar görüyorum, siz geldiğiniz için. Neden geldiniz bilmem? Neden, söyleyin.

— Manastıra dönmek ister miydiniz?

— İçime doğmuştu! İşte yine manastıra göndermek istiyorlar beni. Ne yapacağım orada? Şimdi tamamen yalnızım. Üçüncü bir hayata başlamak için çok geç artık.

— Canınız sıkılmış gibi. Sizi artık sevmediğimden mi kuşkulanıyorsunuz?»

Söylediklerini hor gören bir kahkaha attı.

«Sizle ilgilenmiyorum hiç. Kendim için bütün korkum. Birini artık sevmeyeceğimden korkuyorum. Çok büyük bir hata işledim ona karşı her halde, diye ekledi birden kendi kendine konuşurmuş gibi. Bütün mutsuzluğum suçumun ne olduğunu bilmememden kaynaklanıyor. Her zaman, beş yıldır, gece gündüz bu düşünce kemirdi beni. Ona karşı suçlu olduğum düşüncesi... Ama suçum ne? Tanrı'ya yakarıyor ve durmadan işlediğim büyük hatayı düşünüyorum. Şimdi doğru olduğu ortaya çıkıyor.

— Neymiş doğru olan?

— *Onun* da bu işin içinde parmağı olup olmadığını düşünüyorum bazen, diye devam etti Marya Timopefeyevna, Nikolay Vsevolodoviç'in sorusuna cevap vermeden, hatta onu dinlemeden. Fakat böyle değersiz kişilerle nasıl birlik olabilir? Kontes beni arabasına oturttu, ama istese parçalayabilirdi beni. Herkes bu komplonun içinde, nasıl olabilir bu? Bana ihanet etmesi mümkün mü? (Çenesi ve dudakları titremeye başlamıştı.) Dinleyin

beni: Kilisenin aforoz ettiği şu Grişka Otrepyev'in hikayesini biliyor musunuz?»

Nikolay Vsevolodoviç cevap vermedi.

«Zaten şimdi arkama dönüp size bakacağım, dedi birden karar vererek. Siz de bana dönün ve bana bakın, ama dikkatle bakın. Son defa emin olmak istiyorum...

— Bir süredir bakıyorum zaten.

— Hım, dedi Marya Timopefeyevna ona dikkatle bakarak. Çok şişmanlamışsınız.»

Bir şeyler daha eklemek istedi. Sonra yüzü tekrar korkuyla kıvrandı. Kendini arkaya attı ve korunmak için kollarını kaldırdı.

«Neyiniz var?» diye bağırdı Nikolay Vsevolodoviç öfkeyle.

Fakat korkusu çabuk geçti. Yüzü tuhaf bir gülümsemeyle buruştu, kaygılı, çirkin bir gülümsemeyle.

«Lütfen, Prens, kalkın ve yeniden girin, dedi birden kesin ve aceleci bir sesle.

— Girmek mi? Nereye?

— Bu beş yıl boyunca hep nasıl gireceğini düşledim. Kalkın ve öteki odaya geçin. Burada sanki kimseyi beklemiyormuş gibi oturacağım ve kitap okuyacağım. Siz birden gireceksiniz, sanki beş yıl kaybolduktan sonra ilk defa geri geliyormuş gibi. Nasıl olacağını merak ediyorum.»

Nikolay Vsevolodoviç dişlerini gıcırdattı ve anlaşılmaz birkaç kelime mırıldandı.

«Yeter! diye bağırdı avucuyla masaya vurarak. Lütfen dinleyin beni Marya Timopefeyevna. Bütün dikkatinizi toplayın, toplayabildiğiniz kadar, lütfen. Tamamen deli değilsiniz ya! gibi bir söz kaçırdı ağzından. Yarın evliliğimizi herkese açıklıyorum. Bir sarayda oturacak değilsiniz. Bu düşünceyi aklınızdan çıkarın. Bütün hayatınızı benimle, ama buradan çok uzakta geçirmek ister misiniz? İsviçre'de dağlarda bir yer biliyorum... Kaygılanmayın. Sizi bırakmayacağım, tımarhaneye de kapattırmam. Kimseden bir şey istemeden yaşayacak kadar param var. Bir

hizmetçiniz olacak. Evde hiç bir iş yapmayacaksınız. Her istediğiniz yerine getirilmeye çalışılacak. İsterseniz dua edersiniz, istediğiniz yere gidersiniz, istediğinizi yapabilirsiniz. Size dokunmayacağım. Ben de oradan ayrılmayacağım. İsterseniz, size bir tek kelime bile söylemem. Siz isterseniz, eskiden Petersburg'ta olduğu gibi bana masallarınızı anlatabilirsiniz. Dilerseniz kitap okurum size. Buna karşılık bütün hayatımızı hep orada, aynı yerde geçireceğiz. Sıkıcı ve ıssız bir yer orası. İster misiniz? Kabul ediyor musunuz? Sonradan pişman olmaz mısınız? Göz yaşlarınızla beni lanetlemeyeceksiniz ya?»

Marya Timopefeyevna onu büyük bir ilgiyle dinledi. Sözlerini bitirince, uzun uzun düşündü. Sonra alaycı ve küçümseyici bir sesle:

«Bütün bunlar inanılmaz geliyor bana. O dağlarda kırk yıl yaşamam gerekebilir belki de,» dedi.

Bir kahkaha attı.

«Evet gerekirse kırk yıl yaşarız» diye cevap verdi Nikolay Vsevolodoviç; kaşlarını çattı.

«Hayır, dünyayı verseniz olmaz.

— Benimle bile mi?

— Siz kimsiniz ki, sizinle geleyim? Şuna bakın! Onunla birlikte kırk yıl bir dağın tepesine tünememi istiyor. İnsanlar pek sabırlı olmuşlar! Hayır, bir baykuş bir şahin olamaz hiç bir zaman. Benim prensim böyle değildi!» diye haykırdı kafasını gururla kaldırarak.

Stavrogin birden uyandı.

«Niçin bana prens deyip duruyorsunuz? Beni kim sanıyorsunuz? diye sordu hemen.

— Nasıl, prens değil misiniz siz?

— Hiç bir zaman prens olmadım ben.

— Öyle demek? Ve bunu benim yüzüme söyleyen sizsiniz.

— Hiç bir zaman olmadığımı söyledim.

— Tanrım! diye haykırdı ellerini kavuşturarak. Düşmanla-

rının her şeyi yapmasını beklerdim, ama böyle bir küstahlığı hiç ummuyordum. Yaşıyor mu bari? diye bağırdı kendinden geçmişcesine Stavrogin'e doğru atılarak. Onu öldürdün değil mi? İtiraf et!..

— Beni kim sanıyorsunuz?» dedi birden ayağa kalkarak. Yüzü darmadağınıktı. Ama genç kadının korkusu geçmişti artık, bir zafer kazanmış gibiydi.

«Kim olduğunu, nereden çıktığını kim bilir! Yüreğim beş yıldır seziyordu bunu, bütün dolaplarını onların. Ben de düşünüp duruyorum. Evime giren bu kör baykuş da ne diye. Hayır, dostum, kötü bir oyuncusun sen, benim Lebiyadkin'den de betersin. Kontese saygılarımı ilet, senden daha becerikli birini göndersin bir daha. Bu iş için para verdi mi sana, söyle? Sana acıyıp mutfakta barınmana izin mi veriyor yoksa? Bütün yalanlarınızı anlıyorum artık, hepinizi tanıyorum, hepinizi!»

Stavrogin, kollarından, dirseklerinin üstünden sıkıca tuttu kadını, ama o hâlâ gülüyordu.

«Ona gerçekten çok benziyorsun. Belki akrabasın onunla. Şu kurnazlara bakın! Ama benimki bir prens, soylu bir şahin. Sen olsan olsan bir baykuş, bir bakkal çırağı olabilirsin. Benimki Tanrı önünde eğilir isterse, istemezse eğilmez, nasıl canı çekerse. Ya sen, Şatuşka (Sevgili, iyi Şatuşka'm benim) tokatladı seni. Benim Lebiyadkin anlattı. Girerken neden korktun? Kim korkuttu seni? Düştüğüm zaman, beni kaldırırken iğrenç yüzünü görür görmez, kalbime bir kurt girdi sanki. Kendi kendime dedim ki, bu *o* değil, hayır bu *o* değil! Benim şahinim sosyeteden bir kadının önünde benden utanmaz! Tanrım, şahinimin, orada, dağların ötesinde uçtuğu, güneşi seyrettiği düşüncesi beş yıl boyunca mutlu olmama yetmişti... Konuş, düzenbaz adam! Kaç para veriyorlar sana? Yalan söylemek için pahalıya mı sattın kendini? Ben olsam, beş kuruş vermezdim sana! Ha, ha, ha!

— Aptal kadın! diye mırıldandı Nikolay Vsevolodoviç dişlerini sıkarak; kollarından sımsıkı tutuyordu hâlâ onu.

— İndir ellerini, sahtekar! diye haykırdı gururla. Ben Prensin karısıyım, senin bıçağından korkmam!

— Bıçağım mı?

— Evet, bıçağın. Cebinde saklıyorsun bıçağını. Uyuduğumu sanıyordun, ama her şeyi gördüm. Az önce içeri girerken, bıçağını çekmiştin.

— Ne diyorsun, talihsiz kadın! Ne rüya görüyorsun yine?» diye homurdandı Stavrogin, hızla itti onu. Kadın başını ve omuzlarını divana çarptı. Stavrogin kapıya doğru koştu; Marya Timopefeyevna hemen doğrularak, topal ayağına rağmen, sekerek onun peşine takıldı. Sahanlıkta, Lebiyadkin ona, sarılarak durdurabildi. Fakat kadın kahkahalar içinde, karanlığa doğru haykırıyordu:

«Grişka Otrepyev! Aforoz edildin!..»

IV

«Bir bıçak... Bir bıçak!» diye tekrarlıyordu Stavrogin öfke içinde. Su birikintilerine basarak geniş adımlarla yürüyor ve nereye gittiğine dikkat bile etmiyordu. Zaman zaman, yüksek sesle, kahkahayla deliler gibi gülmek istediği oluyordu, ama nedenini bilmeden, kendini tutuyordu. Kendine ancak köprü üstünde, Fedka'yla karşılaştığı noktada geldi. Fedka yine orada, onu bekliyordu. Nikolay Vsevolodoviç'i görünce kasketini çıkardı, bütün dişlerini göstererek güldü ve hemen gevezeliğe başladı. Stavrogin hiç durmadan onun önünden geçti; kendisini izlemeye koyulan serserinin sözlerine dikkat bile etmiyordu. Birden, «bir bıçak, bir bıçak!» diye söylenirken Fedka'nın varlığını unutmuş olduğunu farketti. Birden geri döndü, serseriyi yakasından tutup öfkenin biriktirdiği bütün kuvvetle yere fırlattı. Fedka bir an kendini savunmayı düşündü. Ancak böyle bir rakip karşısında fazla şansı olmadığını hemen anladı ve hiç hareket etmeden durdu. Kurnaz adam, diz çökmüş olarak sonucu bekliyordu. Kendisi için hiç bir tehlike olmadığından emindi.

Yanılmıyordu. Nikolay Vsevolodoviç, önce sol eliyle fularını çözmüş, tutsağının ellerini bağlamaya hazırlanıyordu. Sonra birden karar değiştirdi ve Fedka'yı itti. Adam ayağa fırlamıştı bile. Elinde, nerden çıktığı belli olmayan, kısa ve geniş bir bıçak parıldadı.

«Bıçağı indir! Kaldır ortadan onu çabuk», diye *emir verdi* Nikolay Vsevolodoviç sabırsız bir hareketle. Bıçak göründüğü gibi kayboldu.

Nikolay Vsevolodoviç bir daha geri dönmeden, sessizce yoluna devam etti. Ama inatçı adam, saygıyla bir adım arkasından ve ağzını açmadan, onu izliyordu. Köprüyü bu şekilde geçtiler, sonra ırmağın kıyısına indiler. Bu defa sola dönerek, uzun ve ıssız bir sokağa daldılar. Bogoyavlenskaya sokağına göre, şehrin merkezi bu sokaktan gidildiğinde daha yakındı.

«Geçenlerde buralarda bir kiliseyi soyduğun söyleniyor, doğru mu bu? diye sordu Nikolay Vsevolodoviç.

— Doğruyu söylemek gerekirse, önce dua etmek için girmiştim kiliseye», diye cevap verdi serseri, sakin ve kibar bir sesle. Sanki hiç bir şey olmamış gibi konuşuyordu, sakin değil ağırbaşlı olduğu bile söylenebilirdi. Az öncesinin «dostça» samimiyetinden iz yoktu tavırlarında. Şimdi ağırbaşlı, işini bilen biri, belki haksız yere aşağılanmış, ama hakaretleri çabuk unutan bir adam gibi konuşuyordu.

«İçeri girdiğimde, diyerek devam etti, kendime dedim ki: Tanrı buraya gelmeme yardım etti... Soygunu yaptım. Çünkü bizim durumumuzda idare edilir. Başkasının yardımından vaz geçemeyiz. İsterseniz inanın, fakat bu soygundan elime hiç bir şey geçmedi. Tanrı günahlarım yüzünden cezalandırdı beni. Bir buhurdanlık ve diyakosun kemeri karşılığında yalnız on iki ruble geçti elime. Bir de Aziz Nikola'nın saf gümüşten halesi vardı, ama taklit olduğunu söylediler, hemen hemen beş kuruş etmedi.

— Bekçiyi öldürdün mü?

— Aslında kiliseyi birlikte temizledik. Ama sabah olduğun-

da, derenin yanında, torbayı kimin taşıyacağı konusunda tartıştık. Günah işledim, arkadaşının yükünü hafiflettim.

— Öldürmeye, çalmaya devam et.

— Piyotr Stepanoviç de aynı şeyi söylüyor, kelimesi kelimesine, tıpatıp. Çünkü insanlara yardım etmeye geldiğinde katı yürekli ve cimri biri o. Bizi yeryüzünün çamurundan çekip çıkaran Yaratan'a inanmadığı, en küçük hayvana kadar her şeyi Doğanın yarattığını söylediği gibi, bizim durumumuzda olanların da iyiliksever biri olmadan yaşayamayacağımızı anlamak istemiyor. Bunu ona anlatmaya kalktığınızda koyun gibi bakıyor size, şaşıp kalıyor insan. İnanır mısınız, efendim? Şu ziyaretine gittiğiniz Yüzbaşı Lebiyadkin Filippov'un evinde oturduğu zaman, kapısı bütün gece ardına kadar açık kalırdı. Öyle sızıp kalırdı ve paralar cebinden fışkırırdı. Gözlerimle gördüm, çünkü bizim durumumuzda başkasının yardımından vaz geçmenize imkan yoktur.

— Gözlerinle gördün demek? Eve girdin söyleyse?

— Belki, ama kimse bir şey bilmiyor.

— Neden öldürmedin peki?

— Düşünüp taşınınca, vaz geçtim. Elime yüz elli ruble geçebileceğini biliyordum. Ama biraz beklersem en az bin beş yüz geçeceğini bildiğime göre neden acele edeyim? Çünkü Yüzbaşı Lebiyadkin, sarhoş olduğu zaman size güvenir (kendi kulaklarımla duydum), bundan söz etmediği bir tek han, bir tek meyhane kalmadı. Öyle ki, her yandan bunları işitince, bütün umudumu ben de size bağladım. Size, bir babaya ya da bir kardeşe seslenildiği gibi sesleniyorum efendim. Piyotr Stepanoviç bunu öğrenemeyecek, kimse bilmeyecek. Ekselansları bana üç ruble vermezler mi acaba? Doğruyu bilebilmem için, yani kafanızdan ne geçtiğini bilebilmem için. Çünkü bizim durumumuzdakiler başkasının yardımı olmadan yapamazlar.»

Nikolay Vsevolodoviç bir kahkaha attı. Cebinden içinde küçük banknotlardan oluşan elli rublelik bir deste bulunan cüzdanını çıkardı, paralardan birini adama attı. Sonra bir ikinciyi,

bir üçüncüyü ve bir dördüncüyü attı. Paralar çamurun içine düşüyordu. Fedka bunların peşinden koşuyor, paraları havada yakalamaya çalışıyor, küçük çığlıklar atıyordu. Nikolay Vsevolodoviç sonunda bütün desteyi fırlattı ve kahkahalarını kesmeden yoluna devam etti. Fakat artık yalnızdı. Serseri, çamurun içine diz çökmüş, rüzgarın dağıtıp, su birikintilerinin içine savurduğu paraları arıyordu. Çığlıkları karanlıkta uzun süre yankılanmaya devam etti.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜELLO

I

Düello ertesi gün, öğleden sonra saat ikide yapıldı.. Artemi Pavloviç'in her ne pahasına olursa olsun dövüşmek arzusu olayları hızlandırdı. Rakibinin tutumunu anlamayan Gaganov'un aklı başından gitmişti. Ona bir aydır ölçüsüz hakaretler yağdırıyordu, ama sabrını taşırmayı başaramamıştı. Oysa düello çağrısını, kesinlikle Nikolay Vsevolodoviç'in yapması gerekiyordu. Çünkü kendisinin böyle bir girişimde bulunması için hiçbir nedeni yoktu. Öte yandan, bu davranışının gerçek nedenini, ailesinin şerefini lekeleyen Stavrogin'e duyduğu nefreti açıklamaya da utanıyordu. Bunu ileri sürmenin, hele Stavrogin'in iki defa özür dilemesinden sonra olanaksız olduğunu kendisi de çok iyi biliyordu. Gaganov, içinden Nikolay Vsevolodoviç'in alçağın biri olduğuna inanmıştı. Şatov'dan yediği tokatın öcünü nasıl olup da almadığını anlayamıyordu. İşte o zaman, görülmemiş bir kabalıkta olan ve Stavrogin'i kendisini düelloya çağırmak zorunda bırakan mektubu yazmaya karar vermişti. Mektubu gönderdikten sonra Gaganov büyük bir sabırsızlıkla cevap beklemeye koyuldu. Bazen şansını en ince ayrıntılara kadar, güven ve umutsuzluk arasında gidip gelerek, hesaplıyordu. Her türlü ihtimale hazırlıklı olmak için, önceden Mavriki Nikolayeviç'ten tanığı olmasım rica etmişti. Mavriki Nikolayeviç okul arkadaşıydı ve ona çok değer veriyordu. Böylece, ertesi sabah Kirilov Gaganov'a gittiğinde, deyim yerindeyse, temelin atılmış olduğunu gördü.

Stavrogin'in bütün özürleri, inanılmaz tavizleri, anında ve şiddetle geri çevrildi. Olayın ayrıntılarını ancak bir gün önce öğrenebilmiş olan Mavriki Nikolayeviç'in, önerileri duyduğunda ağzı açık kaldı ve işin dostça çözülmesi için üstelemeye niyetlendi. Ama onun bu düşüncesini sezen Gaganov'un yerinde duramaz olduğunu görünce susmayı tercih etti. Eğer arkadaşına bu işte yardım etmeye söz vermemiş olsaydı, oradan hemen uzaklaşırdı. Kalmasının tek nedeni, bir ara bir yolunu bulup, trajik bir sonu engelleyebilme umuduydu. Kirilov Stavrogin'in koşullarını iletti. Stavrogin'in önerdiği bütün koşullar itirazsız kabul edildi. Ancak bunlara oldukça ağır bir madde eklendi. Eğer ilk atışlarda kesin bir sonuç alınamazsa, rakipler ikinci, hatta üçüncü bir defa atış yapacaklardı. Kirilov bundan memnun olmadı, düellonun ikinci atıştan sonra bitirilmesini istedi. Ama, «Her ne olursa olsun dördüncü bir atış yapılmayacaktır» noktasında anlaşma sağlandıktan sonra diretmekten vazgeçti. Böylece düello, aynı gün öğleden sonra saat ikide, Birkovo'da Şpigulin'in fabrikası ile Skovereçniki malikanesi arasındaki küçük korulukta yapılabildi. Yağmur tamamen durmuştu ama hava nemliydi. Toprak ıslaktı. Şiddetli bir rüzgâr, soğuk gökyüzünde hızla ve alçaktan kayan gri bulutları sürüklüyordu. Tepeleri rüzgârla eğilen ağaçlar, inliyor, hışırdıyordu. Pek hüzünlü bir sabahtı bu.

Gaganov'la Mavriki Nikolayeviç, Gaganov tarafından sürülen iki atlı koltuklu bir arabayla düello yerine geldiler. Bir uşak onlara eşlik ediyordu. Hemen arkalarından Stavrogin ile Kirilov geldiler. Onlar atlıydı ve kendilerine yine bir uşak eşlik ediyordu. O güne kadar hiç ata binmemiş olan Kirilov eğerin üzerinde kazık gibi dimdik duruyor ama hiç bozuntuya vermiyordu. Sağ elinde, uşağa emanet edemediği ağır tabanca kutusunu sımsıkı tutuyordu. Sol elinde, tecrübesizliği yüzünden asılıp durduğu dizginler vardı. Atı, başını sallayarak, şaha kalkmak istediğini belirtiyor, ama sürücüsü bundan korkmuş görünmüyordu. Her zamanki gibi alıngan ve karamsar olan Gaganov, rakibinin atla gelişini kendisine yapılmış yeni bir hakaret saydı.

Demek rakibi galip geleceğinden o kadar emindi ki, yaralanması durumunda kullanılabilecek bir araba hazırlamayı gerekli görmemişti bile. Gaganov öfkeden sapsarı kesilmiş olarak arabasından indi. Elleri titriyordu, bunu Mavriki Nikolayeviç'e de farkettirdi. Stavrogin onu uzaktan selamlayınca karşılık vermeden arkasını döndü. Çekilen kuraya göre Kirilov'un tabancaları kullanılacaktı. Adımlar sayıldı ve rakiplerin yerleri belirlendi.

Ne yazık ki, hikâyenin gereklerine uyarak, birçok ayrıntıyı atlamak zorundayım. Yine de aralarından bazıları belirtilmeye değer. Mavriki Nikolayeviç üzgün ve dalgın görünüyordu. Buna karşılık Kirilov son derece sakin ve umursamazdı. Üstlendiği sorumlulukları titizlikle yerine getiriyor, ama hiç telâşa kapılmıyordu. Hatta düellonun sonucuyla pek ilgili değilmiş gibiydi. Nikolay Vsevolodoviç'in yüzü her zamankinden daha solgundu. Ince bir pardösüsü ve beyaz kunduz kürkünden bir şapkası vardı. Yorgun görünüyor ve sıkıntılı halini saklamayı gereksiz bularak zaman zaman kaşlarını çatıyordu. Ama o anda en ilginç manzara Artemi Pavloviç'in görünüşüydü. Bu yüzden onun hakkında birkaç söz söylemeden geçmek imkânsız görünüyor.

II

Şu ana kadar onun dış görünüşünü anlatma fırsatını bulmuş değilim. Uzun boylu, şişmanca, halkın dediği gibi iyi beslenmiş, beyaz tenli, sarışın, seyrek saçlı, güzel yüzlü biriydi. Otuz üç yaşında olabilirdi. Albayken ordudan emekliliğini istemişti. General rütbesine çıkmış olsaydı, daha da etkili bir görünüme sahip olacağı kuşkusuzdu. Her şey bir yana, bu rütbenin gereklerini mükemmel bir şekilde yerine getirmesi beklenebilirdi.

Burada Artemi Pavloviç'in bir özelliği üzerinde durmak gerekir. Ordudan ayrılmasının başlıca nedeni dört yıl önce Stavrogin'in babasına etmiş olduğu hakaret sonunda adına sürülmüş olan lekenin dayanılmaz ve akıldan çıkmayan acısıydı. Bu du-

rumda orduya hizmet etmesinin dürüst bir davranış olmadığı kanısındaydı. Ona göre, varlığı birliği ve arkadaşları üzerine gölge düşürüyordu. Oysa kimsenin bu olaydan haberi yoktu. Stavrogin' in hakaretinden çok önce bir kere daha emekli olmak istediği doğruydu, ama bundan son dakikada vazgeçmişti. Ne kadar garip görünürse görünsün, o zaman onu ordudan ayrılmaya yönelten şey, serfliği kaldıran 19 Şubat bildirisiydi. İlimizin en zengin soylularından biri olan Artemi Pavloviç, bildirinin kendi varlığına herhangi bir zarar vermemesine ve üstelik bu tedbirin insancıl özünü ölçebilecek hatta ekonomik yararlarını görebilecek nitelikte biri olmasına rağmen, bildirinin yayınlanmasını nerdeyse kendisine yapılmış bir hakaret gibi yorumladı. Bu bilinçsizce bir duyguydu aslında, ama bu duyguya gücünü veren de bu bilinçsizlikti. Zaten, babası hayatta olduğu sürece, kesin bir girişimde bulunmaktan çekindi. Ama fikirlerinin «soyluluğu», yakın ilişki içinde olduğu bazı önemli kişilerce de değerlendirildi... Çok içine kapanık bir adamdı. Bir de şunu söylemek gerekiyor: O, Rusya'da hâlâ görülebilen, eskiliğe ve kan saflığına düşkün, bu konulara son derece abartılmış bir önem veren şu soyluların ırkındandı. Öte yandan, Rus tarihinden nefret ediyordu ve genellikle Rus gelenekleriyle adetlerinden iğreniyordu. Henüz çok genç bir yaşta, soylu ve zengin ailelerin oğulları için ayrılmış bir askeri okulda öğrenim görürken ona şiirsel gelen bazı fikirlere saplanmıştı. Şatolara, Ortaçağ hayatına, bu hayatın gösterişli yanına ve şövalyeliğe hayrandı. Daha o zamanlar, eski Moskova çarlarının Rus Boyarlarına işkence yapabildiklerini düşünerek utancından ağlardı. Bu konuda aklına gelen benzetmeler utançtan kızarmasına yol açarlardı. İşini çok iyi bilen ve görevini titizlikle yerine getiren bu sert ve acımasız adam aslında hayalci bir ruha sahipti. Herkes onun toplantılarda önemli bir rol oynayabileceği kanısındaydı, çünkü çok iyi konuşurdu. Ancak o her zaman sessiz durur ve şu son yıllarda girip çıktığı Petersburg sosyetesinde bile gururlu bir tavır takınırdı. Ülkesine dönen Nikolay Vsevolodoviç'le Petersburg'ta karşılaşması ne-

redeyse onu çıldırtacaktı. Şimdi bile, engelin öteki tarafında onun karşısında dururken korkunç bir kaygı kemiriyordu içini. Her an düellonun yapılmasına bir engel çıkacakmış gibi geliyordu ona. En küçük gecikme sabırsızlıkla kıvrandırıyordu onu. Bu yüzden, Kirilov, başlangıç işaretini vermek yerine, kendisinin de belirttiği gibi sırf kural gereği söz alıp konuştuğunda yüzü acıyla buruştu.

«Şimdi silahlarınız hazır olduğuna ve bana da başla işaretini vermekten başka yapacak şey kalmadığına göre, size son bir defa daha, barışmanızı öneriyorum. Bunu kurallar gereği yapıyorum, bu benim tanıklık görevim.»

Sanki özellikle yapıyormuş gibi, o ana kadar susan ama dünden beri kendi zayıflığına lânet eden Mavriki Nikolayeviç de söze karışarak Kirilov'un önerisini destekledi.

«Bay Kirilov'un sözlerine tamamen katılıyorum, dedi. Düello alanında barışılamayacağı fikri, olsa olsa Fransızlara yakışır bir önyargıdır... Tabii, siz bilirsiniz. Ama ben ortalıkta bir hakaret göremiyorum... Bunu çoktan beri söylemek istiyordum. Her türlü özrü dilemeye hazır olunduğuna göre... Öyle değil mi?»

Kıpkırmızı kesildi. Onun bu kadar uzun ve ateşli konuştuğu pek görülmemişti.

«Her türlü özrü dilemeye hazır olduğumu bir kere daha doğruluyorum,» diye acceleyle araya girdi Nikolay Vsevolodoviç.

— «Ama bu imkânsız!» diye bağırdı Gaganov, kendinden geçerek ve Mavriki Nikolayeviç'e dönerek; öfkeyle ayağını yere vurmuştu bu arada. «Eğer benim düşmanım değil de tanığımsanız, bu adama (tabançasının ucuyla Stavrogin'i gösterdi) verdiği her tavizin hakareti ağırlaştırdığını anlatın. Benim hakaretlerimin ona erişemeyeceğini sanıyor! Benim önümden kaçmakta utanç duyulacak bir şey olmadığını düşünüyor!.. Beni kim sanıyor! Hem de sizin gözünüzün önünde! Siz de benim tanığımsınız güya! Onu vuramayayım diye beni sinirlendiriyorsunuz.» Ayağını yeniden yere vurdu, iyice öfkelenmişti.

«Görüşme tamamlandı. Komutlara uymanızı rica ediyorum!» diye bağırdı Kirilov bütün gücüyle. Bir! İki! Üç!

Üçüncü işarette rakipler birbirlerine doğru yürümeye başladılar. Gaganov hemen tabancasını kaldırdı ve beş altı adım atar atmaz, ateş etti. Bir an durdu, Stavrogin'i vuramadığını görünce, engele doğru hızla yürüdü. Nikolay Vsevolodoviç ona doğru ilerledi, tabancasını kaldırdı, ama galiba biraz fazla kaldırarak, nişan almadan ateş etti. Sonra mendilini çıkardı ve sağ elinin küçük parmağım sardı. Ancak o zaman, Artemi Pavloviç'in rakibini ıska geçmediği, fakat kurşunun kemiğe değmeden parmağı sıyırıp geçtiği anlaşıldı. Sonuç küçük bir sıyrıktan ibaretti. Kirilov hemen, rakipler eğer bu karşılaşmayla yetinme niyetinde değillerse, düellonun devam edeceğini ilân etti.

Gaganov boğuk bir sesle (boğazı kurumuştu) ve yeniden Mavriki Nikolayeviç'e dönerek:

«Bu adam (yeniden Stavrogin'i gösterdi) özellikle havaya ateş etti... evet isteyerek, dedi. Bu yeni bir hakaret... Düelloyu imkânsızlaştırmak istiyor.

— İstediğim gibi ateş etmeye hakkım var, kurallara uyduktan sonra, dedi kesin bir tavırla Nikolay Vsevolodoviç.

— Hayır, hakkı yok. Anlatın ona! Anlatsanıza, diye bağırıyordu Gaganov.

— Nikolay Vsevooldoviç'e tamamen katılıyorum, dedi Kirilov.

— Neden bana ateş etmiyor? diye bağırmaya devam ediyordu Gaganov kimseye kulak vermeden. Onun bağışlamasına ihtiyacım yok benim. Kabul etmiyorum, ben...

— Size şerefim üzerine söz veririm, dedi sabırsızlıkla Stavrogin. Size hakaret etmek niyetinde değilim. Havaya ateş etmemin nedeni artık kimseyi öldürmek istemeyişim. Ne sizi, ne de başka birini ,sizinle ilgili bir şey değil bu. Kendimi hakarete uğramış gibi görmediğim doğru, bunun sizi öfkelendirmesine üzgünüm. Ancak hakkımı istediğim gibi kullanmama engel olunmasına izin veremem.

— Kan dökmekten bu kadar korkuyorsa, sorun ona öyleyse, beni neden düelloya çağırdı, diye yırtınıyordu Gaganov hep Mavriki Nikolayeviç'e dönük olarak.

— Nasıl yapsaydı? dedi Kirilov. Anlamak istemiyorsunuz. Sizden kurtulmanın başka yolu yoktu!

— Yalnız, dedi Mavriki Nikolayeviç kendini toparlamaya çalışarak; işin böyle bir yola girmesine çok üzülüyordu. Rakiplerden biri, önceden, havaya ateş edeceğini söylerse, düello devam edemez... bazı nazik ve... açık olan nedenler yüzünden...

— Her seferinde havaya ateş edeceğimi söylemedim, dedi Stavrogin iyice sabırsızlanarak. Niyetimin ne olduğunu ve gelecek sefere nasıl ateş edeceğimi hiç biriniz bilmiyorsunuz... Düelloya hiçbir engel çıkarmıyorum.

— Bu durumda düello devam ediyor, dedi Mavriki Nikolayeviç Gaganov'a.

— «Baylar, yerlerinize!» dedi Kirilov.

Rakipler yine birbirlerine doğru yürüdüler ve Gaganov Nikolay Vsevolodoviç'i yine vuramadı. Stavrogin de yine havaya ateş etti. Yalnız atışları tartışma götürebilirdi. Eğer Nikolay Vsevolodoviç kendisi isteyerek yukarı doğru ateş ettiğini söylemiş olmasaydı, doğru nişan aldığını kolaylıkla iddia edebilirdi. Gerçekten de, silahını göğe veya ağaçların tepesine doğrultmuyor, rakibine doğru çevirip, şapkasının biraz üstünü nişanlıyordu. Hatta bu defa, sanki iyi niyetini kanıtlamak istermiş gibi, daha da aşağı ateş etmişti. Ama artık Gaganov'u sakinleştirmek mümkün değildi.

«Tekrar, dedi dişlerini sıkarak. Ama umurumda değil! Düelloya çağrıldım, hakkımı kullanıyorum. Her pahasına bir kere daha atmak istiyorum!

— «Hakkınız bu» diyerek onayladı Kirilov. Mavriki Nikolayeviç sesini çıkarmadı. Rakipler üçüncü defa yerlerini aldılar ve üçüncü defa birbirlerine doğru yürümeye başladılar. Gaganov engele kadar yürüdü ve oradan, on iki adımlık bir mesafeden Stavrogin'e nişan aldı. Elleri öyle titriyordu ki doğru ni-

şan alması pek zordu. Nikolay Vsevolodoviç, tabancasını indirmiş, kıpırdamadan düşmanının ateş etmesini bekliyordu.

«Çok uzun, çok uzun nişan alıyorsunuz! diye bağırdı öfkeyle Kirilov. Ateş edin! Ateş edin çabuk!» Tabanca patladı, Nikolay Vsevolodoviç'in beyaz kunduz kürkünden şapkası yere yuvarlandı. Şapka oldukça aşağıdan delinmişti. Bir santimetre daha aşağıdan geçseydi kurşun her şeyi bitirmiş olacaktı. Kirilov şapkayı yerden aldı ve Nikolay Vsevolodoviç'e verdi.

«Ateş edin! Rakibinizi bekletmeyin!» diye bağırdı çok heyecanlanan Mavriki Nikolayeviç. Stavrogin Gaganov'u unutmuş gibiydi, Kirilov'la birlikte şapkasını inceliyordu. Uyarı üzerine Stavrogin ürperdi, Gaganov'a baktı, döndü ve bu defa numara yapmaya bile gerek duymadan tabancasını koruluğa doğru boşalttı. Düello sona ermişti. Gaganov taş kesilmişti. Mavriki Nikolayeviç ona yaklaşarak birkaç şey söyledi. Ama sanki söylenenleri duymuyordu. Giderken Kirilov şapkasını çıkararak Mavriki Nikolayeviç'i selamladı. Her zaman pek nazik olan Stavrogin ise, ateş ettikten sonra rakibine bakmadı bile. Sert bir hareketle tabancayı Kirilov'a uzattı ve atların bağlandığı yere doğru hızla uzaklaştı. Yüzünde kötü bir ifade vardı, sesi çıkmıyordu. Kirilov da susuyordu. Atlarına bindiler ve dörtnala uzaklaştılar.

III

«Neden susuyorsunuz?» diye bağırdı sabırsızlıkla Kirilov'a. Eve yaklaşmışlardı bile.

«Ne söylememi istiyorsunuz?» diye cevap verdi öteki. Az kalsın şahlanan atından düşüyordu.

Stavrogin kendini tuttu.

«Şu... ahmağı aşağılamak istemiyordum. Ama yine hakaret ettim ona,» dedi alçak sesle.

— Evet, yine aşağıladınız onu, dedi Kirilov iğneleyici bir sesle. Ayrıca, ahmak filan değil.

— Yapabileceğim her şeyi yaptım oysa.

— Hayır.

— Ne yapmak gerekirdi?

— Onu düelloya çağırmamak.

— Bir kere daha mı tokatlatsaydım kendimi?

— Evet.

— Hiçbir şey anlamıyorum artık, dedi öfkeyle Stavrogin. Neden herkes, başkalarından beklemediğini benden bekliyor? Kimsenin katlanmadığına neden ben katlanayım? Kimsenin taşımadığı yükleri neden ben taşıyayım?

— Kendiniz arıyorsunuz sanıyordum bu yükleri.

— Ben mi? Ben mi yük arıyorum?

— Evet.

— Farkettiniz mi bunu?

— Evet.

— Bu kadar farkediliyor demek ki?

— Evet.

Bir süre sessiz durdular. Stavrogin düşünceli, hatta allak bullak olmuş görünüyordu.

«Öldürmek istemediğim için ona doğru ateş etmedim, tek neden bu, emin olun, diye telâşla söze devam etti, sanki kendini temize çıkarmak istiyor gibiydi.»

— Ona hakaret etmemeniz gerekirdi.

— Ne yapılabilirdi?

— Öldürmeliydiniz onu.

— Onu öldürmediğime üzülüyor musunuz?

— Hiçbir şeye üzülmüyorum. Onu gerçekten öldürmek istediğinizi sanmıştım. Ne aradığınızı siz kendiniz de bilmiyorsunuz.

— Bir yük arıyorum, dedi gülerek Stavrogin.

— Kan dökmek istemiyorduysanız, ona öldürme fırsatını neden tanıdınız?

— Düelloya davet etmeseydim, beni düellosuz öldürürdü.

— Size ne bundan, belki de öldürmezdi sizi.

— Belki beni dövmekle yetinirdi, öyle mi?

— Size ne bundan? Yükünüzü taşıyın siz. Başka türlü hakedemezsiniz onu.

— Hakkınıza tüküreyim sizin. Ben hiçbir şey haketmek istemiyorum.

— «Ben istediğinizi sanıyordum,» dedi Kirilov soğuk soğuk gülerek.

Bahçeye girdiler.

«İçeri gelir misiniz?» dedi Stavrogin.

— «Hayır, eve dönüyorum. Hoşçakalm.» Attan indi ve silah kutusunu koltuğunun altına aldı.

«Hiç değilse siz kızmadınız bana umarım, dedi Stavrogin elini uzatarak.»

— Yok canım, dedi Kirilov. Benim yüküm hafif, çünkü benim doğam bu. Sizinki belki biraz ağır, bu da sizin doğanızla ilgili. Bunda çok utanacak birşey yok, biraz utansanız yeter.

— Zayıf bir insan olduğumu biliyorum. Güçlü olma hevesinde de değilim.

— Çok iyi yapıyorsunuz. Güçlü bir insan değilsiniz. Ziyaretime gelin. Çay içeriz.

Nikolay Vsevolodoviç iyice allak bullak olmuş bir halde eve girdi.

IV

Nikolay Vsevolodoviç, Aleksey Egoriç'ten, Varvara Petrovna'nın oğlunun atla dışarı çıkmasından pek memnun olduğunu öğrendi. —Sekiz gün hasta yattıktan sonra ilk dışarı çıkışıydı bu— Kadıncağız arabayı hazırlatmış ve eskiden olduğu gibi biraz hava almak üzere dışarı çıkmıştı. Sekiz gündür dışarının havasının neye benzediğini unutmuştu.

«Yalnız mı, yoksa Darya Pavlovna ile mi çıktı?» diye sordu birden Nikolay Vsevolodoviç. Darya Pavlovna'nın kendisini pek iyi hissetmediği için Varvara Petrovna'ya eşlik etmediğini ve odasında kaldığını öğrenince yüzü karardı.

«Dinle,» dedi Stavrogin, birden kesin bir karar almışçasına. Onu bütün gün izle ve eğer bana gelirse kendisini en azından birkaç gün kabul edemeyeceğimi, bunu senden benim rica ettiğimi, zamanı gelince onu çağıracağını söyle, anladın mı?

— Peki söylerim, dedi Aleksey Egoriç heyecanlı bir sesle ve gözlerini yere eğerek.

— Ama bana geldiğini görürsen söyle bunu ona.

— Merak etmeyin. İstediğiniz gibi olacak her şey. Onunla benim aracılığım sayesinde görüşebildiniz, her zaman bana başvurur o.

— «Biliyorum. Ama sen son anda karış işe.»

Yaşlı uşak henüz çıkmıştı ki, kapı açıldı ve Darya Pavlovna göründü. Bakışları sakindi ama yüzü her zamankinden daha sarıydı.

«Nereden çıktınız?» diye haykırdı Stavrogin.

— Kapının arkasında bekliyordum. Ona söylediklerinizi duydum ve çıktığı zaman bir köşede gizlendim. Farketmedi beni.

— Uzun zamandır ilişkimizi koparmak istiyordum Daşa... bir süre için. Mektubunuza rağmen sizi kabul edemedim dün gece. Kendim bir şey yazmak istiyordum, ama yazmasını bilmiyorum, dedi sinirli ve nerdeyse iğrenmiş bir tavırla.

— Ben de ilişkimizin kesilmesi gerektiği kanısındayım. Varvara Petrovna'nın ciddi kuşkuları var.

— İstediğini düşünsün o.

— Kaygılanmaması gerekiyor. Bu durumda, sonu beklemekten başka yapacağımız şey kalmıyor.

— Bir son olduğundan hâlâ emin misiniz?

— Evet eminim.

— Bu dünyada hiç bir şeyin sonu gelmez.

— Ama burada bir son olacak. O zaman beni çağırın, geleceğim. Şimdi, elveda.

— Nasıl bir son bu peki? diye sordu Nikolay Vsevolodoviç, alaylı bir gülümsemeyle.

— Yaralanmadınız... ve kan dökmediniz ya? diye sorusuna soruyla cevap verdi.

— Budalaca bir olay. Kimseyi öldürmedim, korkmayın. Zaten bütün ayrıntıları öğrenirsiniz. Bugün herkes bundan söz eder. Pek iyi hissetmiyorum kendimi.

— Gidiyorum. Evliliğinizi bugün mü açıklayacaksınız? diye ekledi duraklayarak.

— Hayır, ne bugün, ne de yarın. Yarından sonra... bilmiyorum. Belki hepimiz öleceğiz, çok daha iyi olacak bu. Bırakın beni.

— Ötekini... deliyi yok etmeyeceksiniz ya?

— Delileri mahvetmeyeceğim, ne birini, ne de ötekini. Ama aklı başında olanı mahvedeceğim gailba. O kadar alçak, değersiz biriyim ki Daşa, gerçekten «en sonunda» çağıracağım sizi galiba. Dediğiniz gibi siz de, aklınız başınızda olmasına rağmen koşup geleceksiniz. Niçin kendinizi mahvediyorsunuz?

— Biliyorum, sizinle sonunda yalnız kalacağım... bu anı bekliyorum.

— Peki ya sonunda çağırmazsam sizi. Ya kaçarsam?

— Bunu yapamazsınız. Çağıracaksınız beni.

— Söylediklerinizde nefret seziliyor.

— Siz de biliyorsunuz, yalnızca nefret değil söz konusu olan.

— Ama yine de biraz var demek ki?

— Anlatamadım ne demek istediğimi. Tanrı şahit olsun, hiç bir zaman bana ihtiyacınız olmasın isterdim.

— Aynı şey. Ben de sizi mahvetmek istemem.

— Hiç bir zaman, hiç bir şekilde mahvedemezsiniz beni. Bunu siz benden daha iyi biliyorsunuz, diye karşılık verdi Darya Pavlovna kesin bir tavırla. Sizinle birlikte olmazsam eğer has-

tabakıcı olacağım, hastalara bakacağım ya da köy köy dolaşıp İncil satacağım. Kararımı verdim. Ne evlenebilirim, ne de bu tür evlerde yaşayabilirim ben. Benim istediğim başka şey... Hepsini biliyorsunuz.

— Hayır. Sizin ne istediğinizi hiç bir zaman anlayamadım. Bana öyle geliyor ki, siz benimle bazı hastabakıcıların, hastalardan biriyle ötekilerden biraz daha fazla ilgilenmesi gibi ilgileniyorsunuz. Ya cenazelere meraklı dindar yaşlı kadınların ölülerden birini ötekilerden daha sevimli bulup duygulanması gibi. Niçin tuhaf tuhaf bakıyorsunuz bana öyle?

— Çok mu hastasınız? diye sordu acıyan bir tavırla ve ona özel bir dikkatle bakarak. Tanrım, bir de bu adam bensiz olabileceğini sanıyor!

— Dinleyin Daşa. Hep hayal görüyorum bugünlerde. Dün, köprünün üstünde şeytanın biri, Lebiyadkin ve Marya Timofeyevna'nın boğazlarını keserek benim şu evlilik işini çözmeyi önerdi. Kaparo olarak da üç ruble istedi benden. Ama bütün işin bin beş yüz rubleden aşağıya çıkmayacağını da söyledi. İşte hesap bilen bir şeytan. Muhasebeci mi ne? Ha, ha!

— Bunun bir hayal olduğundan emin misiniz?

— Hayır tabii. Hayal değildi bu. Fedka'ydı o. Zindandan kaçan bir kürek mahkumu, bir haydut. Ama bunu boş verin. Ne yaptım biliyor musunuz? Cüzdanımdaki bütün parayı verdim ona. Şimdi kaparo verdiğimi sanıyor herhalde.

— Ona gece rastladınız ve size böyle bir öneride bulundu demek ki? Tuzaklarına düştüğünüzün farkında değil misiniz?

— Olsun varsın! Ama dilinizin altında bir şey var sizin. Gözlerinizden okuyorum bunu», diye pis pis sırıtarak.

Daşa korktu.

«Ne demek bu? İlgisi yok. En küçük bir kuşku duymuyorum. Susun», diye bağırdı heyecanla. Bu soruyu geri çevirmek istiyor gibiydi.

«Fedka»yla konuşmayacağımdan, dükkanına gitmeyeceğimden emin misiniz?

— Tanrım! Niçin böyle acı çektiriyor bana?» Ellerini kavuşturmuştu.

«Bu aptalca şakamı bağışlayın. Kötü huylarını kaptım onların herhalde. Biliyor musunuz geçen geceden beri müthiş bir gülme isteği var içimde, durmadan, uzun süre gülmek istiyorum. Gülme hastalığına tutuldum sanki... Dikkat! Annem geldi, arabasının sesini duyuyorum.»

Daşa onun elini tuttu.

«Tanrı sizi şeytanınızdan korusun! Çağırın beni, en kısa zamanda beni çağırın.

— Şeytan mı? Bu yalnızca, çirkin, küçük, hastalıklı, nezleli bir şeytan. Başarısız bir şeytan. Ama işte yine düşüncenizi açıklamaya cesaret edemiyorsunuz Daşa!»

Daşa, acı ve sitem dolu bir bakışla ona baktı ve kapıya doğru yürüdü.

«Dinleyin Daşa! diye bağırdı acılı bir gülümsemeyle. Eğer... kısaca... eğer... beni anlıyorsunuz... Fedka'yla konuşsaydım, dükkamna gitseydim ve sonra sizi çağırsaydım. Gelir miydiniz yine?»

Arkasına bakmadan, hiç cevap vermeden, yüzünü elleriyle saklayarak çıkıp gitti genç kız.

«Evet, koşarak gelecek, dükkana gitsem bile gelecek» diye mırıldandı bir an düşündükten sonra. Yüzünde bir nefret ve iğrenme ifadesi belirdi. Bir hastabakıcı! İhtiyaç duyduğum şey belki de bu.»

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HERKES BEKLİYOR

I

Düellonun hikayesi çok çabuk yayıldı ve büyük bir etki yarattı. Herkes Nikolay Vsevolodoviç'ten yana olmak için yarış içindeydi. O zamana kadar düşmanı olan birçok insan şimdi dostu olmuştu. Bu beklenmedik değişiklik, büyük ölçüde, uzun süredir ihtiyatla davranan, fakat şimdi çok akıllı sözlerle olaya yeni ve ilginç bir anlam katan birinin işe karışmasından kaynaklanıyordu. Olay şöyle oldu.

Düellonun ertesi günü bütün sosyete, şehrimiz soylularının önde gelenlerinden birinin evinde toplanmış bulunuyordu: Evin hanımının doğum günü kutlanıyordu. Julya Mihaylovna da oradaydı, daha doğrusu toplantıya başkanlık ediyordu. Birlikte geldiği Lizaveta Nikolayevna'nın büyülü güzelliği ve neşesi orada bulunan kadınlara biraz şüpheli göründü bu sefer. Mavriki Nikolayeviç'le nişanlandığı artık hiç bir kuşkuya meydan vermeyecek biçimde ortadaydı. Kendisinden daha sonra söz edeceğim çok önemli bir kişi olan, emekli bir generalin sorusuna karşılık, nişanlı olduğunu açıkça söyledi Lizaveta Nikolayevna. Bununla birlikte kadınlardan hiç biri inanmak istemedi bu habere. Hepsinin kafasında, İsviçre'de geçip, Julya Mihaylovna'nın da her nasılsa karıştı, esrarlı hikaye ve romanlar iyice yer etmişti. Bu lafların ya da daha doğrusu bu hayallerin bu noktaya kadar getirilebilmesinin ve Julya Mihaylovna'nın da işin içine karıştırılmasının nedenlerini söyleyebilmek çok zor. İçeri girer gir-

mez herkes merak dolu bakışlarla ona döndü. Daha çok yeni olduğundan ve içinde yer aldığı özel koşullar yüzünden düellodan o gece alçak sesle ve ölçülü bir şekilde söz ediliyordu. Ayrıca rsemi makamların tutumunun ne olacağı belli değildi. Bununla birlikte polis o ana kadar her iki tarafı da rahatsız etmemişti. Gaganov'un da sabah, Dukhovo'ya, evine gidebildiği biliniyordu. Tabii herkes, birinin çıkıp, yüksek sesle olaydan söz ederek, genel bir tartışma ortamı açmasını bekliyordu. Orada bulunanların bütün umutları biraz önce adını andığım generaldeydi ve bu umutları boşa çıkmadı.

Kulübümüzün örnek üyelerinden biri olan bu general, pek zengin olmayan bir toprak sahibi ve yaşlı bir çapkındı. görüşlerinin açık seçikliği ve kesinliğiyle tanınırdı. Başkalarının kenar köşe yerlerde, alçaksesle bile konuşmaya cesaret edemediği konuları, özellikle toplum içinde, generalliğinden aldığı güçle yüksek sesle tartışmaktan hoşlanırdı. Aramızdayken üstlendiği tek rol buydu diyebilirim. Kelimeleri uzatarak ağır ağır konuşurdu. Bu alışkanlığı büyük bir ihtimalle, Avrupa'ya giden Ruslardan ya da köylülere özgürlük verilmesinden sonra yoksullaşan eski toprak sahiplerinden kapmıştı. Hatta Stepan Trofimoviç'in gözlemlerine göre, toprak reformu bir mülk sahibine ne kadar dokunmuşsa, o kişi kelimeleri o derece uzatır ve fısıldayarak konuşurdu. Oysa, kendisi de aynı tatlı sesle ve yavaş yavaş konuşuyordu, ama bunun hiç farkında değildi.

General yetkili bir kişi ağzıyla konuştu. Gaganov'un uzaktan akrabasıydı, onunla araları açıktı, hatta davalıydılar. Üstelik kendisi de eskiden iki kere düello etmişti. Hatta bir keresinde bu yüzden rütbesiz asker olarak Kafkasya'ya sürülmüştü. Birisi, «hastalığından sonra» sokağa çıkmaya başlayan Varvara Petrovna'dan söz edecek olmuştu. Değinme Varvara Petrovna'ya bile değil, arabasına koşulmuş, Stavrogin harasından gelen kül renginde dört şahane ata yapılmıştı. General birden, o sabah «genç Stavrogin»i at üstünde gördüğünü söyledi. Herkes birdenbire sustu. General bıyıklarını çiğnedi ve çarın armağanı al-

tın tabakasını parmakları arasında çevirerek konuşmasını sürdürdü.

«Birkaç yıl önce buradan uzakta olduğum için üzgünüm... Carlsbad'daydım o zaman... Hım! Hakkında bu kadar hikaye anlatılan şu genç adam çok ilgimi çekiyor. Deli olduğu doğru mu? Eskiden böyle deniyordu. Şimdi duyduğuma göre, kuzinlerinin yanında hakarete uğrayınca masanın altına girmiş. Dün de Stepan Verkovenski, Stavrogin'in Gaganov'la düello ettiğini söyledi bana. Bir şövalyeye yakışacak bir amaç uğruna, alnının kudurmuş birine hedef olması için. Sırf ondan kurtulabilmek için. Hım! 1820 yıllarında muhafız subaylarının tarzı tıpatıp buydu. Kimlerle görüşüyor burada?»

General bir cevap bekler gibi sustu. Topluluğun sabırsızlığına kapı açmıştı.

«Bundan daha basit ne olabilir? dedi Julya Mihaylovna, bütün bakışların kendisinde toplanmış olmasından rahatsız olarak. Stavrogin'in Gaganov'la düello ederken, öğrencinin hareketine kulak asmamasında şaşacak ne var? Eski kölesiyle dövüşemezdi herhalde!»

Ne büyülü kelimeler! Bu basit düşünce o ana kadar kimsenin aklına gelmemişti. Julya Mihaylovna'nın sözlerinin etkisi olağanüstü oldu. Skandal havası yavaş yavaş dağılıyordu. Bütün dedikodular ikinci planda kaldı. Olay yepyeni bir anlam kazanıyordu. Yeni bir kişilik çıkıyordu ortaya. Herkes onun hakkında şimdiye kadar yanılmıştı. En saygın geleneklerin sağlam bir koruyucusuydu o. Bir öğrenci, yani okumuş ve artık köle olmayan biri ona ağır şekilde hakaret ettiğinde hiç aldırmamıştı bile. Hakaret eden kişi eski kölesiydi çünkü. Ortalık çalkalanmış, çekiştirme ve dedikodu alıp yürümüştü. Tokatlanan adam yerin dibine batırılmıştı. Ama o, olayları hâlâ doğru bir şekilde yorumlayamayan ve yalan yanlış kararlar veren dünyayı horgörmüştü.

«Ya biz, İvan Aleksandroviç, ya zamanımızı gerçek ilke-

lerden söz etmekle geçiren bizler, diye haykırdı yaşlı bir kulüp üyesi, soylu bir heyecanla yanındakine.

«Evet, Piyotr Mihayloviç, evet, diye onayladı öteki. Genç kuşak hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Söz konusu olan genç kuşak değil, İvan Aleksandroviç, diye söz girdi bir üçüncü kişi. Karıştırmayalım. Bu Stavrogin bir yıldız. Benzersiz bir örnek, genç kuşağın temsilcisi filan değil. Olayları bu şekilde ele almak gerekir.

— İşte bize bu çapta bir adam gerekiyor, bizde eksik olan bu.»

Esas olan, «gerçek bir soylu» olduğu anlaşılan bu «yeni adam»ın aynı zamanda çevrenin en zengin kişilerinden biri olarak, kamu işlerinde de önemli bir rol oynayabilme ihtimaliydi. Daha önce, toprak sahiplerimizin düşünce tarzlarını yansıtma fırsatını bulmuş olduğumu sanıyorum.

Ortalık gitgide kızışıyordu.

«Yalnız öğrencinin hakaretine kulak asmamakla kalmadı, ellerini arkasına bağladı. Bu harekete de dikkat edin, dedi birisi.

— Onu şu yeni mahkemelerin önüne de sürüklemedi, diye ekledi bir başkası.

— Yeni mahkemeler, soylu doğmuş birinin onurunu zedeleme suçundan, bu öğrenciyi on beş ruble ödemeye mahkum edebilirdi oysa, hi, hi! diye söze karıştı bir üçüncüsü.

— Yeni mahkemelerin sırrını açıklayacağım size, diye bağırdı öfkeli bir ses. Hırsızlık ya da dolandırıcılıktan suçüstü yakalanmak üzereyseniz, daha vakit varken yapılacak en iyi iş, hemen eve gidip annenizi öldürmenizdir. Derhal temize çıkarılırsınız, kadın seyirciler de size mendillerini sallarlar. İşte hakikat bu.

— Evet, tamamen doğru.»

Konuşmalar sürüp gidiyordu. Nikolay Vsevolodoviç'in Kont K. ile olan ilişkisi hatırlandı. Kont K.'nın son reformlara düşmanlığı ve bağımsız fikirleri biliniyordu. Son günlerde biraz azalmasına rağmen, devlet içindeki etkinliği de biliniyordu. Son-

ra birden, bunu doğrulayan hiç bir kanıt olmamasına rağmen, güvenilir kaynaklara dayanılarak, Nikolay Vsevolodoviç'in kontun kızlarından biriyle nişanlı olduğu ortaya atıldı. İsviçre'de Lizaveta Nikolayevna ile Stavrogin arasında geçmiş olabilecek olaylardan ise kimse söz etmez oldu. Kadınlar bile. Bu arada şunu da belirteyim: Drozdov'lar o günc kadar ihmal ettikleri ziyaretlerini de tamamlamışlardı. Kadınlar, Lizateva Nikolayevna'nın sıradan bir genç kız olduğu, yalnız sinirlcri zayıf biriymiş gibi davrandığı düşüncesinde birleştiler. Nikolay Vsevolodoviç'in geldiği gün geçirdiği baygınlığın nedeni, söylendiğine göre, öğrencinin saygısız davranışıymış. Hatta, önceleri fantastik, esrarlı bir havaya sokulan olayların sıradan yanları öne çıkarılıyordu şimdi. Topal kız bütünüyle unutulmuştu. Hatta ondan sıkılarak söz edildiği bile oluyordu. «Yüz tane topal olsa ne olur! Hangimiz genç olmadık ki!» Nikolay Vsevolodoviç'in annesine karşı saygılı davranışı üzerinde duruluyordu. Onun her türlü erdeme sahip biri olduğunu söylemek için büyük çaba gösteriliyordu. Alman üniversitelerinde geçirdiği dört yıl içinde edindiği geniş bilgiden övgüyle söz ediliyordu. Gaganov'un davranışının ise, bağışlanmaz olduğu onaylanmıştı. Buna karşılık, Julya Mihaylovna'nın derin bir anlayışa sahip olduğu kesinlikle kabul edildi.

Sonunda Nikolay Vsevolodoviç ortaya çıkınca, kendisi içten bir ciddiyet, merak ve sabırsızlık dolu bakışlarla karşılandı. Hemen hiç konuşmuyordu. Uzun nutuklar çekse kimse bu kadar memnun olmazdı. Kısacası her şey yakışıyordu ona: Pek gözdeydi. Taşra sosyetesine bir kere girildi mi, kenarda kalmak ve durumun getridiği yükümlülüklerden kaçınmak imkânısızdır artık. Nikolay Vsevolodoviç de bunları harfi harfine yerine getirmeye özen gösteriyordu. Neşeli değildi. «Çok acı çekti, sıradan bir adam değil o, düşünceli biri olması için yeterince neden var.» Dört yıl önce insanları rahatsız eden gururu ve kibirli tutumu şimdi saygı ve hayranlık uyandırıyordu.

Varvara Petrovna herkesten daha keyifliydi. Lizaveta Ni-

kolayevna ile tasarılarının suya düşmesinin kendisini pek üzdüğünü söyleyemem. Her neyse, kendini teselli gücünü gururunda buldu. Tuhaf olan, günler geçtikçe, Nikolay'ın kontun kızlarından birini seçtiğine kesinlikle inanmasıydı. En tuhafı da, bu inancın temelinde yalnızca şehirde dolaşan dedikoduların bulunmasıydı. Bu konuda oğluyla konuşmak istiyor ama cesaret edemiyordu. Bununla birlikte, iki ya da üç sefer, kendini tutamayarak, annesine karşı eskisi açık sözlü davranmadığı için serzenişte bulundu. Nikolay Vsevolodoviç gülümsüyor ama hiç konuşmuyordu. Bu da söylentileri onayladığı anlamına çekiliyordu. Varvara Petrovna her şeye rağmen topal kızı bir türlü unutamıyordu. Anısı bir taş gibi yüreğine yerleşmişti. Oğlunun Kont K.'nın kızlarından biriyle nişanlanmış olduğuna kesinlikle inanmış olmasına rağmen, topal kız olayı tuhaf önsezilerle kendisini rahatsız eden gerçek bir kabustu... Ama bundan ileride yeniden söz edeceğiz. Tabii Varvara Petrovna yeniden sosyetenin aranan ve saygı gösterilen kişisi oldu. Ama evinden seyrek çıktığı için, o bundan pek yararlanmıyordu.

Bununla birlikte, Julya Mihaylovna'ya gösterişli bir ziyaret yaptı. Tabii, Julya Mihaylovna'nın doğum günü toplantısında söylemiş olduğu anlamlı sözlere onun kadar duyarlılık gösteren kimse çıkmadı. Bu sözler onu yüreğinde taşıdığı büyük bir yükten kurtarmış ve o uğursuz pazardan beri canını sıkan kuşkuları bir ölçüde dağıtmıştı.

«Bu kadını anlamıyordum», dedi açık açık. Her zamanki teklifsizliğiyle Julya Mihaylovna'ya, kendisine *teşekkür etmek* için geldiğini söyledi. Valinin karısı bundan çok memnun oldu, ama soylu ve yansız tutumunu korudu. Kendisinin çok önemli biri olduğuna iyice inanmaya başlamıştı. Hatta bunu biraz da abartıyordu. Söz gelimi, konuşma sırasında, Stepan Trofimoviç'in bilimsel çalışmalarından söz edildiğini hiç işitmediğini söyledi.

«Genç Verkovenski»yi evime kabul ediyor ve ona iyi davranıyorum. Biraz şaşkın, ama henüz çok genç. Ancak oldukça

iyi eğitilmiş biri. Modası geçmiş bir eleştirmenden çok farklı ne de olsa.»

Varvara Petrovna, hemen Stepan Trofimoviç'in hiç bir zaman eleştirmenlik yapmadığını ve hep onun evinde yaşamış olduğunu belirtti. Çalışma hayatının başında yer alan, «herkesin bildiği» olaylar sonucu ün kazandığını, son zamanlarda da İspanya tarihi üstünde yaptığı çalışmalarla tanındığını ekledi. Şimdi de Alman üniversiteleri üzerine bir eser ve Dresden madonnası üzerine bir incelemenin hazırlıklarım yaptığını sanıyordu. Kısacası, Varvara Petrovna dostunu Julya Mihaylovna'nın ellerine teslim etmedi.

«Dresden madonnası üzerine mi? Sistina madonnası olmasın? Azizim Varvara Petrovna, ben bu tablonun önünde iki saat durdum ve büyük bir hayal kırıklığına uğradım. Hiç bir şey anlamadım ve buna şaştım. Karmazinov da bu resmi anlamanın güç olduğunu söylüyor. Bugün kimse olağanüstü bir şey bulmuyor bu resimde, ne Ruslar, ne de İngilizler. Eskiler, yaşlılar şişirmişler.

— Yeni bir moda var yani?

— Bana sorarsanız, gençlere öyle yukardan bakmamalıyız. Her yerde bunların komünist olduğu söyleniyor. Bana kalırsa onları kazanmalı ve kendilerine karşı korumalıyız. Yayınlanan her şeyi izliyorum şimdi, dergileri, komünizm üzerine eserleri, doğa bilimleri konusunda yazılanları. Bütün yenilikleri izliyorum, çünkü insan çağını tanımalı, çevresinde ne olup bittiğini bilmeli. İnsan bütün hayatını hayalgücüne kapanarak geçiremez ya. Sonuç olarak, gençleri kendimize çekmeli, onların uçuruma yuvarlanmasına engel olmalıyız. Benim davranış kurallarım bunlar. İnanın bana Varvara Petrovna, yalnız biz, toplumun en üst kesiminden olanlar, uyarıcı davranışlarımız ve olumlu etkilemelerimizle, onları eskilerin hoşgörüsüzlükle ittiği uçurumun kenarından kurtarabiliriz. Stepan Trofimoviç konusunda söylediklerinizi çok memnun etti beni. Aklıma bir fikir getirdiniz. Edebiyat günümüz için yararlı olabilir o bize. İlimizin yoksul mü-

rebbiyeleri yararına bir bayram, bir eğlence düzenliyorum, biliyorsunuz. Altısı bizim şehirden. Şimdi Rusya'ya dağılmış durumdalar. Aralarında iki telgraf memuru ve iki üniversite öğrencisi de var. Başkaları da üniversiteye girmek istiyor ama imkanları el vermiyor. Rus kadınlarının korkunç bir kaderi var, Varvara Petrovna. Şimdi gündemdeki sorunları yüksek öğrenim, İmparatorluk Konseyi de bu konuyu ele aldı. Şu ilginç ülkemizde, her şey yapılabilir. Ama tekrar ediyorum, toplum bu güzel eseri, ancak gençliğe iyilik ve sevgiyle davranarak doğru yola sokabilecektir. Ne yazık ki, seçkin insanlar pek fazla değil! Bu tür insanlar var kuşkusuz, ama oraya buraya dağılmış durumdalar. Birleşirsek güçleniriz. Kısacası, önce bir edebiyat sohbeti yapılacak, arkasından hafif bir yemek, bir ara gelecek ve sonunda akşam bir balo verilecek. Baloyu canlı tablolarla başlatmayı düşünüyorduk, ancak masraf çok olacağı için seyircilere bellibaşlı edebi akımları temsil eden maskeli birkaç gösteri sunulacak. Bu şaka bana çok yardımı dokunan Karmazinov'un fikri. Biliyorsunuz, o gün bize, henüz hiç kimsenin bilmediği son eserini okuyacak. Bu sayfalarla okurlarına veda ediyor. «*Mersi*» adını verdiği nefis bir eser. Başlık Fransızca, bunun daha ince, daha hoş olduğunu söylüyor. Ben de aynı kanıdayım. Bunu ona öneren benim zaten. Sanırım Stepan Trofimoviç de bize bir şeyler okuyabilir, çok uzun olmayan bir şey... ve çok bilimsel olmayan tabii. Sanırım Stepan Trofimoviç size uğrayacak ve programı iletecek. Ya da izin verin ben getireyim.

— Siz de yardım listenize katılmama izin verin. Önerinizi Stepan Trofimoviç'e ileteceğim ve kabul etmesi için ısrar edeceğim.»

Varvara Petrovna, Julya Mihaylovna'dan pek etkilenmiş olarak eve döndü. Bundan böyle bütün gücüyle destekleyecekti onu. Ama aynı zamanda Stepan Trofimoviç'e duyduğu kızgınlık da arttı. O zavallının ise hiç bir şeyden haberi yoktu.

«Onu gerçekten çok sevdim, bu kadın hakkında nasıl bu kadar yanıldım bir türlü anlayamıyorum, dedi Varvara Petrovna

o akşam kendisini ziyarete eden Nikolay Vsevolodoviç ve Piyotr Stepanoviç'e.

— Ama yine de ihtiyarla barışınanız gerek, dedi Piyotr Stepanoviç. İyice umutsuz. Ona gerçekten sert davranıyorsunuz. Dün arabanıza rastlamış ve selam vermiş, siz arkanızı dönmüşsünüz. Ona biraz destek olmalıyız. Bazı niyetlerim var onun hakkında, bize hâlâ yararlı olabilir.

— Bir şeyler okuyacağına eminim.

— Yalnızca bu değil söz konusu olan. Bugün uğramak istiyorum ona. Tarafınızdan bir şey söylememi istiyor musunuz?

— İsterseniz. Bu işi nasıl ayarlayacağınızı pek bilmiyorum zaten, dedi bir an duralayarak. Onunla karşı karşıya konuşmak niyetindeydim, bir randevu alacaktım...» Yüzü kızardı.

«Randevu mu? Değmez canım. Ben mesajınızı iletirim kendisine yeter.

— Peki. Ama ona görüşme gün ve saatini bildireceğimi söyleyin. Unutmayın.»

Piyotr Stepanoviç, dudaklarında alaycı bir gülümsemeyle çıktı. Hatırladığım kadarıyla o günlerde pek sinirliydi ve herkesle atışıyordu. En ilginci de hep bağışlanmasıydı. Ayrı bir davranış biçimini hak ettiği kabul edilmişti bir kere. Nikolay Vsevolodoviç'in düellosunun onu pek kızdırdığını belirtmeliyim. Olay onu hazırlıksız yakalamıştı, öğrendiği zaman öfkeden morardı. Özsaygısı yaralanmıştı bu olayla. Haberi, bütün şehir öğrendikten sonra almıştı.

«Düello etmeye hakkınız yoktu», diye mırıldandı Stavrogin'e beş gün sonra, ona kulüpte rastladığında. Piyotr Stepanoviç'in her gün Varvara Petrovna'yı görmeye gelmesine rağmen, düellodan sonra hiç görüşmemişlerdi.

Nikolay Vsevolodoviç, kendisinden ne istediğini anlamamış gibi, ona konuşmadan ve dalgın bir tavırla baktı ve yanında durmadan geçti. Büfeye gitmek üzere büyük salondan geçiyordu.

«Şatov'a da gitmişsiniz... Marya Timopefeyevna ile evliliğinizi açıklayacakmışsınız» diye ekledi. Piyotr Stepanoviç peşinden koşarak, dalgınlıkla omuzundan yakaladı onu.

Nikolay Vsevolodoviç ani bir hareketle omuzunu kurtardı ve ona tehdit edici bir yüzle baktı. Piyotr Stepanoviç ona baktı. Soluk bir gülümseme belirdi dudaklarında. Her şey çok kısa bir süre içinde olup bitmişti. Nikolay Vsevolodoviç uzaklaştı.

II

Piyotr Stepanoviç, Varvara Petrovna'dan çıkınca doğru babasının evine gitti. Öfkesini boşaltmak ve benim bilmediğim bir hakaretin intikamını almak için acele ediyordu. Geçen hafta perşembe günü yaptıkları son görüşmenin ardından Stepan Trofimoviç oğlunu kapı dışarı etmiş, ve bastonuyla da tehdit etmişti. Tartışmayı başlatan da zaten kendisiydi. Bu olayı saklamıştı benden. Ama Piyotr Stepanoviç, dudaklarından eksik olmayan gülümsemesi, meraklı bakışlarıyla koşarak içeri girince Stepan Trofimoviç bana işaret ederek odadan çıkmamamı istedi. İlişkilerini böylece anlamış oldum, çünkü bu defa bütün konuşma süresince kaldım orada.

Stepan Trofimoviç divana uzanmıştı. Geçen perşembeden bu yana zayıflamış ve sararmıştı. Piyotr Stepanoviç hemen yanına sokuldu ve patavatsız bir tavırla bacaklarını onun bacaklarının altına soktu. Böylece evlat saygısının izin verdiği ölçüden çok daha fazla bir yer işgal etti divanda. Stepan Trofimoviç, hiç konuşmadan toparlandı.

Masanın üstünde açık bir kitap duruyordu. Çernişevski'nin *Ne Yapmalı?* adlı romanıydı bu. Ne yazık ki dostumun tuhaf görünebilecek zayıflığını açıklamak zorundaydım. Yalnızlığından sıyrılma ve son bir savaş verme fikri giderek güçleniyordu hayalinde. Bu romanı «yaygaracılarla» arasında çıkması kaçınılmaz tartışmaya hazırlanmak için *incelediğini* anladım. Silah-

larını ve kendi öğretilerine göre gerekçelerini öğrenecek, *onun* gözleri önünde gösterişli bir şekilde çürütecekti fikirlerini. Ama ne işkenceydi bu kitabı okumak! Çoğu zaman umutsuzluğa kapılarak kitabı yere fırlatıyor ve kendini kaybederek odada bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyordu.

«Yazarın temel fikrinin doğru olduğunu kabul ediyorum, diyordu bana zayıf bir sesle. Ama böyle olması daha da korkunç. Bu bizim fikrimiz, tamı tamına bizim fikrimiz. Tohumunu biz attık, evet, biz geliştirdik onu. Zaten bizden sonra yeni olan ne söyleyebilirlerdi ki? Fakat, Tanrım, nasıl çarpıtıp kırpmışlar, nasıl söylemişler! diyordu parmağıyla kitaba vurarak. Ulaşmak istediğimiz hedefler bunlar mıydı? Bizim esas, ilk düşüncemizi artık kim tanıyabilir?

— Kendini mi eğitiyorsun? diye kıkırdadı Piyotr Stepanoviç, masanın üstünden aldığı kitabın başlığını okuyarak. Tam zamanı. İstersen daha iyilerini de getireyim sana.»

Stepan Trofimoviç ağırbaşlı sessizliğini sürdürüyordu. Ben divanda oturuyordum.

Piyotr Stepanoviç birkaç kelimeyle geliş nedenini açıkladı. Tabii Stepan Trofimoviç hayretler içinde kaldı. Öfkeyle karışık bir endişe içinde dinliyordu oğlunu.

«Demek bu Julya Mihaylovna, gidip evinde bir şeyler okumamı bekliyor.

— Gerçekten sana ihtiyaç duyulduğu filan yok. Yalnızca sana hoş görünmek ve Varvara Petrovna'yı pohpohlamak için. Reddetmeye cesaret edemeyeceğin son derece açık. Üstelik orada olmak için can attığına eminim, diye ekledi alaycı bir gülümsemeyle. Siz yaşlılar onurunuza pek düşkünsünüz. Ama dikkat, okuyacağın şeyin çok sıkıcı olmaması gerekir. Ne yazıyorsun şimdi? İspanya tarihini mi? O gün okuyacağın yazıyı üç gün önceden bana ver, bir göz atayım. Hepimizi uyutabilirsin yoksa.»

Bu aşağılayıcı sözlerin gün gibi ortada olan kabalığı ve Piyotr Stepanoviç'in telaşının önceden tasarlanmış olduğu bes-

belliydi. Konuşma tarzına bakılırsa, Stepan Trofimoviç'e daha nazik bir şekilde hitap etmenin imkansız olduğu sanılırdı. Bununla birlikte, dostum aşağılamaları duymazlıktan gelmede direniyordu. Ama duyduğu haberler alt üst etmişti onu.

«Bunları *sizin* ağzınızdan bana söyleten *o* mu? diye sordu sapsarı kesilerek.

— Şöyle... Karşılıklı konuşmak için bir randevu saptamak istiyor. Duygusal oyunlarınızın son kalıntısı bu. Onunla yirmi yıl cilveleştin, onu en gülünç davranış biçimlerine alıştırdın. Ama kaygılanma, bunlar bitti artık. Zaten kendisi de, her şeyi «berrak bir şekilde görmeye» başladığını söyleyip duruyor. Ben de dostluğunuzun, birbirinizin önüne pisliklerinizi dökmekten ibaret olduğunu söyledim açıkça. Bir sürü şey anlattı bana. Bütün bu zaman içinde onun yanında tam bir uşak rolü oynadın. Senin adına kızarıyorum.

— Uşak rolü mü oynadım? diye haykırdı Stepan Trofimoviç kendini tutamayarak.

— Daha da beter. Bir asalak oldun, gönüllü bir uşak. Çalışmayı sevmeyen, tembel insanlarız, ama paraya düşkünüz. O da farkında artık bunun. Ama senin hakkında söyledikleri korkunç. İhtiyar, en çok ona yazdığın mektuplara gülüyorum. Utanç verici, iğrenç. Siz iyice bozulmuşsunuz! Sadakada, onu kabul edenin ahlakını bozan bir şey vardır: sen bunun açık bir örneğisin.

— Mektuplarımı gösterdi sana demek!

— Hepsini. Tabii okumaya imkan yoktu bütün bunları. Amma kağıt doldurmuşsun! İki bini aşkın mektup var sanırım... Bir ara seninle evlenmeye hazır olduğunu biliyor musun? Bu güzel fırsatı aptalca kaçırmışsın. Kendimi senin yerine koyarak konuşuyorum tabii. Her neyse, «başkasının günahlarını» örtmek için, para için, bir soytarı gibi herkesin alayları ortasında evlenmeyi kabul etmekten daha iyi ne olabilirdi.

— Para için mi! Bunu söyleyen o mu? diye acıyla haykırdı Stepan Trofimoviç.

— Tabii! Ne çırpınıp duruyorsun? Seni savundum. Kendini temize çıkarmak için yararlanabileceğin tek yol bu. O da, herkes gibi senin de paraya ihtiyacın olduğunu ve bu açıdan herhalde haklı olduğunu anladı. Ona, ilişkinizden ikinizin de yararlı çıktığını matematik olarak kanıtladım. O bir kapitalistti, sen de duygulu bir soytarı. Zaten para konusunda sana kırılmış değil, oysa bir inek gibi sağıp durmuşsun onu. Onu kızdıran şey, yirmi yıl boyunca sana güvenmek, bir anlamda onu yalan söylemeye zorlayan senin güzel duygularına kapılmış olmak. Kendi yalanlarını kabul etmeye hiç bir zaman yanaşmayacaktır, ama seninkileri iki katı pahasına ödetecektir. Bir gün ödemek zorunda kalacağını nasıl göremedin anlamıyorum. Her şeye rağmen, sağ duyu sahibi bir insandın. Dün ona, seni bir düşkünler yurduna yerleştirmesini söyledim. Meraklanma, iyi bir yurda. Senin için küçültücü olacak bir şey yok bunda. Sanırım yapacak bunu. Bana üç hafta önce, X'e yolladığın son mektubu hatırlıyor musun?

— Bunu göstermiş olamazsın ona! diye bağırdı Stepan Trofimoviç dehşet içinde.

— Hem de nasıl! Anında! Seni sömürdüğünü, yeteneklerini kıskandığını o mektupta anlatıyordun. Sonra da «başkalarının günahları»ndan söz ediyordun. Tanrım, ne onurluymuşsun! Ne kadar güldüm! Genellikle can sıkıcı, korkunç bir üslubun vardır. Çoğu zaman okumazdım bile onları. Bir tanesi hâlâ bir yerlerde duruyor. Açmadım bile, istersen yarın gönderebilirim sana. Ama şu sonuncudan sonra, merdiveni çekmekten başka yapacak bir şey yok. Ne kadar güldüm! Tanrım, ne kadar güldüm!

— Canavar! diye köpürdü Stepan Trofimoviç.

— Seninle konuşmak imkansız. Geçen perşembe günü yaptığın gibi yine sinirleniyorsun hemen.»

Stepan Trofimoviç tehdit eden bir tavırla yerinden doğruldu.

«Benimle nasıl böyle konuşabiliyorsun?

— Nasıl mı? Açık ve basit bir şekilde konuşuyorum.

— Sen benim oğlum musun, değil misin? Canavar!

— Bunu senin daha iyi bilmen gerekir. Tabii, babalar bu konuda bazı hayallere kapılmaya yatkındır hep...

— Sus! Sus! diye sözünü kesti Stepan Trofimoviç titreyerek.

— Geçen sefer, beni dövmeye kalkıştığın zamanki gibi bağırıp hakaret ediyorsun bana. Ama bütün gece bavulum karıştırıldıktan sonra belgeyi buldum. Ama sakin ol, kesin bir şey yok. Annemin şu küçük Polonyalıya gönderdiği bir pusula. Ama tarzına bakılırsa...

— Bir kelime daha söylersen tokatlarım seni.

— Ne biçim adam! dedi Piyotr Stepanoviç birden bana dönerek. Geçen perşembeden beri böyle devam edip gidiyor. Bugün burada olduğunuz ve hakemlik yapabileceğiniz için çok memnunum. Her şeyden önce bir şeye dikkatinizi çekerim: Annemden bu şekilde söz ettiğim için eleştiriyor beni, ama beni buna iten kendisi değil mi? Daha henüz çocukken, Petersburg'ta, gecede iki defa uyandırıp, göğsüme kapanarak yaşlı bir kadın gibi ağlayan o değil miydi? O zamanlar neler anlatırdı bilir misiniz? Annem hakkında aynı iğneleyici hikayeleri. Ondan öğrendim hepsini.

— Benim sözlerim bambaşka, yüce bir anlam taşıyordu! Anlamadın sen. Hiç bir şey anlamamışsın, hiç bir şey!

— Oysa, bunlar senin ağzında daha da iğrenç oluyorlardı, kabul et! Görüyorsun, sonuçta bana göre hava hoş. Ben senin açından bakıyorum. Benim açımdan kaygılanma: Annemi ayıplamıyorum. Sen benim babam olsan ne olur, olmasan ne olur? Berlin'de aranızda geçenlerden ben sorumlu değilim. Ayrıca, aklı başında davranabilecek durumda mıydınız? Ne kadar gülünç olduğunuzu anlamıyor musun? Sonunda senin ya da Polonyalının oğlu olmuşum, senin için ne farkeder? Bakın, diye ekledi yeniden bana dönerek, beş kuruş harcamadı hayatında benim için. Beni on altı yaşımdayken gördü ilk defa, sonra da burada soyup soğana çevirdi. Şimdi de gelmiş bütün hayatı

boyunca benim yüzümden acı çektiğini söyleyip, soytarılık ediyor. Ben Varvara Petrovna değilim, bana bu komediyi oynamana gerek yok!»

Yerinden kalktı, şapkasını aldı.

«Lanet olsun sana! diye haykırdı Stepan Trofimoviç elini oğluna doğru uzatarak, bir ölü gibi sapsarı kesilmiş olarak.

— Nasıl olur da böyle saçma şeyler söyleyebilirsin! dedi Piyotr Stepanoviç şaşırarak. Hadi elveda ihtiyar. Bir daha gelmeyeceğim. Yazını bana göndermeyi unutma. Fazla saçmalık olmasın, mümkünse. Olur mu? Olgular, olgular ve olgular, bir de özellikle kısa kes. Elveda.

III

Piyotr Stepanoviç'in babasına böyle davranmakta kendine göre nedenleri vardı. Bana kalırsa, ihtiyarı umutsuzluğa düşürerek, onu bir rezalete bulaştırmak istiyordu. Bunun da ileriye yönelik bazı tasarılarla ilgili, daha sonra üzerinde duracağım nedenleri vardı. Genç adamın kafasında, o sıralarda, hepsi de birbirinden fantastik bir dizi tasarı dolanıyordu. Kurbanlar arasında Stepan Trofimoviç'ten başkaları da vardı. Ancak bunlardan biri üzerinde özellikle duruyordu: Bay von Lembke'nin ta kendisiydi bu.

Andrey Antonoviç von Lembke, Rusya'daki temsilcilerinin sayısı yüz binleri bulan, (doğa tarafından) imtiyazlı kılınan bir ırka dahildi. Bunlar, belki de farkında bile olmadan çok iyi örgütlenmiş bir birlik oluştururlar. Bu birlik yapay olarak yaratılmış değildir. Kendiliğinden, doğal olarak gelişmiştir ve bir sözleşmeye dayanılarak değil, ahlaki sorumluluklar üzerine kurulmuştur. Amaç, bu ırkın mensuplarına her zaman, her yerde ve her koşulda destek olmak ve yardım etmektir. Andrey Antonoviç öğrenimini, yalnız zengin ve etkili ailelerin çocuklarının devam ettiği şu yüksek okullardan birinde yapma onuruna eriş-

mişti. Bu kuruluşların öğrencileri, öğrenimlerini tamamlar tamamlamaz, Devlet dairelerindeki önemli görevlere atanırlar. Andrey Antonoviç'in amcalarından biri istihkam yarbayı, öteki de fırıncıydı. Ancak bu soylular okuluna girme başarısını elde ettikten sonra, kendi ırkından birçok kişiyle tanışma olanağı buldu. Neşeli bir insandı, arkadaşları çok seviyordu onu. Ama oldukça kötü bir öğrenciydi. Üst sınıflardaki öğrencilerin çoğu, özellikle Ruslar, sanki bunların çözümü için kendileri bekleniyormuş gibi, günün önemli sorunlarını tartışırken, von Lembke günlerini birtakım masum öğrenci şakalarıyla geçiriyordu. Tatsız şakaları herkesi güldürüyordu. Onun da istediği buydu. Sınıfta öğretmen kendisine bir soru sorduğu zaman, öyle kaba bir şekilde sümkürürdü ki, öğretmen dahil herkes kırılırdı gülmekten. Bazı zaman yatakhanede açık saçık taklitler yapar, arkadaşlarını pek keyiflendirirdi. Kimi zaman da, Fra Diavolo'nun açılış müziğini burnundan çıkardığı seslerle tekrarlardı. Nedendir bilinmez pek şakacı bir tavır olarak gördüğü kendini koyvermişliğiyle de dikkati çekiyordu. Okuldaki son yılında Rusça şiirler yazmaya koyuldu. Soydaşlarının çoğu gibi o da ana dilini pek az biliyordu. Şiir merakı, onun, talihsiz bir Rus generalinin oğlu olan bir arkadaşıyla yakınlık kurmasını sağladı. Bu karamsar ve küskün çocuk, arkadaşları arasında, edebiyatımızın gelecekteki parlak isimlerinden biri olarak görülüyordu. Andrey Antonoviç onun koruması altına girdi. Ancak, üç yıl sonra, edebiyat uğruna yöneticilik mesleğini terkeden, dolayısıyla yazlık bir elbise içinde soğuktan titreyen ve yırtık pabuçlarla dolaşan bu karamsar genç adam, bir sonbahar günü Aniçkov köprüsü üzerinde eski arkadaşına, okuldaki adıyla «Lembka»ya rastladı. Önce onu tanımadı, sonra şaşırarak durdu. Çok iyi giyinmiş, kızıla çalan sarı favorileri özenle kesilmiş, kelebek gözlüklü genç bir adam duruyordu önünde. Ayakkabıları boyalı, eldivenleri yeniydi. Modaya uygun bol bir palto vardı sırtında. Koltuğunun altında bir çanta taşıyordu. Lembke çok yakınlık gösterdi, adresini verdi, bir akşam beklediğini söy-

ledi. Adı da eskisi gibi kısaca «Lembke» değil, von Lembke'ydi artık. Eski arkadaşı yine de ziyaretine geldi, belki de öfkelenerek yalnızca onunla alay etmek için. Pek gösterişli olmayan, fakat kırmızı halıyla örtülü merdivenin başlangıcında bir kapıcı kendisine ne aradığını sordu. Cevabını aldıktan sonra bir çıngırakla üst kata haber verdi. Görkemli bir daireye gireceğini uman ziyaretçi karanlık ve bakımsız, küçük bir odada «Lembke»sini buldu. Oda koyu yeşil bir perdeyle ikiye bölünmüştü; eşyalar güzel, fakat çok eskiydi. Dar ve yüksek pencereler koyu yeşil renkte perdelerle örtülmüştü. Von Lembke kendisini himayesi altına almış olan uzak akrabalarından bir generalin evinde oturuyordu. Ziyaretçisine yakınlık gösterdi ama ağırbaşlı tavrını korudu. Çeşitli konular arasında edebiyattan da söz etti, ama can alıcı hiç bir soruna değinmedi. Beyaz kravatlı bir uşak açık bir çay yanında kuru bisküiler getirdi. Konuk genç sınıf arkadaşının canını sıkmak istermişçesine maden suyu istedi. Su biraz gecikerek geldi, Lembke uşağı ikinci bir defa çağırmış olmaktan sıkılmış görünüyordu. Yine de konuğuna yemeğe kalmasını teklif etti, ama o, öneriyi geri çevirip, kalkınca, memnun olduğunu gizlemedi.

O sarada Andrey Antonoviç generalin beşinci kızına aşıktı ve kızın da ona aşık olduğunu sanıyordu. Ancak bir süre sonra, Amalia yaşlı generalin eski bir arkadaşı olan bir Alman sanayiciyle evlendi. Von Lembke buna pek üzülmedi ve oyuncak bir tiyatro yapmaya koyuldu. Perde kalkıyor, oyuncular sahneye çıkıp rol yapıyorlar, localarda seyirciler bulunuyordu. Bir mekanizma aracılığıyla harekete geçen orkestradaki müzisyenler yaylarını kemanlarına sürtüyor, orkestra şefi de sopasıyla tempo tutuyordu. Bu arada parterde oturan subaylar ve yakışıklı gençler alkış tutuyordu. Her şey, en ince ayrıntısına kadar, bu işe altı ayını veren von Lembke'nin eseriydi. Bittiğinde, general dostlar arasında özel bir gece düzenledi. Beş kızı, yeni evlenen kızın kocası, kocaları ve babaları eşliğinde birçok genç kadın ve kız tiyatroyu dikkatle incelediler ve hayran kaldılar. Daha sonra

dans edildi. Lembke pek memnun oldu ve çabucak avuttu kendini.

Yıllar ilerliyor ve von Lembke mesleğinde yükseliyordu. Hep Alman asıllı yöneticilerin yanında, önemli görevler alıyordu. Böylece o yaşta başka birinin kolayca gelemeyeceği oldukça yüksek bir yere geldi. Uzun süredir evlenmek istiyor ve uygun bir fırsat kolluyordu. Üstlerinden habersiz, bir dergiye, hiç bir zaman yayınlanmayan bir hikaye gönderdi. Buna karşılık yine kartondan kesip yapıştırarak bir tren istasyonu inşa etti ve çok başarılı oldu. Yolcular istasyon peronuna valizleri ve çantalarıyla çıkıyor, çocukları ve köpekleriyle birlikte, çevresinde kondüktör ve hamalların koşuştuğu vagonlara biniyorlardı. Sonra bir işaret veriliyor ve tren yola koyuluyordu. Bu esere tam bir yılını verdi. Fakat evlenmesi gerekiyordu. Çevresi oldukça genişti, daha çok yurttaşlarıyla görüşüyordu, ama tabii Rusların bulunduğu çevrelerle de ilişkisini sürdürüyordu. Sonunda, otuz dokuz yaşına girerken bir mirasa kondu. Fırıncı amcası ona vasiyetnameyle on üç bin ruble bırakmıştı. Bundan sonra artık kendisini fazla yormayacak iyi bir görevden başka bir şey istemezdi. Önemli mevkiine rağmen, von Lembke alçakgönüllü bir insandı. Kendisine küçük yan gelirler sağlayacak bağımsız bir görevle rahatlıkla yetinebilirdi geri kalan günlerinde. Fakat evlenmeyi kurduğu Minna ya da Ernestine yerine, karşısına Julya Mihaylovna çıktı. Meslek hayatı aniden yeni bir yola girdi. Alçakgönüllü ve dakik von Lembke, kendisinin hırslı olma hakkı olduğunu anladı.

Julya Mihaylovna'nın eski sisteme göre iki yüz canlık bir mülkü vardı, ayrıca Andrey Antonoviç'e güçlü ilişkiler kazandırıyordu. Öte yandan, Lembke yakışıklı bir adamken, o kırkını aşmıştı. İşin tuhafı, Lembke nişanlılık konumunun bilincine vardıkça Julya Mihaylovna'ya daha çok tutuluyordu. Hatta düğün sabahı yazdığı bir şiiri gönderdi ona. Bütün bunlar, özellikle şiir Julya Mihaylovna'nın çok hoşuna gidiyordu. Kırk yaşında olmak kolay değil! Evlendikten kısa bir süre sonra

Lembke'ye nişan verildi ve daha yüksek bir göreve getirildi. Daha sonra da ilimize vali olarak atandı.

Daha baştan itibaren, Julya Mihaylovna kocasını yetiştirmek için her türlü özeni gösterdi. Ona göre kocası yeteneksiz sayılmazdı, odaya girip çıkmasını, oturup kalkmasını, kendisine önemli havalar vererek dinlemesini ve ne zaman susmak gerektiğini biliyordu. Nutuk çekmesini de becerebiliyordu. Hatta kafasında bölük pörçük bazı düşünceler bile vardı ve şimdilerde vazgeçilmez olan liberalizm cilasını da kullanabiliyordu. Julya Mihaylovna'yı kaygılandıran şey, bütün hayatı boyunca sivrilmeye çalışmış olmasına rağmen kocasının hırsını artık kaybetmiş olması ve aylaklığa özenmesiydi. Kendisi ona biraz enerji aşılamaya çalışırken, bir de ne görsün, kocası şimdi de bir protestan kilisesi inşa etmeye başlamış. Rahip kürsüye çıkıyor ve vaaz veriyordu. Cemaat ellerini kavuşturmuş saygıyla onu dinliyor, bir kadın mendiliyle gözlerini siliyordu. Ufak tefek yaşlı bir adam burnunu siliyordu. Daha sonra da, bayağı pahalı olmasına rağmen, İsviçre'ye özel olarak ısmarlanmış olan minyatür bir orgun sesi duyuluyordu. Bunu öğrenir öğrenmez çılgına dönen Julya Mihaylovna bu güzel esere hemen el koymuş ve bir dolaba kilitlemişti. Von Lembke'ye de, kendisini avutması için, kimsenin haberi olmamak koşuluyla bir roman yazma izni verilmişti. O andan sonra, Julya Mihaylovna yalnızca kendi gücüne güvenmeyi kararlaştırdı. Ne var ki, ölçüsünü tutturamıyor ve hayalgücüne kendisini fazla kaptırıyordu. Boşuna bu kadar yıl bekar kalmamıştı. Hırslı ve biraz fazla heyecanlı kafasında fikirler birbirini kovalıyordu. Büyük tasarıları olduğundan ve ili avucunun içine almak istediğinden, herkesi birleştirip peşinden koşturacağına inanarak belirli bir siyasi çizgi tutturdu. Von Lembke işin başında biraz kaygılandı, fakat memur önsezisiyle vali olmanın o kadar ürkütücü bir şey olmadığını çabucak anladı. Gerçekten, ilk iki-üç ay işler son derece yolunda gitti. Fakat sonra Piyotr Stepanoviç çıkageldi ve ortalık biraz karıştı.

Daha ilk andan başlayarak, genç Verkovenski, Andrey An-

tonoviç'e son derece saygısızca davramaya başladı ve onun üzerinde garip hakları olduğunu varsaydı. Her zaman, kocasının saygınlığına pek düşkün olan Julya Mihaylovna da, Piyotr Stepanoviç'in davranışlarını ya görmezlikten geliyor ya da önemsemiyordu. Genç adam gözdesi olmuştu. Yemekleri onların evinde yiyor ve, neredeyse, orada yatıp kalkıyordu. Von Lembke kendisini savunmak istedi. Herkesin içinde ona «genç adam» diye sesleniyor, bir koruyucu havasında omuzunu sıvazlıyor, ama hiç bir sonuç alamıyordu. Piyotr Stepanoviç, her zaman, çok ciddi bir tavırla konuşurken bile, onunla alay ediyormuş gibiydi. Yanlarında bir üçüncü kişi bulunuyorsa, son derece tuhaf sözler söylüyordu valiye. Bir gün çalışma odasına girdiğinde, von Lembke, Piyotr Stepanoviç'i divanda uyur bulmuştu. Genç adam davranışını, evde kimseyi bulamayınca biraz «kestirmeyi» düşündüğünü söyleyerek açıkladı. Çok alınan vali, karısına bir kere daha şikayet etti. Ama karısı onun bu hassaslığıyla alay etti ve insanlarla arasına mesafe koyamadığı için eleştirdi onu. «Bu çocuk» kendisiyle hiç bir zaman bu kadar içli dışlı olma cesaretini gösteremiyordu. Saf ve yapmacıksız bir insandı, yalnız davranış kurallarını pek bilmiyordu. Von Lembke bir süre surat astı, sonra karısının ısrarlarına dayanamayarak barıştı Piyotr Stepanoviç'le. Ancak genç adam özür dilemediği gibi, yavan bir şakayla işin içinden sıyrılmaya kalktı. Başka bir zaman olsa, yeni bir hakaret sayılabilecek bu şaka da bir pişmanlık belirtisi olarak kabul edildi. Daha işin başında, bir talihsizlik eseri, Andrey Antonoviç ona romanını göstererek, zayıf noktasını ele vermişti. Onun romantik bir yanı olduğunu sanarak, uzun süredir de bir dinleyici aradığından, bir gece el yazmasından iki bölüm okudu. Piyotr Stepanoviç sıkıldığını hiç gizlemeden dinledi, hatta göz göre göre esnedi ve yazara hiç bir övgüde bulunmadı. Yalnız giderken, evde yeniden okumak ve daha açık bir fikir edinmek için el yazmasını istedi. Andrey Antonoviç de verdi. O zamandan beri von Lembke el yazmasını bir daha ele geçiremedi. Piyotr Stepanoviç her

gün geliyordu. Romanın kendisinden her istenişinde gülmekle yetiniyordu. Sonunda, el yazmasını ilk aldığı akşam kaybettiğini söyledi. Julya Mihaylovna olayı öğrenince kocasına sitem etti.

«Umarım ona karton kiliseden söz etmemişsindir!» diye haykırdı kaygıyla.

Andrey Antonoviç düşünceli bir insan oldu, bu da, doktorlara göre, sağlığı için çok zararlıydı. Üstelik işindeki aksiliklerin neden olduğu sıkıntılar (bunlara sonradan değineceğiz) yüzünden kalbinden şikayet etmeye başladı. Andrey Antonoviç evlenirken ailesi içinde geçimsizlik çıkabileceğini aklına bile getirmemişti. Minna ya da Ernestine'i düşlerken aklına bile gelmemişti böyle bir şey. Karı koca kavgalarına kesinlikle dayanamayacağını düşünüyordu. Sonunda Julya Mihaylovna onunla açık bir şekilde konuştu.

«Sen bu kadar küçük bir şey için kızamazsın ona. Çünkü önce, sen ondan üç kat daha aklı başında birisin. İkincisi de toplum içinde ondan çok daha yüksek bir yere sahipsin. Bu çocuk eski devrimci düşüncelerinden kurtaramamış kendisini, bana sorarsan çocukluk bütün yaptıkları. Ama birdenbire değiştiremeyiz. Yavaş yavaş olur bu. Genç kuşağı anlamaya çalışmalıyız. Ben yumuşak davranıyorum ve uçurumun kenarında tutuyorum onu.

— Ama korkunç şeyler söylüyor, dedi Lembke. Onu sadece biz bizeyken hoş görebilirim. Bir sürü insanın ortasında, sana hükümetin kasıtlı olarak sarhoşluğu teşvik ettiğini ve bunu da halkı uyutarak başkaldırmasını engellemek için yaptığını söylüyor. Bunları işittiğim zaman, durumumun ne olduğunu bir düşün!»

Vali, Piyotr Stepanoviç'le yaptığı son konuşmasının etkisi altında böyle konuşuyordu. Liberal düşünceleriyle onu kıstıracağına inanarak Verkovenski'ye Rusya'da ve Arrupa'da 1859' dan bu yana yayınlanmış olan devrimci bildirilerden oluşan koleksiyonunu göstermişti. Bunları yalnızca merakından değil, yararlı olacağı inancıyla da toplamıştı. Valinin niyetini anlayan

genç adam, kaba bir dille, bu bildirilerden bir tanesinin tek bir satırının bile, hükümet bürosundaki bütün kağıtlardan daha anlamlı olduğunu söyledi, üstelik «sizin büronuz da bunlar arasında kuşkusuz» diye ekledi.

Lembke suratını buruşturdu.

«Ama bizim için daha çok erken, dedi bildirileri göstererek; yalvarır gibi konuşuyordu.

— Hayır, hiç erken değil. Korkuyorsunuz bunlardan. Demek ki erken değil.

— Ama halkı kiliseleri yıkmaya çağırıyorlar.

— Niçin olmasın? Siz akıllı bir insansınız, dolayısıyla da inancınız yok. Bunun yalnızca halkı uyutmanıza yaradığım çok iyi biliyorsunuz.

— Peki, peki, ama yine de daha çok erken bizim için, diye üsteledi von Lembke.

— Kiliseleri yakmaktan ve sopalar elde Petersburg'a yürümekten yanaysanız ve eğer sizin için tek sorun bunların ne zaman yapılacağıysa, hâlâ nasıl oluyor da devlet memuru olabiliyorsunuz?

— Mesele bu değil, hiç değil! diye bağırdı von Lembke, böyle bir tuzağa düştüğü için çok sinirlenmişti. Yanılıyorsunuz çünkü daha çok gençsiniz ve bizim amaçlarımızı bilmiyorsunuz. Bizim hükümetin memurları olduğumuzu söylüyorsunuz. Doğru. Ama izin verin de sorayım. Ne yapıyoruz biz? Sorumlu olan biziz ve sonuçta sizinle aynı davaya hizmet ediyoruz. Sizin sarstıklarınızı destekliyoruz biz. Biz olmasak parça parça olur hepsi. Biz sizin düşmanınız değiliz. İlerleyin, eskimiş olan ve yenilenmesi gereken her şeyi sarsın diyoruz size. Ama gerektiği zaman, durulması gereken yerde tutmasını bileceğiz sizi. Böylece sizi, sizden kurtaracağız. Çünkü biz olmasak, artık insani hiç bir yanı kalmayacak şekilde Rusya'yı alt üst ederdiniz. Bizim amacımız yalnızca bu insani yanı korumak. Bizim size olduğu gibi, sizin de bize ihtiyacınız olduğunu iyi bilin. İngiltere'de Whig'lerin Tory'lere, Tory'lerin Whig'lere ihtiyacı vardır.

Biz Tory'leriz, siz Whig'lersiniz. İşte ben böyle görüyorum durumu.»

Andrey Antonoviç'in çenesi açılmaya başlamıştı. Daha Petersburg'tayken liberal içerikli konuşmalar yapmaya bayılırdı. Şimdi kimse kendisini ispiyonlamadığı için daha da cesurdu. Piyotr Stepanoviç susmuştu ve her zamankinden daha ciddi bir tavır almıştı. Bu da konuşmacıyı daha çok yüreklendiriyordu.

«Biliyor musunuz? dedi bir aşağı bir yukarı dolaşarak. Bu ilin «patronu» olarak öyle çok görevim var ki, birini bile yerine getiremiyorum. Ama öte yandan, yapacak hiç bir işim olmadığını da söyleyebilirim. Bunun açıklaması şu: temelde her şey hükümetin görüşlerine bağlıdır. Hükümet, bazı siyasal nedenlerle, kafaları yatıştırmak için cumhuriyetçi bir düzen getirse, ama aynı anda da valilerin yetkilerini genişletse, biz valiler cumhuriyeti yiyip yutarız. Hatta istediğimiz her şeyi yutabiliriz. En azından, kşisel olarak bunu yapabileceğim kanısındayım... Kısaca, eğer bana yukarıdan *«activité dévorante»* diye bir telgraf gel, ben «yiyip yutan bir faaliyete» girişirim. Bunu burada herkesin önünde söyledim. «Baylar idari kurumların dengesi ve gelişmesi için vali yetkilerinin mutlaka artırılması gerekir.» Görüyorsunuz bu kurumların bir tür çifte hayat sürdürmesi gerekiyor. Bir yandan var olmaları gerekli (bunun kaçınılmaz olduğunu kabul ediyorum), öte yandan da var olmamaları gerekli. Hükmetin görüşlerine uygun olarak. Hükümet birden, bu kurumların gerekli olduğunu düşünürse, hepsi burada elimin altında olacaktır. Gerekli olmaktan çıkınca, kimse izlerini bile bulamayacaktır. İşte benim «yiyip yutan faaliyetten» anladığnn bu. Ama bu valilerin yetkileri artırılmadan gerçekleşmez. Biz burada aramızda konuşuyoruz. Petersburg'takilere valinin kapısı önüne bir nöbetçi konması gerektiğini ilettim. Cevap bekliyorum.

— Size iki nöbetçi gerekir, dedi Piyotr Stepanoviç.

— Niçin iki? diye sordu von Lembke afallamış bir halde.

— Saygı uyandırmanız için bir tanesi yetmeyebilir. İki tane gerekir size.

— Si... Tanrı biliyor ne kadar ileri gittiğinizi Piyotr Stepanoviç! İyiliğimden yararlanarak durmadan iğneliyorsunuz beni, kaba ama iyiliksever rolü yapıyorsunuz.

— Nasıl isterseniz öyle olsun, diye mırıldandı Piyotr Stepanoviç. Ne olursa olsun, bize yol açıyorsunuz ve başarımızı hazırlıyorsunuz.

— Ne demek istiyorsunuz? Ne başarısı? Bizim yol açtığımız bu «bizler» kim?» diye bağırdı von Lembke şaşkın bir halde.

Bu konuşmayı öğrenen Julya Mihaylovna hiç memnun olmadı. Adrey Antonoviç kendisini savunmaya çalışıyordu.

— Senin gözdene, ondan yüksek biriymiş gibi davranamazdım ya, dedi. Hele başbaşayken. Söylememem gereken şeyleri söyledim, kabul ediyorum. Bu benim iyi kalpli olmamdan kaynaklanıyor.

— Biraz fazla iyi hatta. Bildiri koleksiyonu yaptığını bilmiyordum. Göster bana şunları lütfen.

— Bir günlüğüne ödünç istedi onları benden.

— Siz de verdiniz tabii! diye haykırdı Julya Mihaylovna. Ne düşüncesizlik.

— Hemen geri kaldıracağım.

— Vermez.

— İsteyeceğim, diye bağırdı von Lembke öfkeyle ve ayağa kalktı. Kim bu adam, neden çekiniyorum ondan? Ben kimim de, bir şey yapmaya cesaret edemeyeyim?

— Oturun ve sakinleşin, dedi Julya Mihaylovna, eliyle işaret ederek. İlk sorunuza cevap vereceğim. Doğuştan yetenekli ve çoğu zaman akıllıca sözler eden biri. Karmazinov'un söylediğine göre her çevrede birçok tanıdığı varmış ve başkent gençliği üstünde etkiliymiş. Bu gençlerin ilgisini çeker ve çevremde toplayabilirsem, hırslarına başka hedefler göstererek felaketten kurtaracağım onları. Bana yürekten bağlı ve her konuda sözümü dinliyor.

— Ama böyle pohpohlanırlarsa, neler yapar Tanrı bilir bunlar? Bir fikir benimki tabii, diye kekeledi von Lembke hâlâ

savunmaya çalışarak kendisini. Fakat... daha geçenlerde V... mahallesine benzer bildiriler dağıtıldığını öğrendim.

— Geçen yıl da söyleniyordu aynı şeyler. Bildiriler, sahte paralar ve buna benzer şeylerden söz ediliyordu. Oysa hiç bir şey bulunamadı bugüne kadar. Kim söyledi buna size?

— Von Blumer.

— Tanrı adına, bana şu adamdan söz etmeyin ve rahatımı kaçırmayın!

Julya Mihaylovna sakinleşmek için bir an sustu. Valilik bürosunda memur olan Von Blumer'den nefret ediyordu. Bu konuya daha sonra döneceğiz.

«Rica ederim, Verkovenski konusunda tasalanma. Bu tür çocukluklarda payı olsa, seninle ve ötekilerle o şekilde konuşmaz. Büyük konuşmalar tehlikeli değildir. Hatta her hangi bir şey olacak olsa bile, durumdan ilk haberdar edeceği insan ben olurum. Bana gözü kara bir bağlılığı var, evet gözü kara.»

Bu konuda olayların önünden giderek şunları söyleyebilirim. Julya Mihaylovna'nın hırsı ve kendini beğenmişliği olmasa, bu aşağılık insanların şehrimize yaptıkları onca kötülüğü becerebilecekleri çok kuşkuluydu. Bu yüzden, olayların sorumluluğu büyük ölçüde Bayan Lembke'nin omuzundadır.

BİRİNCİ CİLDİN SONU

FYODOR DOSTOYEVSKİ
(1821-1881)

Dostoyevski'nin en önde gelen yapıtlarından biri. Ecinniler oldukça karmaşık olan entrikasından çok, taşıdığı mesaj bakımından önemlidir. Bu yapıtta, Dostoyevski'nin tasvir ettiği nihilist fesatçıların hepsi, ruhça enerjiden yoksun ya da ikiyüzlü karakterde kişilerdir. Bunların başı olan Verkovenski bütün dikkatleri kendi üzerinde toplayan ve etrafındaki arkadaşlarına kuşku ve güvensizlik düşüncesi telkin ederek onlara hükmeden cin fikirli bir tiptir. Ama Stavrogin de, aynı şekilde, bir cin fikirlidir, ve sırf aydın mantığıyla hareket ettiği için fesatçılarla birlikte komploya katılır. Bu romanda Dostoyevski'nin göstermek istediği şey, Batı entelektüalizminin geleneksel Rus manevi değerlerini çürüttüğü düşüncesidir.